

૧૪૬૪ આરો. ૧૫૫૦

સ્વચ્છતાનાં મોતીલાલ બુકસેલર.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭૭૯- વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૧૪૩૬૧ યા.રો

વિષય ૬- : ૩

ॐ तत् सत् परमात्माने नमः

असद्वी

राज कठीआरो.

नॉवेल

भाग १-२ संपूर्ण.

कता.

हलाल जेहालाल वाडीलाल

होहरे

सुभ दुःख विधिजे निभु, नही डोथी भटनार;
हुं कर्ता सुभ दुःखनो. कडेनारोय गभार.

उपावी प्रसिद्ध कर्ता

मुकसेलर रणछोडलाल मोतीलाल.

रीथीरिड—अमदावाद.

आवृत्ति १ ७

प्रत २०००

सने १९२५

किमत ३. १-४-०

ધી " સૂર્યપ્રકાશ " પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં મુળમંદભાષ ત્રીકમવાદે છાપી.
મુળમંદ ભાષા અમદાવાદ.

ગુજરાત ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ડોપીસાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૩૧૨

અંથ સ્વામીત્વના સર્વ હક્ક રથિ પ્રસિદ્ધ કર્તાએ
પોતાના સ્વાધીન રાખ્યા છે.
સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એક્ટ મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

પ્રસ્તાવના.

મુજ વાંચક વૃંદ.

જો કે ઘણી ખરી નોવેલો આપે વાંચી હશે પરંતુ સરળ અને સહેલુ લખાણ વાંચવાથી મને જે આનંદ ઉપજે તેટલો આનંદ અઘરૂ લખાણ વાંચવાથી ઉપજતો નથી; સ્વ ભાષામાં સંસ્કૃત ભાષા ઉમેરવાથી વિકૃતા ભર્યું લખાણ ગણાય છે, ને તેને વિક્ષાનો પસંદ કરે છે. પણ સંસ્કૃત ભાષાનું જ્ઞાન ન હોય તેઓને વાંચવામાં અઘરૂ થઈ પડે છે સરળ ભાષાનું લખાણ સર્વેને વાંચવા માટે સરળ પડે છે, હમાશ તરફથી નરસી મેહેલો મીરાંબાઈ વીગેરે પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે, તે નોવેલો જે વાંચકોએ વાંચ્યાં હશે તેમને સ્વળ લખાણથી આનંદ મળ્યો હશે. રાજકઠીઆરો નોવેલમાં કમ' બળનો આવેકુળ થીતાર હથેલો છે. વિક્ષાન સાક્ષર કવી ડાહ્યાભાઈ ધોળશાણ અવેરીની કસાયલી કલમથી લખાયેલું ને ભજવાયેલું; વીણાવેલી એ નામનું નાટક જગ પ્રસીદ્ધ અને લોકપ્રિય થઈ પડેલું છે, તેથી આ મોવેલ તેમાંનાં અસર કારક ભાવણો અને જ્ઞાન સાથે ગમત આપનાર હોવાથી વિશેષ લોકપ્રિય થશે એમ ધારી બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. વિશેષમાં આ જમાનાની પ્રભા ગાયને

વાંચવાનો શોખ ધરાવતી હોવાને લીધે સમયાનુસાર કેટલાંક ચુંટી કાઢેલા રાગનાં ગાયનો પણ મુકવામાં આવેલાં છે જેથી ગાયનો વાંચવાના શોખીનોને પણ સરખીજ રમુજ મળશે.

આવું જ્ઞાન સાથે ગમ્મત આપનાર ઉમદુ પુસ્તક લખવા ઇચ્છે મને સદ્બુદ્ધિ આપી, તેથી હું તે પરમ કૃપાળુનો તન મનથી આભાર માનું છું; મારા લખાણમાં લખાણની તેમજ મુદ્ર સુધારવાની સઘળી ખાતરી માટે ક્ષમા ચાહું છું.

લી. શેવક

હલાલ જેઠાલાલ વાડીલાલ

ઘણા વખતથી બંધ રહેલી તેથી જીપરા જીપરી માગ-
ણીઓ થવાથી બીજી આવૃત્તી બહાર પાડી છે.

બુકસેલર રણછોડલાલ મોતીલાલ.

ॐ तत् સત્ પરમાત્મને નમઃ

રાજકઠીઆરો.

નોવેલ

ભાગ ૧ લો.

કર્મ બળનો આબેહુબ ચિતાર.

મંગળાચરણ.

કતા—

સ્તુતી

ગજાનન ! અતિ શુભધર-શુભ આરંભો શ્રેષ્ઠ.
 સમસ્ત નામ ! તું સ્વામિ ! હે સુંદર ધર. ગજાનન.
 સત્ય શરણ તુજ શુભ આરંભ વિશે,
 માગુ નિર્વીઘ્ને માત્ર કાર્ય આ. પુર્ણકર; ગજાનન.
 સ્થાપન' શુભ કાર્યે તુજ પહેલું,
 માતૃ પાર્વતી તુમ પીતા શીવ શુકર; ગજાનન.

મકરણ ૧ છું.

પ્રેમી હંપતીના વાર્તા વિનોદ અને વાદ વિવાદ.

એક રમણીય શરદ પુનમની રમણીય રાત્રીના શુભ પ્રસંગે એક પરમ પ્રેમી રાજવંશી જોડુ રાજ મહેલના અંતઃ પુરમાં વારતા વિનોદમાં ગુંથાયું હતું. રાજવીર પોતે સુવર્ણના પલંગમાં ખીછાવેલા મખમલના ગાદલામાં આડા પડ્યા હતા, અને સતી રાણી પતીના પગ ઢળાવતી પ્રેમ ભરી વાર્તા વીનોદ કરી સતી ધર્માનુસાર રાજને આનંદ આપતી હતી.

એ પ્રમાણે કેટલી પ્રેમ ભરી વાર્તાઓ રાણીના મુખથી રાજ પોતે શ્રવણ કરતા હતા તે અરસામા રાજને કાંઈક સાંભરી આવવાથી સીસકારીનો નીસાસા રૂપી ઉદગાર રાજના મુખમાંથી નીકળી ગયો સીસકારીનો ઉદગાર સાંભળી સતી રાણી મનમાં ઘણુંજ ખેદ પામી, અને મન સાથે વીચાર કરવા લાગી કે શું મારી સેવામાં કાંઈ ખામી આવી હશે તેથી આવો ઉદગાર બહાર પડ્યો હશે, કે ખીલ કાંઈ ચિંતા રાજના દીલમાં હશે તેથી આ ઉદગાર બહાર પડ્યો હશે, જો કે હજી સુધી તે તેમની સેવા પ્રભુજી સમાન ગણીનેજ ઉઠાવું છું, કારણ સતિને પતિ એજ પ્રભુ છે, પતિ સેવા એજ મોક્ષનો રસ્તો છે.

તેની શેવા શીવાયની બીજી બધી શેવાઓ, દેવ, હર્શન, જપ તપ, એ સૌ નકારું અને ઢોંગ રૂપ છે. પતિના દુઃખે સતીને દુઃખી થવું જ જોઈએ તે ખાસ સતીનો ધર્મ છે તે તેમને શું લાગણીથી આ ઉદગાર બહાર પડ્યો તે પુછીને પ્રવિણ થવું જ જોઈએ. જો કે શેવામાં કોઈ વાતની ખામી આવવા હીંમત નથી, છતાં વખતે જાણે અજાણે ખામી આવી હોયતો તે સુધારી તેમને સંતોષ આપવો જ જોઈએ, અગર બીજી કોઈ વાતની લાગણી હોયતો તેમના દુખમાં ભાગ લઈ તેમને યોગ્ય સલાહ આપી હીંમત આપવી તે સતીનો સાચો ધર્મ છે; માટે તેણે રાજવીરને પુછ્યું ? પ્રાણપ્રભુ ! કોઈ દીવશ નહીંને આજે આપના મુખમાંથી નીસાસા રૂપી સીસકારીને ઉદગાર શા કારણથી બહાર પડ્યો, તેનું કારણ આ દાસીને જણાવી કૃતાર્થ કરશો.

રાજવીરે કહ્યું પ્રીત્યા તે જાણવાથી તમને શો ફાયદો છે. સતીએ કહ્યું પ્રાણેશ ! પતિના દુઃખે દુખી અને સુખે સુખી થવું તેજ સતીનો ધર્મ છે, તે આપનાથી ક્યાં અજાણ્યું છે ? આપના પવિત્ર મુખમાંથી આવો ઉદગાર કેમ બહાર પડ્યો તેનું કારણ હું કેવી રીતે સમજી શકું ? કદાપી આ દાસીની શેવામાં કંઈ ખામી આવી હોય, તો તેને માટે ક્ષમા કરશો, અને હો કમ્પુર આ દાસીને જણાવશો જેથી તેવી કમ્પુર આ દાસી સુધારી આપને સંતોષ આપે

અગર ખીજ કોઈ વાતમાં ઓવો ઉઠગાર બહાર નીકળ્યો હોય તો તે પણ જણાવી આ દાશીને દુઃખમાં ભાગ આપો હું સદાની આપના સુખ દુઃખની ભાગીઅણ છું, સુખમાં ભાગ આપો છે, તો દુઃખમાં ભાગ કેમ ન આપો ! સુખની ભોક્તા બની દુઃખથી વિમુખ રહુ, તો મારા સતિ પણાને બાધ ન લાગે ? માટે નાથ આપના નીસાસાના ઉઠગાર બહાર પડવાનું કાગળ આ દીન દાશીને જણાવો એવી માગણી છે, વિનંતી છે, રાજવીરે કહ્યું પ્રિયા ! તમારી શેવાની અવધિ છે ! તમારી શેવાથી જે સુખ અને સંતોષ મળે છે, તે વર્ણવ્યો બાપ તેમ નથી; સતી ધર્મની બાણ હોઈ કસુર કરે તે કદાપી બનેજ નહી, પણ મારો નિસાસાનો ઉઠગાર જુદા કારણ રૂપ છે.

સતીએ કહ્યું તો તે કારણ જણાવી દાસીને કૃતાર્થ કરો આપના સુખ દુઃખથી ભાગીને તે કારણ નહી જણાવાય તેવું હોય તો લાચાર ! પણ જણાવાય તેવું હોય તો સત્વર કહી અધિરીને ધીરજ મળે તેમ કરો, ગરીબને વેસાની અરે હોય, તેથી તેવા ઉઠગાર નીકળવા સંભવીત છે, કે જેને પૈસાની અરે, પીંડ રોગીને તેવા ઉઠગાર નીકળવા સંભવીત છે, કે જેને મરવાની પીડા; પૈસાદારને તેવા ઉઠગાર નીકળવા સંભવિત છે, કે જેને પૈસો સાચવવાની પીડા, રાજાઓને તેવા ઉઠગાર નીકળવા સંભવિત છે. કે જેના રાજ્યમાં

અંધેર; પણ આપના ન્યાય અને નેત્રી રાજ્યમાં અંધેર તો શું, પણ અન્યાયનું નામ નથી, તેમજ ગરીબ અને તવંગર સર્વે ઉપર એક સરખી રીતે વર્તે છે; જેથી રહ્યતનો આપના ઉપર પુર્ણ ચાહ છે; અને આપના નેક રાજ્યમાં વાઘ અને બકરી એક આરે પાણી પીએ છે. અને આપની રહ્યતનાં સુખ દુઃખ ઉપર પુરણ કાળજી છે. તેમજ સર્વ પ્રજાને નિષ્પક્ષપાત ન્યાય મળે છે, જેથી રાજ્ય તરફની એવી કોઈ ચીંતા નથી કે જેથી આવા ઉદગાર આપના સુખ માંથી બહાર પડે. માટે આપના નીસાસાના ઉદગાર આ દાશીને જણાવવા કૃપા કરશો.

રાજવીએ કહ્યું પ્રિયા ! જે જે દ્રષ્ટાંતો તમોએ કહ્યાં, તે યથાર્થ છે. પણ રાજાઓએ અદલ ન્યાય આપ્યો તેથી શું થયું ? રહ્યતનો ચાહ મેળવ્યો તેથીએ શું થયું ? વાઘ ને બકરી એક આરે પાણી પીએ એવું ધરમાચરણી રાજ્ય ચલાવ્યું. તેથીએ શું થયું ? તે ચીવાય બીજી ચીંતાઓ નથી ! રાણીએ કહ્યું નથી કેમ, બીજી ઘણી ચીંતાઓ છે કહાચ કોઈ દુશ્મન માંથે જાગે અને રાજ્ય મેળવવા લડાઈ કરે તે ચીંતા કેમ નહીં ? રાણીએ કહ્યું શું કોઈ દુશ્મન માથે ઉભો થયો છે, જેથી તેને જીતવાની ચીંતા છે ?

રાજાએ કહ્યું બહારનો દુશ્મન આરો, કે એકી વખતે

જીતીને વશ કરી શકાય, પણ અંદરના હુસ્મન ખુશ સહાંતરનું મત્યાનાશ વાળે, રાણીએ કહ્યું એવો હુસ્મન અંદરનો કોણ છે. તે કૃપા કરી હાથીને જણાવો.

રાજવીરે કહ્યું, કોણ શું ? છોકરો ખરાબ નીકળે તો બાપને ચીંતા નહીં ? નોકર ખરાબ નીકળે, તો શેઠને ચીંતા નહીં ?

રાણીએ કહ્યું એવો કીયો નોકર ખરાબ નીકળ્યો છે. અને તેણે શું ખરાબી કરી છે કે જેથી કોઈ હિવશ નહીં ને આજ આવો ઉદગાર આપના કોમળ મુખમાંથી બહાર પડ્યો. નોકર ખરાબ નીવડ્યો હોય તો તેને નોકરીમાંથી બાતલ કરો. નોકરીમાં રાખશો નહીં અને માટેજ આવો ઉદગાર આપના મુખમાંથી બહાર પડ્યો હોય તો પ્રાણેશ આપ સર્વ સત્તાધિશ રાજવી હોવા છતાં ના હીંમત થઈ આવા ઉદગાર મુખમાંથી કહાડી ના હીંમત શું બને છે ! સતિનો ઉપયોગ કરી તે નોકરને રજા આપો. અને કોઈ બીજા નોકરની પેરવી કરો.

રાજાએ કહ્યું ઠીકા નોકરને બરતરફ કરે ! એક હોય તો એકને કરે પણ બધાએ નાહાનાથી તે મોટા મુખીના તેવા હોય, તેમને શું કરે ! તેમને બધાને બરતરફ કરે, તો તેવા મર્વીણ નોકરો ક્યાંથી મેળવી શકું ?

રાણીએ કહ્યું પ્રાણનાથ ! શું બધા નોકરો તેવા ?

રાજાએ કહ્યું હા, હરેક નોકરો હાજી હા કહેનારા રાણીએ
કહ્યું શું પ્રધાનજી, દીવાનજી, સેનાધિપતી વગેરે તમામ
નોકરો હાજી હા કહેવારા છે !

રાજાએ કહ્યું તમામ નોકરો હાજી હા શીવાય ખીજે
પાક લગ્યાજ નથી. બીજા હાજી હાજી ખુશી રહેનારા
રાજવીઓની માફક મને સમજી સાચું કે ભુરું, સાડ કે
ખુર હરેક વાતની હાજી હા કહે જાય છે, ને તેથીજ હું
ખુશી છું. તેમ તેઓ સમજે છે.

રાણીએ કહ્યું પ્રાણપ્રભુ ! તમારું સમજવું ફેર છે, નહાના
નોકરો વખતે હાજી હા કહેનારા હશે પણ પ્રધાનજી દીવાનજી
અને સેનાધિપતી વીગેરે મોહોટા અને રાજ્યના મોભાદાર
નોકરો કદાપી કાળે તેવા હોયજ નહીં. ને તમે સદગુણ
સંપન્ન અરે નિઃપક્ષપાતી અહલ ન્યાયી હોવાથી તમારા
કુલ્યો તેમને કબુલ કરવાજ પડે ને કાંઈ હાજી હા પણ
કહેવાય નહીં.

રાજાએ કહ્યું પ્રિયા તમારું કહેવું હું સમજું છું, છતાં હું
કાંઈ તેવો મુર્ખ નથી કે ખાત્રી કર્યા શીવાય તેમને હાજી
હા કહેનારા કરું; ખાત્રી થવાથીજ આજી જીવને ચેન પડતું
કશી ને ને તે પ્રમાણે તેઓ વર્તશે તો રાજાનું ને પ્રજાનું

ખુદ યવા સંભળ હોવાથી મન દુખાય છે; અને તેને હીથેજ આજે નીસાસાના ઉદગાર બહાર પડી ગયા છે.

રાણીએ કહ્યું, પ્રાણનાથ ! હજી પણ પુરુષ ખાત્રી કરો, ખાત્રી કરવામાં કદાપી આપની ભુલ ન થઈ હોય !

રાજાએ કહ્યું ભુલ શેની; આજની ખાત્રીથી મારા મનને નિશ્ચય થયો કે આવી મધ્યરાત્રીને મધ્યાનકાળ કહું તે તેઓ મારી ભુલ કાઢી મને શીક્ષણ આપવાને બદલે મધ્યાનકાળ કબુલ કરશે.

રાણીએ કહ્યું, પ્રાણનાથ ! આવી મધ્યરાત્રીને મધ્યાનકાળ કબુલ કરશે ! તે વાત સંભવોત નથી. શું તેવા તેઓ મુર્ખ છે ? ને જો મુર્ખ હોય તો રાજકાજ તેમનાથી બનેજ કેમ ?

રાજાએ કહ્યું, તેઓ મુર્ખ નથી, પણ માફ કહેલું સાચું કરાવી મને શજી રાખવા પારે છે, પણ સમજતા નથી, તેમનું આ વર્તન મને નારાજ કરે છે, આજની બીનાની અવધી છે. મેં ફક્ત તેમની પરીક્ષા જોવા માટેજ જોટો ન્યાય કરી જોટો ઇનસાફ આપ્યો, પણ પ્રધાનજી કે હીવાનજી કશું બોલી શક્યા નહી.

રાણીએ કહ્યું, જોવો શો ઇધો ન્યાય કર્યો, જોવો શો

ખોટો ફેસલો આપ્યો, કે જેમાં પ્રધાનશ્રી વીગેરે કોઈ કંઈ જોઈ શક્યા નહીં ?

રાજાએ કહ્યું પ્રિયા ! આવના હરબારમાં એક વાણીયાનું એક કણુળી પાસે લેહેણું હતું તે બાબતનું કામ હતું. કામ ચાલી ગયું, સાક્ષીઓ લેવાઈ ગયા. બાદ, કામનો ચુકાદો આપવાનો વખત આવ્યો. ત્યારે પ્રધાનશ્રી આવી નોકરોની પરીક્ષા કરવા માટેજ ખોટો ચુકાદો આપ્યો કે કણુળીએ વાણીયાનું લેહેણું બાજુ સાથે ચુકાવી આપવું, પરંતુ ચોખ્ખો અન્યાય છતાં પ્રધાનશ્રી વીગેરે કોઈ નોકર કંઈ જોઈયાજ નહીં.

રાણીએ કહ્યું, વાણીયાનું લેહેણું વાણીયાને અપાવું, તેમાં અન્યાય શાનો ? લેહેણુદારને લેહેણું અપાવવું તો કંઈ અન્યાય કહેવાયજ નહીં; તો પછી કોઈ શું જોઈ શકે ? જો તે વાણીયાનું લેહેણું વાણીયાને ન અપાવું હોત તો તેઓ કંઈ કહેત, પણ દેખીતો ન્યાય તેમાં તેઓ શું કહે ?

રાજાએ કહ્યું પ્રિયા તમારૂં સમજવું ફેર છે. અન્યાયને ન્યાય મારાથી કહેવાયજ નહીં. પરંતુ વાણીયાનું કણુળી પાસે કંઈ લેહેણું નહોતું. પરંતુ વાણીયાનો કણુળી પાસેથી ખોટી રીતે પૈસા લેહેણું બનાવી તે લેહેણું લેવાનો દાવો હતો. વાણીયાની જુગારની લેવણ તેમાં વાણીયાએ કણુળીએ

માણસ પાસે મને હસ્તાવેજ લખાવી આપીને કણ્ઠીએ રૂપયા વ્યાળે લીધા છે, પરંતુ કણ્ઠીની જુવાની-લેતાં તે મથેલો અને હોંશિયાર છે. તો પછી બીજા પાસે હસ્તાવેજ લખાવી આપવાનું તેમજ વાણીજીએ બીજા પાસે હસ્તાવેજ લખાવી રૂપીઆ ખીરવાનું કાંઈજ કારણ નહોતું તેમજ સાક્ષીઓ પ્રજા જુવાનીમાં જુદા-પડ્યા પછી જે દું લેલું કેમ નહીં ? લેલું ખોટું, ખત ખોટું, સાક્ષીઓ જુદા છતાં પ્રધાનજી વિગેરેની પરીક્ષા કરવાના-હેતુથી ફેંસલો ખોટો આપ્યો છતાં તેઓએ હાથકા કર્યા કર્યું.

રાણીએ કહ્યું, તો તેમની જુદા ખરી. રાજાએ કહ્યું જુદા રોની ! હાથકા કહી મને રાજી રાખવો એજ. ધણીનું નીમક ખાવું તો પછી ધણીની થતી જુદા મોઢો પર કહેવી તે ફરેક નોકરની ફરજ છે. ને તેમ કહેવાથી ધણી નારાજ થાય તો ભલે, જુસ્સે થાય તેની પરવા નહીં, નોકરીથી ખરતરફ ફરે તો કાંઈ ચીંતા નહીં. સાચાને ચેર જુવાર કમે-શાં ધંધર આપી રહેવાનોજ, પરંતુ ધણીને રાજી રાખવા ખરલ અગર ધણીના જુસ્સે થવાને લીધે, અગર નોકરી પરથી ખરતરફ ફરશે તેની બીકથી જે નોકર, ધણીએ કહેલું ખોટું અગર ખરું ધણીના મોઢે નહીં કહે તો ધણીએ ફી-ફેલ આપ્યો અજાણ્યકાર ધણી નથી, પણ તે નોકરજ છે. કારણ તે લુણમાં તેનો ભાગ છે. ધણી નોકર રાખે, તે

પોતાનું કામ સંભાળી લેવા માટે અને પોતાની કહાપી કાંઈ બુલ થાય તો નોકર મારફત બહુવા માટેજ; નોકર રા-
ખે છે. છતાં તે પ્રમાણે ન વર્તેતાં જોડી રીતે હાથહા કરે,
તેનું પાપ નોકરને માથે કેમ નહીં ધણી નારાજ રહે તો-
એ શું ? શુસ્સે થાય તેમજે શું ! નોકરી પરથી કાઢી મુકે
તોએ શું ? પરંતુ સાચો નોકર કહાપી કાળે જોડાનું ખદ્મ-
હી કહે તે નહીજ કહે. ને ખરી વાત ધણીના મોંઠા ઉપરજ
કહેવાનો. અણુજ ધણી હશે ને મુશ્કાઈથી તેવા નોકરને
રજા આપશે, તો તેવાને હંમેશાં હથેર મહંગાર છે. અને
તેના કરતાં સારા ધણી રાખવા તૈયાર છે. પણ આપણા
નોકરો જેવા તો ધણીનું સહંતરને માટે સત્યાનારાય વાળનાર
છે, તે ઉઘાડુજ છે. માટેજ નીસાચાના ઉઘારો નીકળે છે.

રાણીએ કહ્યું, પ્રાણ પ્રભુ માણસ માત્રની બુલ થાય
છે, તો કહાપી તેમની બુલ થઈ હશે, તેમાં આપ આટલા
બધા શુસ્સે યા માટે માગ્યો છો; તેમને સમજુત આપો, કે
હવેથી તેવી બુલ ન કરે.

રાજાએ કહ્યું તેમની બુલ નથી, પણ બહુપણ છતાં
મને રાજ રાખવાની તેમની હાથ હા છે. તેમ ખારી તો
ખાત્રી થઈ ચુકી છે.

રાણીએ કહ્યું પ્રાણેસ ! કહાપી આપની બુલ ન થતી

હોય માટે વીચાર કરે, અને એ પ્રમાણે તેમને દોશીત
મણી તેમના ઉપર શુસ્સો નહીં લાવે.

રાજાએ કહ્યું, એ વાત હવે રહેવાલો. મારે મગ
જ હાલ ઠેકાણે નથી. મારા તપેલા લોહીને વધુ નહીં
તપાવો મારી તો ખાત્રી થઈ ચુકી છે. કે આ મધ્ય રાત્રીને
તેઓ પાસે મધ્યાનકાળ કળુલ કરાવું.

રાણીએ કહ્યું પ્રાણેશ ! અપની ભુલ છે. શુ તેઓ એ-
ટલા બધા મુર્ખ છે, કે આવી શરત પુનેમની મધ્ય રાત્રીને
તેઓ મધ્યાનકાળ કહેશે.

રાજાએ કહ્યું. મારી તો ખાત્રી છે કે ચાકસ કહેવાનાજ
તમારે માનવું જુદું છે; રાણીએ કહ્યું, મારી તો ખાત્રી થતી
નથી. રાજાએ કહ્યું. જો ખાત્રી ન થતી હોય તો કાંઈ શરત
કરો એટલે ખાત્રી કરાવી આપું.

રાણીએ કહ્યું. તમારી ઇચ્છા મુજબ શરત કરો, તો મારે
કળુલ છે. પ્રાણનાથ ? આપનું મગજ આવ ઠેકાણે નથી
એમ મને લાગે છે; રાજાએ કહ્યું મગજ ઠેકાણે છે કે નથી
તેની ખાત્રી હું તમોને હાલ આપુછું, પણ શરતમાં એટ-
લુંજ કે જો હાજીહા કહેનારાઓથી આ મધ્ય રાત્રીને તે-
મના મુખેથી મધ્યાનકાળ કહેવરાવી તમોને ખાત્રી કરી આપુ
તો તમારે બાર વરસ વનવાસ જવું. કેમ શરત કળુલ છે ?

રાણીએ કહ્યું, હા કયુલ છે; (રાણીએ વિચાર્યું એતો મક્કરી કરે છે) રાજાએ કહ્યું, જો જો ? રાણી, હું એક વચની છું, પછી પસ્તાશો; માટે હજી પણ શરત કયુલ કરતાં પહેલાં વિચાર કરો.

રાણીએ વિચાર્યું કે એક ઘડી પણ મારાથી વીચુટા રહી શકતા નથી; તો પછી બાર વરસ કેવી રીતે રહી શકનાર છે. પણ પ્રથમ તો આ મધ્યરાત્રીનેજ મધ્યાનકાળ કહેવરાવી શકનાર નથી, તો શરત ક્યાં રહેવાની છે. છતાં કહેવરાવશે તો પણ મને સમજાંને વનવાસ મોકલે તેવું કદાપી કાળે બનવાનું નથી; માટે નોકરોનું પાણી તો જોવુંજ (રાજાજીને) પ્રાણનાથ ! જાઓ કયુલ છે. મારી ખાત્રી કરી આપો, આ મધ્યરાત્રીને મધ્યાનકાળ કહેવરાવે.

રાજાએ તુરત પ્રધાનજી, દિવાનજી; સેનાધિપતી, અને નગર શેઠ, એ પ્રમાણે ચાર માણસોને રાજાજીને હાલ ને હાલ તમારૂં કામ પડ્યું છે માટે અંતઃપુરમાં બોલાવે છે. એવી શેવકને આજ્ઞા આપી; શેવકને આજ્ઞા મળતાં ચારે જણને બોલાવી લાવવા તેમના ઘર તરફ ગયો.

પ્રકરણ ૨ જી.

હાથ હા કહેનારા નોકરોની પરોક્ષ રાણીની હાર
અને દશવટો.

ચારે જણુ પ્રધાનજી, પ્રધાન સેનાધિપતી અને મગર
શેઠને તેડી શેવક રાજ પાસે આવ્યો. અને તેમના આવ-
વાના ખબર આપ્યા, ખબર મળતાં રાજાએ ચારે જણુને
અંતઃપુરમાં પ્રવેશ કરવા આજ્ઞા આપી; આજ્ઞા મળતાં ચારે
જણુ રાજાજીની સમક્ષ આવ્યા, અને સવિનય પ્રણામ કયા
રાજાજીએ તેમને યોગ્ય આસને બેસવાની આજ્ઞા આપી;
આજ્ઞા મળતાં ચારે જણુ યોગ્ય આસને બીરાજમાન થયા.

તેઓ બીરાજમાન થયા ત્યાં રાજાએ કહ્યું, પ્રધાનજી !
આ શ્રીમ્મ રૂતુનો મધ્યાનકાળ જીવને થેન પડવા દેતો નથી,
ને તમ મનને તાપથી હેરાન કરે છે.

પ્રધાનજીએ વિચાર કર્યો, કે આજે મધરાત્રીને રાજાજી
મધ્યાનકાળ કહે છે. તે એવું સમજીને કે માફ બોલવું બરા-
બર છે. મેં નોકરો મારા વિરૂધ્ધ બોલે તેમ નથી તેવું સમજી
આ શબ્દો કહ્યા છે, તો મારે શા માટે મધ્યરાત્રી કહેવી
જોઈએ. એવો વિચાર કરી પ્રધાનજીએ કહ્યું, સત્ય છે કૃપા

નાથ ! મીઠમ રૂપનો મધ્યાનકાળ તપે અને તપાવે એમાં
નવાઈ શી ?

રાજાએ કહ્યું હીવાનજી ! આવા મધ્યાનકાળના સમયે
કેવી રીતે તનને શીતળતા મળે ! તાછડાના પંખાથી
નંખાતો પવન પણ ઉચ્છ્વતા ભર્યો આવે છે. ઠંડા પાણીની
ઠંડક પણ પાણી શરીર ઉપર પડે તેટલાજ વખતની, તો
પંખી શું કરવું ? કે બધો વખત તન મનને શીતળતા મળે.

હીવાનજીએ વિચાર્યું કે પ્રધાનજી હાજી હા કહેતા આવ્યા
તો મારે શા માટે તેમના મતને મળવું ન થવું ? એવો
વીચાર કરી કહ્યું, કૃપાનાથ ! કુલ જગીઆમાં ચોતરફ
કુમારા ઉડતા હોય, અને મુગંધી પવન વાતો હોય, ત્યાં
આપના કહેવા મુજબની શીતળતા મળી શકે ખરી.

રાજાજીએ કહ્યું. સેનાપતી ! તમારી ધ્યાન તે
આખતમાં શી પહોંચે છે ? કુલ જગીઆમાં તપતો મધ્યાન
કાળનો સુર્ય શું અસર કરતો નથી ? જેવી હુ બધે વાય,
તેવીજ હુ ત્યાં પણ વાય, તો પંખી ઠંડક શેની ?

સેનાપતીએ વીચાર કર્યો, કે સર્વે જણા રાજાના મતને
મળતા થયા, તો મારે શા માટે મળતા ન થવું, એવો વીચાર
કરી કહ્યું કૃપાનાથ ! આપનું કહેવું સત્ય છે. પરંતુ મારા
ધારવામાં એમ આવે છે કે શરીરે ચંદનનો લેપ કરી તેવી
જગ્યામાં બેસવાથી આપના મન માલતી ઠંડક મળે ખરી.

રાજાએ કહ્યું નગરશેઠ ! અતારે મધ્યાન કાળ સમયે આપ શું કરતા હતા ? આવો તાપ આપ કેવી રીતે સહન કરી શકો છો ? આકાશે ઉગેલા સુર્ય સાચુ તો જુઓ ! જાણે પૃથ્વી ઉપર પ્રલય કરવા સરખુ કાળ રૂપ ધરી કેવો પુષ્પ તપી રહ્યો છે ?

નગરશેઠ વીચાર્યું કે જ્યારે ત્રણે જણા એક મત થયા, તો મારે શા માટે વિરુદ્ધ પડવું જોઈએ; એવો વીચાર કરી કહ્યું, કૃપાનાથ દેવતા દેવતાનું, ને સમય સમયનું કામ બનાવે બાક છે; જ્યારે મધ્યાનકાળે ન તપે, તો પછી તેનો તપવાનો બીજો સમય કીચો છે.

રાજાએ કહ્યું, તમો ચારે જણ છબ્બમાં જઈ જુવો, સુર્યની લાલાશ જાણે કે અંગારા ખરતા હોય તેવી રીતે કેમ બહુકી રહી છે ? ચારે જણે કહ્યું કૃપાનાથ ! સુર્ય સામે કેવી રીતે જોઈ શકાય ? રાજાએ કહ્યું આ સામે પડેલા કાચને એક તરફથી મેંશવાળો કરી જુઓ, એટલે જોઈ શકાશે.

આ પ્રમાણે રાજાજીનું કહેવું થતાં નગરશેઠે ઊઠી કાચને દીવાપર ધરી એક તરફથી મેંશવાળો કર્યો, ને નેવી રીતે સુર્ય સાચુ જુવે તેવો ઢાંગ કરી, ચારે જણા એક પછી એક જોઈને પાછા આસન ઉપર આવીને બેઠા, અને કહ્યું, કૃપા-

નાથ ! આપના કહેવા મુજબ કાચના પ્રયોગથી હમો ખરો-
ખર જોઈ શક્યા. સુર્યનારાયણની લાલાશ અને તે પણ આવા
મ'યાનકાળની લાલાશમાં શું બાકી હોય.

રાજાએ કહ્યું પ્રધાનશુ ! જેવી લાલાશ છે, તેવોજ
સખત તડકો છે. અને તેવીજ સખત ગરમી છે. તમે ચારે
જણને કેમ લાગે છે? ચારે જણે કહ્યું મહારાજ ! અત્યા-
રના સખત તડકાથી અને તાપથી, શરીર આકળ વીકળ થઈ
ગયાં છે, અને પરસેવાથી પલળી ગયાં છે. અત્યારના મધ્યા-
નકાળનો તાપ અવધિ છે.

રાજાએ કહ્યું મિયા અત્યારના સુર્યનો તાપ તમારા
કોમળ શરીરે સહન થતો નહીં હોય ! રાણીએ કહ્યું, નાથ !
હવે સહન થાય છે, ખરોખર સમબંધ છે.

ગાયન ૧

(હું આંધળી મનમાં) એ રાહ
હું મુરખી આપનું ન માન્યું જરીરે
પણ અંતમાં નાથ હું જોડી કરીરે—
આવા હાજી હા જોલા મહોતી બજતીરે
તેથી શંકા નાથ વચને આણી હતીરે—
મધ્યરાત્રી તે જપોર આ પાપી તણારે
બોળી ન્યાય ને રાજ તે કરે કનારે

ધિક્કાર છે બંધાળ તમને અતીરે-
 આવા હાલ હાકેડેનાર નહોતી બાણતીરે-
 બન્યા પ્રધાન દિવાન ને સેનાપતીરે-
 સાથે નગર શેઠ તમો પણ મુંઢ મતીરે-
 પ્રાણપ્રભુ ઉદગાર સત્ય આપનારે
 સત્ય નેકી ટેકીને તે પીડે ધણા-
 હોડ છતીઆ છે નાથ હું હારી પડીરે
 દરમાવો મન માન્યો હુકમ આ ધડીરે-

રાણીએ કહ્યું, નાથ ! આપનું કહેલું અક્ષરે અક્ષર
 સાચું છે, તેમજ આપના નીસાસાના ઉદગારો પણ સાચાજ
 છે. બીજો હાલ હામાં સત્યોપમાનનારો રાજા બલે સત્યોપ
 માને, પણ નેકી અને ન્યાય રાજાને તેમની હાલ હા તે
 એક કટારીના ધાવ સમાનજ છે. આહા ! હા ! આવી !
 મધ્યરાત્રને અપોર, મધ્યાનકાળ કહેતાં શરમ ન આવી ?
 શેની શરમ આવે ! રાજાજીને ખુશી રાખવા મધ્યાનકાળ
 કબુલ કર્યા; પણ મુર્ખાઓ ! એમ પણ ન સમજ્યા કે
 હમારી પરિક્ષા એવા માટેજ મધ્યાનકાળ કહ્યું છે મુર્ખાઓ !
 રાજાજી પ્રધાનાદી બારી નોકરો રાખે તે છે શું હાલ હા
 કહેવરાવ ! માટે રાખે છે ? ના, ના, પરંતુ પોતાની થી બુદ્ધ
 સુધરાવવા માટેજહિ કે આવી ફીતે ન્યાયનું શત્રુત્વ તેમજ

પ્રભાતુ નખખોડ વાળવા માટે; રાજાની થતી બુલ મોઢે કહે-
 વાથી રાજા શું બચકું ભરનાર હતા, કે ગુસ્સે થનાર હતા,
 કે શું તમોને નોકરી પરથી રજા આપનાર હતા ? પોતાની
 થયેલી બુલ નોકરોના મોઢેથી સાંભળીને નોકરોપર ગુસ્સે
 થાય, તો રાજા શાનો ? મન મોજીપણે વરતવું તે રાજાનું
 લક્ષણ નથી, ને તે પ્રમાણે જે રાજા વરતે તે રાજ્યનું
 તેમજ રૈયતનું શું લણું કરી શકે ? કાંઈજ નહીં; તેને
 તમારા જેવા નોકરો મળે તો પછી ભેદલો, થોડી મુદતમાં
 રાજ્યની પાયમાલી; આતો સાડ છે, કે ન્યાય અન્યાયને તેમજ
 બુલ ચુકને સમજવાવાળા છે, નહીતો અન્યાય ન્યાયમાં કુટાય
 ને નીરહોશી માર્યા જાય; પરંતુ કઠાપી બુલે ચુકે કાંઈ અન્યાય
 થાય, તો તેનું પાપ તમારે લોગવવાનું છે તેવી પક્ષી ખાત્રી
 રાખજો. રાજ્યનું નીમક હક કરવાને બદલે હરામ કરો છો,
 તો તમારું શું સાડ થશે ? એક કુતરું પણ ખણીને ખાધેલ
 હુકડો રોટલો હરામ નાહ કરતાં હલાલ કરે છે, તેવી ગતીમાં
 તમને મુકવા યોગ્ય નથી, ધન્ય છે તે નોકરને કે જે પણ
 ખણીનું નીમક હક કરી ખણીની બુલ ખણીના મોં ઉપર
 કહી તે સુધારે, છતાં ખણી પોતાની બુલ કણુલ ન કરે ને
 ખણીને સમજાવી કણુલ કરાવે. છતાં પણ ખણી પોતે પોતાની
 બુલ કણુલ ન કરે તો ખણીની સામા થઈ ખણીની ઇતરાણ
 મેળવે, ઠપકાને પાત્ર થાય, નોકરીથી દૂર થાય, તેની પરવા
 ન રાખે તેવા નોકરોને લાખો ધન્યવાદ છે.

છપય.

સાચા નોકર તેહ ધણીનું રૂકુ કરતા,
 સાચા નોકર તેહ ધણીના હુઃખે મરતા,
 સાચા નોકર તેહ ન પરવા કોઈની રાખે,
 સાચા નોકર તેહ નહી અન્યાયને સાંખે,
 નોકર નીમકહલાલ તે ભુલ શેઠની મુખે કહે,
 જેઠા કહે તે નોકરોની દીનપંરદીન ચઢતી રહે.

એવા નોકરોની હમેશાં જે ખોલાય છે, ને તેવાનાં પગલાંને
 હજારો જણ ચઢાય છે. નહીં કે તમારા જેવાઓને, તમારા
 જેવા નોકરો તે નોકર રે નહીં, પણ પૂર્વજવનાં આવીને વળ-
 ગેલાં પાપ છે, ને તે તમારા મુખપર દેખીતાં આપો આપ
 છે; માટે હોદ્દે ચડ્યા તેથી શું થયું? પણ પાપીઓ રાજાએ
 કરેલો અન્યાય તેને હાથ હા કહેવાથી ન્યાય મેળવનારના
 અંતઃકરણના નીસાસા તમોને કેમ નહીં લાગે? જે અણ-
 બણતી હોતતો કદાપી પતીના ખોલવા ઉપર અવિશ્વાસ લાવત
 નહીં; પણ ભવિષ્યે ભુલ ખવરાવી; ભાવીએ ભુલાવી, કે જેથી
 આવી વખતને લાવી, (રાજાને) પ્રાણ પ્રભુ, હવે આપને જે
 કરવું હોય તે કરો.

રાજાએ કહ્યું, કરવાનું શું હોય! કાળો પોશાક પહેરી
 તૈયાર થાઓ અને વનવાસ ભાગ્યો તેજ રાણી કહ્યું નાથ!

આવી રાત્રીને સમયે ? રાજાએ કહ્યું હા રાત્રી અજવાળી છે છતાં અંધારી હોય તો એ સાચા ક્ષત્રીઓ વચન ભંગ થતા નથી, તે તમથી ક્યાં અબલુચું છે. જો કે તમારો પ્રેમ થડી પણ વીસરનાર નથી. છતાં વચનને લીધે લાચાર છું, રાણીએ કહ્યું, નાથ ! સવાર પડતા સુખેથી દેશવટો દેને પણ આજની રાત તો રહેવા દો; રાજાએ કહ્યું ના, એક થડી પણ નહી, તો પછી સવાર કેવું. દ્વારપાળ ભ્રમણાતને કહે કે કાળો રથ કાળા ઘોડા બેડી તૈયાર કરી અહીં લાવે દ્વારપાળે કહ્યું જેવો કૃપાનાથનો હુકમ.

હુકમ મળતાં દ્વારપાળ રથ બેઠવા ગયો; રાણીએ કહ્યું નાથ મને સમજાવો અત્યારે રાત્રીએ દેશવટો આપો છે. તેથી અધાર જંગલમાં છળવાથી અગર ભયથી ગર્જને નુકશાન થશે. માટે હાલ રહેવા દો, ને સવારમાં સુખેથી દેશવટો આપજો. રાત્રીને સમયે એકલી હું ક્યાં જઈશ ? અને જંગલી જાનવરોની યુગ્મો હું કેવી રીતે સહન કરી શકીશ ?

રાજાએ કહ્યું, તેને માટે લાચાર ! જો કે મને વધુ લાગે છે, પણ વચન એજ 'શબ્દ આડે આવે છે. માણસની કીમત એક વચનમાંજ સમાયેલી છે; જે માણસ વચનનો ભુડો છે, તે માણસ નર નહી, પણ ખર છે, આદમી નહી પણ હેવાન છે.

રાણીએ કહ્યું નાથ ! જેવી તમારી ઈચ્છા તમેને
 જમન ભંગ કરવા ઈચ્છીતી નથી, માફ ખુદ થવા કાળ તેથી
 આ પાપીઆના ભરસે જીવી પડી, હું નહોતી ભણતી કે કાળી
 થતને ખપેર કહેશે. મોરનાં પીછાં જોશી દેખાવમાં રણી-
 આમણા દેખાતા કાગડાઓને મોર સમજવામાં જીવ ખાધી.
 ને છેવટમાં તેમના કા કાના શબ્દો નીકળતાંજ કાગડા
 ખીચાવવા; કાગડા પાસે ગમે તેટલાં મોતી વેરો, પણ વીણા
 વીના બીજી ચીજ બ્રહ્મ ના કરે તે નાજ કરે, (ચારેને)
 પાપીઆઓ, તમારી કાજી હાલું કળ મારે લોગવવું પડે
 છે (રાજાને) નાથ ! હું જીવી પણ આ કાગડાઓથી
 જિતીને ચાલશે, નહીંતર પરતારો.

માવતે કહ્યું કૃપાનાથ ! આપના કહેવરાબ્યા મુજબ
 કાળો મારો ભેડી લાવ્યો છું, રાજાએ કહ્યું પ્રીયા પધારો;
 તમને અજગાં કરતાં મારા મનને ઘણાજ ખેદ થાય છે. પણ
 હાથાર; હરીશ્ચંદ્ર જેવાં સ્વપત્નીને એક સત્યનેજ ખાતર
 મેંથી પોતે ઢેકવું હાસત્ય ઉઠાવ્યું હતું. કરજી રાજાએ સત્યની
 ખાતર પોતાનું ચોવન બ્રાહ્મણ રૂપમાં ભગવાને માગ્યું હતું.
 તેમને આપ્યું હતું. સમાજશા શેઠે પોતાના પુત્રનો વધ
 કરી તેની માટી રગત પતીઆં સાધુ રૂપ ભગવાનને અર્પણ
 કરી હતી, તો પછી હું તે સત્ય કેમ ચુકું.

પ્રધાન આવી ચારે જણે કહ્યું, રાજાજી મનજી થાય

છે. અમારા પાપે સતા રાણી દુર દશાને હવાલે જાય છે. માટે કૃપાનાથ કૃપા કરો, સગર્ભા સતી રાણી ઉપર કૃપા કરો.

રાજાએ કહ્યું તમારે કેાઈને કંઈ જોણવાની જરૂર નથી. તમે તમારે ઘેર પધારો જાવી જાવ જળવાન છે (રાણીને) પ્રીતિ હવે પરવરો. સતી તારામતીની માફક ધીરજ ધરો ઇન્ધર સઉનો સાક્ષીકાર છે, સાચાનો મહકગાર છે, તે તમારૂં રક્ષણ કરશે. તમારા વિયોગનો કારી જખમ આ હૃદયેથી ખસનાર નથી; તમે તથા તમારૂં હેતુ જોકે ઘડી પણ વીસરનાર નથી. તમારી માફક મારી છાંદગી પણ તમારી જુરનામાંજ થશે. તેમ કરતાં બાર વરસ પુરાં થશે પછી ઇન્ધર હાથે તો તમારો લેટો થશે. નહીં તો છેલા રામ રામ.

રાણીએ કહ્યું નાથ! ધીરજ ધરો, વચન પાળવા ખાતર હેશત્રેટો આપો છો તેથી દુઃખી નહીં થાઓ મને. અભાગણીને વીસરી જાઓ નાથ! વિસરી જાઓ. મને. સંભાળી તમારું દિલને દુઃખી કરતા નહીં પરંતુ નાથ! મારી જોકે અર્જ છે, તે જો કે મને કદાપી પુત્ર પ્રસવે, તો તેની જોળખ આપને કેવી રીતે પડે! માટે તમારી વીંદી આ દાસીને આપો, જે વીંદી જોળખ તરીકે રાજા કુમારને આપીને જોળખાણ અપાવી શકું.

રાજાએ કહ્યું, ભલે, જેમ કહી પાતાની વીંદી રાણીને

આપીને રહતા અંતઃકરણે રાણીને રથમાં બેસાડી, રાણીએ
 કહ્યું પ્રાણનાથ ! મારા આપને છેવટના પ્રણામ છે; આપ
 મને હંમેશાં માટે વીસરી જાઓ, ને આપને હંમેશાં
 સુખી રાખે, એવી મારી પ્રભુ પ્રત્યે માગણી છે; (રાવતને)
 રથ ચલાવ; આજ્ઞા થતાં રાવતે રથ હાંક્યો. ને રાજા રહતા
 અંતઃકરણે અંતઃપુર તરફ ગયા, અને શોક સાગરમાં
 ગીરફતાર થયા.

પ્રકરણ ૩ જી.

વનમાં રાણી પુત્ર પ્રસવ અને પશ્ચાત્તાપ.

માવત પાછલી રાત્રીએ બાર ગાડેના વગડામાં રથ
 હાંકી લાવ્યો, અને રાણીને કહ્યું, રાજ માતા ! હવે આપ
 રથમાંથી ઉતરો, અને આપની ઇચ્છા હોય ત્યાં પરવરો, મા-
 તાજી ! આપને આવા ઘોર જંગલમાં મુકીને જતાં મારો
 જીવ કળુલ કરતો નથી, પણ ધણીનો હુકમ તેથી લાચાર;
 ધણીનું નીમક ખાઈને હક કરવું તે ફરેક નોકરોની ફરજ
 છે, માટે માતાજી ! કૃપાળુ માતાજી ! મારો હોશ મનમાં
 લાવશે નહીં.

રાણીએ કહ્યું. ભાઈ એમાં તારો મુદ્દલ હોય નથી.

બનવા કાળ બને જાય છે. જ્યારે આવું બનવું સરજેલું ત્યારે મને આવી કમતડી ધાઈ, જેથી પ્રાણનાથના વચનમાં શંકા આણી. તેમના ના કહેવા છતાં સરત કમુલ કરી ને હાથે કરીને આ દશાને વરી, તેમાં તને શા માટે દોષ આવું.

માવતે કહ્યું માતાજી ! આવી ભયંકર રાત્રીને બીશે આપની સુકોમળ દેહ જેણે તાપ કે તરકો ભેયેલો નથી ને મહેલ બહાર પગ મુકેલો નથી તેવાં પવિત્ર રાજ રાણીને આવા ઘોર જંગલમાં ભયંકર કૂર પ્રાણીઓને વચમાં મોકલાવતાં રાજાજીનો કેવી રીતે જીવ ચાલ્યો ? રાજાઓનાં હૃદય ધાતકી તો ખરાં, રૈયતને તેના કર્મની યોગ્ય શીક્ષાઓ આપી તેમનાં હૃદય તે કામમાં ઘડાઈ રહેલાં, એટલે તેમનો જીવ આવું ઘોર કૃત્ય કરતાં આહી શકે; માતાજી હમો ગરીબ છીએ છતાં, પણ કદાપી નોકરીથી પેટનું પોષણ ન થાય તો છેવટ બીખ માગી ભૈરાં છોકરાંનું પોષણ કરીએ, પરંતુ આવું ઘોર કર્મ હમારાથી તો નજ બને; કારણ એક તો ઘર ભાગવાની પીડા, અને બીજી દુનિયાની લાજ; કદાપી રાજાજી એવું કર્તવ્ય હમારા હાથથી થાય, તો દુનિયામાં મોં કાઢીને જોત્તવા સરખું પણ ન રહે; પરંતુ રાજાજી તો મ્હોટા લોક રહ્યા, એટલે કાણ કહે ? પરંતુ હમોને તો તરત મોઠો ઉપર રહે, પણ એને કોઈ ભૈરીપણ આવે નહીં; રાજાજીને વાત કરતાં એકની એકવીસ, એટલે

મરણ પ્રમાણે વર્તે; શું તેઓ આપ સરખાં પવિત્ર અને સમભા રાણીને વનમાં મોકલી કષ્ટ આપતાં ઉત્તરથી પશુ જીતા નહીં હોય !

રાણીએ કહ્યું; હાઈ તારા સમજવામાં ફેર છે. ક્ષત્રીયો માત્ર વચનને માટે માથાં ઝુકી હીયે છે, તો પછી સ્ત્રીપુત્રની શી વીસાત ! પોતાના સ્ત્રી પુત્રો કરતાં વચનની કી-મેત વધારે ગણે છે, અને વચનની ટેકને લઈનેજ અવ-ટંકી હેવાણા છે.

સતજીગમાં જો, ક્રમશઃ પોતાની માતાનો વધ થયો, તે એક વચનનેજ માટે, પાંડવો-વનવાસ ગયા અને એક વરસા વેરા બહારી વેરાટ નગમાં ગુપ્ત રહ્યા, તે પશુ વચ-નનેજ ખાતર ફરીએક રાજાએ પોતાનાં સ્ત્રી પુત્રને વેચી ટેકનું કામલવ ઉઠાવ્યું, તે એક વચનનેજ માટે, તો પછી જોષ્ઠપુત્રની પવિત્ર ગાદી ઉપર બિશ્વને જોષ્ઠાણનાથ પોતાનું વચન કેમ જવાડે.

માવતે કહ્યું માતાશી ? હું તો અજ્ઞાન છું, તેથી શું સમજું ? મારામાં આપના જેવી ગુહ્ય બુદ્ધિ ક્યાંથી હોય, હું તો આપનો હાથ છું, તો પછી મારામાં તેવી બુદ્ધિ હોયજ. શાની ? પરંતુ માતાશી ? આવી અચંકર શત્રી આપ ક્યાં ગાળ્યો ?

રાણીએ કહ્યું; જ્યાં નથીજ કષ્ટ જ્યો ત્યાં હું તારી.

મેળે રથ લઇને ચાલ્યો જો, નહિતર રાજાજીના કપડાને
પાત્ર થઇશ.

માવતે કહ્યું, માતાજી ? તમને આવી ભયંકર રાત્રીને
વીરો આવાં અઘોર અરણ્યમાં કોકલાં મુકીને જવા જીવ
માનતો નથી, પરંતુ રાજાજીનો હુકમ તેથી લાચાર. મા-
તાજી ? આ અભાગીઆ જીવને પાપી પેટને ખાતર આવાં
ઘોર કર્મ કરવાં પડે છે; પ્રભુ ? તારી ગતી ન્યારી છે,
આવાં મુકોમજ રાણીને ઘોર રાત્રીમાં જંગલમાં અને ઘાત-
છી પાણીઓની વચ્ચે આવા ઘોર જંગલમાં તારાજ આધારે
મુકાઈ, તેવું રક્ષણ કરજો; માતાજી ? આ ઘોર પાપીનો અપ-
રાધ ક્ષમા કરજો; તમને ઈશ્વર આરાધ્ય રાખે. એવી તે
દયાળુ દેવાળી દેવ પાસે મારી અરજ છે. ફક્ત રાજાજીનો
હુકમ પાળવો તેજ મારી ફરજ છે, માતાજી હવે હું રજા
લઇશ.

-આયન.

માવત—એ પ્રભુમ મહારા હે ? માતૃ આપને
છુટીશ કીયે ભવે આ કીધેલ પાપને—એ
પાપી પેટકણિ આ જોડું છે મધુ.
પરમ મુખ આપણ આ પાપીની હુકમ નહી
રાણી—દોશ નથી તારો વીરા કર્મે મુજ નહયો
હા જોનારો દેવ આવો દીવસ કીધેલ મહયો—

થઈ વિષ્ણુની નાથથી હું રાનમાં પડી
 દશાએ મુને ભુલવી એ પાપણી નડી-
 વોરા કહેજે નાથને પ્રણામ માઘરા
 મુખ પામ્યું અસ્ત વાય દુઃખદ વાયરા
 મારૂં દુઃખ નવગણું પણ પતિ અતિ દુઃખી
 વિયોગે પામે દુઃખ પ્રભુ રાખજે મુખી
 કહેજે જઈને એટલું મુને વીસારજો
 ભૂલીને મુજ સ્નેહને સદા મુખી થજો
 તણ પતીનો આસરો પ્રભુજનો ધર્યો
 તબતાં પતીથી સતી કર પ્રભુજનો વર્યો
 માગુજ પ્રભુ એટલું પતી રાખજો મુખી
 આવીજું આપ આશરે હું અભાગા છું દુખી
 છેવટના પ્રણામ મારા કેજે નાથને
 મારી ચીંતા સોંપી અનાથોના નાથને-

માવત-પ્રભુ વિનંતી મારી રાખો રાણી મુખમાં
 પ્રણામ માણ બહુજું મુઠીને દુઃખમાં-છે.

માવતના ગયા પછી રાણી શોકકરતી જંગલમાં ચાલવા
 લાગી રીમાળવાંના સાદ, વવની બરાડ અને રીંછના ધુરક-
 વાના નાદથી રાણીનું શરીર ઠંચવા લાગ્યું, રાણીને પોતાની
 કંઈજ ચીંતા નહોતી, પણ પોતાનો ગર્ભ કે જે રાજનો

વારસ તેનું અશ્રેય ન થાય તેનીજ ચીંતા હતી; પોતે વીરજપુતાણી હોવાથી હીંમત નહીં હારતાં એક વૃક્ષ ઉપર બેસીને રાત્રી ગુજારે કરવો એવો વીચાર કરી એક વડનું વૃક્ષ ચોધી કાઢી તે ઉપર ચઢીને વડની ડાળીઓની છટ માં બેઠી અને પોતાના નશીબમાં આવું નીર્મોત કરનાર વીધીને દોશ સાથે પ્રીટકાર આપવા લાગી.

બહા ભગવાન ! આવો દીવશ મારે કર્ષિ કર્યાંથી આવ્યો. મેં તે પુર્વે એવાં શાં પાપ કર્યાં હશે, કે હું આ દશાને પામી. રાજ રાણી માર્ગ મહેલની બહાર પગ છુકેલો નહીં તો આવું ઘોર જંગલ મારા સુધી ક્યાંથી હોય ! આવા ઘોર જંગલમાં ગ્રેમી પતી તરછોડીને કાઢશે, એવો વીચાર સ્વપ્નમાં પણ નહોતો, છતાં ભાવીએ ભુલ ખવરાવી તેથીજ નાથના વચનમાં શંકા લાવીને આદશા હાથે કરીને બેઠી લીધી.

વીધી ! વીધી ! મેં તે તારું એવું શું બગાડ્યું હતું, કે ભુંડી આવો લેખ લખ્યો ! મારા જેવું તને બીજું કોઈ ન મળ્યું, કે હુંજ તારા હાથમાં આવી. પણ તું શું કરે, કરમ કરે તે કોઈ ન કરે; પુર્વ લખનું સંચિત હતું એવો લેખ તેં લખ્યો, તેમાં તને શા માટે દોશ આપું; હવે જીવવામાં પણ શો સાર છે ! પણ પતીની પાછળ થનાર વારસે મારે પેટ ગર્ભ ધારણ કર્યો છે, એજ પીડા છે. હવે હીંમત હારી જવામાં ફાયદો નથી. અહલ્યા તારા દ્રોપદી સીતા કતીઓએ શોડાં કર્યો સહ્યાં છે ? તો મારે માંદે ફુઝ

પટે લેયાં શું થયું, હું ક્યાં તે સતીઓની રીતથી વર્તવામાં
પાછી પડી છું, કે ના હીમત થાઉં, જેમ અહર્યાને.

ગીતી.

જવામી શ્રાપે અહર્યા સહ્યાં થઈને પડી ડગી નાંહી,
છેવટ પ્રભુએ તારી નામ અમર કીધું જગની માંહી.

તો પછી હું કેમ કયું તારામતીને પણ કદ પડવામાં
શી બાકી રહી છે. તે પણ રાજરાણીજ હતી, ને મારા કરતાં
વધારે સુકોમળ હતી પણ.

ગીતી.

પતિ જયને દુઃખ વેડી, પતી દુઃખે જઈ પરધર વેચાણી;
નામ અમર જગ કીધું, હરીશંકર ત્રી તારામતી રાણી.

એક પતીના સત્યને ખાતરજ દુઃખ વેડી પતીના દુઃખને
માટેજ વેચાણી, પરંતુ તેવી રીતે સતીઓની કસોટી કરીનેજ
ધ્વિરે આપો આપ તારી છે, તો હું હીમત શામાટે મુકું ?
દ્રૌપદી કે જે જગત અંખાનો અવતાર તેને ક્યાં ઓછું
દુઃખ પડ્યું છે ?

ગીતી.

પતી સંગે વન વેડી પતી શેવમાં દુઃખ સહ્યાં બારી;
નામ અમર જગ કીધું સતી દ્રૌપદી પાંડવની નારી.

એવી રીતે સતીઓએ દુઃખ વેડી નામના કાઠી છે; સહનું
સુખ સતીને હોયજ નહીં; દુઃખ અને વિપત્તીએ સતીની સાચી
કસોટી છે. તો તે કસોટીમાં ના હીમત જનું, તો હું સતી શાની

શમચંદ્રજીએ સીતાને સગર્ભાજ તણ હતી, ત્યારે વનમાં તેનું
કેણુ હતું ? પણ રૂષીનો આશ્રય સ્વળજે મેળવ્યો હતો;
માટે કેઈ આશ્રય મેળવી ગર્ભનું રક્ષણ કરવા પેરવી કરું;
સવાર થવા આવી છે, પોહો ફાટ્યો છે, રવી નારાયણ ઉગ-
વાની તૈયારીમાં છે, માટે હવે સુ આશ્રય મેળવવા આગળ
જવાની જરૂર છે. આવ્યા અઘોર વનમાં આશ્રય મેળવવો ઠીકીણુ
છે. જ્યાં માણસનું નામ દેખાતું નથી, ત્યાં આશ્રય ક્યાંથી
મળે ? માટે ચાલ્યુ જીવ જાડ ઉપરથી ઉતરી આશ્રય મેળ-
વવા આગળ વધુ. હીંમતથી સૌ સાડુ થયો ના હીંમત
થવામાં સાર નથી કહેવત છે કે હીંમતે મરહા મહદે પુહદ.

એવો વીચાર કરી આગળ પ્રયાણ કરવા જાડ ઉપરથી
નીચે ઉતરી, અને ચાલવા માંડયું; જે રાણીએ મહેલ બહાર
પગ સુકેલો નહી, તે રાણી હીંમત રાખી કઠણુ ધરતી ઉપર
ચાલી જાય છે. સુકોમળ પગમાં કાંકરા કાંટા વીગેરે લોંકાય
છે, તેની હરકાર કર્યા રીવાજ એક સરખી રીતે સાધારણુ
સ્ત્રીની માફક આગળ વધવા લાગી.

એ પ્રમાણે મધ્યાનકાળ થવા આવ્યો ત્યાં સુધી બુખ
અને થાકની હરકાર કર્યા રીવાજ ચાલ્યા કર્યું મધ્યાનકાળ
થયો ત્યાં બુખે તે સતી ઉપર હુમલો કર્યો, તેથી રાણી
ગભરાણી અને એક વીશાળ જાંબાના વૃક્ષની છાંયે બેઠી
જિંદગીને મન સાથે કહેવા લાગી, ભલા ભગવાન હીંમતવાન
મધ થાકને તો હું ગણતી નથી ! પણ પાપી પેટને ભાડુ

આખ્યા શીવાય કેવી રીતે નભે ? હવે આવા બીહામણા જંગલમાં ખાવાનું પણ ક્યાંથી મળે ! અબણી હોવાથી ક્યાંથી મેળવી શકુ; ફળ ફુલ શીવાય બીજી ચીજ મળવાની નથી; પણ તે ઝાડ ઉપરથી કોણ ઉતારી આપે. બધું દુઃખ સહેવાય છે, પણ આ ભુખનું દુઃખ સહેવાતું નથી. હવે તો હે જગત પીતા ! આ બાળકી ઉપર કયા કરો; વિધિએ નમેરી થઈ આવા લેખ લખ્યા, પણ તમો તો કૃપા અને કયાના ભાંડાર છો; કદાપી આ ઠાસીથી કંઈ ભુલ થઈ હોય તો તે ક્ષમા કરી કાંઈ ખાવાનું આપો. આપ તો ક્ષમાની મુરતી છો; આવો કોપ આપને તો નાજ ઘટે.

અરે ! પણ અમાં ભગવાનને શા માટે દોષ આપું ? દોષ મારા નશીબનો; પુર્વ ભવનાં સંચીત પ્રાણી માત્રને ભોગવનાં પડવાનાંજ તેમાં તેમનો દોષ ? મેં કાઈને આ પ્રમાણે દુઃખ પાડયું હશે. તેથી મને આ ભવ પડે છે. મરાઠી સાખી.

પરભવ કરણી આ ભવ પામું, દોષ પ્રભુનો ન જરીએ;
કરણી કરતાં નહીં વિચાર્યું, હવે શોક શીઠ ધરીએ.
કીધું પુર્વ ભવે, તેવું જીવતું પામ હવે.

જીવ હવે શોક શા માટે કરે છે ? ભુખનું દુઃખ ભા-
જે એવો આશ્રય આવા જંગલમાં દેખાતો નથી. (ઝાડ
ઉપર દટી કરી) અરે ! પણ આ આમૃતસ્ર ઉપર ફેરીઓ
લગી રહેલી છે, આસ્ય પથરો મારી ફેરીઓ પાડી તેથી આ

પાપી પેદને ત્રસ કરું; (બાબુમાં જોઈ) અરે ! પણ અહીંમાં પથરા છે બીજી કાંઈ સાધન દેખાતું નથી, તેમજ આ વૃક્ષ ઉપર ચઢી શકાય તેવું પણ નથી, જેથી ઉપર ચઢીને ફળ તોડી શકાય; આવા ઉત્તમ આમૃતવૃક્ષ નીચે બેસી ભુખના દુઃખે પીડિત થાય, એવી અભાગણી મારા જેવી બીજી કોણ હશે !

એ પ્રમાણે સતીને દુઃખી થતી જોઈ ભગવાને તે સતીના ઉપર કૃપાદ્રષ્ટા કરી વટોળીઆને મોકલ્યો; વટોળીઆને પ્રભુજીની આજ્ઞા થતાંજ એકદમ તે ઠેકાણે આવી જમીનની ધુળ મુઘાંત ઉરાડી મુકી, જેથી ત્યાં અંધારૂં ચોર થઈ રહ્યું. દુખોવૃક્ષો ઉપરથી તુટીને નીચે ઢગલો થવા લાગ્યાં એવું થોડી પણ સ્ત્રી વટોળા ચાલતો થયો.

આકારો ચઢેલી ધુળવટોળીઓ જતાં ધીમે ધીમે નીચે બેસવા માંડી, અને રેતીને હીપે થયેલ અંધકાર પણ નાશ પામ્યો, તેથી રાણીના જીવને શાન્તિ થઈ. વટોળા બંધ થતા, રાણીએ બાબુમાં દ્રષ્ટી કરી, તો સંખ્યા બંધ ઠેરી જોને! હજી પોતાની બાબુમાં પડેલો જોયો. ફળનો ઢગલો જોઈ રાણી હરખાણી, અને વટોળાને આશીરવાદ આપવા લાગી. પછી મન સાથે વિચાર્યું, ભલે માણસને આક્રીન ન હોય, પણ હીમતની કીમત નથી, તેમજ સંસારીનાં ફળ ચીકાંજ છે. સંતોષ એજ સાચું મુખર્તુ કારણ છે.

એ કે કાલ અત્યારે રાજ રાણી હતી. અને સેવામાં સંખ્યા બંધ હાશીઓ તૈયાર હતી, પાણી માગતાં દુધ હા-
જર થતું, તે અત્યારે લુખના દુઃખે દુઃખી થતી નરીબને
હોશ આપતી ઈશ્વર બંદગીમાં ગુંથાણીછું, કહેવતમાં કહ્યું
છે કે, “સુખમાં સોની અને દુઃખમાં રામ, તે કહેવત
અક્ષરે અક્ષર સત્ય છે. કાલ અત્યારે ઈશ્વરનું નામ સરખું
પણું ચાલ આવતું ન હતું! શેનું આવે? તે વખતે ક્યાં લુખ
કે થાકની પીડા હતી. એતો અત્યારે આ દુઃખ પડ્યું
ત્યારેજ ચાલ આવ્યું; અહા! હા! ઈશ્વર ભક્તિમાં શુભતા
ન થવા માટે દુઃખ જેવું બીજું એક પણ સાધન નથી,
તે હવે પુરેપુરું સમજાયું.

આ પ્રમાણે વીધાર કરી પોતે પડેલા ફોળોની ઠગલી
પાસે જઈતેમાંથી પાકી સાકી સાખો વીણીને લઈ લીધી, અને
તેથી લુખને શાન્તિ આપી આગળ વધવા માંડ્યું, એક સા-
જના એક વૃદ્ધ સાધુના મુકામે પહોંચી.

આખો હિવસ કોઈ માણસ તો શું, પણ માણસનું પ-
ગલું સરખું પણ ફીઠેલું નહી, તેથી આ સાધુને જોઈ મન
ક્ષાએ આનંદ પામી, અને તે વૃદ્ધ પાસે જઈને સવિનય પ્ર-
શ્ન કર્યા.

સતીને જોઈ સાધુએ પુછ્યું એટી! તુ કેન છે? ક્યારે
કહાંસે આવી છે! એસા બીમાબાન જ'મલમે તે' એટીલી

ક્રીસ તરાહસે આઈ. કીસીકી તાકાત નહી, કે જો વો જા-
ગલમે આ શકે !

રાણીએ કહ્યું, મહારાજ મેં એક રાજરાની હતું,
ઓર મેરા કર્મકા ફળ પાતી હતું. જોગીએ કહ્યું, કયા કર્મ
ક્રીયા, કે તેરેકુ ઈસ ફળ મીલા, તુમ કોન રાજકી રાની હતું
ઓર ક્રીસ ગામકી રહેનેવાલી હતું વો સળ હકીકતસે મુજે
વાકીફ કર, કોઈ તરેહકા દોથ હુવા હો ઈસકુ છુપાનેકે
હીચે જુઠ બોલના નહી. એક દોથ કરકે ઈશ્વરકા એક મુ-
ન્હા ક્રીયા, ઉસકુ છુપાને કે હીચે જુઠ બોલકે દુસરા મુન્હા
કરના નહી. વો ખુબ સમજના.

રાણીએ કહ્યું. હે ! પવિત્ર મહારમા ! મેં જોધપુરકા
રાજા જોધાણનાથકી રાણી હતું અને જોધપુરકી રહેનેવાલી
હતું. જો કર્મકા ફળ મેં પાતી હતું વો કર્મ ઈસ ભવકે નહી
પણ પુર્વ ભવમે ક્રીયા હુવા ફળ મીલા હે બીધાતાને એ-
સાઈ લીખા હોગા જીસસે પતીકા જયનમે શંકા પાઈ,
જીસસે મુખી અવસ્થાસે છુટકે આ દયામે આઈ જો પ્રભાજી
કહી રાણી ગળમળી થઈ.

સાધુએ કહ્યું, એસી કોનત્રી શંકા પાઈ, વો મુજે સુ-
નાઓ, બેટી ! ગજરાના નહી. સચ સચ જાન મુનાઓ
જીસમે, મેરેકુ સમજ પડે રાણીએ કહ્યું મહારાજ આપની
મુન્હા છે તો સાંભળો ?

ગાયન.

રાણી-(શું કહું મારી વાત વિસ્તારી) એ રાહ
 શંકાએ મારી. સુખ સઉ હારી, બની દુઃખીઆરી આવારી;
 થઈ બીચારી, રાણી. હું બારી સગર્ભાં નારી, પતી ખ્યારી
 બેઠી હતી, પગ દાબતી વીનોદથી પતી રીઝવતી.
 સંતોશવા પતી સેવથી એ ધર્મ સાચો છે સતી
 નીસાસો પતીના મુખથી અણ ચીતવ્યો નીકળી પડ્યો
 કરે અંધી શેવા નાથની ત્યાં કાનમાં જઈ આથડ્યો
 દુઃખી થઈ હું, પતીને વીનવ્યું, કારણ કહોને વિસ્તારી થઈ
 ધીરજ આપી મુજને નથી દોશ તુજ જરીએ પડ્યો,
 સંતોશ તુજ સેવા થકી પણ જીવે જઈ ચડ્યો;
 હાજી બોલા નોકરોથી રાજ્યની હાની થશે
 ન્હાનાથી મોટા સર્વ સરખા, ન્યાયનું નામજ જશે
 શંકાએ લીધી, સરતજ કીધી, તે શરતે હું ગઈ હારી-થઈ
 મુરખી હું માન્યું નહીં જરી, કે નોકરો તેવા હશે
 વારી પતીએ, મુજને પણ બળ્યું નહીં જીતી જશે
 મધ્ય રાત્રને મધ્યાન કહેવરાવવાની હોડજ મેં કરી
 વીધીએ મુજને બુલવી. પતી વચનમાં શંકા ધરી
 મધ્યાન કીધા, પ્રભુથી ન બીધા, દીવાન શેઠને કારબારી-થઈ
 હારી શરત તેથી પતીએ રાત્રીએ વન મોકલી
 કાત્રી કહી નહો સત્ય ચુકે, સતી નાથ વચને પળી
 તજતાં અતી દુઃખીઆ થયા, પણ બોલ અળગો નવ કંઈ

ભાવતની જાણે મોકલી, ભાવત મુકીને પરવર્યો
ત્યાંથી હું આવી, ભરોસે ભાવી, દુઃખ ઉઠાવી સતી નારો-ધર્મ

રાણીનું દુઃખ સાંભળી મહંતને કયા આવીને કહ્યું બે-
ટી મે વૃદ્ધ હું, ઇસ બીયાબાન જંગલમે રહેતા હું, ઓર
ઇન્દરેકા ભજન કરનેમે ગુલતાન રહેતા હું જે કે
ઇંધર રાજ્ય રાનીકી માફીક સુખ નહી મીલેગા, પરંતુ
મનસે સમજે તો સંતોશ સમાન સુખ હુસરા કોઉંબી નહી
હે. રાજરાની હુધ સંતોશ ધારન ન કીયા તો કયા હુવા ?
અછે અછે લોજનસે ત્રપ્તી ન હુધ તો ઇસમેળી કાયા હુવા ?
ગરીબી હાલતમે સંતોશ સમજે તો રાજરાનીકા સુખ ઇસ
આગે કુચ ગીનતીમે નાંહી હે.

રાણીએ કહ્યું મહાત્મા ! આપનું કહેવું અક્ષરે અક્ષર
સાચુ છે. મહંતે કહ્યું. પણ અહીંનાં રાજધાનીમાંનું કીંચી
ત સુખ મળશે નહી. રાણીએ કહ્યું, જે સુખ મળશે, તે
રાજધાની કરતાં પણ વીશેશ સુખ સમજીને રહીશ; મહંતે
તેની પરિક્ષા જોવા કહ્યું મુન મેં મેરી લડકીકી માફીક જ્યાં
શુખ પણ-

ગાયન

(રાજા ત્યાં શેવા કોણુ કરશે)

મહંત-નહી આ વનનું દુઃખ સહેવાશે, વિષુ દારી કહો
કેમ રહેવાશે

મહત્ત કામ હાથ દેવાશે, કહો રાણી શું તમથી થાશે.
મહેલ નથી જો કુંપડુ ભારી

રાણી—તેને લીધો મહેલ વિચારી
મહંત—નહી મળે મીઠાંન તૈયારી
રાણી—ફળદુલ ખાઈશ કહે ભારી
મહંત—પીવા માટે નથી કાંઈ જારી
રાણી—નીર્મળ જરણાં કેરૂ વારી
મહંત—વસ્ત્ર વિના દુઃખ મહેલો ભારી
રાણી—વલકલ વસ્ત્રો અતી સુખકારી
મહંત—કહે શું પાથરશે

રાણી કહે શું પાથરશે—નહી
શાનું ઉશીશુ કરશે રાણી
વનમાં આવી રહેતાં ભારી

રાણી—કામળ રેતી પાથરી સુધરશ
ખાહુનું ઉશીશુ ધારી
આકાશને અંદરવો ધારી
આંદરણી ગણું સખીઓ ભારી
અંદરૂપી હીવાને દેખી
શાંતિ ધારૂ હીલમાં ભારી
કારીઓ આ તરૂની ડાળો
અંતોશ સ્થાપુ થીતમ પ્યારો

સુમીત્ર હરણાં બરે ઉછાળે
પીતુ તમે મને પુત્રી વીચારે.

મહંત-સુખ દુખમાં સમાન

રાણી-આપણું એ કામ છે.

મહંત-સંતોષીલી મિયંબાન

રાણી-સાચો સતીનો કામ છે

સુખ દુઃખ એ જાઉં મનનાં કારણ

દુઃખ વીણુ રામ ન મળે કવતારણ

જન ઉધારણ દુઃખ નીવારણ

હરકમ સુખ કહેવાશે

મહંત-નહી આ વનનું દુઃખ કહેવાશે-વિણુ

મહંતે કહ્યું, ધન્ય છે. તારી ધીરજને ! અને સંતોષને !
રાજ રાણી હોવા છતાં આટલો સંતોષ જોઈ હું મરજી
ખુશી થાઉં છું. જા ? આ ઊપડીમાં સુખેથી રહે. ખનતી શેવા
કરજે, ને પ્રભુ રમણમાં હંમેશાં પરવરજે. એ પ્રમાણે કહી
મહંતે પોતાની પાસે એક પુત્રી તરીકે રાખી આશ્રય આપ્યો.

બહાલા વાંચકવૃંદ ! સતીએ હીંમત રાખા. જુખ અને
થાક સહન કરી મહંતના આશ્રય સુધી જઈને મહંતનો
આશ્રય મેળવ્યો, અને મહંતની પરીક્ષામાં પોતાની અડગ-
વૃત્તિમાં સાચી નીવડી, તેમજ હરેક સુકાર્ય હીંમતથી અને
અડગવૃત્તિથી કરશે, તો જય મેળવશે તે નિઃસંદેહ છે. માટે.

કરેક કાર્યમાં નાહીંમત નહીં બનતાં અડઅવૃત્તિથી કરવું, જેથી વિજયતાને પામશે અસ્તુ:

રાણીને એ પ્રમાણે મહંતના આશ્રયમાં બે મહિના થઈ ગયા. મહંત રાણીને પોતાની પેટની પુત્રી કરતાં પણ વીશેષ ચહાતો હતો, તેવીજ રીતે રાણી પણ મહંતની પીતા સમાન શેવા ચાકરી ઉઠાવતી હતી. એ પ્રમાણે દીવશે વ્યતિત થતાં રાણીને નવ માસ પુર્ણ થયા ત્યાં મહંતે બીચાર કર્યો કે રાણીને પ્રસુતની વખતે એક બાઈ તેની પાસે જોઈએ, એવો બીચાર કરી પાસેના શેહેરમાં જઈ એક બાઈને તેડી લાવ્યા અને રાણી પાસે રાખી.

એમ કરતાં રાણીને પ્રસુત વખત આવ્યો. ત્યાં રાણીએ પુત્ર રત્નને જન્મ આપ્યો. પુત્રની વધાઈ તેની સારવાર કરનાર બાઈએ મહંતને આપી, તેથી મહંત પુર્ણ રાજ થયા. અને તેના જન્મની કુટંગી જોઈ તેમણે કુંવરનું ભવિષ્ય બાંધ્યું કે તે જોધાણનાથની ગાદી સોગવશે. અને કુટંગી ઉપરથી તેનું નામ અમર કુમાર પાડ્યું.

પુત્ર પ્રસવથી સોઢી રાણી મનમાં ધણાજ હર્ષ સાથે જોઈ પણ પામી; કારણ જે કુંવરના જન્મ વખતે હજારો દારીઓ હાજર હોય, અને કુંવરની વધાઈ મળતાં રાજ્યમાં તેજ રેરે ચેર ધવળ મંગળ ગવાય હજારો મણ સાકરો મામમાં વહેચાય, બચ્ચેનાં ટોળેટોળાં રાજ્યદારે ખડા માય,

હુબારો માગણીને રાજ્ય તરફથી હંનામો મળવાથી જન્મજાર કુંવરને, તેમજ રાજાને હુબારો આશીર્વાદના વરસાદ વરસાવતા ગામને ગળાવી સુકે; રાજ્યદ્વારે વાદીત્રોની નાદના શરૂ થાય, અને હુબારો મંગળમય પેરવીઓ થાય; જે કુંવરનો જન્મ દીવસ આનંદ ઓત્સવનો ગણાય, તે કુંવરના જન્મ વખતે દેવતા એકજ સ્ત્રી હાજર, અને જંગલમાં તો પછી આનંદ ઓત્સવ શેનો હોય. આનંદ ઓત્સવ ગણે તો દેવતા મહંતનેજ, કે જેણે રાણીને પુત્રી તરીકે રાખી, તે પણ મનનોજ આનંદ, કારણ આવા જંગલમાં ધામધુમ શેની કરે ! અને તેથી રાણીને ખેદ કેમ ન થાય ? પણ પુત્ર જન્મને લીધે આનંદ થયો. કારણ અપુત્ર ભ્રમણનાથ તેના પતીનું વાંઝીઆ મહેલુ જતાં રાજાને ભોગવવાવાળો વારસ હાથે આપ્યો તેથી તેણે પ્રભુનો ઉપકાર માન્યો. અને મનસાથે આનંદ પામી.

પ્રકરણ પાંચમું.

એમ દીવસો ઉપર દીવસો બ્યતિત થતાં કુંવર મહોટો થવા લાગ્યો, મહંત કુંવરને જીવથી પણ અધિક ચહાતા અને પુત્રની પેઠે પાલન કરતા હતા. એમ કરતાં કુંવરની ઉંમર પાંચ વરસની થઈ પાંચ વરસની વય કુંવરની થઈ, ત્યાં મહંતે તેને વિદ્યાભ્યાસ શરૂ કરાવ્યો; ચાર વરસમાં

તેને સર્વ વીલાઓમાં પ્રવિષ્ટ કર્યો. નીતી ધર્મ, ન્યાય, સ્ત્રીગૌરવ હરેક અવમાસ કુંવરે કર્યો અને નવસુ વરસ પુરૂ થતાં તે સર્વે વીલામાં કુશળ થયો.

સોદી રાણી કે જેણે આ જંગલમાં સુખ સંતોશ માન્યો હતો, તે સુખ પણ જવા બેઠું, મહંતની તળીયત એકાએક બગડી અને મરણ શય્યા ઉપર પડ્યા, અને તેમના જીવનની ઘડીઓ ગણાવા માંડી.

મહંતને મરણ પીછાને પડેલા બેઈ રાણી ગભરાણી અને મન સાથે કહેવા લાગી કે આ જંગલમાં મંગલ માની રહી, ત્યાં પણ વીંધીએ ઠરવાવારો ન આપ્યો મહંતને પીતા તુલ્ય માતી પુત્ર સંગે તેમના આશ્રયે રહી આનંદ માનતી હતી, તે ખલક પણ જવા બેઠા ! હવે આ જંગલમાં હમારૂં કોણ ? અમારૂં પોષણ કોણ કરશે ? કુંવર હજી બાળક છે, તો પછી આ જંગલમાં દીવસ કેવી રીતે નીર્જન થશે ! એ પ્રમાણે કહી વીલાપ કરવા લાગી, મહંત રાણીને વીલાપ કરતી બેઈ પોતે મનમાં ઘણોજ ખેદ પામ્યા, અને રાણીને પાસે બોલાવીને કહ્યું. બેટી ! તું આ માટે મનમાં શોક કરે છે, । નામ તેનો તો નાશ છેજ; જનમ્યુ છે તે જવાનુંજ છે. તો પછી શોક શા માટે કરવો ? જે વખતે રાજ્યએ દેશવટો આપ્યો; તે વખતે તારૂં કોણ હતું ? માણસોનો આશ્રય કાંઈ નથી. ઇશ્વર સર્વેનો આશ્ર

ચઢાતા છે, તે આશ્રય આપશેજ, તેની ખાત્રી રાખ્ય. મન-
માંથી શોક કાઢી નાખ્ય. જો સાંભળ્ય ?

મહંત--

ગાયન

સાચો રયામ સાચો રયામ સાચો રયામરે,
જોને નીરખી તું તો ઠામે ઠામ;
જગજન પાલક રામ પાલક રામ પાલક રામરે
મનમાં તું જોને, બહાર તું જોને.
જોને સકલ સંસાર,
આ પ્રજ્ઞાન્ડની માળા તું જો વળી,
પણ નહીં પામે પાર,
સધળે જ્યોતી જોનીરે.....જોને.
આ તનનો રંગ મહેલ બનાવ્યો,
મહી લયો દરબાર;
અનહુક વાબાં વાગી રહ્યાં ત્યાં.
જીવ રમે એક તાર
ચમકે જ્યોતી તેનીરે.....જોને
અકળકળા નવ જાએ કળાર્ધ,
એવો છે કીરતાર;
જીવ સૌ પોશે પ્રેમ ધરી પ્રભુ,
એવો એ છે હાતાર,
પડે બબર ન તેનીરે.....જોને

માટે બેઠી ! એવી ચીંતા મન ઉપરથી કાઢી નાંખ્ય. તને તારી અને તારા પુત્રની ચીંતા છે. પણ તેને તો આખા જગતની ચીંતા છે; સ્વળળે જેવો આશ્રય અહીં મેળવ્યો તેવી રીતે બીજો આશ્રય શોધી લેજે. મારેને તારે જેટલું લેશુ રહેવાનો સંચીત હતો, તે લોભવી લીધો. સંચીત તુટતાં બુદ્ધિ થવાનો સંભવ આવ્યો તો તેને માટે ખેદ કરીશ નહીં. પોષણને માટે પણ ચીંતા કરીશ નહીં કીડીને કણ અને હાથીને મણ પુરૂ પાડનાર કીરતાર હજારા હજાર છે, તેને વીસારીશ નહીં; દુનિયામાં સત્ય અને નેકી રાખી યત્ન કરનારને તે દયાળુ દેવ નિરાશ કરતોજ નથી; જન્મેલા બાળકને દુધ ભેઈએ તે તે અગાઉથીજ નીપજવી રાખે છે. તેવી ચીંતા તે રાખે છે, તો તમારી ચીંતા તેને નહીં હોય ?

રાણીએ કહ્યું પીતાળ તમારૂં કહેલું અક્ષરે અક્ષર સત્ય છે. પણ મારા નસીબમાં આવું દુઃખ ક્યાં ઘાલી મુક્યું હશે ? મેં તે એવાં પુર્વે શું પાપ કર્યા હશે, કે મારે આ દુઃખ લોગવવા વખત આવ્યો; રાત્રીએ તણ, તો તમારો આશ્રય મેળવ્યો તે પણ જવા બેઠો; મારા જેવી ભાવ્યહીણ બીણ કોણ હશે ? તમારો સ્વર્ગમાં વાસ થયા બાદ હમારૂં શું થશે ?

રાણી અને પુત્ર— ગાયન

(શું પીતાળ આમ ભસો) એ રાહ,

બંને—હા પીતાળ આપ વિશ્વ થાવાનાં રખડતાં

કાંઈ કરેા મયા માયાળુ દુઃખમાં પડકતાં

આપ વિના કોણુ પોશણુ કરશે

માતા પુત્ર થાવાનાં રખડતાં ભટકતાં—હા પીતાણુ

મહંતે કહ્યું પુત્રીં ધીરજ ધર, આવો ખોટો ખેડ નકર
ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે. અહલ્યા, તારા, દ્રોપદી આદી સતી-
ઓનાં બરીત્રો યાદ કર. તેમના દુઃખો સાથે તારૂં દુઃખ સર-
ખાવીને તે સતીઓએ એવાં દુઃખો સહન કર્યાં છે ?

મહંત—

ગીતી.

પતિ શ્રાપે થઈ શલ્યા, પણ નવ ધીરજ અહલ્યાએ છોડી
અડગ મને દુઃખ વેઠ્યું ધીર ધારી ચીત પ્રભુ ચરણે નેડી
પતી વચને વન સેવ્યું વળી પતીના ઈંખે વધાણી
અડગ મને દુઃખ વેઠ્યું સાચી સતીએ હરીશ્ચંદ્ર રાણી
પતી સંગે વન વીચરી પતી શેવામાં સદાં દુઃખ ભારી
નામ અમર જગ કીધું સાચી સતીએ દ્રોપદ કુમારી

માટે વીચારી ને ? તેનાં દુઃખો આગળ તારૂં દુઃખ શા
હીસાખનું છે, માટે બહેની મારો દેહ પડવાની તૈયારીમાં
છે, આત્માએ આપેલું બાકુ પુરૂ થયું છે, તો આત્મા જતાં
આ ક્ષેત્ર પરશે. તેને ઠેકાણે પાડી (અગ્ની ભેગુ કરી)
તું બીજી આશ્રય મેળવવા ચતન કરજે; હીંમત હારીને બેસી
રહીશ નહીં. હવે કુંવર નવ વરસનો થયો છે. તે કાલ આવી
મળશે; અને બાર વરસ પુરાં થતાં પાછી રાજરાણી પદને
અને રાજ્યના વૈભવને પ્રાપ્ત કરશ; માટે પુત્રી ! મારી

શીખામણુને કીચીત મહી વીસારતા બીજો આશ્રય મેળવવાના પ્રયાસમાં પાછી પડીશ નહીં, અને કુંવરનું જતન કરજો હવે મારી અજલ આવી પુગી છે. નસો તણાય છે, લાવ એક વાર અમર કુમારને મારી પાસે લાવ, મને તેને છેલ્લીવારનો તેના માથે હાથ મુકવાદે.

અમર કુમારને યાદ કરતાં રાણીએ કુમારને મહંત પાસે આણ્યો. મહંતની આ સ્થિતી જોઈ કુંવરે રૂદન કરવા માંડ્યું. મહંતે કુંવરને ખીરજ આપી અને તેના માથે હાથ મુકી આશીશ આપી અને કહ્યું ! બેટા, હું જાઉં છું, તું ડાહ્યો થઈ અને તારી માતાના સુખ દુઃખમાં ભાગ લેજો તારી માતાએ ઘણાં કष्टો સહ્યાં છે. જો કે હજી તું બાળક છે. પણ સર્વ વિચાર ત્રાપન હોઈ ડહાપણનો ભરેલો છે. હવે હું જાઉં છું એ.....એ.....એ મહંત સ્વર્ગવાસી થયા. મહંત સ્વર્ગવાસી થયા ત્યાં માતા પુત્રે રૂદન કરવા માંડ્યું.

રાણી અને પુત્ર—

ગાયન.

રાગ ગોપીચંદ.

રાણી—હે તાત માયાળુ મયા તજીને ક્યાં ચાલી ગયા.
પુત્ર—હે પીતુ મમ પ્યારા તજતાં અમોને નવ આણી કયા;
રાણી—આશ્રયીને નિરાશ્રય કીધાં કીધો. સ્વર્ગમાંવાસ,
આમા ઘટે નહીં ધર્મ પીતા થઈ, મુક્યાંકોણુ વીશ્વાસરે—હે
પુત્ર—પુત્ર પ્યારા કહી કોણુ બોલાવશે જોળે બેસારી તાત,

એક પ્રભુને બીજો તમારો આશ્રય હતો મુજ માત રે;—હે
 રાણી—સ્વર્ગ મહી પીતું થાને સુખીયા હઉં છુ શુભ આશીશ
 પરોપકારી થઈ પાળ્યાં હમેને લાલુ કરે જુગદીશરે—હે
 પુત્ર—વીધા દાન દઈ પીતું ખ્યારા કીધો અતિ ઉપકાર;
 જન્મે જન્મનો રક્ષી તમારો કદી ન વિસરનાર રે;—હે પીતું
 રાણીપુત્ર—અમે મળીએ પ્રીતે પ્રભુજી, હોને પીતું સ્વર્ગવાસ
 અરણ્ય પદ તુમ હોને પ્રીતે, એજ હમારી આશરે,—હે પીતું
 એ પ્રમાણે પ્રભુની વીનંતી કરી મહંતના શબને
 અગ્ની સંસ્કાર કરવા માટે લાકડાં વીણી લાવીને ઢગલો
 કર્યો અને માતા પુત્રે મળીને મહંતના શબને સુવાડીને
 આસીદાહ દીધો, આસીદાહ દીધા બાદ રાણી પુત્રને લઈ
 બીજો આશ્રય મેળવવા માટે ચાલી નીકળી.

વન વગડામાં બે દીવસની મુસાફરી રાણીએ અને પુત્રે
 કરી ત્યારે એક શહેરની નજીકમાં પહોંચ્યા. શહેરની નજીક
 કમાં એક જળાશય બાળી જગો બેઠ રાણીએ ત્યાં કુંપડું
 બાંધી રહેવાનું પસંદ કર્યું અને સોટીઓ વીગેરે બીણી
 લાવી એક નાનું કુંપડું બાંધ્યું, અને તેમાં રહેવા લાગ્યાં.

સણી પોતે જંગલમાંથી ઘાસ વીગેરે એકઠું કરી
 શહેરમાં વેચતી અને તે ઉપર માતા પુત્ર નીર્વાહ ચલાવતાં
 હતાં. મહંતનો આશ્રય જતાં આ પછુ તેમને આશ્રય
 રૂપ કામ થયું, તેથી રાણીને સંતોષ હતો
 પરંતુ સંતીત કૈમ મઠે દાટયા ભુલે પછુ લખ્યા કદી ભુલતા

નથી તે કહેવત સાર “ ઘરની ઉડી વનમાં ગઈ તો
વનમાં ઉડી આગ ” એ પ્રમાણે થયું, ત્રણ વરસ
લીટ્યા બાદ રાણી અને કુમાર જંગલમાંથી એકઠું
કરેલું ધાત્ર વીગેરે વેચી પરાણે નિર્વાહ ચલાવતાં હતાં,
ત્યાં દુષ્કાળ દુઃખન આવી પડ્યો; અનનો પાક વરસાદ
નહી થવાથી બીજકુલ થયો નહી; તેથી ગરીબ ગુરખાંઓ
અમ્મ વિના મરવા લાગ્યાં; રાણીને તથા કુંવરને પણ કડાકા
થવા લાગ્યા તેથી જાડનાં પાન અને સુળ ઉપર નિર્વાહ
કરવા લાગ્યાં; થોડો વખત જતાં તે પણ ખુટી ગયા અને
પેટપુર મળ્યાં નહી થોડું ઘણું મળતું તે રાણી પોતે નહી
ખાતાં પુત્રનું પોશણ કરતી હતી એ પ્રમાણે દુષ્કાળ સમય
લીટાવ્યો પણ છેવટે જીખના દુઃખથી રાણી મરણ શય્યા
ઉપર પડી.

રાણીને મરણ શય્યા પર પડેલીએક પુત્રે જન્મ કરવા
માંડયું, ત્યાં રાણીએ તેને ધીરજ આપી અને તેને તેના
પીતાની ઓળખાણ પડવા માટે રાજાએ આપેલી વીંટી
તથા એક ચીટી લખી માદળીમાંમાં ધાલીને કુંવરને હાથે
માંધ્યુ, અને ધીરજ આપી કહ્યું. પુત્ર હવે હું થોડીજ પ-
ળની મેમાન છું માટે કહું એ સાંભળી લે ? આ માદળીઉ
હાલ વાંચતો નહી પણ સિદ્ધપુર જઈ માતૃ શ્રાદ્ધ કરે;
ત્યાર શિવાય આ માદળીયું ફાડીશ નહી. કુંવરે કહ્યું પણ
માતા ! બહાલી માતા ! શું તું મને છોડીને જશે ? શું

તને પુત્રની પણ દયા નથી આવતી ? તારા વીના માડું અ
દુનિયામાં કેણુ છે ! પ્રીતુ જતાં તારો આધાર હતા. તે પદ
તું જવા બેઠી; હવે માડું શું થશે ?

રાણીએ કહ્યું, બેટા ધીરજ ધર, હાલ તારી ઉમ્મર બા
વરસની છે. ના હીન્મત નહીં બન; મારી માફક હીન્મતધારી રહે
હવે તને શુભ પ્રસંગ આપશે હાલ તો તું મહેનત મજુરી કર
તાડું સુજરાન કરજે ભગવાન તાડું રક્ષણ કરશે. બેટા વી
દાન છું; અહીં છું મારો ચોક કરી તારા આત્માને દુઃખ
કરીશ નહીં. જે ફળને માટે આ કાયા સાચવી હતી તે
ફળ તું મળ્યો, હવે હું સંતોષથી મરીશ, હવે મારી છેલ
ટની થકી છે. આ દુખીઆરી માતાને ભુલી જને, હે ! દ
યાળું દેવ મારા છોકરાનું રક્ષણ કરજે; હવે હું સુખમ
મ....ફ....છુ....પ....તી....વી....યો....બે....મ....ફ....છુ....એવ
ફ....ખ....છે....ના....થ....ઓ....ના....થ.

રાણી સ્વર્ગવાસી થતાં કુંવર એકલો પડ્યો, અને ફફ
કરવા માંડ્યું.

કુંવર—

ગાયન

(સુજ માતુ મરીરે ગર્ભ) એ રાહ

પ્રિય માતુ તણ ક્યાં ગર્ભ અરેરે પ્રિય માતુ તણ ક્યાં ગ
કેમ આવી નમેરી થર્મ અરેરે પ્રિય માતુ તણ ક્યાં ગ
પુત્ર કહી હવે કેણુ બોલાવશે લાડ લડાવે કેણુ સુખન હ
પડ્યો એકલો આ જાવ સંસારે, નહીં બોધ કેની રહ

હવે આખને નીચે ધરતી, દોને બોલાવીશ ધાઇ-અરેરે
સાચો આશ્રય છે પ્રભુ તારો, અવર રહ્યો નથી કાંઈ-અરેરે
કરબોડીને વિનવું પ્રભુજી, નમેરા થાયો નહીં-અરેરે
માત પીતા મમ થયાં નમેરાં, તમ આશ્રયે મુક્યો અહીં-અરેરે
સ્વર્ગવાશી થાને માતુ મારી, સુખી થને હોય નહીં-અરેરે

એમમાણે રૂઢન કરી ઇશ્વર પ્રાર્થના કરી માતુને આશીશ
આપી, અને કાષ્ટ એકઠાં કરી માતુના શબને અગ્નીસાંસ્કાર
કર્યો, માતુના શબને ઠેકાણે પાડી પોતે મન સાથે વીચાર
કર્યો, કે હવે મારે શું કરવું ! એમ વીચારમાં ને વીચારમાં
ધણા વખત ગાળ્યો; છેવટે લાકડાં વેચી નીર્વાહ કરવાના
નિશ્ચય ઉપર આવ્યો, અને એક લાકડાંનો મોટો સાડાત્રણ
મણનો ભારો કાપી લાવીને શેહેરમાં વેચવા માટે નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૫ મું.

લાકડાંનો ભારો લઇ તે નગરમાં ગયો; રાજવીર અને
નશીબવાન હોવાથી લાકડાં પણ તેને ખાવના ચંદનનાં મળ્યાં,
પણ કર્મની કઠણાઈને લઈને તે જોળખી શક્યો નહીં. લાકડાં
લઇ તે જતો હતો. તેવામાં એક લોભીલાલ કે જે ઘરનો
ધણોજ ગરીબી સ્થિતીનો વણીક હતો તેની કપ્પીએ આ
કડીઆરો પડ્યો. કડીઆરાના માથે ખાવના ચંદનનો ભારો
નોઇ લોભીલાલનું મન ઉફેરાયું, તેથી તેણે તે કડીઆરાને
જોલાવી ભારાની કીમત પુછી.

કઠીઆરાંએ કહ્યું 'આપણ ! હું એક ગરીબ કઠીઆરાં છું', ને પેટને માટે આ વધતરૂં કંઈ છું', માટે મને પેટ પુરતું ખાવાનું આપશો. તો રોજ આવા ભારા તમારા ઘેર નાંખ્યા કરીશ લોભીલાલ કઠીઆરાના આવા બોલથી અચંબો પામ્યો અને. વીચાર કર્યો કે આપણા ઉપર ઇશ્વર તુષમાન થયો છે, જેથી ઘેર બેઠે ગંગાણ મળી ગયાં આ ભારો લગભગ સાડા ત્રણમણનો હશે, ને તેની કીંમત ચાલીસ રૂપીયે એક શેર પ્રમાણે રૂપીઆ છપ્પનસોની થઈ, તે ફક્ત ખાવાનું આપવામાંજ પડે છે, તો ઘેર બેઠે ગંગાણ કેમ નહીં ! પણ શું ખાવાનું ખાંધી આપવું. કે જેથી ફાયદો થાય ! હા ! હા ! ડીક યાદ આંવું. રોટલોને મરચુ. કઢાપી રાણ થઈ કેરી કડકો પણ આપીશું, જેથી તે ખુશી થશે. એવો વીચાર કરી તેણે કઠીઆરાને કહ્યું. ભાઈ ! આજથી તારે રોજ આવો ભારો લાવવો અને તે બદલ હમો તને રોજ રોટલો અને મરચું આપીશું. કઢાપી આથી પણ વધારે વજનનો ભારો લાવશે તો કેરીનો કડકો પણ મળશે.

કઠીઆરાએ કહ્યું, શેકણ ! તમારૂં કથ્યાણ થાઓ, તમે મને નિરાધારને આશ્રય આપ્યો છે. ઇશ્વર તમારૂં કથ્યાણ કરે, શેકણએ કહ્યું (તું આવ્યો ત્યારથી હમારૂં તો કથ્યાણ થઈ ગયું છે.) બહુ સારૂં જા, કાલ વહેલો આવજો; ને આથી ભારે ભારો લઈ આવજો.

કઠીઆરાએ કહ્યું બહુ સારૂ બાપજી ! હું બહુજી ને કાલે ભારો ભારે લાવીશ; એમ કહી કઠીયારો વીઢાય થયો. કઠીયારના ગયા પછી શેઠે વીચાર કર્યો, કે લક્ષ્મી હાથ પગ કરીને આવે છે, તે આમજ, આજનો દીવસ મને પુરો ફળ દાયક નીવડયો, કે વગર મહેનતે રાજની છાપનસો રૂપીઆની પેદાશ થઈ ! હવે થોડા દીવસમાં આપણે ઠાંટ યાધીપતી થવાના ! પણ આ બાવનાચંદન આપણે અહીં વેચવાં નહીં પણ બારોબાર દેશાવર દુકાનો ખોલી ત્યાં વકરો કરવો જોઈ કોઈને તેની ખબર પડે નહીં, નહીતર અહીંના વાણીઆ મારા ભેટા આપણા વખાર પડાવી લે. અને વેપારનો ભેદ બાણી બચ, એવો વીચાર કરી બહાર ગામ ખાતે દુકાનો ખોલવાની પેરવીમાં પડ્યા.

બીજે દીવસે સવારના કઠીયારો ભારો લઈ આવ્યો તે શેઠે પોતાની વખારમાં નંખાવ્યો અને રોટલો મરચુ અને ઉપર કેરી કટકો આપ્યો, જેથી કઠીયારો ખુશી થયો અને શેઠને આશીર્વાદ દેતો પોતાને સુકામે ગયો.

એ પ્રમાણે રાજની પેદાશ લોભીલાલને થઈ જોઈ દીવસે દીવસે તે વધવા માંડ્યો; થોડા દીવસમાં લખપતી થયો અને બે વરસમાં તો ઠોડાધીપતી થયો, અને ઘેર છાપન ઉપર ભુંગળ વાગવા માંડી તેમજ દેશ દેશાવર દુકાનો ખોલી તેનો માલીક થઈ બેઠો.

ગામના માગને વીચાર કર્યો, આ લોભીલાલ વધી

ગયો. જે વરસ ઉપર ખાવા ધાન્ય નહોતું. અને આજ કો-
ટયાધીપતી બની ગયો, જે નશીબની વાત છે. મનુષ્ય મા-
ત્રને હસકો સુખ અને હસકો દુઃખ ચાહ્યું આવે છે, પણ
આનો હસકો તો અબજબ જેવી રીતે વધી ગયો. અ મ-
માણે ગામમાં કોટયાધીપતી કહેવાતાં સારી ઈજત બંધાઇ
ને પ્રથમ ગામના લોક તેને લોભીયો કહી બોલાવતાં હતાં
તે લોભીલાલ કહી માન આપવા લાગ્યાં,

પૈસા ! પૈસા ! તારી બલહારી છે. તારી માયા અજ-
બ છે. તારે લીધે જે નશના હાથનાં જે બોર કોઈન ખાય
તેને દુનિયા સલામો ભરે છે, તારા વીના એક પંડીત અને
જાની માણસ પણ હાડ થાય છે તારી વાત અજબ છે.
કર્તા—

ગાયન

(જેને ચિંતા નથી ચીતમાં) એ રાહ

છે લક્ષ્મી અજબ તુજ અજબ કામ.
વધે તારે લીધે સંસારીમાં નામ નામ—છે
તારે લીધે ભાઈ ભાઈ કહે લોક ગામના;
તુજ વીણ નહી કાંઈ વધી શકે નામના—વધે
પૈસો પેખી સહ લોક કહે ભાઈ ભાઈ
પાંચની વચે બોલાવે સહ ભાઈ ભાઈ
તુજ વીણ થાયે નહી ધડા કાંઈ કામ—વધે

ગરીબને ફાંડે ગણે નહીં વાતમાં
 ગુણવાનને સઉ ગણે છે અજ્ઞાતમાં
 અજળ ! અજળ ! તારો અજળ મુકામ-વધે૦

એ પ્રમાણે દિન પ્રતિદિન લોભીલાલની વૃદ્ધિ થવા માં-
 ડી, અને કઠીયારો પણ રોજની આવજાથી ગામની ભાગોળે
 કુંભારવાડો હતો, ત્યાં કોઈ દીવસ ભજન ધીરતન થતું ત્યાં
 બેસતો; જેથી કુંભારની સાથે માયા થઈ. અને ભારો લઈ
 ને ગામમાં પેસતાં બે બહી કુંભારને ઘેર વિશ્રાંતી ફેરવે.

એક દીવસ કુંભારને ઘેર ભજન થતું હતું. ત્યાં કઠી
 આરો ભારો લઈ આવ્યો. અને ભારો મુકી ભજન સાંભળ-
 વા બેઠો, સાધુઓએ કરતું ભજન ઉપાદ્યું, અને સરવે
 જણાઓએ ગાવા માંડ્યું.

ભજન.

સાચા દીલથી સમરણ તારૂં કરીએ કૃષ્ણ છોગાળારે
 શરણ આપો સંકટ કાપો મોહન મોરલીવાળારે-સાચા

સાખી

પરિક્ષત તરીયા શ્રવણથી, લક્ષ્મીજી પદ શેવ
 પ્રહ્લાદ તરીયા સમરણથી, ભજનથી મુકેદેવ

સાખી.

અકુર અભિવંદન થકી, દાસ ભાવે હનુમાન
 પૃથુરાય પુજન થકી, અરબુન સખાને ધ્યાન
 ચીતથી માળીએ ઐશ્વર્ય એવું, હામોહર દીન હયાળારે-સાચા

સાંખી.

હરીરૂપ તુજ કળી ગયા આત્મ નિવેદને રાપ
ભળી ગળ્યા તત્ત રૂપમાં ભાવીક ભક્ત ગણાય

એવા પ્રેમની માગીએ ભક્તિ, રાધેપતી ઊગાળારે—સાચા
ભજન પુરૂ થતાં સાધુઓ વીગેરે ચાલ્યા ગયા, અને
કઠીયારો પશુ ભારો લઈ લોભીલાલના ઘર તરફ ગયો.
સર્વે જણાં વેરાતાં કુંભાર મુઠ્ઠ ગયો; મુતાં મુતાં વીચાર
આવ્યો કે, કહાપી હું ઉઘી જઈશ, તો મારા ચાક કોઈક
લઈ જશે, ને ગધેડુ દોરી જશે, એવી ખાસ્તી લાગવાથી
ચાહને જોશીકે મુકયા, અને ગધેડુ પગે બાંધી નિશ્ચિંત
મને મુઠ્ઠ ગયો. એ પ્રમાણે નિશ્ચિંત થઈને મુતો, તેથી તુ-
રત નિંદ્રામાં પડ્યો.

તે રાત્રીએ નગરના રાજા રામસીંહ નગર ચરચા જોવા
નીકળ્યા હતા, તે કુંભારવાડા નજીક આવ્યા, અને વીચાર
કરવા લાગ્યા; આહા! હા! રાજા જેવો દુઃખી આ દુનિ-
યામાં ખીજો કેણુ હશે! જેને મુવાનું નહી, જપીને બેસ-
વાનું નહી, ધરાઈને ખાવાનું નહી, જ્યાં જીવે ત્યાં દુઃખ
દુઃખ ને દુઃખજ.

મુખે મુવા જાય તો રાજ્યમાં અંધેર થવાની પહીક,
જપીને બેસવા જાય, તો ન્યાયનું નખખોદ નીકળી જાય, એ
પહીક, રાજ્યની, પ્રજાની અને કોઈ દુખમન ઉપેક્ષ થવાની
ચિંતાને લઈને ધરાઈને ખવાય તો શેતુજ! રાજ્યની ચીંતા

એ કે રાજ્યનો કારભાર પ્રભને સંતોષ આપનાર થાશે છે કે નહીં ! પ્રજા જનની ચીંતા એ કે પ્રભને રાજ્ય તરફથી કોઈ વાતનું દુઃખ તો મળતું નથી. એવી એવી ચીંતાઓમાં ખાવાનું ક્યાંથી આવે ! તો પછી રાજા મુખી શાનો ! તે તો સદા દુઃખી દુઃખીને દુઃખીજ (ખાનુમાં કુંભારને મુતેલો જોઈ) વાહરે કુંભારીઆ વાહ ! આવઠાલ સાચો મુખી તો તુંજ છે કોઈ વાતની ચીંતા ! ચાક ઓશીકે ઝુક્યો છે ને ઝથેડું પગે બાંધ્યું છે. કેવો નિશ્ચિંત થઈ મુતો છે. એક વખત તારા મુખની અહેખાઈ આવે ખરી.

રાયશીંહ—

ગાયન.

(અધમને હાથ રાજ્ય) એ રાહ.

જેને નહીં ચીંતા ચીત લગાર ખરેખર તે મુખમાં મુનાર જીવેને છે ચિંતા તલભાર લોગવે સંસારે મુખસાર રાજ્યપાટ નવ ઇચ્છે ચિતથી ધારી દુઃખનો ભાર મેહેલ માળા નવ ગણે કામનાં જાણે દુઃખ અપાર ગણે છે મનથી જેહ અસાર—ખરેખર૦

સમજે મન નથી અમર આ કાયા નહીં સદા નબનાર.

ખાવા જેટલું મેળવે ખતે મુખે વસે સંસાર

એમ જે સંતોશે રહેનાર—ખરેખર૦

માયા મુકીમાં પડી ગુંપડી, તેની ન ચીંતા લગાર

પ્રપંચ રંચ ન ઇચ્છે દિલથી માનને નહીં ગંધનાર

માયાને નહીં કહી રહનાર—ખરેખર૦

એ પ્રમાણે કુંભારના સુખનું વર્ણન કરી રાજાએ વીચારું
સવાર થવા આવી છે માટે હવે મેહેલ તરફ જવું જોઈએ
એવો વીચાર કરી રાજા પોતે મહેલ ભણી ગયા. મહેલ
પાસેના બગીચામાં આવતાં રાજાને વીચાર થયો કે, મેં
કુંભારનું સુખ જોયું, તેની યાદગીરી સખવો જોઈએ; એવો
વીચાર કરી બાગથી બંગલીની ભીતે ચાકલઈ લખવા માંડ્યું.

મરાઠી સાખી.

કુંભાર સમ નહીં સુખે સુનારો, ભાગ્યવંત નર કોઈ
ચીંતા બાંધી ચાકડે બેણે; આવે અદેખાઈ જોઈ
સાચું સુખ એ માણે, દુઃખ ન જરીએ પીછાણે
ઉપર પ્રમાણે મરાઠી સાખી લખી રાજા અંતઃકુપુરમાં
ગયા, અને કુંભારના સુખનું ચિંતન કરતા નીંદાવશ થયા.

પ્રકરણ ૬ હું.

લોભીલાલ અને મોટે ચઢાવેલો લાલીઓ.

લોભીલાલ પોતાના ઘરમાં ઠીયારાના વિચારમાં મશગુલ
બન્યા છે. તેમણે વીચાર કર્યો કે આજ પાંચ પાંચ વરસ
જવા આવ્યાં, પણ હજી સુખી કોઈ આપણો લેઈ પામી ગયું
નથી. હો જાણે છે કે બહાર દેસાવરની દુકાનોમાંથી પેદા
થાય છે, પણ ખરી વાત તો એ છે કે પેલો કઠીયાનો દહા-

ડીના સાડાપાંચ હજાર રૂપીઆ રળાવી જાય છે, પહેલાં ખાવા ધાન્યના પછી સાંસાહતા ને આજે કરોડો રૂપીઆની સાક્ષી બોગવું છું તે એ કઠીયારાનોજ પ્રતાપ; પછી ! પેલો લાલીઆ રોતો રોતો કેમ આવે છે !

લાલીઆએ આવી પાટી પછાડીને કહ્યું, બાપા ! ગધેડીના મહેતાજીએ સોટી ચોટી કાઢી; લોબીલાલે કહ્યું ક્યાં ? લાલીઆએ કહ્યું જુવો આ વાંસામાં એ પ્રમાણે કહી વાંસા ખતાવ્યો, સોટીનો સોળ જોઇને લોબીલાલ ઉશ્કેરાયો, અને કહ્યું, એ મહેતો જુવો ક્યાં ? લાલીઆએ કહ્યું સોટી લઈ પાછો અને મારવા આવ્યો તેથી હું નાશી આવ્યો ને તે પાછળ પકડવા નીકળ્યો છે. તે એ આવ્યો.

મેહેતાજીએ આવીને કહ્યું, ક્યાં ગયો ગધેડીનો લાલીઆ લોબીલાલે કહ્યું તારો બાપ ગધેડીનો સમજાયો ? છોકરાને શા માટે માર્યો ! મેહેતાજીએ કહ્યું ભણતો નથી તો પછી શું કરવું ?

લોબીલાલે કહ્યું, ન ભણતો કાંઈ નહીં, પણ આવી રીતે છોકરાને મરામત ખરો કે ? મેહેતાજીએ કહ્યું, જો ન ભણે તો તેનો સ્વાર્થ કેવી રીતે મુધરે ? લોબીલાલે કહ્યું, તેની તને શી પંચાત પડી છે ? જાણતો નથી કે આ કોટયાધીપતીનો એકનો એક લાડકો છે ? જેના આગળ પાંચી માગતાં હુધ હાજર કરીએ છીએ, તેને સોટી મારતાં નીચાર નહીં આવ્યો ? હુધના મેહેતા બાકાશુ.

મેહેતાજીએ કહ્યું, શેઠજી તમારૂં ગમે એટલું ધન છે. પણ વિદ્યારૂપી ધન આગળ તે તુચ્છ છે. વિદ્યાન ઘેર ઘેર પુણ્ય છે. વિદ્યા વિના સદ્ગુણ જાણી શકાતા નથી. વિદ્યા વીનાનો નર તે નર નહીં પણ ખર સમાન છે. સોના રૂપાની લક્ષ્મી ઘણી રીતે નાશ પામે છે, ચોર ચોરી જાય છે. હુંટારા હુંટી જાય છે. ખાતાં ખુટી જાય છે. પણ વિદ્યારૂપી લક્ષ્મી દોષ રીતે જવાનો સંભવ નથી. વિદ્યાનો ઘેર ઘેર પુણ્ય છે. માટે શેઠજી વીચાર કરો.

લોખીલાલે કહ્યું, જા ? જા ? એતો વીચાર કયો. પૈસા આગળ વિદ્યા તુચ્છ છે. તારા જેવાને એક પૈસો અને ત્રીણ આપ્યું, કે હજારો વિદ્યાનો હાજર. આજ કલ વિદ્યાનોની શી કીમત છે તે હું સમજી છું. મારા જેવાનો છોકરા લાખ બે લાખની મુઠી કાઢી વેપાર કરતો થશે તો દસ પંદરના પગારના હજારો વીદ્યાન શુભાસ્તા નોકર રહેવા આંટા આશે. પાસે પૈસો ના હોય ને વિદ્યાન થયા. તેથી શું થયું ? હમારી માફક વેપાર કરવો તે પસા વીના ક્યાંથી થાય ?

મેહેતાજીએ કહ્યું, પૈસો હોય ને વિદ્યા ન હોય તો વેપાર કેવી રીતે કરી શકે ? શેઠે કહ્યું. કેવી રીતે કેમ ! આઠ આઠ દસ દસ રૂપીઆના પગારે નોકર રહેવા હજારો શુભાસ્તાઓ તૈયાર છે, મેહેતાજીએ કહ્યું શેઠજી આવો ઉપો વીચાર કરશો, તો છોકરાનો સ્વારથ બગડશે.

લોભીલાલે કહ્યું જા ? જા ? એતો જોયો તને આતો, ઠીક છે, કે આજે આ છોકરાને માર્યો પણ કોક ખીજના છોકરાને મારીશ તો તેનો જવાબ આપવો ભારી પડશે. સમજ્યો ? મેહેતાજીએ કહ્યું, શેઠજી ! આવું ઉંધુ સમજવું જવા લો. લોભીલાલે કહ્યું, એતો જોયો તને સમજુની પુંછડી થયો છું તે. ચાલ્ય ચાલ્યો જા ! અને હવેથી કોઈ છોકરાને મારતો નહીં, નહીતર રળી ખાતો રહીશ.

અપમાન પામવાથી મેહેતાજી વીઠાય થયા, ત્યા લાલીઆ કે જે મેહેતાજીની જ્ઞીકથી ઘરમાં ભરાઈ ગયો હતો તે બહાર આવ્યો ને કહ્યું બાપા, મેહેતાને હાંકી કાઢ્યોને ? લોભીલાલે કહ્યું, મારા દીકરાને મારે. તેને કેમ ન હાંકી કાઢાય ? હવે કપકો આવ્યો છે, કે ફરીથી કોઈ દહાડો મારે નહીં સમજ્યો મારા દીકરા. લાલીઆએ કહ્યું, પણ બાપા, હવે હું નીશાળે જવાનો નથી. લોભીલાલે કહ્યું, નીશાળે ગયા વીના ચાલતું હશે ? કે લાલીઆએ કહ્યું, કેમ ન ચાલે ? લોભીલાલે કહ્યું, આપણે નામું ઠામું માંડતાં તો શીખવુંજ જોઈએ નામું ઠામું ન શીખીએ, તો આપણે વહીવટ કેવી રીતે નહો !

લાલીઆએ કહ્યું, તો માસ્તર રાખીને ઘેર બહાવો પણ હવે તો નીશાળે નહીં જઈ, લોભીલાલે કહ્યું સારું ત્યારે એવો માસ્તર શોધી કાઢી ઘેર બહાવા આવે તેમ કરીશું, પછી કાંઈ છે ? લાલીઆએ કહ્યું તો હું બહીશ પણ, આજે માર મારે તેની નીશાળે કાણ જાય.

લોભીલાલે કહ્યું બહુ સારૂ નીચાળે ન જઈશ, પણ પેલો કઠીયારો કેમ ન આવ્યો ? લાલીએ કહ્યું બાપા. પેલો આવે લોભીલાને કહ્યું જા લારો વખારે નંખાવીને વેહેલો આવ્ય પછી આપણે જમવા જમ્યો લાલીએ કહ્યું સારૂ. ત્યાં કઠીયારો આવ્યો. તેની સાથે જઈ લાલીએ લારો વખારમાં નંખાવ્યો ને તેને ખાવાનું અપાવીને પાછો આવ્યો.

કઠીયારો શેડની રજા લઈ વીદાય થયો. ત્યાં લોભીલાલે કહ્યું ચાલો હીકરા જમવા માટે જમ્યો લાલીઆએ કહ્યું. નમે પરણ્યા ને મને કેમ નથી પરણાવતા ! લોભીલાલે કહ્યું હવે તું પરણવા જેવડો થશે ત્યારે તને પરણાવશું; લાલીએ કહ્યું બાપા હું પરણવા જેવડો કાચારે થઈશ ! લોભીલાલે કહ્યું તને દસ વરસ થયાં છે. પહોર અગીઆરમે વરસે પરણાવીશું; તારા લગનમાં તો મોટો ખર્ચ કરવો પડશે, સમજ્યો મારા હીકરા.

લાલીઆએ કહ્યું બાપા ખર્ચ શા માટે કરવો પડશે ? લોભીલાલે કહ્યું, તારા લગનમાં તો ઘેર માંડવો ઘાલીશું સારાં સારાં પુલેકા ચઢાવીશું, મોટા જમણવારો કરીશું. તારા લગનની વાત તે થાય ? કોટયાધીપતીના ઘેર બહીવા, તેમાં કાંઈ બાકી હોય ! લે હવે ચાલ્ય મોડું થાય છે.

લાલીએ કહ્યું પણ બાપા, કુલેકાં ચેનાં ? લોભીલાલે કહ્યું સગાં બહાલાંને ઘેરથી જમવાનાં નોતરાં આવશે, ત્યાં

તને વરરાજા બનાવી ઘોડે બેસાડ્યું, આગળ ઢાલી ઢાલ
 વગાડી કે (ગામ ગધેડે ચઢ્યું, કે ગામ ગધેડે ચઢ્યું)
 અને વાજતે ગાજતે સગાં વહાલાંને ત્યાં જન્મવાનું; તે કુલેકાં
 કેડવાય લે હવે આલ્ય ?

લાલીએ કહ્યું: પણ બાપા ! ગામ ગામ ગધેડે ચઢ્યું
 ત્યારે તમે પણ ગધેડે ચઢવાના ખરા કે નહીં ? લોભીલા-
 લે કહ્યું, ગધેડીના ફાટયો કે ? લાલીઆએ કહ્યું એ તો
 તમે ગામ ગધેડે ચઢ્યું એમ કહ્યું તેથી કહ્યું, પણ પછી ?

લોભીલાલે કહ્યું પછી લગનને દહાડે મોટો વરઘોડો
 ચઢવી પરણવા જવાનું; લાલીએ કહ્યું, ત્યાં પછી શું
 થવાનું ? લોભીલાલે કહ્યું ત્યાં તારી સાસુ પોંખવા આવશે
 ને પોંખીને મોઢારામાં બેસાડવાનો, ત્યાં કન્યાને પધરાવશે પછી
 ઢીંગાછેડી ખાંધવાની, પછી ચોરીમાં બેસી કંસાર જન્મવાના ફેરા
 ફરવાના, પછી કન્યાને લઈ ઘેર આવવાનું લે હવે આલ્ય !

લાલીએ કહ્યું બાપા ! એ બધું કરી બતાવો તો ?
 લોભીલાલે કહ્યું, પણ અહીંમાં કન્યા કયાં છે તે કરી બ-
 તાવું. લાલીએ કહ્યું તમે કન્યા બનો ને, હું લાડો બનુ
 લોભીલાલે કહ્યું શું હું કન્યા બનું ! લાલીએ કહ્યું હા
 લોભીલાલે કહ્યું ગધેડીના બોલતાં બોલતાં ફાટી ગયો કેમ
 લાલીઆએ કહ્યું ત્યારે હમારે બાવું નથી.

લોભીલાલે કહ્યું, છોકરાંને મોઢે ચઢાવે, તેની આ દશા
 યાચ. લે બાપુ તેમતો તેમ. પછી કાંઈ છે, એમ કહી પાસે

રાખેલી સાલ હતી, તે માથે ઝોલી, અને લાલીઆના ખેસ સાથે છેડા બાંધ્યાં, અને ઠણું બે આંમ.

લાલીએ કહ્યું એમ નહી, પણ ફેરા ફેરા ત્યારે લોભી-લાલે ફેરા ફેરા માંડયા ત્યાં લાલીએ કહ્યું બાપા ! વરકન્યા ફેરા ફેરે ત્યાં બાઈડીઓ ગાય છે માટે કાંક ગાઓ લોભી-લાલે કહ્યું, તું જ ગાને એટલે પહોંચ્યું, ત્યાં લાલીએ ગાયન આવા માંડ્યું,

ગાયન.

(આલો ગોત્રજને પગે લાગેરે) એ રાહ

લાલીઓ લાડીહોડંબાહંગવે હાલોરે, થાકી બથે કુંવર આ બાળો
હું તું હોડંબા સરખી નારીરે હું હું કુંવર લાડકો બારી.

લોભિ-પાક્યા બેટા અકકરમી કેવારે,

લાલિ-.....બાપા એતો તમાસ નેવા.

લોભિ-કેમ ફાટયો અકકરમી બાજોરે,

લાલી-.....બન્યા લાડી હોડંબા લાલે

હવે જમવો તે કંસાર લાડીરે, માથે ફોડું હું ધીનીરે વાલી

પછી ગોત્રજને પગે લાગુરે, આવો અવસર વહેલો હું માથું

લોલીલાલે, કહ્યું હો ચાલ્ય હવે જમવાતું કંડુ મધ

જશે; લાલીઆએ કહ્યું બાપા, કેવો વરલાડો બન્યો ? કેવા

છતી લીખા છે ?

(ઉભો રહે ત્યા ક્યાં નાસે છે) ઐ રાહ

લાલીઓ-કેવો હત્યો બાપા હુંતો જુવો બંદાનો બહાર
લોભીલાલ-અકકરમી પાક્યો તું પાકો મુરખનો સરદાર
લાલીઓ-કેવો બન્યો વર લાટો આપે, ઘોઘર બીસ્યો મ્યાંડ
બાપા બન્યા હેડંબા લાડી, ફકકડ વરની વહુ
લોભીલાલ-ઉભો રહેને નામ બોળુ તું.....

લાલીઓ.....ચાલ્યને લાગી જાઉં

લોભીલાલ-નાઠો નહી તો મરી ગયો તો, પુરો રીસે બળી
રહ્યો તો

લાલીઓ કેમ હેડંબા નાર.....

લોભીલાલ.....ઉભો રહે ગમારના સરદાર.

બહુ ફાટ્યો તોફાની તુંતો માફ માર અપર,

લોભીલાલ ખીજવાઈ ગયો, તેથી લાલીઓ ઘરમાં
જમવા સાફ ગયો; લાલીઓ ગયો ત્યાં લોભીલાલે વીચાર્યું
કે છોકરાંને મોઢે ચઢાવાનું આ ફળ મળ્યું, હવેથી છોકરાંને
કઢાપી મોઢે ચઢાવવાં નહી તેવો મન સાથે નીશ્ચય કરી ઘરમાં
જમવા માટે ગયો.

પ્રકરણ ૩ જી.

રાજા રાયસીંહે કુલારના સુખનું વર્ણન બાગમાં આપેલી બંગલીની લીંતિ લખ્યું, તેજ દીવસે સવારમાં વીણા કુંવરી કે જેની માતૃ ગુજરી ગયેલી છે, તે પોતાની સખી શુલાબ સહ બગીચામાં આવી શુલાબે કહ્યું જ્ઞેન વીણા ! અપરમાં તરફથી તને કોઈ વાતનો સંતોષ નથી ? વીણાએ કહ્યું જ્ઞેન કેળવણીનું કૃષ્ણ ન્યાયજ છે વગર કેળવાએલ બાળકો ગમે તેમ અસંતોષ સમજે, પણ કેળવણીને લીધે સંતોષે મારા ઘટ ઘરમાં વાસ કર્યો છે, તેથી મને કોઈ વાતનું ખોટું લાગતુંજ નથી.

શુલાબે કહ્યું, તેમ તે બને ? વીણાએ કહ્યું, હા શા માટે ન બને ? જો તંતુ દુઃખ અનુભવતું મારા નશીબમાં લખ્યું નહોત, તો મારી માજ શામાટે મરે ? માટે જ્ઞેન સંતોષ સમાન સુખ આ દુનિયામાં બીજું નથી; કરોડાધીપતી થયા તેથી શું થયું ? ગરીબ વહા તેથીએ શું થયું ? ઉમદા લોજન મળ્યું તેથી એ શું થયું, સુકો ટુકડો મળ્યો તેથીએ શું થયું ? એ બધું અસંતોષીનેજ છે. સંતોષીને નથી; કોટયાધીપતી થયા છતાં હાય વોય ન મટે તો તે દોલત શું કરવાની ? ગરીબ થવાથી પેટપુરતુ ખાવાનું ન મળે, એટલે ટાંટીઆ ઘસવા પડે તે દુઃખને ક્યાં રડવાનું ! ઉમદા લોજન મળ્યું તેથીએ શું ? સ્વાદ ક્રૂતા જીભનેજ

છે ને ? પેટમાં ગયા પછી બન્ને સરખુંજ છે ને ? સુખમાં મહાત્મા તેથી એ શું થયું ? સાદાણીમાં સુખ છે ક્યાં ? કહેવત છે કે “ઝાઝાવાળાને ઝાશ લાદા છતાં ધીએ હુપુ ખાય” તે કહેવત મુજબ મુળ મળે જ નહી, ને તે હાય વોચમાંજ ભય; દુઃખમાં દુઃખ તેથી એ શું થયું ? સુખ છેજ ક્યાં ? જ્યાં જીવો ત્યાં દુઃખ, દુઃખ, ને દુઃખજ છે. શું પસામાં સુખ છે ? ના સાચવવાનું દુઃખ ! શું ગરીબા-ઈમાં સુખ છે. ? ના ! પછસાવાળાઓને જોઈ બળી મરવાનું ! શું પુત્રોમાં સુખ છે ? ના ! કપુત પાકે તો નામ બોળે, શું અપુત્ર રહેવામાં સુખ છે ? ના ! માથે વાંઝીયા મહેણું ! સુખ છે ક્યાં ? સધળે દુઃખ દુઃખને દુઃખ જ છે તો પછી દુઃખ શું ઓઢવું કે પાથરવું. આ સ્વપ્નવત દુનિયામાં બધુએ સ્વપ્નવત જ છે. તો પછી સંતોશ શા માટે ન રાખવો ?

પુર્વ ભવનું સંચીત આ ભવ લોગવવાનું છે. અને આ-ગળને માટે આ ભવમાં સંચવાનું છે, તે હાય વોચ કે અ સંતોષે સંચાતુંજ નથી. ફલાણું સુખી ને હું દુઃખી કેમ ? એ સમજવું તે અસંતોષીનુંજ લક્ષણ છે. સંતોષી સમજે છે કે તેણે પુર્વ તેવું સાચ્યું હશે, તેથી આ ભવ તે લોગવે છે. મેં નહી સંચેલું. તે મને ક્યાંથી મળે ? માટે ખંડેન !! સંતોશની વાતજ ન્યારી છે, જો સાંભળ્ય ?

બાયન.

વીણા- (નહીં કર્મની કથા કદાપી વ્યર્થ)

સમ સંતોશ અવર સુખ નહીં કાંઈ દીસે
 દુઃખ કેરા થોક અસંતોશ ને વિશે. સમ
 સંતોશી રહે સુખમાં અને સુખે મરે,
 પરંતુ સુખ દેખી દીલમાં નહીં અરે ધરે સમ
 અવર સુખે થાય દુઃખી અસંતોશવાન,
 હાય વોય કરી મરે ધરે પુર્વનું ન જાન, સમ
 પુર્વના સંચીતે સુખ દુઃખ સૌ મળે,
 હાય વોય ઝેર ખારથી નહીં ટળે. સમ

માટે ખડેન દુઃખને તો હું જાણતી નથી પુર્વના
 સંચિત આ ભવે મળે જાય છે. તે સુખથી લોભવું છું અને
 સંતોશીજ રહું છું સહ કેળવણીના પ્રતાપે સંતોશ સુખ
 મેળવવા ભાગ્યશાળી બની છું; સહ કેળવણી મળી ના હોત
 તો તારા કહેવા પ્રમાણે દુઃખી હોત ખરી! પણ સહ કેળ-
 વણીના પ્રતાપે મને પોતાને હું પુર્ણ સુખી સમજું છું.

ગુલાબે કહ્યું, જીવો વીણાળા વેલી કુંવરી આ તરફ
 આવતાં હોય તેમ જણાય છે. કેવા ઠાઠમાઠથી આવે છે.
 મીઠાજમાં પણ જરા કડક છે. કાંઈ કહીએ તો મીઠાસ
 ફેરવતાં વાર કરતાં નથી વીણાએ કહ્યું, તે જરા લાડ પાડથી
 ઉછરી છે, ને તેની માતાના લાઠને લીધે કેળવણી બીજાકુલ
 સ્ત્રીથીજ નથી તેથી તેને તે બાળતરું જ્ઞાન નથી, સુમાતાની

ફરજ કેળવણી પામેલીજ માતાઓ સમજે છે. અભણ માતાઓ સમજી શકતી નથી તેથી આપી શકતી પણ નથી, અને તેથી દોકરાંનું જીવનર ધુળ મેળવે છે, વિદ્યા એજ કેળવણીનું મુખ્ય પગથીયું છે, વિદ્યાને લઈનેજ સઘળી કેળવણી મળી શકે છે ગુલામે કહ્યું, ખેન ! તમારૂં કહેવું અક્ષરે અક્ષર સાચું છે (વેલી આવે છે)

વેલી-કેન ખેન ! આ પોથાંનાં પાંથાંમાંથી શું કરવા ધાકું છે, કે ઘડીએ હેઠાંતો મુકતીજ નથી !

વીણા-ખેન એ પોથાંજ કેળવણીનું પ્રથમ પગથીયું છે. સમજી ! તેને તે કેમ મુકાય ?

વેલી-(ઓહો ! હો ! હો ! બજો કે મોહોટી પંડીતા !)

વીણા-ખેન નને તેનું જ્ઞાન નથી, એટલે નને જ્ઞાની સમજ પડે ? વિદ્યા વિના સદગુણ શીખાતાજ નથી અને સદગુણમાંજ સ્ત્રીની સાચી કીંમત સમાયેલી છે.

વેલી-એ તો જોઈ તારી કીંમત ! મારાં રૂપથી તો ભણા ભણા અંબાઈ ગયા છે અને માગાં ઉપર માગાં મોકલે છે; તું મોહોટી ગુણવાળી છું, છતાં ક્યાંઈ તારો ભાવ સરખો પણ પુછાય છે ?

વીણા-ખેન ! ખાલી અલીમાન નકામો છે, જેમ સીતા-ફળનાં દેહાં એ કાંઈ શીતાફળ નથી, એકલું પાન એ કાંઈ પાનનો રંગ નથી. એકલો આંખો તે કાંઈ કેરીમો ફાદ નથી. સીતાફળની ખરી ગુણી સીતાફળના ગરબમાં સમાયેલી

છે, પાનનો ખરો રંગ કાઢા અને યુનાની મેળવણીમાં સમા-
યેલો છે, આંખાની ખરી ખુબી તેના ફળના રસમાં સમા-
યેલી છે, તેમજ સ્ત્રીની ખરી ખુબી તેના શુભમાં સમાયેલી
છે; એકલા રૂપમાં નથી માટે બહેન ! જેમ લુણ વગરનું
ખાવું તે વૃથા છે, જેમ રાગ વીનાનું ગાવું તે વૃથા છે, તેમ
સદશુભ વીનાનું સ્ત્રીનું જીવન તે વૃથાજ છે.

વીણા— (આ સ્વપ્નાસમ સંસાર.) એ રાહ.

છે સતીઓનો અવતાર પતીને માટે.

પતિવૃત્તનો પામવો પાર, આ સંસાર, સતીના ઘાટે

જ્ઞાનવિણુ સતી માન શુભાવે

કેળવણી વીણુ જ્ઞાન ન આવે

જ્ઞાન લાવે સરસ્વતી લાવે દિત્તમ સ્ત્રી અવતારરે—છે

રત્ન દાહડે નહી પરખાયે

શુભવીણુ રૂપજ વૃથા ગણાયે

શુભવંત બાણે, શુભને વખાણે, રૂપને રૂવે ગમારરે—છે.

કાય ડબ્બે રહ્યાં શું શુભ રત્નો

શુભવંતા ભુવે કરી પ્રયત્નો

મનમાં ધારે, પુર્ણ વિચારે, પછી લગ્ન બોડાનારરે--છે.

વેલી—એતો બધું બાણું ! જેને ઘેર જશે તેને તો
કોણ બાણે કેવો એ તારી નાંખશે ! પણ જહેન ! લાણેલી
લામીનીઓ વધારે ને વધારે લવાડા કરે, તે કહેવત ખોટી કે ?

વીણા—જે લણતર લવાડા કરે, તેને લણતર કહેવાયજ

નહી. પણ જે આપણી સખીઓ આવી માટે એકાદો રાસડો ગાઈએ. નાહક વાહવીવાહમાં ફાયદો નહી. કહેવત છે કે “રોગનું સુખ ખાંશી અને કળ્યાનું સુખ હાંસી.” મારે એથી સાર ન નીકળે.

વેલ્લી—જેમું ! કાંઈ બોલવું ન શક્યું, એટલે કેવી નરમ પડી મઘ ? કેમ ! કેવી બોલતી બંધ કરી દીધી છે !

વીણા—તે હું હારી, નેતું છતી; હવે તો તું રાજ થઈને ?

વેલ્લી—તે કાંઈ તહારા કહેવાથી છતી છું ? તું બોલતાં અટકી ગઈ એટલે હું આપોઆપ છતી છું સમજીને !

વીણા—વારૂ, તેમતો તેમ, પણ જે આપણી સખીઓ આવી પહોંચી હવે એકાદો રાસડો ગાઈએ.

વેલ્લી—લલે ચાલો.

વીણા—સખીઓ.

ગરબો.

(જોને સખી ધણીનો) એ રાહ.

શાણી સૈયર ! શીયળનો શણગાર ખાર

તનથી મનથી વરીયો જે પતી

તેવીજ ન સતીનો ઉદ્ધાર નાર

પતી શેવ સતીની સુખદ મતી-પીમુ

સાખી.

ધન્ય ! ધન્ય ! સાચી સતી ! ધરે શીયળ શણગાર

જે જે શાસ્ત્રે વર્ણવ્યા સતીને સાચા સાર

સાડી શીથળ તણી પરીધાન સતીઓ નીત્યે દુરેર
 ચોળી પતી તણું શુશુગાન શોવન ચીતે ધરેર
 કંચુકી કસો કુળ દીપક શુશુવાન
 ઉભાવું કુળ, કહેવાઈ કુળવાન-સાડી
 સાખી.

ઉત્તમ કુળ દીપાવું માત તાતની લાજ
 તે સંભાળી વર્તવું કુડ ન કરવું કાજ
 પતી ! બાળ્યે મળ્યો ભગવાન-હોય સુરખડે જ્ઞાનવાન
 કરવી શેવા પ્રભુજી સમાન-નહી ખોવું સતીવું માન
 સાખી.

કુશુંજી સઘળા દુર કરી શેવે સ્વામી પાય
 પતિ સંગે વસતાં સદા જુગ ! જુગ ! ખ્યાતી થાય
 ગરબો ગવાઈ રહ્યો ત્યાં સખીઓ વિદાય થઈ ગઈ.
 સખીઓ ગઈ ત્યાં વેણીની નજર ભાગની ખંગડીની ભીંત
 ઉપર પડી; ભીંતે આકું લખાણુ જોઈ તેણે વીણાને ઠણું,
 વીણા ! જો તે ! પેલું શું લખ્યું છે ? વીણાએ ખંગડીની
 ભીંત તરફ જોઈને તે લખાણુ વાંચવા માંડ્યું.
 વીણા— મરાડી સાખી.

કુંભાર સમ નહીં સુખે સુનારો, બાળ્યવંત નર કોઈ
 ચીંતા બાંધી ચાઠડે જોણે આવે અદેખાઈ જોઈ
 સાચુ સુખ એ માણે દુઃખને ન જરીએ પીછાણે.
 વીણાએ ઠણું પઢેન વેણી ! કોક સુખાંત્રે કુંભારના

સુખને વખાણ્યું છે ! શું દુનિયામાં કુંભારજ સુખે સુનારો છે ? વેલીએ કહ્યું, ત્યારે તેનો ઉત્તર લખ્ય; વીણાએ કહ્યું લાવ્ય ત્યારે હું એનો અર્થ ખરાબર લખું. (લખે છે).

વીણા—

મરાઠી સાખી.

ધન્ય વાદ હૂં અરપુ અતિશે કુંભાર સમ લખનારો
સુલક્ષણી હશે નારી સુલાગ્યે તે સુખમાં સુનારો
અવર શુ સુખે સુવે, સુખને સ્વપ્ને ક્યાંથી ભુવે ?

વેલી કહે શું લખ્યું ? વીણાએ કહ્યું પ્રથમતો કુંભારને ભાગ્યવંત ગણનાર કુંભારને ધન્યવાદ આપ્યો. વેલીએ કહ્યું. પછી ? વીણાએ કહ્યું, પછી એકે, જેને સુલાગ્યે સુલક્ષણી નારી મળી હશે, તેજ સુખમાં સુનારો; તે વિના સ્વપ્નામાં પણ સુખ ક્યાંથી મળે ? હ્યો ખેન હું જઈશ વેલીએ કહ્યું, બહુ સારૂ ખેન પધારો.

વીણાના ગયા બાદ વેલીએ વિચાર્યું, કેાણ બાણે જેને ઘેર પરણીને જશે, તેને તો કેવોએ તારી નાંખશે ? એવા વીચારમાં છે ત્યાં તેની દાશી શાન્તા આવી. શાન્તાએ આવીને કહ્યું, બા કેઈક કાગળ લખને આવ્યું છે, વેલીએ તેને ત્યાં તેડી લાવવા કહ્યું, તેડી લાવવાનો હુકમ મળતાં, શાન્તા તે કાગળ લાવનારને તેડીને વેલી પાસે લાવી. આ કાગળ લાવના-ને જોઈ વેલી અચંખો પામી, અને દાશીને કાગળ લેવા કહ્યું.

કાગળ લાવનારે કહ્યું: વેલીખાને હાથેહાથ આપવા છે, ત્યાં દાસીએ તેને અટકાવ્યો ને કાગળ લઈ વાંચવા ઇંડ્યો, દાસીને કાગળ વાંચતી જોઈ કાગળ લાવનારે કાગળ ટાવી લઈ વેલીને આપ્યો ને કહ્યું: ખીજને વંચાવશે હીં, તમારે, પોતાને જ વાંચવાનો છે.

શાંન્તાએ કહ્યું, મુરખ : મોહોટા લોક તે વાંચવાની ત-
ની લેતાં હશે કે ? (ભણ્યાં હોય ત્યારે વાંચેને) એ પ્રમાણે
હી કાગળ વાંચવા માંડ્યો.

કાગળ

ખાંતા—

લેરવી.

ચાહું ચીત એક વેલી સુંદરી
અકોર ચિત્ત અંદર તુજ દર્શન ઇચ્છું પ્રેમધરી;
જેમ તરસ્યો બપેયો મરે ટવળી
હર્યું તે માફ તન મન અને ધન પ્રિય જનપરી-ટેક
કુદરતનો ફૂલર છવાયો મુખ ઉપર
મહેનત ઉઠાવી બતલાવો પીડ હરી-ચાહું.

છલ્લા.

ગણે ત્હારો પ્રિય કરી.
ચટકો ત્હારો, મટકો ત્હારો, લટકો ત્હારો મનહરનારો છે;
સાધારણ નહીં સુંદરી, મોતી તું મુલ્યવાન,
રૂપવતી બાળા રાયની, સઘળું છે મુજ ધ્યાન.
પ્રેમ અંધ અથડી પડ્યો. મોવન રસમય બાગ;

ખયાલી લેણી સુંદરી, મન મંદીર કાઢી માગ,
મન મંદીર બેસાડીને, આપો પ્રેમનું પાન,
કાણું લખવું નવ થટે, શુભવંતી તું જાન વાન,
હોહરો.

ઘેરી લીધુ મન ખરું, તુજ રૂપે આવાર;
હયા ધરી દીન ઉપરે, પ્રીતે કરો સ્વીકાર.
શ્રી૦ તહારો સદાનો સાથી ધવાની ઉમેદ રાખનાર.
મમલો માળી.

શાન્તાએ કાગળ વાંચી ફાડીને ફેંકી દીધો. કાગળ લાવ
નાર અરજીઓએ કહ્યું, કુંવરીબા! કાગળનો જવાબ માગ્યો
છે વેલીએ શાન્તાને ઇસારત કરી, એટલે શાન્તાએ અરજી-
આને એક તમાચો લગાવી દીધો; તમાચો પડવાથી અર-
જીઓ નાશી ગયો. ત્યાં રાજા રાવશ્રીંહ પોતાની રાણીસહ
આવી પહોંચ્યા.

રાણીએ કહ્યું, કેમ વેલી ! અહીં 'જાગમાં' શું કરે છે ?
વેલીએ કહ્યું, માંજી પ્રાતઃકાળમાં વીણા બિંદેન સાથે અને
આવી અને સખીઓ આવતાં રાસડો ગાઈ સખીઓ અને
વીણા બેઠેન હાથ જ ગયાં, ને તમારી પાસે જ આવતી
હતી ત્યાં તો તમે આવી પુર્યાં.

રાજાએ કહ્યું પ્રિયા ! પ્રાતઃકાળની શોભાની ખલહારી
છે. અહા ! હા ! હા ! શું બોલો છો ? જોખાવ ! ધન્ય છે કુદ-
રત ! તને, અને તને રચનારને !

ગાયન.

રાજા રાણી—(પીયુષ કેવી પ્રાતઃકાળની) એ રાહ;

રાજા—ખ્યારી જીવો પ્રાતઃકાળની લેહર,

રાણી—પીયુષ વાયે મંદ પવન ચોમેર;

રાજા.....ખ્યારી.

પંખી જીવો આ કીલ કીલ કરતાં,

કેવાં ફરતાં ફરે છે ચોમેર.

ખ્યારી.

રાણી— અતિ સુવાશીત પુષ્પો આ મહેકે,

રહી વૃક્ષે મારી રહ્યાં લહેર,

પીયુષ.

રાજા— કાળજ તેમને માળી પધારી,

લેશે ચુંટી ફરી ઠેર ઠેર,

ખ્યારી.

એવી રીતે કાળ ચક્ર છે ભ્રમતું,

સુખ પ્રાણી વીચારે ન પેર.

ખ્યારી.

રાજાએ કહ્યું પ્રિયા ! જે સ્થિતિ હાલ પુષ્પોની છે, તેવીજ રીતે માણસને સમજવાનું છે. ખીટ્યાં છે તે ખર-
ખાને જ માટે આહા ! હા ! હા ! કુદરતની ચોલાનાં વખાણુ
કાઈથી થયાં નથી, તેમ થશે નહીં.

રાણીએ કહ્યું, તે બધું ખરૂં ! પણ વેલીના ંહીવા
માટે શું થાયું છે ! રાજાએ કહ્યું, વજેસીંહ, તેજસીંહ, મા-
મસીંહ, વિગેરે ઠાકોરોનાં માગાં આવી ગયાં. તેમને જવાબ
આપીને કંટાળી ગયો. રાણીએ કહ્યું સા જવાબ વાળ્યા !

રાજાએ કહ્યું 'શા કેમ ? ચાખખી ના; આપણાથી ઉતરતા રજવાડામાં કન્યા દેવાય ખરી ?

રાણીએ કહ્યું, ત્યારે હવે શું કરવા ધર્મ છે ? રાજાએ કહ્યું કૌતકપુરના ઠાકોરનો ગોર આવ્યો છે; રજવાડુ ઠીક છે. જો કે આપણા જેવું તો નથી, પણ ખીજા કરતાં લગાર સાફ છે. જો તમારો વીચાર હોય તો ત્યાં કરીએ. રાણીએ કહ્યું મારી રૂપવંતી દીકરી એવા ઠાકરડાએને આપવી નથી. કીંમતી શીરપેચ માંડીલ ઉપરજ ખંધાય, ઘોખીના કાળીયા ઉપર, કઠાપી કાળે ન શોભે; ખીલેલી કળીનો સદઉપયોગ શુભવાનથી જ થાય, નહીં કે બગ્ગચકથી બને! કારણ તે તો ચાળી મસગીને ફેંકી દેવાનોજ; આ મારી રૂપવંતી દીકરી એક રાજકુમાર તો પણ મહોટા રજવાડાના રાજકુમારને યોગ્ય છે, નહીં આવા ઠાકરડાના યોગ્યની ! માટે તમે તમારે ચાખખી નાજ પાડી દેજો.

રાજાએ કહ્યું હું તો હવે કંટાળ્યો છું, તમેજ ના કહેજો. જુવો પેલો આવે ગોર ! (ગોર આવે છે) ગોરે કહ્યું આશીર્વાદ! આશીર્વાદ! (ગોરે કહ્યું હું કૌતકપુરનો ઠાકોર જાલમસીંહ પોતે ગોરના વેશે માગું કરવા આવ્યો છું, તેથી કુંવરી તો નજરે પડી, આહા ! હા ! હા ! શું સ્વરૂપ ! બાણે ઇંદ્રના ઘરની અપ્સરા !) મહારાજ ? કૌતકપુરના ઠાકોર જાલમસીંહજી તમારા કરતાં કુળમાં ચઢીઆતા છે. છતાં તમારી કુંવરી વેલીનું માગું કરે છે.

રાણીએ કહ્યું, અમારી હલકા કુળની કન્યા તમારા કુળ વાનને ન શોભે. ગોરે કહ્યું, હે ! શું કહ્યું ? શું જાલમસીંહ ના માગાનો અનાદર ! રાણી સમજે ? સમજે ! તમારી કુંવરી ભાગ્યશાળી થશે. રાણીએ કહ્યું, મારી કુંવરીને ભાગ્યશાળી થવું નથી. ભલેને ખીજી કોઈ ભાગ્યશાળી થાય.

ગોરે કહ્યું, પણ હાથેવાળે પરણવા કહેવરાવ્યું છે, રાણીએ કહ્યું, જાણે મોહોટો ઉપકાર કરતા ન હોય ! ગોરે કહ્યું, રાજાજી આવું ઠેકાણું ફરીફરીને મળવાનું નથી; રાજાએ કહ્યું. ભલે ખોટું ઠેકાણું મળે; ગોરે કહ્યું ત્યારે શું જવાબ આપો છો ? વીચાર મુકી કંકુના કરો; રાજાએ કહ્યું, રાણીએ જે જવાબ આપ્યો તેજ; ગોરે કહ્યું એટલે ! રાજાએ કહ્યું, એટલે શું ? આવા કામમાં તો જૈરાનો જે જવાબ, તેજ પુરૂશનો જવાબ.

રાણીએ કહ્યું; એમ શા માટે કહો છો ? કહોને ચોખ્ખું કે હમારી રૂપવંતી દીકરી ઠાકરડાઓને આપવાની નથી; એ તો કોક મોહોટા રાજા કુમાર સાથે પરણશે. ગોરે કહ્યું ત્યારે છેવટનો જવાબ ! રાણીએ કહ્યું, રાજાજી કાંઈ વિચાર કરો ? રાણીએ કહ્યું, કહ્યો તેજ; ગોરે કહ્યું, રાજાજી કાંઈ વિચાર કરો ? રાણીએ કહ્યું; જાઓ જાઓ મહારાજ એ તો વીચાર કર્યો. ગોર નિરાશ થઈ વીદાય થયો,

જતાં જતાં ગોરે વિચાર કર્યો. હું જાલમસીંહ ઠાકોર પોતે ગોર બની અત્રે માથું ફેરવા આવ્યો, ત્યાં માફ આવુ

અપમાન ? શ્રીકર નહીં, મ્હોટા રાજકુમારને પરજીવવી છે. કેમ ! જ્યારે તે કુંવરીનો જન્મ ધુળ ન કરે, તો માફ નામ જલમસીંહ નહીં. એ પ્રમાણે બડબડતો બડબડતો વિદાય થયો.

ગોરુ ગયો, ત્યાં રાજાએ કહ્યું, પ્રિયા ! હું આવે છે, તે આમને આમ કંટાળો આપે છે. હુંતો જવાબ આપતાં પણ થાકી ગયો. ચાલો હવે મહેલમાં જઈએ. (રાણીએ અંગલાની ભીંતે કાંઈક લેખેલું જોઈ) પણ અરે ! પેલું શું લખ્યું છે ?

રાજાએ કહ્યું, રાણી ! હું ગઈ રાતના નગર ચરચા જોવા નીકળ્યો હતો, ત્યાં કુંભારને નિર્ધારિત ! સુતેલો જોઈ તેના સુખની ચાદગીરી મેં લખી છે; રાણીએ કહ્યું પણ અરે ? આમાંતો તમને કુંભાર લખ્યા છે ! રાજાએ કહ્યું, હે ? ક્યાં ? રાણીએ કહ્યું, ક્યાં શું, જુવો નીચે, રાજાએ સાખી વાંચી કહ્યું, આ સાખી કોણે લખી ?

વેલી કહે, કોણે શું ! તમારી વહાલી દીકરી વીણાએ; રાજાએ કહ્યું, શું વીણાએ મને કુંભાર ગણ્યો ! રાણીએ કહ્યું, કુંભાર તો શું ? પણ કુંભાર, ગમાર, ચમાર, ગમે તે ગણે; ગાળી મોંઢે ચઢાવો ને ? મ્હારી વીણા ? મ્હારી વીણા ! મ્હારી વીણા !

રાજાએ કહ્યું, શું મેં તેને ગાળ મોંઢે ચઢાવી, તેનો આ બહલો ! રાણી કહે આતો શું, પણ તેથીએ વધારે

કહેશે, છોકરાંને લાડ લડાવવાનાં કળ મળ્યાં ? રાજાએ કહ્યું,
રાણી ! તમારૂં કહેવું ખરૂં છે છોકરાંને લડાવવામાં કાયદો
નથી. રાણીએ કહ્યું, હજી પણ કહેજોને કે મહારી વીણા !
મહારી વીણા ! મહારી વીણા ! એટલે તેમને ગણશે પણ
નહી, નહી તો તમને કુંભાર કહેનાર એ કોણ !

વેલી કહે ખરૂં છે પીતાણ ! તમને કુંભાર કહેનાર એ
કોણ ? રાજાએ કહ્યું, પણ તે ગઈ ક્યાં ? વેલીએ કહ્યું
મહેલમાં; રાજાએ કહ્યું ઠીક છે, મહેલમાં જઈને તેની વાત.

એ પ્રમાણે રાણીની ઉરકેરણીથી રાજા ઉરકેરાયા, અને
વીણા ઉપર ગુસ્સે થતા મહેલમાં ગયા. જતાં જતાં પણ
ઉરકેરણી કરવામાં અપર માતા પાછી પડી નહી; જે છોકરાંની
મા મરતાં અપર માતાને પાને પડે, તે છોકરાંની
દશા છુરી સમજવી. ગાયન.

કર્તા— (અજળ ખુબી છે પ્રેમમાં) એ શક

સાચુ દુઃખ સંસારમાં, બાળકને વિખ્યાત.

સગી માત બતાં મરી, આવે અપર માત;

હોય બલે સુલક્ષણી, પણ નવ છોડે બાત.

કુલક્ષણી કર્મે મળે, સાચ બાળની ધાત,

સેગી માનો અજળ પ્રેમ, પ્રેમ તને પ્રણામ કર.

અપરમાનો શ્રેમ, પ્રેમ, રહેમ, તું નહી ધ્યાન ખર;

બતાવી કૃતીમ પ્રેમ, કાપતાં નહી વાર કર,

કર્મે હીણું હોય જેહ બાળ, તેની સગી માત મર.

પ્રકરણ ૮ મું .

બલીમસીંહ ઠાકોર ગામમાં પોતાના ઉતારે આવ્યો, વેશ બદલો કરેલો હોવાથી ઉતારો એક ધરમશાળામાં કર્યો હતો, ઉતારે આવી વિચાર કર્યો શું માફ અપમાન કર્યું? અપમાન સાંભળી આવતાં તે બુસ્સા ઉપર આવી ગયો, ને મન સાથે બળડવા લાગ્યો કે શું એ અલીમાની રાણીએ અને સ્ત્રી વશ રાજાએ મ્હાફ અપમાન કર્યું? હું કોણ? કહિતકપુરને ઠાકોર? તેનો પણ તેને વિચાર નહીં આવ્યો! ઠીક છે? બધ્યા! ઠીક છે? બધારે અપમાનના ફળ ન ચખાડું, અને કુંવરીનો જન્મારો ન બીગાડું, તો માફ નામ બલીમસીંહ નહીં. બસ માફ અપમાન કરનાર એ કોણ,? હા! એ કોણ?

બલીમસીંહ આ પ્રમાણે પોતાના અપમાનના ઉતારા કાઢતો હતો, ત્યાં વજેસીંગ ઠાકોર કે જે વેસપાટલો કરી માથું કરવા આવેલો ને અપમાન પામી પાછો વળેલો, તે ત્યાં આવી પહોંચ્યો; ત્યાં બલમસીંહના અપમાનના ઉતારા સાંભળી ખુશી થયો, અને પાછળથી જઈને કહ્યું કોણ બલમસીંહ!

બલમસીંહ કહ્યું હા; પણ વજેસીંહજી! તમે અહીંયાં ક્યાંથી! વજેસીંહે કહ્યું, જેમ તમે આવ્યા છો, તેમજ. બલમસીંહે કહ્યું, શું માથું કરવા? વજેસીંહે કહ્યું, હા.

જાલમસીંહે કહ્યું' જઈ આવ્યા । વજેસીંહે કહ્યું હા, જાલમસીંહે કહ્યું, જવાબ શો મળ્યો ? વજેસીંહે કહ્યું, તમને મળ્યો તેવોજ. જાલમસીંહે કહ્યું તો તો ઠીક, પણ મારૂં અપમાન કરનાર એ કોણ ? ત્યાં વજેસીંહે મસ્કરીમાં કહ્યું તમારૂં અપમાન કરનાર એ કોણ ?

વજેસીંહે કહ્યું જાલમસીંહજી ! આપણે તો નાહાનાં રજવાડાનાં ધણી રહ્યા, એટલે ઠાકરડા કહેવાયા, પણ તમને કેવા કહ્યા ? જાલમસીંહે કહ્યું, તમને કહ્યા તેવા; રાજા રાણી અભીમાનના પહાડ ઉપર ચઢી ગયાં છે, ને કહે છે કે તમને ઠાકરડાઓને હમારી કન્યા આપવાની નથી, પણ કોઈ મોટા રાજકુવરને વરશે. અને આપણે તો ઠાકરડામાં કેમ ?

વજેસીંહે કહ્યું, ને હું પણ ઠાકરડામાં ? જાલમસીંહે કહ્યું, તમારૂં તો ઠીક પણ મારૂં અપમાન ? અપમાનનો પુરો બદલો ન લઉં તો મારું નામ જાલમસીંહ નહીં; વજેસીંહે કહ્યું કેવી રીતે ? જાલમસીંહે કહ્યું કેવી રીતે શું ? કોઈ પેચ ઠાવથી. વજેસીંહે કહ્યું, એક પેચ મને યાદ આવ્યો છે.

જાલમસીંહે કહ્યું, શો ? વજેસીંહે કહ્યું. કોઈ બનાવટી રાજ કુમાર બનાવી ફરેબ કરી તેને રાજકુવરી સાથે પરણવવા પેરવી કરવી; રાજારાણી અભીમાનના પહાડની ટોચ ઉપર છે, એટલે આપણા પેચમાં પુરેપુરા ફાવીશું:

જાલમસીંહે કહ્યું, - વળેસીંહણ ? તમારૂં કહેવું બરાબર છે, પણ એવો માણસ ક્યાંથી મળે !

વળેસીંહે કહ્યું, પેરવી કરો, એટલે મળી રહેશે. પણ ભુવો ? પેલું કાક જોશી જેવું આ તરફ આવતું જણાય છે. ચાલો. તેમને આપણા કામનો પ્રશ્ન પુછીએ. જાલમસીંહે કહ્યું ચાલો, ત્યાં જોશી પાસે જઈને કહ્યું, મહારાજ ? હમારૂં પાકું કામ ફતેહ થશે કે કેમ ? જોશીએ કહ્યું, એમ તે પ્રશ્ન પુછાતો હશે ? બેસો, હું કુંડળી કાઢું તેની ઉપર દક્ષણા મુકો, પછી ગણીને કહું.

જાલમસીંહે કહ્યું, હ્યો જોશી મહારાજ, તેમ તો તેમ એમ પ્રમાણે કહી ત્યાં બેઠા; જોશીએ કુંડળી કાઢી તેના ઉપર દક્ષણા મુકી, ત્યાં જોશી મહારાજે નવ ગજનું પટીપણું ઉકેલ્યું; ટીપણું જોઈ કહ્યું, તમારૂં કામ થશે. જાલમસીંહે કહ્યું ક્યારે ? જોશીએ કહ્યું બીજે પ્રશ્ન મુકીને કહું.

જોશીએ બીજી કુંડળી કાઢીને કહ્યું, દક્ષણા મુકો, જાલમસીંહે કહ્યું, કેટલી વાર ? જોશીએ કહ્યું, પ્રશ્ન મુકાવો એટલી વાર, નહીતો રહ્યું, મહારી ગરબે મુકતા હો, તો મુક્તાનહી જાલમસીંહે કહ્યું, મહારાજ ? તમો પણ ગરબ વરતો છો ખરા ! જોશીએ કહ્યું, ગરબ વગર હમારો ભાવે કોણપુઠે ! જાલમસીંહે દક્ષણા મુકી, ત્યાં ફરીથી ટીપણું ઉઘાડીને તે જોઈ કહ્યું, હાલને હાલ તમારા કાર્યની સીદ્ધિ થશે, વળેસીંહ તથા જાલમસીંહ જોશીનાં વચનો સાંભળી ખુશ થયા.

તે અરસામાં ગામનાં છોકરાં રાજકુમારની જે, રાજ-
કુમારની જે, એ શબ્દો મોટે સારે બોલતા તે ઠાકોરોએ
સાંભળ્યા (રાજકુમારની જે,) એ શબ્દથી ઠાકોરો અચંબો
પામ્યા, અને જોશીને પુછ્યું, જોશી મહારાજ ! આ રાજ-
કુમારની જે શેની બોલાય છે ?

જોશીએ કહ્યું, એતો અમારા ગામમાં સુળીયો કરીને
રાબનો માળી હતો, તેનો કુંવર ધમલો દેવતાની વાંસે
અંગારા જેવો પાક્યો છે, તેની જે બોલાય છે ઠાકોરોએ
કહ્યું, પણ મહારાજ ! આતો તેની જે નથી બોલાતી, પણ
રાજકુમારની જે બોલાય છે; શું ! તે રાજકુંવર તો નથી !
જોશીએ કહ્યું, રાજકુંવર તો શું ! પણ તેથી એ ચઢીઆતો.

ઠાકોરોએ કહ્યું, એટલે ? જોશીએ કહ્યું, એટલે શું, તે
બધા હુન્નરો બાણે છે. બધુ શીખ્યો છે પણ એક વગર;
ઠાકોરે કહ્યું. તે શું ? જોશીએ કહ્યું, ગાતાં બજાવતાં, પહે-
રતાં, આઢતાં, વાંચતાં વિગેરે તમામ હુન્નરો બાણે છે, પણ
એક હુન્નર બાણુતો નથી. ઠાકોરોએ કહ્યું, તે શો ? જોશીએ
કહ્યું, કમાતાં !

ઠાકોરોએ કહ્યું, હુન્નરો બાણે છે તેથી રાજકુમાર શેનો
કહેવાય ? જોશીએ કહ્યું, તેને એક દરદ છે, તેથી ડાગળી
છટ જેવો થયો છે; તેથીજ છોકરાં રાજકુમાર કહી મસ્કરીઓ
કરે છે. ઠાકોરોએ કહ્યું તે દરદ કીયું ? જોશીએ કહ્યું પ્રેમનું

પ્રેમની વાત સાંભળી ઠાકોરો અચાંખો પામ્યા, અને ગુછયું, વારૂં જોશીલ ! કેની ઉપર પ્રેમ ચાટયો છે ? જોશી કહે કેની ઉપર શું ! અહીંના રાજની કુંવરી ઉપર પ્રેમના કાગળો પાણી લખી ચુક્યો, અમે સદેશો પણ મોકલી ચુક્યો; જાલીમસીંહે કહયું, ત્યારે તો મારો બેટો ઉસ્તાદ ખરો

જાલીમસીંહે વજેસીંહને કહયું, વજેસીંહ ! કાંઈ સમજ્યા ? વજેસીંહ કહે ના; જાલીમસીંહ કહે, તે આપણા કામનો છે, માટે ચાલો તેને મેળવી જોધપુરનો રાજકુમાર ઠરાવી રાજકુંવરી સાથે પરણાવીએ. અપમાનનો બદલો લઈએ.

વજેસીંહે કહયું તે બરાબર છે, ગોરમહારાજને કહયું ગોરમહારાજ હમને તેની સાથે મેળવશે ? ગોરે કહયું ઘણી ખુશીથી, ઠાકોરો કહે ચાલો ! ગોરે કહયું ચાલવાની કાંઈ જરૂર નથી. તમે અહીંયાં જ બેસો હમણાં જ આ રસ્તે થઈને નીકળશે. તેના ઘરનો રસ્તોજ આ છે, દ્યો હવે હું જાઉં છું આશીરવાદ ! આશીરવાદ ?

આશીરવાદ આપી ગોર વિદાય થયા, ત્યાં ધમલો તે રસ્તે આગ્યો, અને રસ્તા ઉપર ઉભા રહી વીચાર કરવામાં પડ્યો.

હું કોણ ? કેવો ? વેલી કુંવરી મને પમ્પક શા માટે ન કરે ? શું હું બહેરો છું ? બોળડો છું ? લંગડો છું ? કાણો છું ? કુબડો છું ? મારા જેવો વર વેલીને ક્યાંથી મળનાર છે ? લણેલો. ચાલાક. ચબરાક. હોંશીઆર !

જે કોઈ રજવાડામાં પરણશે, તો મારા જેવું સુખ ક્યાંથી મળશે ! રાજ રાણી થઈ મહેલ રૂપી બંધીખાનું શેવવું

તેના કરતા હું શું જોટો છું ! મારી સાથે જે છુટથી વર્તવાવતું મળશે, એવી છુટ રજવાડામાં ક્યાંથી મેળવી શકનાર છે ! (ધમાની ડાશી આવે છે.)

ડાશીએ કહ્યું. દીકરા ધમા ! ધમાએ કહ્યું, હરમાનજી વાંસે પુંછડું લાગુને લાગુ, જ્યાં જઈ ત્યાં ડાશી પાછાની પાછા. ડાશીએ કહ્યું. દીકરા ? તે શું કરવા ધાતું છે ! ધમે કહ્યું ડાશી ! એઈ ડાશી ! શું કરવાનું હતું ? ડાશીએ કહ્યું, તારો બાપ પાંચ માંણહમાં પુછાતો હતો અને પંચાનીઓ ગણાતો હતો. આપણે આમતે રખડે પાલવે ! આમરૂદારનું એ કામ નહી,

ધમાએ કહ્યું. મારે એવી માથાફાડ કરવી નથી. બસ-હુંતો મારા મનનું ધાયું કરવાનો, અને મનની મોજ પ્રમાણે ફરવાનો સમજી ? ડાશીએ કહ્યું, ત્યારે શું તું થેર નહી આવે ! ધમે કહ્યું છટ છટ હવે રાજકુંવરીને પરણવાનો, તો શું એવા કુંપડામાં રહેવાનો કે ? ડાશીએ કહ્યું; હાય ! હાય ! તારા બાપની મજત હલકી કહેવરાવવા બેઠો છું ? એવું બોલીશ તો રાજા તને ગામમાંએ નહી રહેવા દીધે સમજ્યો.

ધમાએ કહ્યું; ડાશી ? એઈ ડાશી ? એ શું બોલી ! રાજા શું કરનાર હતો ! રાજા ગામનો સુખતીઆર છે. કોઈ ના મનનો નથી સમજી ! ડાશીએ કહ્યું, ત્યારે તું હારા ઠેકાણે પરણ્યો હું કામ ? ધમાએ કહ્યું, હું ક્યાં ખુશીથી

પરણ્યો હતો ! તમે પરાણે પરણ્યાઓ હતા. ને હજી શું વહી ગયું છે એવી કદરૂપી અને બેડાળ ઘેરીને શું કરે ? આપી દો છેડાછટકો.

ડાશીએ કહ્યું, શું તારા બાપની ઇજત ઉપર પાણી ફેરવવા ધાર્યું છે ? ધમાએ કહ્યું, ડાશી ? એઈ ડાશી ? જેમ મેલા કપડા ઉપર પાણી ફેરવવાથી તે સાફ થાય છે, તેમ બાપની જીની ઇજત ઉપર પાણી ફેરવવાથી ઇજત સાફ થાય છે. આટલું ચાલી બા (ધકકો મારે છે. ડાશી પડી જાય છે.) ડાશી ! એઈ ડાશી ! પડી કેમ ગઈ ! શું મશાણમાં જઈ ધાર્યું છે ! (ડાશી જાય છે)

બલમસીંહે અને વજેસીંહે ધમલા પાસે જઈ કહ્યું. હમારે તમારી શાયે ઠેટલીક વાતચીત કરવાની છે, ધમલે કહ્યું, મને કુરસદ નથી, પણ તમે કોણ છો ! બલમસીંહે કહ્યું, તમારા હીતસ્વી; ધમલે કહ્યું શી બાબતમાં ? તમે જે બાબતનો વીચાર કરો છો તેજ બાબતમાં સમજ્યા ? ધમલે કહ્યું, કીઈ બલમસીંહે કહ્યું, કીઈ શું ? વેલીને પરણવાની; પણ બણો છો ! હમારા વીના તમે ફતેહ મેળવી શકનાર નથી, કારણ તમે ગરીબ છો,

ધમલે કહ્યું વાર ! કેવી રીતે ફતેહ મળશે ! બલમ-સીંહે કહ્યું, કેવી રીતે શું ? તે રસ્તો હમારી પાસે છે, પણ હમે કહીએ તેમ વર્તવું પડશે. ધમલે કહ્યું. તૈયાર છું પણ વેલી મળશે ? બલમસીંહે કહ્યું હા, મળશે, અને ત-

મારા મનોરથ ફળશે, પણ તે તમારા એકલાથી બનવાનું નથી.

અરજણીઓ કે જે કાગળ લઈ વેલી પાસે ગયો હતો; તે આવ્યો, અને કહ્યું, ધમલા ! નખખોડ ! આવું કામ તે લગાવાનું હશે કે ? ધમલે કહ્યું, પણ છાનો રહેને ? મુંગો મરને ! અરજણીઓ કહ્યું, પણ મને પહેલું કહેવું હતું તો ખરું ? ધમલે કહ્યું, પણ જવાબ લાવ્યો ? અરજણીઓ કહ્યું હા એમ કહી એક તમાચો લગાવી દીધો.

તમાચો પડ્યો, તેથી ધમો ચીહીકાયો અને કહ્યું, ગ-ધેડા ! તમાચો કેમ માર્યો ! અરજણીઓ કહ્યું, એ જવાબ ધમલે કહ્યું, શું મારું અપમાન ! અરજણીઓ કહ્યું, હા ! હા ! તારું અપમાન, તું તે એક માળીનો છેવે શા હીસાખ-નો ! એ પ્રમાણે કહી અરજણીઓ વિદાય થયો.

ધમલાએ બુસ્સામાં આવી કહ્યું, પણ હું માળીનો છોકરો શા માટે થયો ? બસ મારું અપમાન કરનાર એ ઠેણી ! બર્યા બબરે લાજ લુટું ત્યારેજ મારું નામ ધમલો માળી; એ પ્રમાણે કહી રોડમાં જવા માંડ્યું, ત્યાં જલિમ સીંદે તેને અટકાવ્યો અને કહ્યું, તેમ કરવાની જરૂર નથી. હમે કહીએ તેમ કરો એટલે બેઠો પાર; ધમલાએ કહ્યું, ત્યારે આ દાસ છે તૈયાર; હવે ચાલો ઉતાવળ કરો થાય છે વાર.

જલિમસીંદે કહ્યું, એમ ઉતાવળે આંખા નહી પાડે. પ્રથમ હમે કહીએ તેમ કરો. ધમલે કહ્યું " શું જલિમ

સીંદે કહ્યું, તમે બનો બેધપુરના બનાવટી રાજ્ય કુમાર;
ધમલાએ કહ્યું. પણ વસ શણગાર ! બલમસીંદે કહ્યું
તે દેનાર આ ઉભા તૈયાર.

ધમલે કહ્યું. શું ! રાજા ! રાજા ! બલમસીંદે ક-
હ્યું, હા, રાજા; પણ જો જો ! મનને કાળુમાં રાખજો. પો-
ગળ પકડાઈ જાય નહીં; ધમલે કહ્યું, તેમાં આ શેવકને
કહેવું નહીજ પડે, રાજા ! રાજા ! બંદા હવે બેધપુરના
રાજકુમાર (બલમસીંદે તથા વજેસીંદને) પણ તમારો
તો તાબેદાર,

બહુ સારું; અમે વસ શણગાર તૈયાર કરી રાખીએ
છીએ, તેટલામાં તમે આવી પહોંચજો; ઢીલ કરતા નહી.
ધમલે કહ્યું, આ આવ્યો.

ગાયન

ધર્મી- (ચાલી જ ચાલી જ અહીંથી) એ રાહ.

બનું હું રૂંડે એ ભામા ભરથાર,
નમાવું આંકડો, બંદો આ ફાંકડો, કેવો છું વર.

.....છેલોનો સરદાર,

રીઝાવી, પટાવી, ફંદામાં ફસાવી, નેનોમાં મીચાવી,

.....કરૂં મોહોરદાર.

જુઠ વીણુ નવ પહોચાય પાર.

બેધપુરનો બનું રાજકુમાર.

જુઠું જગ માને, સાચું ન પીછાણે, પસ્તાય તે ટાણે;

જાણે જેની વાર.....બનું.

મકરણ ૬ મું.

પીતા પુત્રી વીવા, વીણાનો પીતાનો બોધ.

રાયસીંહે કહ્યું, બોધ વીણા ! મારી સાખીનો જવાબ કાણે લખ્યો ! વીણાએ કહ્યું, પીતાજી મેં લખ્યો. રાજાએ કહ્યું શું લખ્યું ? વીણાએ કહ્યું, તમે વાંચ્યું તો હશે ? રાજાએ કહ્યું, તોપણ તું તારે મોઢેનીજ કંઠેને ? વીણાએ કહ્યું, પહેલાં તો કુંભારનું સુખ વખાણનાર કુંભારને ધન્ય-વાદ; રાજાએ કહ્યું, પછી ? વીણાએ કહ્યું, જેને ઘેર સુઘડ નાર, તેજ સુખમાં સુનાર.

રાજાએ કહ્યું, શું કુંભાર સુખમાં સુનારો નથી ? વીણાએ કહ્યું, ના ! તેને સુખમાં સુવાનું શેનું હોય ? સવારના પહોરમાં બેઠેલું ઉઠી ગધેડાં લઈ માટી ખાણે જવું, ત્યાં માટી ખોદવી, ઉપાડી ગુણોમાં ભરી ગધેડાં લાદવાં, પછી ઘેર આવવું; એવા એવા બને એટલા ફેરા સાંજ સુધી કરવા, કહો તમાં તે સુખે સુનાર શેનો ?

રાજાએ કહ્યું, પણ તેને રાજા જેટલી ચીંતા તો નહીંજને ? વીણાએ કહ્યું, ચીંતા કેમ નહીં ? સવારમાં બેઠેલું મોડું ઉઠાય, તે માટી ઓછી લવાય; માટે બેઠેલું ઉઠવું તે ચીંતા, વાસણો બનાવવા માટી કેળવવી, અને તે બરાબર નહીં કેળવાય, તો વાસણો સારાં નહીં થાય, તે ચીંતા ! વાસણો પકવવાની ચીંતા ! ઘરબારની ચીંતા ! માણસ માત્ર ચીંતા દેવીના કબજામાં સપડાયેલા છે, તો કુંભાર સુખી શાનો ?

રાજાએ કહ્યું, ત્યારે સુખી કેણુ? વીણાએ કહ્યું, એક તો સુખે સુવે મુરખ, કે જેને કોઈ વાતનું જ્ઞાનજ ન હોય, બીજો સુખે સુવે બાળક કે જેને વાતનું જ્ઞાનજ ન હોય, ત્રીજો સુખે તે સુવે કે જેને કોઈ રીતનો ઉઠાવવાનો ન હોય ઘરનો ભાર, અને ચોથો સુખે સુવે તે જેને ઘેર સુધડ નાર.

રાણીએ કહ્યું, ત્યારે અમે તો કુવડકે! વીણાએ કહ્યું, હા; જેના પતીને સુખે સુવાનું નહી, તે બધીએ કુવડજ, સુધડ સી પતીના માથે પડેલી ચીંતામાં ભાગ લઈ પતીને ચીંતાનો બોલો હલકો કરનાર છે, કુવડ સી તે બોલો વધારનાર છે.

રાજાએ કહ્યું, ચીંતાવણી છાકરી! ત્હારા વિના પીતાને કુંભાર કહેજ કેણુ? વીણાએ કહ્યું પીતાજી! જો આપેજ લખ્યું છે, તેવું બાણત, તો તેવું ન લખત, છતાં મને ચોખ્ખ જણાયું તે લખ્યું છે; તમોએ આપેલી કેળવણીનો સહઉપયોગ કર્યો છે, તેથી તમારે ખુશી થવાનું છે.

રાણીએ કહ્યું, સાંભળ્યું! તમને કુંભાર લખ્યા, તેથી તમારી માનીતી પુત્રી કહે છે કે તમોએ આપેલી કેળવણીનો સહઉપયોગ કર્યો છે, તેથી ખુશી થાઓ! આવું તો આજ સાંજે, જો, કોઈ બીજો હોય, તો પછી ખબર પડે.

વીણાએ કહ્યું, ખબર સી પડવાની છે! ખરી વાતમાં ખાર હતો હશે કે! રાજાએ કહ્યું, શું ખરી વાત! વીણાએ કહ્યું, હા કુંભાર જેવા વીચાર લખ્યા, તેથી કુંભાર લખ્યા તેમાં ખોટી વાત શાની!

કમલાગ્ય છોકરી ! હું કોણ છું, તે તું બાણ છે ?
 વીણાએ કહ્યું હા ! રાબ રાયસીંહે કહ્યું, હું શું કરી શકું
 છું ? તે તું સમજે છે ? વીણાએ કહ્યું, પીતાણ ! નાહક
 હુંપદ શા માટે કરે છે ! હું કરે છું, ને કરીશ, એવું
 સમજનાર માણસ સુરખનો સરદાર છે,

છપો.

હુંપદે રાવણ રાય જીવે રણમાં રોગાણો

કૌરવ રૂર્યોધન સમ ચાંચડ ચોગાણો

કૈયા કીચક પ્રધાન હુંપદે બાંધે કુટ્યો

સતબંધુઓ સાથ ભીમના હાથે કુટ્યો

હુંપદમાં વસનાર કોઈ થયો સુખી નહીં ભણીઓ

જેઠો કહે હુંપદ તમે શીદ હાથે કુટ્યો પ્રાણીઓ

માટે પીતાણ નાહકની હુંપદ રહેવા દો ! રાયસીંહે
 કહ્યું કમલાગ્ય છોકરી ! રાયને રંક તે હુંજ બનાવું છું,
 ને રંકને રાય પણ હુંજ કરી શકું છું, મારી મહેરબાનીથી
 ખમા ખમા થાય છે, ને મારી કફા મરણથી હાડહાડ થાય છે.

વીણાએ કહ્યું, પીતાણ ! તમે શું કરો છો ! બનવા
 કાળજ બને જાય છે, તમારી મહેરબાની, અને તમારી કફા
 નજર ને તો ફક્ત કારણરૂપ છે, ઇશ્વર ઇચ્છા બળવાન છે,
 ઇશ્વરની કૃપાદ્રષ્ટી જે પ્રાણીપર હોય તે પ્રાણીપર તમે ગમે
 તેટલી કૃપાદ્રષ્ટી કરો, તે કફા દ્રષ્ટી ખાંડ ખાય છે; ઇશ્વરની
 જેના ઉપર કફા દ્રષ્ટી હોય, તેના ઉપર ગમે તેટલી કૃપા
 દ્રષ્ટી કરો તે કામ આવતીજ નથી; માટે પીતાણ ! રાય

અને રંક, સુખી અને દુઃખી બનાવવાવાળો ઈશ્વર હાજરાહમુર છે. તમારાથી કાંઈજ બનતું નથી.

રાણીએ કહ્યું, જોયું ! તમારી કૃપા દ્રષ્ટીથી કાંઈજ બનવાનું નથી, ને તમારી કફા દ્રષ્ટી ખાંડ ખાય છે ! હમણું કોક કંગાલની સાથે વરાવે; તો તો બધીએ ખબર પડેવીજાએ કહ્યું, ખબર શી પડવાની છે, ભાગ્ય બળવાન છે.

રાજાએ કહ્યું અભાગણી છોકરી ! મારી તારા ઉપર કફા દ્રષ્ટી થાય, તો તને ટુકડો રોટલોએ ન મળે સમજી ? એતો ઠીક છે. કે છોકરૂં ગણીને હસી કાઢું છું.

વીણાએ કહ્યું, પિતાજી ! નાહકની હુંપક શામાટે કરો છો ! કીડીઓ અનાજનો સંગ્રહ કરે છે, તેને કોણ ખાપવા જાય છે ! ચકલી સુખે નિર્વાહ કરે છે, તેને કોણ પાળવા જાય છે, બીલાડી દુધ પીએ છે, તેને કોણ પાવા જાય છે ! એ તો પોતપોતાની જાત મહેનત અને ક્ષીરમત.

વેલીએ કહ્યું, પિતાજી ! દુનિયામાં રાજા એઃ એક ગામના રાજા ! અને બીજા મેઘરાજા ! રાયશ્રી'હે કહ્યું, અભાગણી વીણા ! સાંભળ્યું ! વીણાએ કહ્યું, શું સાંભળું ! સ્વાર્થ સાધી લેવાની કપટજાળ છે, વેલીએ કહ્યું અમારું કલ્યાણ તો તેમનાથી છે. તેમની કૃપાદ્રષ્ટીજ માંડે કલ્યાણ છે વીણાએ કહ્યું, વીધીએ નિમ્ન્યુજ અને જાય છે; તેમની કૃપાદ્રષ્ટીજ કલ્યાણ માનવું તે ખરેખરી મુરખાઈ છે. તેમનાથી કાંઈ બનવાનુંજ નથી, પોતાના ભાગ્ય પ્રમાણેજ અને છે; રાણીએ

કહ્યું, હમણાં કોક કંગાલ સાથે વસાવે, તો ખબર પડે; પછી લાગ્ય જણાય હમો તો હમારૂં કચ્ચાણુ તેમનાથીજ સમજાવે છીએ.

વીણાએ કહ્યું નાહકની પ્રપંચ જાળ શા માટે પાથરે છે ? ઈશ્વરની તો ખ્હીક રાખો; રાણીએ કહ્યું, ત્યારે શું હમો પણ ત્હારી પેઠે કુંભાર કહીએ, તો સારૂં કેમ ? એનો એજ ઠીક છે, ને જો આવાં વેણુ મારી વેણી બોલી હોય, તો તેની જાલ નહીં ખેંચી કાઢું, પણ શું કરીએ. અપરમાર્થી કાંઈ થાય છે ? જો કાંઈ કહીએ તો લોકો શું કહે ?

રાજાએ કહ્યું હીણબાગી છોકરી હું નથી બોલતો, તેમ તું ચડી કેમ ? વાણીએ કહ્યું, પીતાજી ! ચઢ્યા છે તો આપને, ચઢાવનારા આ મારાં માણુ તમારી પડખે ઉભાં છે. રાણીએ કહ્યું જો અભાગ્યણી બોલે છે પોતે, ને નાહકને! મને દોષ આપે છે !

વાણીએ કહ્યું માણુ ! હું શું બોલી છું ? જેને ઘેર પુઘડનાર, તેજ સુખમાં સુનાર; એજ કે ખીજી ? આટલું મધું ટાયલું તો તેમજ કર્યું.

રાજાએ કહ્યું, વીણા તને એક કંગાલની સાથે વસાવીએ ॥ તું તેને સુખે સુનાર બનાવીશ ખરી ! વીણાએ કહ્યું, પીતાજી ? કંગાલ તો શું ? પણ સુરખ, રોગીઓ, કોડીઓ, તીઓ, જેવો પતી મારા કર્મે લખ્યો હશે, તેવો મને જશે; તમે શું વસાવશો ? તેને માટે તો વીધીએ અગાઉ-

ધીજ નીર્માણ કરી રાખ્યું હશે. તમે તો એક દલાલરૂપ છો ત્યાં પ્રધાનજી આવી પહોંચ્યા.

પ્રધાનજીએ કહ્યું, જોધપુરનો રાજકુમાર રીસાઈને આ તરફ આવ્યા છે. રીસાલા વીના નીકળી આવ્યા છે જાલ-મર્સીહ અને વજેર્સીહ તેમની સરબરામાં છે રાયર્સીહ કહ્યું, શું જોધપુરના રાજકુમાર રીસાઈને અહીં આવ્યા છે ? જાઓ તેમને બહારના બગીચામાં ઉતારો આવો, અને તેમની સરબરામાં રહો, હું રાણીસહ ત્યાં આવી પહોંચું છું.

પ્રધાનજીના ગયા બાદ રાણીએ કહ્યું, પ્રાણનાથ ! જોધ-પુરના કુમાર રીસાઈને કેમ નીકળ્યા હશે ? રાજાએ કહ્યું જો તો રાજકાલ છે. એમને એમ ચાલ્યું જાય છે, રાણીએ કહ્યું, પણ જો જો ! આવો અમુલ્ય અવસર ખોતા નહીં. થેરે બેઠે ગંગાજી મળી ગયાં છે; જો જો આ સુકા જોડે લીલુ બાળતા નહીં ?

રાજાએ કહ્યું, પ્રીયા ! તેતે બને; વીણાએ કહ્યું, બોલ્ય વીણા ? જો જોયું ! સુખી અને દુઃખી કરનાર હુંજ છું તે ખરૂં કે ખોટું ? જો ! વેલીને જોધપુરના કુમાર સાથે પર-ણાવી સદાની સુખી બનાવું છું, બોલ્ય હવે તહારી શુ ઈચ્છા છે.

વીણાએ કહ્યું, પીતાજી ! ઈચ્છાનું શું પુછો છો ? હુંતો પ્રથમથીજ જણાવી ચુકી છું કે જે પત્ની નરીબમાં લખ્યો હશે તેજ મળશે. તમારાથી કાંઈ બનવાતું નથી. રાજાએ કહ્યું,

કંમ ભાગ્ય છોકરી ! તારૂં ભાગ્યજ તમે બોલાવે છે, મને ખાત્રી છે કે તું દુઃખી ચમચ, અને રખડી રવડીને મરીશ, માટે હજુ પણ તારા માટે ક્યા બાધને પુછું છું, કે તારા કુટેલા કર્મના સાંધણ રૂપ કાંઈ બોલ્ય ?

વીણાએ કહ્યું, પીતાજી ! શું બોલાવો છો ? ભાગ્યની બલહારી છે. તમારા હુંપકમાં હું તજ્જાવાની નથી તે નથીજ; તેની ખાત્રી રાખજો. જોહું ડાળ ઘાલુ બોલનારાં તમારી પાસે આ ઉભાં, તેમને બોલાવો, અને તેમનું બહું કરો; હું તો મારે ભાગ્ય ભક્તાણી છું.

રાજાએ કહ્યું, ઠીક છે, તને તો એક કંગાલ વેરેજ વરા વીંશ, તે શીવાય તને સમજ નહી પડે. વીણાએ કહ્યું પીતાજી ! મારું જરા સાંભળો તો ખરા !

વીણા—

ગાયન.

(ખરે શું માનવનો અભિમાન) એ રાહ.

ખરે છે કાયા કાચો કુંભ વણસતાં વાર નથીરે

પ્રાણી સીંદ મરો હુંપક નાદાન માયામાં મરો મથીરે

માયામાં મરો મથીરે, છેવટે સાર નથીરે—

ખરે.

ક્ષણ અવસરમાં ક્ષણ એક સુખની છે એ.....રે કીહાં.

કરે હુંપક પણ દુઃખ દુઃખ છે જીહાં.....ને તીહાં.

સમજો પ્રાણી નાદાન—

ખરે.

માયા સુસાદર દે તણ અહંકારને અભિમાનની

અહંકારને હુંપક નીશાની ભણ નમી કાણની

રાવણ સરીખાએ ઠર્યો નહીં મળી કમાણી દહાણી
 રામેજ આપે રોળીઓ કીધી ખુવારી પ્રાણી— ખરે,
 રાજાએ કહ્યું, હીક છે હીક ! એતો જાણી તને જાણી
 પુંછડી થઈ છું તે ! એમ કહી રાજા રાણી વેલી કુંવરીસહ
 જોધપુરના કુમારને મળવા માટે ગયાં. અને વેલી પીતાની
 હુંપઠનો પચાતાપ કરતી મહેલમાં બેસી રહી.

પ્રાકરણ ૧૦ મું.

બનાવટી રાજકુમાર વંમલો માળી.

ધમલો માળી જોધપુરનાં રાજકુમારના પોશાકમાં તદ્દલીન
 થઈ આનંદમાં આવ્યો છે, ત્યાં જાલમસીંહે કહ્યું, ધમા !
 જોજો પોગળ વેરાઈ જાય નહીં. ધમે કહ્યું, ઠાકોરો ! કોઈ
 વાતની ચીંતા રાખશે નહીં; મોરનાં ઈંડાંમાં ચોતરવાનું
 હોથજ નહીં, એમાં મને કહેવું નહીં પડે; રાજા
 રાણીને આવવા દો, પછી જુવો મારો રોડ ! કોઈ ક
 જાય, તો તો થઈજ રહ્યું ના, ધમાલાઈને જેવા તેવા
 સમજશે નહીં.

જાલમસીંહે કહ્યું, જો ? પેલી રાણી વેલી કુંવરી સાથે
 આવે છે. કુંવરીના પ્રેમમાં અંધ થઈ આડું અવળું જોતી
 જતો નહીં, રાજા રાયસીંહ પણ સાથેજ છે. ધમે કહ્યું,
 શીકર નહીં આવવા દો; પણ રાણી તો કુંવરીને લઈ મહેલ-

માં ગઈ, ને રાજા એકલા આવતા હોય એમ જણાય છે.
(રાજા આવે છે.)

રાયસીંહે જોધપુરના બનાવટી કુંવરને રાજ્ય રીતે
સલામ લરીને માન આપ્યું, અને પુછ્યું રાજકુમાર! આપ
તો મોટા રાજ્યના ધણી છો, છતાં આમ એકલા કેમ
ચાલી આવ્યા છો ? બનાવટી કુમારે કહ્યું, પિતા સાથે
રાજકાજમાં જોડાવું થયું; તેથી રાંસનો માથો ચાલી નીકળ્યો
હું. પાછળથી સમાચાર તો આવી ગયા, કે જોધણનાથ
પસ્તાય છે, અને તમારા વિના મુંઝાય છે; માટે જોધપુર
પાછા આવો, પણ નીકળ્યો તે નીકળ્યો, ફરી ફરી દેશાટણ
મળવાનું નથી એમ ધારી આ તરફ ફરીને પાછું રાજ્યમાં
જવા વિચાર છે,

જલમસિંહે કહ્યું કૃપાનાથ તમે તો જતા હતા, પણ
હુમારી વીનવણીથી અઠવાડીયું રોકાવા વચન આપ્યું છે;
આપ રાજવીની સેવાનો અલભ્ય લાભ અમને ફરીથી ક્યાંથી
મળનાર હતો ! રાયસીંહ ઠાકોરનાં પણ ધન્યભાગ, કે આપ
જેવા પવિત્ર રાજકુમારનાં દર્શનનો લાભ તેમને મળ્યો.

રાયસીંહે કહ્યું, ખરૂં છે જલમસીંહજી, રાજકુમારે
મને અને મારા રાજ્યને પાવન કર્યું છે. મને સમાચાર
મળતાંજ હું મળવા માટે ચાલી આવ્યો; તમારા માટે
સોઈ કરવા પ્રધાનને લલામણ કરી છે.

જલમસીંહે કહ્યું, હજી સુધી તો કંઈ બંદોબસ્ત થયો.

નથી, રાયસી'હે કહ્યું' પ્રધાનજી તેને માટેજ રોકાણા છે. પણ કુમાર સાહેબ ! આપના રાજ્યમાં ઘોડું કેટલું ? લશ્કર કેટલું ? ખજાનો કેટલો ? તે કૃપા કરીને જણાવશો.

બનાવટી કુમારે કહ્યું' રાજકુમાર તે વાણીઆના છોકરાની માફક હીસાબ રાખતા હશે ! જાલીમસી'હે કહ્યું' ખરું છે કૃપાનાથ ! ખજાનો, અથાગ ઘોડો, અને અગણીત લશ્કર તેની ગણતરી કેવી રીતે થઈ શકે ! અને હીસાબ તો રાખનાર શખે, તે કાંઈ રાજકુમારો તે રાખતા હશે કે ? રાયસી'હે ઠાકોર ! આ પુછવું તમારૂં ગેર બાજબી છે.

રાયસી'હે વિચાર્યું', આ કુમારનું કહેવું અરાબરજ છે, જોધપુરનું રાજ્ય, તે કાંઈ નહાના રજવાડા જેવડું નથી, જેના તાબામાં હજારો ગામ છે, અને જોડ રાજ્ય કહેવાય છે, તે હીસાબ કેવી રીતે રહે ! એ પ્રમાણે વિચાર કરી જાલમસી'હેને કહ્યું' ખરું છે જાલમસી'હેજી ! મારી ભુલ મધ, જાલમસી'હે કહ્યું', એવી ભુલ આપણે નહીં કરવી જોઈએ, કદાપી કુમારને જોડું લાગે, રાયસી'હે કહ્યું', હજી પ્રધાનજી કેમ ન આવ્યા ! જાલમસી'હે કહ્યું', તેઓ રાજકુમાર માટે સોઈ કરવામાં રોકાણા હશે, રાયસી'હે કહ્યું', જાલમસી'હેજી હું લગાર કામ પ્રસંગે જાઉં છું, તે હાલ આવું છું.

જાલમસી'હે કહ્યું', બહુ સારૂ પધારો. રાયસી'હે ગયા ત્યાં પ્રમાણે કહ્યું; કેમ ઠાકોરો કેવો રોડ બનાવ્યો છે ! ઠાકોરે કહ્યું' મન્ય છે તારી બતુરાઈને ! પણ આ તો દક્ષ

રાજાનેજ તમારી ચતુરાઈ બતાવી; પણ રાણીને બતાવવાની બાકી છે.

ધમાએ કહ્યું; કાંઈ શ્રીકર નહી; બલમસીંહે કહ્યું; રાજા કરતાં રાણી વીશેષ ચતુર છે. ધમાએ કહ્યું; તો આ ધરમસીભાઈ કયાં જોછા ચતુર છે? બલમસીંહે કહ્યું; જુવો સામેથી પેલી કુંવરી સહ રાણીજી આવે છે. જો જો ચતુરાઈમાં ખામી આવે નહીં! ધમે કહ્યું; કાંઈ શ્રીકર નહીં. આ પ્રમાણે વાતો કરે છે; ત્યાં રાણી આવી પહોંચી.

રાણીએ આવી બનાવટી રાજકુમારને રાજની રીત પ્રમાણે આવકાર આપ્યો; અને કહ્યું, કુમાર સાહેબ! આપના પધારવાથી હમે ધણાજ ખુશી થયાં છીએ; તમોએ આંહી પધારી આ રાજ્યને અને અમેને પાવન કર્યો છે.

બનાવટી રાજકુમારે કહ્યું, રાણી ધણાં ચતુર લાગે છે; પણ રાજા તો તદ્દન મુર્ખ જેવાજ છે; એકદમ બહી આવી પુછવા માંડ્યું કે તમારા રાજ્યમાં કેટલું ઘોડું છે, કેટલું લશ્કર છે, કેટલો ખજાનો છે, કેવું મુર્ખતા ભર્યું પુછવું? શું રાજકુમારો તે વાણીઆના છેકરાની માફક હીસાબ રાખતા હશે કે ?

રાણીએ કહ્યું; કુમાર સાહેબ! તેથી જોડું લગાડવું નહીં. તેમના જોડ્યા સામું જોવું નહીં. જો તે પ્રમાણે કમ-અછલ ન હોત તો પછી કાકોર શાને કહેવાત? આપની વાત તે થાય !

વેલીએ કહ્યું, આ પોંચીયો તેમના હસ્તને કેવી દી-
પાવે છે ? જાણે આકાશમાં તારા ચમકતા હોય, તેવા હીરા
તેજમાં ચમકી રહ્યા છે, મોકોટા રાજ્યના દાગીના પણ
રાજ્ય જેવાજને ?

બનાવટી કુમારે કહ્યું, શું આ પુંચીઓ તમને બધી
જ પસંદ છે, એ તો હીમાચળની કન્યા વીધ્યામળ વેરે
પરણી, ત્યારે મારા વડા દાદાના વડા દાદાનાં વડા દાદાને
ઈનામમાં મળી હતી.

રાણીએ કહ્યું, આ હાર કાઢને દીપાવે છે ? હારનાં
મોતીનું તેજ તો અજબજ છે. બનાવટી કુમારે કહ્યું, તે
તમને પસંદ છે. એ તો ઉત્તરનું રાજ્ય હતું, તે વખતે
મારા વડા દાદાના વડા દાદાને ઈનામમાં મળ્યો હતો;
હવે તમારે જોઈએ તો.

બલ્લમસીંહે સાનમાં સમજાવી કહ્યું, તે તારા બાનું
ન હોય સમજ્યો ? બનાવટી કુમારે કહ્યું, ઠાકોરો ! અમારા
જેવા રાજવીઓ ઉદારતામાં પાછા પડતાજ નથી; રાણીએ
કહ્યું શું છે ? બનાવટી કુમારે કહ્યું, ઠાકોરોના બાની પુંજ
જોઈ થતી ન હોય ! તેમ મને રોકે છે. પણ હું સમજી
છું કે, રાણી કાંઈ અજાણ નથી, ને ઈનામની ચીજો કોઈને
ન અપાય; રાણી કહે ખરૂં છે રાજકુમાર સાહેબ ! ભેટની
ચીજ કાંઈ ચોડીજ કોઈને અપાય છે !

વેલીએ કહ્યું, શી ચતુરાઈ ! ચતુર નરની બલ્લહારી

છે. બનાવટી કુમારે કહ્યું; તમારાં વચન તો મોઝરાના પુષ્પો
જેવાં મનહર છે તેની તુલના કાંઈ થાય તેવી છે ?

હુંહો.

મધુર મનહર વેણુ આ લાગે પુષ્પ સમાન;

ત્રસી ન થાયે કહ્યુંને, પીતાં અમૃત પાન.

વેલીએ કહ્યું, આવો હુંહો અહીંઆં એક માળીનો
છોકરો રહે છે, તેણે કહ્યો હતો, પણ ક્યાં તે ? અને ક્યાં
આ ! બનાવટી કુમારે કહ્યું, શું માળીના છોકરાએ આવો
હુંહો કહ્યો હતો ? વેલીએ કહ્યું, હા બનાવટી કુમારે કહ્યું,
શું માળીનો છોકરો એવો કાવ્યમાં કુશળ છે ? વેલીએ કહ્યું,
નારે ના ! તમારા કાવ્ય આગળ તેની કવીતા તો તુચ્છ
છે ક્યાં તમારું મીઠું મનહર કાવ્ય અને ક્યાં તેની બેઠળ
કવીતા ! રાજા આવે છે.

રાણીએ કહ્યું, પ્રાણનાથ ! હવે વેલી વાત ઉપાડોને ?
રાજાએ બલમસીંહને કહ્યું, બલમસીંહજી ! આ રાજકુમાર
સાથે મારી વેલી કુંવરીનાં લગ્ન કરવાની ઇચ્છા છે. માટે
મારી તરફથી બેવાનાં કહીને ચોકડું બેસાડી આપો. વેલીને
કહ્યું, તું હમણાં મેહેલમાં જા.

બલમસીંહ બનાવટી કુમારને કહ્યું, કુમાર સાહેબ !
રાયસીંહ ઠાકોર તેમની વેલી કુંવરી તમારી સાથે વશવવા
ઇચ્છે છે. રાજ્યકુમારે કહ્યું; ના રે ના ! એવી કુંવરીઓ
સાથે લગ્ન કરતા ફરીએ, તો પછી દરબારમાં માય પણ

નહી, સમજ્યા ? પીતાળની આજ્ઞા શીવાય તે બનેજ કેમ ?

રાયસીંહે કહ્યું, કુમાર સાહેબ ! રાજકુમારને વળી આજ્ઞા કેવી ? બનાવટી કુમારે કહ્યું, શું તમારી એવી ઇચ્છા છે ? રાયસીંહે કહ્યું, તમારા મોહોટા રાજ્ય સાથે સંબંધ બાંધવા ઘણાજ ઇતેભર છું, માટે આટલી ઇચ્છા પુરી કરો.

બનાવટી કુમારે કહ્યું, ભલે; આ ખાંડા સાથે વરાવો રાયસીંહે કહ્યું, ખાંડા સાથે નહી, પણ હાથેવાળે વરાવાની ઇચ્છા છે. બનાવટી કુમારે કહ્યું, આપણા રાજપુત્રો કદાપી હાથેવાળે પરણતાજ નથી.

બલમસીંહે કહ્યું, ખરૂં છે કૃપાનાથ ! રાજપુત્રો હાથેવાળે પરણતા તો નથી. રાયસીંહે કહ્યું, બલમસીંહજી ! તમે વળી એવું કેમ જોલો છો ? કહોને કે ઘણી વખત હાથેવાળેથી પણ કેટલાક રાજપુત્રો વર્ચા છે; અમારી તરફથી ઉપાડ કરતા રહો, બલમસીંહે બનાવટી કુમારને કહ્યું, કુમાર સાહેબ ! હાથેવાળેથી પરણવાના પણ ઘણા દાખલા છે. માટે હાથેવાળે પરણવામાં વાંધા જેવું તો નથી, બનાવટી કુમારે કહ્યું, જેવી તમારી મરજી, શું રાયસીંહજીની ઇચ્છાનો અનાકર થાય તેમ છે.

રાયસીંહે કહ્યું, કૃપાનાથ એટલી આપની કૃપા છે એ તલે હમને સંતોષ છે. રાણીએ કહ્યું, પ્રાણનાથ ! હવે ગોરને બોલાવો, વીલંબ શા માટે કરો છો ? તે અરસામાં પ્રધાનજી બનાવટી કુમાર માટે સોઈ કરી આવી પુજ્યા.

પ્રધાનશ્રીએ આવી રાયસી'હને પ્રજ્ઞામ કરી કહેલી સોઈ કહી કે બહારની વાડીનો બંગલો ઉઘડાવી તૈયાર કરાવ્યો છે. એ પ્રમાણે કહી બનાવટી રાજકુમારને રાજ્ય રીતે જોધપુરી ભાષામાં પ્રજ્ઞામ કર્યા અને આશીર્વા આપી.

પ્રધાનશ્રીએ કહ્યું, આપડો હાસ અખાર નમેહે, એકું લંગશ આપણી આશા પુરી કરેલા.

બનાવટી કુમારે શુસ્સામાં કહ્યું, શું બોલ્યા ? શું બોલ્યા ? પ્રધાનશ્રીએ કહ્યું, આપની જોધપુરી ભાષામાં આપને પ્રજ્ઞામ કર્યા. શું તમારી ભાષા તમે સમજતા નથી કુમારે કહ્યું, ના; જે ભાષા તમે બોલ્યા તે હું સમજતો નથી.

રાયસી'હે કહ્યું, શું કહ્યું બનાવટી કુમારે કહ્યું, હમારી જોધપુરી ભાષામાં મને જાણો લાંડી; અઠે કોઈ દુસરા હોતા, તો કોન દુકડા કરેન મારેન ટાકલા હેલા; ઉપરના શબ્દો શુસ્સાના સાંભળી, રાયસી'હે પ્રધાનશ્રીને બહાર મોકલ્યા અને કહ્યું, કુમાર સાહેબ ! એતો અજ્ઞાન છે, એમવા બોલવા સાચુ આપ જોશો નહી.

બનાવટી કુમારે કહ્યું, શું મારૂ અપમાન ! તે પણું બાળોમાં રાજ્ય'કહ્યું, એતો મુરખ છે, કુમારે કહ્યું, શું મારી જોધપુરી ભાષા મને યાદ નહી હોય ! રાયસી'હે કહ્યું, કેમ ન હોય; હું એક વખત એ તરફ આવ્યો હતો, ત્યારે અઠે કઠે, એ શબ્દો સાંભળ્યા હતા ખરા.

રાણીએ કહ્યું, હવે ખોટી વાર શા મારે કરો છો ?

ગોરને બોલાવો સીપાઈ ગોરને બોલાવા ગયો, તે તેડીને આવ્યો; ગોર રાજા પાસે આવ્યા, અને કહ્યું; આપણી વેલીના બ્હીવા ભેધપુરના રાજકુમાર સાથે કર્યા, તેથી ચાંડલા કરવા તમને બોલાવ્યા છે.

ભેધપુરના રાજકુમારનું નામ સાંભળી ગોરે વીચાર્યું કે, આજ આપણું દાળદર દુર થયે, આજ ઇનામ સારૂ મળશે. એવો વીચાર આવવાથી ગોરના હૃદયને પાર રહ્યો નહી, ને ચાંડલો કરવા દોડ્યો.

જલમસીંહ કે જે બનાવટી રાજકુમારની સાથે ઉભો હતો, તેને ચાંડલો કરવા માંડ્યો, ત્યાં રાજાએ કહ્યું, એ નહી, પણ આ; એ પ્રમાણે કહી બનાવટી રાજકુમાર બતાવ્યો. ગોરે બનાવટી કુમારને ચાંડલો કરી શ્રીફળ હાથમાં આપ્યું અને આશીશ આપી; બનાવટી કુમારે ગોરને દક્ષણમાં એક ગામ આપ્યું; ગામનું નામ સાંભળી ગોર ખુશી થયા અને હરખતા હરખતા પોતાના ઘર તરફ ગયા.

ગોર ગયા, પછી ત્યાં બનાવટી કુમારે કહ્યું, રાયસીંહજી! ચાર દીવશમાં હું જવાનો છું. માટે લગનની તાકીદ રાખજો કારણ મારાથી રોકાઈ શકાય તેમ નથી. ઘેર પીતાજી ચીંતાતુર હશે, તેમને મારા બીના ચેન નહી પડતું હોય માટે હું રોકાઈ શકીશ નહી; રાયસીંહે કહ્યું, કાંઈ પ્રીકર નહી, હું તેજ તૈયારીમાં રહી તૈયારી કરૂ છું. એ પ્રમાણે કહી રાયસીંહ તથા રાણી લગ્નની તૈયારી કરવા માટે ગયાં.

રાજા રાણી ગયાં, ત્યાં ધમલે કહ્યું, કેમ ઠાકોરો !
કેવો ચતુરાઈ વાપરી છે ? ઠાકોરોએ કહ્યું, તમારી ચતુરાઈ-
ની અવાધ ! પ્રધાનને તો બોલતાં છું બોલ્યો, પણ પસ્તાવા-
તું થયું, તમારો રોક તો ઝોરજ ! ધમે કહ્યું, કાંઈ મોરનાં
ઈંડામાં ચીત્રામણ હોતું હશે. પણ દુનિયા કેવી દીવાની છે ?

(જો જો કૌતક જગતું એ રાહ)

જો જો દુનિયા દીવાની, ખોટું સાચું લે માની, જો જો
જુદું મનાય અને સાધુ કુટાય, ખરો ખાસડાં ખાય-જો
સાધુને માર, પાખંડીના પોખાર, જમે જમ હાલ્યું જાય-જો
ગરીબ અસરાફનો ભાવ નહીં પુછાય
કપટી પાખંડીના રોકમાં દબાયે જાય.
દુનિયા ! દુનિયા ! વાહરે વાહ દુનિયા !—જો
પવિત્ર પંચમી દીન ચીત્ર નાગને પુજાય,
સાચાને સાણસે પકડી વગડામાં મુકવા જાય.
એવાં છે, એવાં છે!—દિવાની દુનિયાનાં કામ-દુનિ.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

વેલી કુંવરી સખીઓ સહ જગીચામાં આવી, અને
સખીઓ સાથે આનંદમય વાર્તા વિનોદ ચલાવ્યો શાંતાએ
કહ્યું, બા ! હવે તો તમે સાસરે જશો. ત્યારે આ સખીઓ
તમોને યાદ સરખીએ નહીં આવે, વેલીએ કહ્યું. પ્રિય સખી

તમારો સમાગમ તે વીસશય ! નવિ પ્રિત મળ્યે જુનીતે
બુલાતી હશે કે ! તમારો સાથ મને ઘડી પણ વિસરનાર
નથી.

એક નાની સખીએ કહ્યું, ખેન ! એ તો બધું કહેવાનું,
જોધપુરના રાજ્ય મહેલમાં નવીન સ્નેહ મુર્તિ સાથે ખીરા
છત થશે, અને નવા વૈભવ લોગવશે, ત્યાં હમે ચાદ
સરખી પણ નહીં આવીએ. અત્યારે જ જીવોને ? તમે હ-
મારી પાસે છે, છતાં તમારું મન તમારી પાસે છે જ ક્યાં !
વેલીએ કહ્યું એવું શા માટે બોલો છો ! શાંતાએ કહ્યું,
એ ખરૂં કહે છે, જે મનથી વાત કરતાં હતાં, તે મનથી
અત્યારે વાત ચીત કરતાં નથી.

વેલીએ કહ્યું, હું તો તેજ મનથી વાત ચીત કરું છું;
તમને બરમણ થઈ છે, તેથી તમે એમ બોલી મને બ-
નાવે છો, નાની સખીએ કહ્યું, તદ્દન ખોટું સખીઓએ કહ્યું
છીએ ? વેલીએ કહ્યું, તદ્દન ખોટું સખીઓએ કહ્યું
ખોટું નહીં, બા ? ખરૂં ! જીવો સાંભળો;

ગાયન.

વેલી-સખીઓ (ખ્યારથી ખ્યારો ખ્યારી) એ રાહ,
સખીઓ-પ્રેમથી પીયુ ખ્યારી મળશે ઉદય થશે મુરજ સોનાનો
નાની સખી-આતુર છો પતિ મળવા પુન્યશાળી,
વેલી-પુરી ધુતારી તમોને નીહાળી,
શાંતા-જાવાદો રોડ રસાળી.

નાની—થશે ભાગ્યશાળી.

શાંતા—હશે લેજો તાળી.

વેલી—બનાવો સુને.... ન જહેને.

સખીઓ— પ્રેમથી

જાવો બા જાઓ, ચતુરાઈ છે જણાણી.

નાની સખી—માલેક મણી કુંકને જઇ જડાણી,

શાંતા—ઓપે ઓપાવે એ શાણી.

નાની—બધી રાજ્યના રાણી

વેલી—જા જા તુને જાણી.

સખીઓ—જવાદોને ખોટો એ તાનો—પ્રેમ.

વેલીએ કહ્યું, ચીખાવલીઓ: નાહકની શા માટે બનાવો છો, શું કેઇ પરણવું નથી! શાંતાએ કહ્યું. બા! ન પરણે કેમ? પણ આતો મોટા રાખના ધરના વીબ્હા છે સમજ્યાં વેલીએ કહ્યું, તું તહારે સમજ, મારે સમજવું નથી.

સખીઓએ કહ્યું વેલી જહેન! એ કુથલી જવાદો ચાલો એકાદો ગરબો ગાઇએ, વેલીએ કહ્યું. તમારી મરણ વેલીની ઇચ્છા જાણી નહાની સખીએ ગરબો ઉપાડ્યો.

ગરબો,

પ્યારા પતી સંગાથ (૨) બાળાએ વસવું સતીની રીતથી,
કરવી વીનોદ વાત (૨) સેવન પતીનું કરવું એકજ ચીતથી
નહી હસવું અન્ય જનથી, અન્ય ચીંતવવો નહી મનની
પતીવ્રત પાળવું પ્રીતથી.....પ્યારા,

સાખી.

પતી સંગે વસતી સદા, રાખી નીર્મળ મન.
 આણુ પતી ઉઠાવતી, તે સતીઓને ધન્ય;
 પ્રીતી રમ પીએ ને પાય પાય સંગ રંગ અંગમાં ઉમંગથી
 સતીને ઉમંગ નહી માય માય પતી શે અને પતી સંગથી
 તેહ શીક્ષા ધરોને મન, પતી ચરણે ધરો મન તન,
 તો કહેવાશે સતી સ્ત્રીજન, વળી લોકો કહે ધન્ય ધન્ય.

સાખી.

નામ અમર નીરખી જીવે સતી દ્રોપદી માત,
 હરીચંદ્ર તારામતી, વળી અહલ્યા વિખ્યાત;
 પતીને કાજ સતી અવતાર સાચો સ્ત્રીને મળ્યોરે.
 તેવીજી જાણો કુસારજી નાર મનખો એજે ટળ્યોરે;

સાખી.

પથરા પ્રાઠા ઓથડે, મુલ્ય ન કાંઈ થાય,
 રત્ન કંકર એક કારમુ, બે મુલ્લી કહેવાય—ધ્યાન.

ગરબો ગવાઈ રહ્યો. ત્યાં બનાવટી રાજકુમાર આવી
 પહોંચ્યો; રાજકુમારને જોઈ સખીઓએ કહ્યું, ખેન બેસો,
 હમો જઈશું; વેલીએ કહ્યું. મને એકલીને મુકીને ક્યાં જા-
 ઓ છો? શાંતાએ કહ્યું. બેન ! હવે એકલાં શાંતા છો પ્રેમ-
 ના સાથીનો સંગાથ મળ્યો. એટલે બેકલાં છો સમજ્યાં ?
 વેલીએ કહ્યું, ખેનો મશ્કરી રહેવા દો. હું તમારી સાથેજ
 આવું છું; શાંતા કહે, ના બા ! તમારો સાથ હવે ડોણ

ઠરૈ તમારા સાથી તો પેલા ઉભા ! ઉપરથી આવવાનો
ખોટો ટોળ ખતાવો છો. પણ મન તો તે કામણુગારામાં રમી
રહ્યું છે. મનમાં તો એમ છે કે ક્યારે આ પાપ જાય, કે
મનમોહનને મળું; વેલીએ કહ્યું, ઠગારી ! એતો તને જાણી
જીવે સંભળો ?

ગાયન

વેલી-સખીઓ.

(સખી સરહ પુર્ણિમાની) રાહ

વેલી-એકલી મુકી મુને આ બાગને વિશે,

સીંઠ સીધાવો શાણી મારી મસ્કરી મીશે.

સખીઓ-મન માન્યાને મળજો, પ્રેમમાં લળજો, ભેડી

પરસ્પર પ્રાણ

વેલી—.....એકલી

શાંતા—પ્રેમ રસ પીશે સખીને વીસારશે

મન મોહનથી પ્રીતી સુધારશે સખી

ધમો-ઉભો બ્રમરી કાળ પ્રેમી બ્રમર આ મુજાણુ-

વેલી.....એકલી

બનાવટી કુમારે કહ્યું. સુઘડ સુંદરી ! તમે એકલાં શાંને
છો ? તમારા પ્રેમનો તરસ્યો આતક તમારી હજુરમાં ઉભો
છે, મારી મનહર મોહીની ! વેલીએ કહ્યું, કુમાર સાહેબ !
મહોટા શબ્દના કુંવરનો લરોસો શો ! બીજી રાણીઓ મા-
ફક મહેલના એક ખુણામાં નાંખી મુકે. ત્યારે બાળા બી-

ચારીની શી દશા ? બનાવટી કુમારે કહ્યું, મારી પ્રેમી પુત-
ળી ! શું તમને તે એક ખુલ્લામાં નાંખી મુકાય ! તમને તો
સદાએ સાથેનાં સાથેજ રાખીશ, અને મનગમતી સાદ્યખી
લોગવાવીશ. કરોડો રૂપીઆ ખરચી બંધાવેલા બબ્બ ભુવ-
નેમાં સોનાની સાંકળે ભટકાવેલા હીથોળાંમાં મુખમલ્લનાં
ખીછાનામાં બેસાડીશ ! ને તે સાદ્યખી જો મારી મન માગીને
પસંદ નહીં પડે, તો તેથી પણ અધીક ખરચ કરી નવા
મહેલ બંધાવી સદા પાસેનો પાસે રહીશ (મને કહ્યું તોય
મારવી ત્યારે બાકી શા માટે રાખવી)

વેલીએ કહ્યું, ત્યારે ખીજી રાણીઓ માફક મને તો નહીં
વીસારેને ? બનાવટી કુમારે કહ્યું, હજી પણ તમને ભરો-
સો નથી પડતો ! મારા બાપદાદાના સોગન બાઈને કહું છું
કે તમારાથી એક ઘડી પણ અળગો નહીં રહું; હવે તો
ખાત્રી થઈને વેલીએ કહ્યું, મારા મનમોહનનો તે અવિ-
શ્વાસ હોય ! એ તો રજવાડાઓની રીત તેથી કહેવું પડ્યું.

એ પ્રમાણે વેલીનો વાર્તા વીનોદ ચાલી રહ્યો છે, ત્યાં શાં-
તાએ આવીને કહ્યું. કુંવરી બા ! તાનતોલખાંજી આવ્યા
છે. વેલીએ કહ્યું તેમને અહીં આવવા હે બનાવટી કુમારે
કહ્યું તાંતોલખાંજી ઠાણ છે ? વેલીએ કહ્યું. એક ગવૈયો
શે, ઉસ્તાદી ગાયનો ગાય છે. અને બજાવે છે. બનાવટી
કુમારે કહ્યું. શું તમને સંગીતનો શોખ છે ? વેલીએ કહ્યું
હા શું તમને તેનો શોખ નથી ? બનાવટી રાજકુમારે કહ્યું,

મને પણ સંગીતનો શ્રવણ થાય છે. આ પ્રમાણે વાતો કરે છે, ત્યાં તાનતોલમાં આવી પહોંચ્યા, અને કુંવરી અને બનાવટી રાજકુમારને સલામ બરી તેમને માટે બીજાવેલા બીજાના ઉપર બેઠા.

બનાવટી કુમારે ગવેયાને પુછ્યું, શું તમારું નામ તાનતોલખાં ? ગવેયે કહ્યું, હાં છનામ સેવકકું તાનતોલખાં કહેતે હે. બનાવટી કુમારે કહ્યું, જોવું નામ શાથી પડ્યું હશે ? તાનતોલખાંએ કહ્યું, છ ! તાનકી તાનાં મેં તોલ તોલકે કહેતા હું ઈસસે સેવકકા નામ તાનતોલખાં પડા હે. બનાવટી કુમારે કહ્યું, શું તોળી તોળીને ? ગવેયે કહ્યું, હાં તોલ તોલકે ? જોક પાવસેરકી સુનાઉ ? બનાવટી કુમારે કહ્યું, હાં હોને હો;

આજ્ઞા મળતાં ગવેયે ગાવા માંડ્યું.

તાનતોલખાં—

ઉસ્તાદી રાહ

પ્રભુતા કયાં શુમાઈ; હા પ્રભુતા કયાં શુમાઈ

ઉદારતા ગઈ છળી કપટ છવાઈ....પ્રભુતા.

આહીર લેગા રહીને શુમાવી, મહી માંખન ચોરો ખાઈ
તાંદુલ હરવા કીધુ કાપટય તે ધાઈ. પ્રભુતા.

બનાવટી કુમારે કહ્યું, વાહ ! વાહ ! બોહોત અછી સુ-
નાઈ ! તાનતોલખાંએ કહ્યું, સાહેબ ! વોતો અબ ઉમર બહ
ગઈ, ઉસસે ગલેકી લેજત કમી હુઈ, નહી તો આગે ઉસ-

સેલી ઝોરથી ! વેલીએ કહ્યું ' ગમે તેટલી ઉંમર જાય, પણ
ગળાની મધુરતા કાંઈ જાય છે ? તાંતોલખાંએ કહ્યું ' ક્યેં
જનાબ ! અબ હસરી અચ્છેરકી મુનાઉ ? વેલીએ કહ્યું,
હાં હોને દો. પ્રેમકા હોને દો.

તાંતોલખાં---

ગાયન

(ઉર ધીર જરી ધરી જતી)

ચીત ધિર જરીએ સમાતી નથી (૨)

ધનન ધનન ધન ગરજે વરસે.....ધીર જરીએ
પ્રેમ ભરી ચલકે ઝલકે, અપજા ઘડીએ વિસરાતી નથી
દાહુર ચાતક મોરની વાણી, ખડગ સમાન ખમાતી નથી. ચીત.
પ્યારી સંગે પ્રેમના ઘુંટડા, મીઠાશ કોઈને કહેવાતી નથી
તન મન શીતલ ઉર શાન્તિમય શીતળતા તણ-દેવાની,
નથી.....ચીત ધિર

બનાવટી કુમારે કહ્યું, વાહરે ઉસ્તાદજી ! તમે તો હક
કરી નાંખી. વેલીએ કહ્યું ' દર બીજે ત્રીજે આવી સંગીતથી
મનને શીતલ બનાવે છે, આ ઉસ્તાદજીને તો આપણે જો-
ધપુર સાથે લઈ જઈશું. બનાવટી કુમારે કહ્યું, મારી
બહાલીની મરજી હશે, તો મારી કાંઈ ના નથી. પણ તમે
તેમને સાથે આવવા કહ્યું છે ? (તાંતોલખાંને) કેમ ઉ-
સ્તાદજી ! મારી બહાલીની ઇચ્છા તમને જોધપુર સાથે લેવાની
છે, કેમ આવશોને !

તાંતોલખાંએ કહ્યું, જહાં ! બહોત ખુશીશે, જાંહાં

દાના પાની મીઠે, વેઈ હમારા સુકામ હમ સમજતે હે. મેંને ખડોત ખડોત મુસાફરી કીઈ હે. જગેજગે આ સેવ-કકા નામ મશહુર હે, બનાવટી કુમારે-કહ્યું, હાં ! બરાબર મેંને બી કબી કબી સુના હે તાંનતોલખાંએ કહ્યું, છાં ! ક્યઉં નહી, દેશોદેશ મે નામ પ્રખ્યાત હુવા હે. અબ મીંએ રક્ષા દીછાએ, સબબ મેરેકો આપકી સાથ આને કે વાસ્તે તયારી કરનેકી હે. વેલીએ કહ્યું, બહુ સારૂ પધારો.

તાંનતોલખાંના ગયા બાદ બનાવટી કુમારે કહ્યું, બહા-લી ! આવતી કાલે લગ્નની પવિત્ર ગાંઠે બેડાવાનું છે, તો હવે એક ચુંગન તો લેવા દો ? વેલીએ કહ્યું, નાથ ! આમ અધિરા નહી થાઓ, શાસ્ત્રની વીધીએ લગ્નની ગાંઠે બેડાઈ એ ત્યાં સુધી ધીરજ રાખો; આજે દારીને કલંકીત નહી કરો. હવે ક્યાં વાર છે ? વરૂં રાત એક આડી છે પછી આ કાયા તમારીજ છે, તમારી મનોવાંચના સુખેથી પુરણ કરજો, પણ આજ એવી વાત રહેવા દયો; બનાવટી કુમારે કહ્યું, વાહરે મારી સુધક સતી સુંદરી ! એતો તમારી પરિ-ક્ષા કરી, પ્રેમ સરોવરને કાંઠે આવેલો પ્રેમી, પ્રેમવારી પીતા પહેલાં પ્રેમ સરોવર નીહાળીનેજ ધરાઈ ગયો છે, પ્રેમનો ભુખ્યો મુસાફર પ્રેમ લોજનને જોતાંજ તૃપ્ત થયો છે શી અનોપમ પવિત્રતા.

વેલીએ કહ્યું, નાથ ! પતિવ્રત એજ સતીનો સાચોધર્મ છે. અનાચારે વર્તનાર પતીને શીખામણ રૂપી એ બોલો.

કહી. જનાચાર કરતા અટકાવવા તે સતીનું સાચું કર્મ છે નાથ! આપના શુભની તે મળના થાય? પ્રથમ મેળાપેજ પરિક્ષા!

બનાવટી કુમારે કહ્યું, સુધઠ સુઠરી! પરીક્ષામાં પુરાં ઉતર્યા, પ્રેમમાં પુરાં ઉતર્યા, હવે તો સંસારમાં પ્રભુ પુરાં ઉતારે, એવી તે પરમ દુપાણુ પાસે માગણી છે. દયો? હવે હું રત્ના લપટા, કારણ બહાર બહમસીંહ વીંગેદે કાઢોદો પાદ બોતા હશે. વેલીએ કહ્યું બહે સીધારો: પણ!

ગાયન,

(ખારી રસીલી છળીલી)

વેલી-ધમો-

વલી-ભઓ ભઓ પિયુજી પ્રેમે સીધારો, રખે દાગીને બુલી જતા.

ધમો-ખારી શું બોલો એવું સુખેથી પ્રેમી તે પ્રેમીને વીસરતા

વેલી-ખારા, રત્નીલા, છળીલા રંગીલા, મન મંદીરે વસી ગયા

જળને મીનનો કેવો સંબંધ છે, જીવતા શું જીવનાં થયાં

ધમો-એવો તારો પ્રેમ પુરો છળીલી ચારી લીધુ આ ચીતને,

સમબુધ્ધુ શાણી, છો ગુણ ખાણી, મન્યવાદ આપુ પ્રીતને

વેલી-બહે સીધારો ન દાગી વીસારો, એજ આ

અખળાની વીનતી

ધમો-જળને મીન જેમ કેમ વીસાડ, જળ વીણુ મીનની

શી ગતી.

વેલી-એવોજ માગુ પ્રેમ હમેશાં તો તો અચળ સુખ હું વરી

ધર્મો-નયનોનાં બાણે ભૂત્યો છે રસીલી, બહિષ્કં હાલ
મળશુ ફરી.

વેલી-રા.....મ.....રા.....મ.

ધર્મો-છે રામ રામ.

બનાવટી રાજકુમાર ગયો, ત્યાં વીણા સુંદરી વેલી પાસે
આવી, વેલીએ કહ્યું, કહો જ્ઞેન ! કેમ પધાયાં ? વીણાએ
કહ્યું જ્ઞેન ! હું તને તારા હીતની વાત કહેવા આવી છું;
વેલીએ કહ્યું શી ? વીણાએ કહ્યું, જે જોધપુરના રાજકુમાર
સાથે તું પરણવા પારે છે, તે ખરો રાજકુમાર નથી, પણ
કોક લુચ્ચો, કંગારો, ધુતારો છે.

વેલીએ કહ્યું, ખગરદાર મારા જ્ઞાલાને અપમાનીતશ-
જ્ઞે કહ્યા તો ? વાડ ! તેં શાથી જાણ્યું ? વીણાએ કહ્યું.
પ્રધાનભૂએ જોધપુરી ભાષામાં વાત કરી, કારણ પ્રધાન-
ભૂને તે ભાષાનું જ્ઞાન સારૂ છે. પણ તેઓ પોતાની ભાષા
માં જવાબ આપી શક્યા નહીં તેથી; પછીથી પસ્તાઈશ ?

વેલીએ કહ્યું, ત્યારે શું કરવું ? વીણાએ કહ્યું જોધપુર
ખેપીઓ મોકલી સમાચાર મંગાવવા; લગ્ન તે કાંઈ જેવી
તેવી વાત નથી જન્મારાનો સંબંધ જોડવાનો છે; માટે
પુરતી તપાસ કર્યા વીના લગ્નની ગાંઠે જોડાઈશ, તો પુરે
પુરી પસ્તાઈશ; મેં તો મારી ફરજ છે. તે બળવી છે, મા-
નવું ન માનવું, તે તારા મનની સુખત્યારી પર છે.

વેલીએ કહ્યું, પણ આવતી કાલે લગ્ન છે, તો ખેપીઓ

કેવી રીતે મોકલી શકાય ! વીણાએ કહ્યું, તો વાંઢા ચાર દીવસ અટકાવવો, અને પુરતી ખાત્રી કરીનેજ આગળ પગલું ભરવું. વેલીએ કહ્યું. વાહરે અદેખાઈ ! હું ચાર દીવસ વાંઢા અટકાવું; તેટલામાં તે કુમાર સાથે તારે પરણી જવું હશે કેમ ? તારાં કર્મ તું ભોગવે, તેમાં મને શું ? એતો ભણી તને ખારીલીને !

વીણાએ કહ્યું, ખડેન ! વિચાર કર, પસ્તાઈશ, વેલીએ કહ્યું તમે તમારે સીધારે હું ભલે પસ્તાતી. પોતાની કરણીના ફળ પોતાને મળે, તે કાંઈ આવી અદેખાઈથી તે ટળે વીણાએ કહ્યું, ઠીક ખડેન ભાઈ છું. વેલીએ કહ્યું, ભલે, પધારો.

વીણા જતાં વેલીએ દાશીને કહ્યું, શાંતા ! જોઈ અદેખાઈ ? જોયું ઝેર ! માફ સુખ તેનાથી દેખી ન ખમાયું, તે થી ભંગાણ પાડવા આવી; એ ખીચારી ક્યાં સમજે છે, કે વેલી કંઈ કાચી નથી; એ એની કરણીનાં ફળ ભોગવે, તેમાં મહારે શું ?

શાંતાએ કહ્યું, ખડેન ! તમારૂં કહેવું સત્ય છે. અદેખાઈ એજ, માણસોની જીંદગીઓ ધુળ મેળવે છે. પણ ખડેન હવે સ્નાન સમય થયો છે, માટે ચાલો; નાહોને દર્શન કરવા જઈએ, વખત થઈ ગયો છે, વેલીએ કહ્યું, ભલે ચાલો; એમ કહી સ્નાન કરવાં માટે ગયાં.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

રાજા રાયસીંહે એક સીપાઈને કોઈ નવારસીઓ કંગાલ છોકરો વીણાને પરણાવો દેવા માટે રાણીની ઉશ્કેરણીથી દેવા મોકલ્યો હતો, તે સીપાઈ ગામ પાસેના જંગલમાં આવી પહોંચ્યો. જંગલ પાસે આવતાં કઠીઆરો કે જે કાકડાં દેવા માટે નીકળ્યો હતો, તે મળ્યો. કંગાલ કઠી આરાના દેહાર ભેઈ સીપાઈએ કહ્યું; તું કોણ છે !

કઠીઆરાએ કહ્યું. હું એક ગરીબ કઠીઆરો છું, સીપાઈ એ પુછ્યું, તું ક્યાં રહેછે ? કઠીઆરાએ કહ્યું, આ ધરતી ઉપર; સીપાઈએ પુછ્યું તારૂં ઘર ક્યાં છે ! કઠીઆરાએ કહ્યું, આ આખી ધરતી મારૂં ઘર છે; સીપાઈ એ પુછ્યું, તારે બાપ છે કે ? કઠીઆરાએ કહ્યું, બાપને તો જન્મ ધરીને ભેયાજ નથી. સીપાઈ એ પુછ્યું, મા ! કઠીઆરાએ કહ્યું, -ભુખ મરે મરી ગઈ સીપાઈ એ કહ્યું તારૂં સગું બહાલુ ? કઠીઆરાએ ક્યું, આખી દુનિયા, સીપાઈએ આબુક મારી પુછ્યું સાલા મીઠાસ કેટલા રખાતા હે !

કઠીઆરાએ કહ્યું, મને મરેલાને શા માટે મારો છો ? સીપાઈએ કહ્યું, સીધા જવાબ કહ્યું દેતા નહીં ! કઠીઆરાએ કહ્યું. સાહેબ ! જે કહું છું તે ખરૂં જ કહું છું. દુનિયામાં મધિર શીવાય મારે કોઈજ નથી. મા ભુખ મરે મરી ગઈ,

ખાપને જન્મ ધરીને જોયાજ નથી. આ લાકડાં વેચી નિર્વાહ કરેછું.

સીપાઈએ કહ્યું, તળ ચલ રાજા તેરેકું જુલાતે હે, કઠીઆરાએ કહ્યું, શું રાજાએ ગરીબો ઉપર પણ વેરા નાંખવો ધાયો છે! સીપાઈએ કહ્યું, કયું ન નાંખે? રાજા હે? કઠીઆરાએ કહ્યું, શું રાજા એવા મન મોજી છે? સીપાઈએ કહ્યું હા? ગામ ધની હે, મરજી ચાહ્યસો કરે? ધનીકા કોઈ ધની હે?

કઠીઆરાએ કહ્યું, ગામ ધની કે પુછને વાલા રામ ધની હજાર હજાર છે, તે અહલ ન્યાય કરનાર છે, રાજાને શું તેનો કર નહી હોય! સીપાઈ એ કહ્યું, ચલ બહાં આજે પુછના કઠીઆરાએ કહ્યું જરા સાંભળો તો ખરા?

કઠીઆરો—

ગાયન.

દુઃખીઆને રીબાવવાં, તેમાં નહી કાંઈ સાર;

સતીઆને દુભાવવાં, તેમાં પાપ અપાર.

સકળ સંસારમાં એક ધર્મ દયા માની લઈએ;

વળી દાન દિનતા એ ધર્મ સાચો ચીન ચઢીએ. સકળ સાખી.

દયા સુળ છે ધર્મનું પાપ સુળ અભીમાન,

તુલસી દયા ન છાંડીએ જ્યાં સુધી ઘટમાં પ્રાણ.

રાય રંક પ્રાણી માત્ર સરખાં માની લઈએ,

તજ અભીમાન દયા દેવી ફીલ રાખી રહીએ.

સુખ દુઃખ પુન્યાઈ કર્મની, પુર્વ સંચીત લોગવાય,
આગળ માટે ચેતકું, પામર શીલ મલકાય સકળ.

સીપાઈએ કહ્યું જોતો ભણ્યું તારૂં ટાવ્યું ? આપ્ય
આગળ થા ? કઠીઆરાએ કહ્યું, બહે ચાલો, એમ કહી
કઠીઆરો સીપાઈ સાથે રાજ્ય દરબાર તરફ ગયો.

તેજ દીવશે વેલીને લગ્ન દીવસ, હોવાથી, રાજા રાય-
સીંહ દરબાર ભરી બેઠા છે ત્યાં બનાવટી કુમાર વેલી સુંદરી
વીણા, સ્ત્રી મંડળ, વીગેરે કચેરીમાં આબ્યાં. અને ચોખ્ખ
આસને બીરાણત થયાં, સર્વે બીરાણત થયાં, ત્યાં વેલીને
વળાવવાની હોવાથી સ્ત્રી મંડળે ગીત ગાવા માંડ્યું.

સ્રીઓ—

ગીત,

રસ ઘેલી છેલી આ શીક્ષા અવધાર,
રહી તુજ પતી સંગ સુધાર્ય સંસાર,
માતને તાતની લાજ ઉધાર્ય,
જઈને સાસરીયામાં તુજ નામ વધાર.
બહેની મારી સાસુ સસરાની આજ્ઞા પાળજે.
બહેની મારી પતીને પ્રભુ સમ બાળજે.
બહેની મારી પરનીંદા દુર્ગુણ ટાળજે.
બહેની મારી વડીલો પુણ્ય ભાવે ન્યાળજે.
બહેની મારી દુર્ગુણ દુરાચાર બળજે,
બહેની મારી ધનત આગરે સંભાળજે,
બહેની મારી બન્ને કુળ જઈને ઉભાળજે,

રે સોભાગ્યવંતી મમ જડેની સતીઓ જગ પુનઃ
જગ પુનઃતાં સતીને પગલે મંગળમય સૌ થાય.

રાજા રાયસીંહે વીણાને કહ્યું, જોયું કમભાગ્ય છેકરી
વેદીને જોધપુરના કુમાર સાથે વરાવી જોધપુરની રાણી બ-
નાવી કહે તારી શું ઇચ્છા છે ? વીણાએ કહ્યું પીતાભ !
આપ વારે ઘડીએ શા માટે પુછો છો હું ? પ્રથમથીજ જ
જાણી ચુકી છું કે, હું તો મારે ઉદ્યોગના લાઈ ભાગ્યની
લગતાણી છું.

રાજાએ કહ્યું, કમભાગ્ય છેકરી ! હાથે કરીને દુઃખ
હોરવા શા માટે તૈયાર થઈ છું ? સુખી કરનાર પણ હું
છું, તેમ દુઃખી કરનાર પણ હું છું, જોયું ? વેદીને કેવી
સુખી બનાવી ? હજી પણ કાંઈ વિચાર કર્યું ?

વીણાએ કહ્યું પીતાભ ! વિધિએ નર્મ્ય સુખ ભોગ-
વવાનું છે. તમારું કર્યું કાંઈ સુખીએ થતું નથી તેમ દુઃખી
પણ થતું નથી તમે સુખ આપવા પ્રયત્ન કરશો, પણ કર-
મમાં દુઃખ લખ્યું હશે તો સુખ કેવી રીતે મળશે ! તમે
સુખ આપશો, પણ કરમમાં દુઃખ લખ્યું હશે, તો તમારું
આપેલું સુખ શું કામમાં આવશે ! જીવે સાંભળો.

વીણા—

છંદ.

કરમ કરે તે સાચી વાતો, વગર કરમ નહીં હોનેકા,
વીધાતાએ લેખ લખ્યા તે, નહીં મીટાયાં મીટનેકા;
રાજા ભરથરી અને ગોપીચંદ, તુરી અદાર ઘર લખ થોડા

કર્મે એવા લેખ લખેલા રાજ પાટ સમકુ છોડા.
 સોલસો રાણી તરછોડી, ચંદ્રે રાજ્ય અંધકાર પડા,
 જોગી થઈને ગયા જંગલમાં જીવો દાખલા કર્મોંકા;
 પાંચે પાન્ડવ સતના પુરા, કરે રાજ હસના પુરકા.
 બાર વરસ વનવાસ વેડીઓ, જીવો દાખલા કર્મોંકા.
 સીતાને હરી ઘેરજ લાવ્યા. સેન આયા રામ લછ્મનકં,
 એક પલકમાં રોળિ લંકા, જીવો લવાડા કર્મોંકા;
 રાવણ રાજે કરી તપસ્યા, મહાદેવકુ પ્રસન્ન કીયા,
 ચૌદ ચોકડી રાજ્યને પામી, છેવટ ધુલમેં મીલાદીયા.
 ભસ્માસુરને ભરમ કર્યો તે લેખ લખેલો કર્મોં મેં,
 પાર્વતી ઉપર નજર બગાડી, ભરમ થયો તે એક પલમે;
 રાજા હરીશ્ચંદ્ર તારા રોહીનિર જઈ વેચાયાં કાશીમે,
 કરમની કહું હકીકત, પીતાળ ક્યાસ કરે દીક્ષમે
 કરમથી જઈ રાજ્ય કમાવે, કરમ દુકડા મંગાવે
 કરમે હસ્તીપર જઈ સે, છત્રપતિ પણ કહેવરાવે;
 કીધો ઉત્તમ ખ્યાલ જગે આ, કરમ વીના નર નહી પાવે
 વીધી લખીઆ લેખ મટે નહી, સુરખ હું પદે પસ્તાવે;
 મેં કીધું હું કરીશ કહેતા, પ્રાણી દીલ વીચાર કરે;
 જોકા કહે બને કર્મ પ્રમાણે હું પદમાં સીદ કટાઈ મરે.

માટે પીતાળ ? કર્મે લખ્યું બને છે, ભરથરી બને
 ગોપીચંદના જેવા રાજાઓ જેમની સાદ્યખીની ગણના પણ
 થઈ શકે નહી, તેવા રાજાઓ રાજ્ય, પાટ ભીઓ વિગેરે

છોડી જંગલ વાશી જોગી થયા, તેમને જોગી કરવા કોણ ગયું હતું, કર્મેજ થયા ને ? પાંચ પાંડવ કે જે સતીયા હતા ને હસ્તીના પુરના રાજ્ય ધણી હતા, તેમણે જુગાર રમી બાર વરસનો વનવાસ વેઠ્યો હતો તે કોણે વેઠાવ્યો હતો ? કર્મેજને ! રાવણ રાજા કે ચૌદ ચોકડી રાજ્યનો ધણી હતો, ના વાસીદુ કાઢતા, ને પવન પાણી ભરતા, એવો રાજા સીતાને હરી લાવી લાંકા રાજાવીને પોતે પણ રાજાઓ, તેને તેવી બુદ્ધિ આપવા કોણ ગયું હતું ! કર્મેજ બચ્ચુને ! ભસ્માસુરે શંકરને પ્રસન્ન કરી ભરમ કરવા માગી લીધું હતું, તે પાર્વતી ઉપર મોહિત થતાં જાતેથીજ ભરમ થયો, એવી મતી આપવા કોણ ગયું હતું ? તે પણ કર્મેજ તેવું સુખડયું હતું ને ! વળી હરિશ્ચંદ્ર રાણી તારા મતી અને રોહિત, કાશીમાં જઈને વેચાણાં તેમને કોણ યેચવા ગયું હતું, એ પણ કર્મેજને ! માટે પાતાળ સુખ અને દુઃખ કર્મેજ લખ્યું હશે, તેવું મેંજશે, તમે શું કરનાર છો ?

રાવસીકે કહ્યું, કર્મની વાત જવા દઈ કહેકે સુખી કરનાર તમે છો, તેમ દુઃખી કરનાર પણ તમેજ છો, નહીતર પુરી પસ્તાઈશ ? વીણાએ કહ્યું, પીતાળ ! કેળ એકજ વાર ફળે છે, સીંહણ એકજ વાર પ્રસવે છે. તેમજ સત્યવાસી પુરૂષો એકજ વચન બોલે છે. તમે ગમે તેવો કંગાલ રાગીઓ, ઠોડીઓ પતીઓ, જેવો પતી સોંપશે, તેને ઇશ્વર સમજી તેની ના આકરી કરીશ, પણ ખોટી

પગથી તો કરનાર નથી, તે નથીજ. પગથી શા માટે કરવી ? શું મારા લાગ્યને ફેરવનાર હતા ? વીક્રમ રાજા બરથરીના ભેગી થઈ ગયા પછી હિનેની નગીમાં આવી ચઢ્યા, ત્યારે વીરવધતાળ કોઈ રાજાને જીવવા દેતો નહોતો, પરંતુ વિક્રમ જેવા પર દુઃખભાજન વીરે કર્માનુસારેજ વધતાળને વશ કર્યો છે. વીર વધતાળ જેવો દેવ તે પણ વીધીના આંક ફેરવી શક્યો નથી, તો તમારાથી શું બનનાર છે ?

રાયસી'હે કહ્યું, કહીલી છોકરી તારા હઠનું કળ હાલજ અહીં'માં આપુ છું, એમ કહી સીપાઈ કે જેને નવાવસીઓ કંગાલ રખડતો છોકરો ખોળી લાવવા મોકલેલો તેને કહ્યું, ક્યાં છે પેલો કંગાલ ! સીપાઈએ કહ્યું આ રહ્યો, એ પ્રમાણે કહી કઠીઆરાને રાજા પાસે લાવ્યો. રાજાએ વીણાને હાથ તે કંગાલના હાથમાં આપ્યો, એટલે કે તેને કઠીઆરા સાથે પરણાવી. પરણાવીને કહ્યું, હવે આને સુખે મુંનારો બનાવજે ! વીણાએ કહ્યું, હું શું બનાવવાની હતી, મારી આસ્તા બનાવશે. રાજાએ કહ્યું, ઠીક છે ! તે વખતે જોઈ લેવાશે. એ પ્રમાણે કહી, વેલીને બનાવટી કુમાર સાથે અને વીણાને કઠીઆરા સાથે વીદાય કરી. વીણાને કંગાલને આપી તેથી રાણી મનમાં ઘણીજ ખુશી થઈ, અને પુત્રીઓને વળાવી સૌ મહેલમાં ગયાં.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

બનાવટી કુમાર વેલી સાથે લગ્ન કરી પોતાને ઉતારે આવ્યો અને પોતાનો બનાવટી રાજકુમારનો રાફ દેખાડવા ઘર તરફ જવાનો વીચાર કરી વેલીને ઉતારામાં મુકી પોતાને ઘર ગયો; ઘેર જઈને ઉભો, ત્યાં તેની ડાશીએ કહ્યું દીકરા ધમા ! આવો રાજા જેવો ક્યાંથી થયો છું ! આવાં લુગરાં ક્યાંથી પેહેર્યા છે !

ધમે કહ્યું ડાશી એ ડાશી ! તને શું ખબર પડે ? હું ધમે નથી પણ જોધપુરનો રાજકુમાર છું, અને રાજા રાયસીંહનો જમાઈ છું. સમજી ! ડાસીએ કહ્યું દીકરા એવું ન બોલીયે રાજા બાણશે તો હેરાન થઈશ ! ધમે કહ્યું ડાશી ! એઈડાશી શું હું જોઈું કહું છું ? જોઈું સમજતી નહી, કાલે હું અહીંથી ઉપડી જવાનો છું, તેથી તમને મળવા આવ્યો છું,

ડાશીએ કહ્યું, હાય ! હાય ! ક્યાં જવા ધાર્યું છે ! તેં તો મારા ઘોળામાં ધુળ નાંખી, ત્યાં ધમાની વહુએ કહ્યું પીટ્યાએ રાજકુવરીનો ભવ બગડ્યો રોચા મારો ભવ બગડ્યો ઠીક, કે તારા નામનું હનન કરો બીજે નાતરે જઈશ, પણ બીજારી રાજકુવરીનું શું થશે ! ને જો રાજા બાણશે તો તારી શી દશા થશે, તેનો વીચાર કર્યો ! જ્યાં દળતો હોય ત્યાં ટળ, મેંતો આ તારા નામનાં ફોડયાં,

એમ કહીને હાથની ચુડીઓ ફેડી નાંખી; ધમે કહ્યું રાંડ ફાટી છુ કેમ ? ધમાની વહુએ કહ્યું, હું શેની ફાટી છું ? ફાટયો તો તું છું; કે બીચારી ડોશીના ધોળામાં ધુળ નાંખી, અને રાજકુવરીનું અપાર બગાડયું.

એ પ્રમાણે ટીટો કરી રહ્યાં છે, ત્યાં પાડોશનાં ભૈરાં એ-કઠાં થયાં, અને ધમાને શીખામણ આપવા લાગ્યાં. ધમાની વહુએ કહ્યું, મારા રોયાએ, બીચારી દેવ કુમારી જેવી રાજની કુવરીનો મનખો બગાડયો, અને આ ડોશીનાં ધોળાંમાં ધુળ નાંખી, સ્ત્રીઓએ કહ્યું; શું કર્યું ? ધમાની વહુએ કહ્યું રાજકુવરી સાથે દગો કરીને પરણ્યો; બધી સ્ત્રીઓએ કહ્યુંહે !

ડોશી-સ્ત્રીઓ-ધમાની સ્ત્રી-ધમો-

જાયન.

(વાહરે તારાં નખરાં) એ રાહ.

ડોશી-હાયરે ! છુંટાવી સાજ, હાયરે ! ગોઝારા સાજ;

કટકા થાએ આ કાળબના,

સ્ત્રીઓ-મર્યા પીટયા હાંદીયા તું કાં લબના.

ધમાની સ્ત્રી-છાણ્યાં લઉં તારાં મઝાનાં.

ધમો-ફકકક મુખડુ ?

ધમાની સ્ત્રી-શું હું બાળું ?

ધમો-ના ના જો કેવું રૂપાળું !

ધમાની સ્ત્રી-સુત જેવું ભડકામણું બાળું,

પાપી કીધું હાથે કાળું.

ધમો—કેમ ?

ધમાની સ્ત્રી—જાવ કુંવરીનો નીચ બગાડયો,
સંસારમાંથી મુળગો કાઢયો, જોમ !

ધમો—જા જા રાંડ ફકકડથી સુધર્યો સંસાર,

ધમાની સ્ત્રી—લઉ તારાં છાજ્યાં, જા મશાણુ મોજાર,

સ્ત્રીઓ—મેયા પીડયા હાલીયા. તું કાં લબના

ધમાની સ્ત્રી—છાજ્યાં લઉ તારાં મજાનાં,

લઉ છાજ્યાં છાજ્યાં છાજ્યાં.

ધમો સ્ત્રીઓથી છુટી પોતાના ઉતારા તરફ ગયો, ઉતા
રામા વેલી કુંવરી હવાઈ વીચારોમાં ગુંથાણી હતી, તે તે
બણતી હતી કે, હવે હું જોધપુરની રાણી બની છું, પણ
બીચારી ક્યાં બણે છે ! કે મનખો ધુળ ચયો છે ? જોધ-
પુરની રાણી બની છે તેથી નવીન નવીન સાદ્યબી લોગવ
વાના હવાઈ વીચારમાંજ તલ્લીન બની તેવાજ ઉદ્યારો સુ-
ખેથી કહાડતી હતી.

વેલી—

ગાયન

(હું મસ્તાન પ્રેમીની) જો રાહ.

ખરે રાજ્ય રાણી હું બની, પાર સાદ્યબીનો નહીરે,

કુમારને કળે કરી વશ કરીને રહીરે.

સાદ્યબી શોખીલી છુ, મળી આપે અહીરે, આવી

સાખી.

જાન્ય મહેલો લોગવું. લોગુ લોગ અપાર,

ઠાકરની ઠાકર બની, દાશી દાસ હબર,
ખમા ખમા કહેવાવાની હુંતો આપે સહીરે.

પ્રમાણે હવાઈ કીલ્લા બાંધે છે, ત્યાં ધમે! આવી પહોં-
ચ્યો, બનાવટી કુમારને વેલીએ સવિનય પ્રણામ કર્યા.
ધમાને વેલીએ કહ્યું, નાથ ! હવે આપણે ક્યારે ભેધપુર
જઈશું ? ધમે કહ્યું, પ્રિયા ! તેજ તજવીજ ચાલે છે; વેલી
એ કહ્યું, નાથ ! હવે બનતી ઉતાવળે ભેધપુર પહોંચી
જઈએ તો ઠીક; ધમે કહ્યું, પ્રિયા ! એટલી બધી અધીરાઈ
કેમ આવી છે !

વેલીએ કહ્યું, નાથ ? વૈભવ ભોગવવની અધીરાઈ, એ
બાળાઓમાં ખાસ કરીને રહેલી છે, બનાવટી કુમારે કહ્યું
પ્રિયા) અધીરાં શા માટે થાઓ છો ? ભવ્ય ભુવનોમાં મહ-
લાવીશ, હબરો દાસ દાસીઓ સેવામાં હાજર કરીશ, અને
હબરો વૈભવો ભોગવાવીશ; કદાપી તેવી સાદ્યબી મારી પ્રી-
યાને કંમતી પડશે, તો તેથી પણ અધિક સાદ્યબી વસાવી
તેનો ઉપભોગ મારી પ્રિયાને આપીશ, વેલીએ કહ્યું, નાથ
તમારી મને પુર્ણ ખાત્રી છે.

આ પ્રમાણે વાર્તા વિનોદ કરે છે, ત્યાં અરજણીઓ આ-
વી પહોંચ્યો, અરજણીએ કહ્યું, મોહોટા મોહોટા રાજકુ-
મારની ગણગણ ! એ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યાં ધમાએ તેને કહ્યું,
અહીં કેમ આવ્યો છું ? અરજણીએ કહ્યું નખખોદ !

આ શું કરવા બેઠો છું ! તારી ડાશીનું કેહેલું માનવું નથી !

વેલીએ કહ્યું નાથ તમે શા માટે મગજમારી કરો છો ? સીપાઇઓને કહોને, કે મારી કાઢે, ધમે અરજણીઆને ધકકો મારી કાઢી મુક્યો, ત્યાં અરજણીએ કહ્યું, હમણાં હું તારી બહલે કરું છું, ટહી તેની ડાશીને તેડવા ગયો. અરજણીઆને ધકકો મારી ધમાભાઇએ રોકમાં કહ્યું, ચલુનબ નહીતર ધક્કા મારેન કાહુન ટાકલા હેલા. આ શબ્દોનો ભાવર્થ અરજણીઆના ગયા બાદ વેલીએ બનાવટી કુમારને પુછ્યો, કે નાથ ! આપ એ શું બોલ્યા ?

બનાવટી કુમારે કહ્યું, જોતો અમારી જોધપુરી બાપામાં તેની સાથે વાત કરી; વેલીએ કહ્યું, નાથ આપે તસ્દી શા માટે લીધી સીપાઇઓ ક્યાં મુવા ! બનાવટી કુમારે કહ્યું મિયા ! બારોટ મુવો છે; તેથી સીપાઇઓ તેને રોકી શકે નહી, તેથી અહી આગ્યો, અને આપણા લખની ખુશાલી નું ઈનામ માગવા લાગ્યો; મેં તેને એક ગામ આપ્યું, તેણે કહ્યું એક નહી, પણ બે આપો; મેં કહ્યું જોધપુર જઈને વાત. તેણે કહ્યું બસ અહીજ આપો, તેથી તેને ધકકો મારી બહાર કાઢવો પડ્યો.

વેલીએ કહ્યું, નાથ ! એ પ્રમાણે લોકોને ગામનાં ગામ ઈનામમાં આપી દેશે, તો આપણી સાહ્યળીમાં આત્રી નહી આવે ! ધમે કહ્યું મારી સમજુ સુંદરી ! આજ સુધી તમારા જેવી સમજુ સુંદરી જોધપુરના દરબારમાં નહોતી, હમા-

રા વહીવેાને કોઈએ ઉત્તર, કોઈને બંગાળા; કોઈને ઓઢીઆ કોઈને દીઢી, કોઈને સીંધ, કોઈને કાઠીઆવાટ, કોઈને કચ્છ, કોઈને દક્ષીણ, વિગેરે દેશો ઇનામમાં આપીદીધા છે. તે વખતે જે તમારા જેવી સમજી સુંદરી જોધપુરના દરબારમાં હોત, તો આજની સાદ્યળી જુદીજ હોત.

વેલીએ કહ્યું, નાથ ? શું એ બધી સાદ્યળી જોધપુરના દરબારમાં હતી ? ધમે કહ્યું હા. મારી સમજી પ્રાણ આધાર, તે કુલ સાદ્યળી જોધપુરના દરબાર તરફથી લોકોને ઇનામમાંજ આપી દેવાણી છે, રાજાઓને સુખ છે. ક્યાં ? જે આવે તે માગતું ને માગતુજ હવે, તો હું આ સાદ્યળીથીજ કંટાલ્યો છું.

વેલીએ કહ્યું, તમે કંટાલ્યા, તો હું પણ કંટાળી. જનાવટી કુમારે કહ્યું, એ તો મને ખાત્રી છે કે જેના ઉપર મને કંટાળો તેનાઉપર મારી સુઘડ સુંદરીને કંટાળો આ વવાનોજ; ગરીબાઈ સમાન સુખ આ દુયાનીમાં બીજું નથી વેલીએ કહ્યું નાથ ? તે જરાજર છે. ધમે કહ્યું સાચું છે, મારી સમજી સુંદરી, સતીઓ કાંઈ સાદ્યળીને વરતી નથી પણ પતીની દેહને જ વરે છે. ગરીબીનાસુખનો જે અનુભવ સતીઓને મળે છે, તેવો સાદ્યળીમાં મળતો નથી.

વેલીએ કહ્યું, નાથ ? તે જરાજર છે. ગરીબાઈમાં સતીઓને વિશેષ સુખ છે, ધમે કહ્યું કદાપી, હું માળીહોઉં, ને કુલવાડીનો ધણો હોઉ તો ? વેલીએ કહ્યું, તો શું મધુર

મનહર પુષ્પો વીણી લાવી તેનો ઉત્તમ હાર બનાવી મારા નાથની કોટે પહેરાવું.

બનાવટી કુમારે કહ્યું સાચુ સુખતો માણી અને માલ જુમાંજ સમાઈું છે. વેલીએ કહ્યું તે બરાબર છે; ધમે કહ્યું હું માણી હોઉં ને ફૂલ જાડોને પાણી પાતો હોઉં, તો તું ક્યારા બાંધતી આવે ખરીને? વેલીએ કહ્યું, હાજતો; એ પ્રમાણે વાર્તાવીનોહ કરે છે, ત્યાં ધમાની ડાશીને તેડી અર જણીઓ આવી પહોચ્યો.

ધમાની ડાશીએ કહ્યું ધમા? એ ધમા? વેલીએ કહ્યું નાથ ! એ કોણ છે. ? કોઈ ગાંડી જેવી લાગે છે ધમે કહ્યું હા ! એતો ગાંડી છે, પેલા ધમલાની મા હશે! વેલીએ કહ્યું નાથ ! તમે તેને ક્યાંથી ઓળખો છો? ધમે કહ્યું એતો એણે મને જંગલમાં રાટલો આપ્યો હતો ને મે તેને ધમા-મમાં ગામ આપ્યું હતું.

ડાશીએ આવી રાજકુમારનો હાથ ઝાલ્યો અને અરજ સ્ત્રીએ બીજો હાથ ઝાલી કહ્યું નજબોદ ? કેમ ફાટ્યો છુ.? ડાહીનું કહેવું કેમ હાંસજતો નથી; વેલીએ રાજકુમારને ઠોડાવવા સીપાઈને જુમ પાડી ત્યાં ધમલો તેમના હાથમાં થી છુટીને વેલી પાસે આવ્યો અને કહ્યું જૈર બહરાંથી સ-મજે, માટે તમે સમજાવીને કાઢો.

વેલીએ ડાશીને કહ્યું ડાશીમા તમે રાજકુવરને જો-ગખતાં લાગો છો! ડાશીએ કહ્યું હા પુરેપુરે! ઓળખું

શું. મને લાગે છે કે તું એને ખરાબર ઓળખતી નથી-

રાજકુમારે કહ્યું, હાંકી કાઢો એતો. ગાંધી છે, હાંકી કાઢવું કહેતાં ડોશી અને અરજણીઓ. પાછાં રાજકુમારને વળગ્યાં, રાજકુમારને છોડાવવા વેલીએ સીપાઈને ખુમ પાડી. સીપાઈને ખુમ પાડી, ત્યાં બલમસીંહ આવી પહોંચ્યો, અને રાજકુમારની ગમ્મત જોવા બ.જી ઉપર ઉભો રહ્યો અને ગમ્મત જોવા લાગ્યો.

વેલીએ પાછી ખુમો પાડી, ત્યાંને બનાવટી કુમારે કહ્યું શું બેધપુરના કુમારને સીપાઈઓ છોડવશે ? એ પ્રમાણે કહી બંને જણને ધક્કા મારતાં બંને પડી ગયાં અને સાથે તે પથ્થુ પછડાણો.

વેલીએ પાસે જઈને તેને ખમા ખમા, ના શબ્દથી વધાવ્યો; ધમો ઉઠીને ઉભો થયો અને કહ્યું મને ક્યાંઈ વાગ્યું નથી, અરજણીઓ ને ડોસી પથ્થુ ત્યાંથી વીદાર્થ થઈ ગયાં. તેઓ ગયાં, ત્યાં બલમસીંહે કહ્યું હવે ભાડાનો ફરેસ ઉતારી ખરા રૂપ ઉપર આવો.

વેલીએ કહ્યું આ શું કહે છે ! અને કેમ આવ્યા છે ? ધમે કહ્યું, સૌ આવે છે તેમ ! માગવા લ્યો તમોને બેધપુરનું રાજ્ય ધનામ ! (સંભાળજો, ખરાબર સાચવજો બલમસીંહ કહ્યું, ત્હારા બાપનુંજ છે ને ! હવે હાર અને પોંચીઓ લાવ ! બનાવટી કુમારે હાર કાઢી બલમસીંહને આપ્યો અને કહ્યું આ હાર તમોને ધનામ ! બલમસીંહે

કહ્યું પોંચીઓ, ધમે કહ્યું વજેસીંહની છે. બલમસીંહે કહ્યું તને તેની શી પંચાત છે ! બનાવટી કુમારે પોંચીઓ કાઢીને કહ્યું દ્યો આ પોંચીઓ પણ ઇનામ.

બલમસીંહ હાર અને પોંચીઓ મુકવા ગયો, ત્યાં વેલીએ કહ્યું, નાથ ! આ શું કરો છો ! તમે કહ્યું મારા પરમ પ્રિય પ્રાણધાર ! હું તમને પ્રથમથીજ જણાવી ચુક્યો છું કે, હું ગરીબ થવા ઇચ્છું છું. ગરીબાઈ સમાન સુખ બીજા કયામાં નથી.

આ પ્રમાણે વાર્તા વીનોદ ચાલે છે, ત્યાં બલમસીંહે આવીને કહ્યું, હવે તારા ખરા રૂપમાં થઈ બા ધમલા માણી ? વેલીએ કહ્યું આ શું છે ? બલમસીંહે કહ્યું મને ધિક્કારી કાઢ્યો, તેનું આ રૂળઃ આભેધપુરનો રાજ્યકુમાર નથી. પણ ધમલો માણી છે. વેલીએ કહ્યું હે ! બલમસીંહે કહ્યું, શું ! હા, બલમસીંહના આવાં વેણ સાંભળી વેલી સુરછામાં પડી.

વેલી મુર્છામાં પડી, ત્યાં તાંતોલખાં ગવૈયો આવી પહોંચ્યો, તાંતોલખાંએ આવી ધમાને કહ્યું, કયો છુનાબ ! એક પાવસેરકી સુનાઉ ? ધમે કહ્યું બગી તારી પાવસેરકી, ને અધસેરકી, તાંતોલખાંએ કહ્યું, કયો ? બલમસીંહે કહ્યું ભેધપુરનો રાજ્યકુમાર નથી પણ ધમલો માણી છે, ધમલાનું નામ સાંભળી તાંતોલખાંએ તેને એક ટપલી મારીને કહ્યું, સાલેતે કયા બેસ લખયા !

બલમસીંહે તાનતાલખાનેકહ્યું, તમે વેલીને લઈ નદીની પેલી બાજુ આવો, ત્યાં હું તમને આવી મળીશ, એમ કહી તે ગયો, તે ગયો અરસામાં વેલીને મુછા ઉતરી, ને બેઠી થઈ, ત્યાં ધમે વેલી પાસે ગયો, અતે કહ્યું, સુંદરી ! માટે તો જરા સાંભળો ? વેલીએ કહ્યું, શું સાંભળુ પસ્તાવાનો કુંજર ઉલટ્યો છે,

ધમે કહ્યું કુંવરી, તેમાં મારો બીલકુલ દોશ નથી. અલીમાનેજ તને ચઢાવી, અને તેથીજ ઠાકોરોને ધીકકારાવી, ઠાકોરોએ મને ખોટો રાજકુમાર બનાવી તારી સાથે બેઠાવી કુળના કુવામાં ડુબાવી. છેવટે મને બનાવી તારી આ દશા લવરાવી. સમજ જે કે જ્યાં જ્યાં અલીમાન ! ત્યાં ત્યાં પાપનુંજ મુક્તમ, અને છેવટમાં સમજ જે કે પસ્તાવાનું આમને આમ, ધમે ભય છે,

વેલીએ રૂદન કરતાં કહ્યું, હા ! હા ! હવે પુરૂ સમજ્યું; વીણા બહેનનાં વચનો હવે પુરેપુરાં ચાલ્યાં, પીતાશના અલીમાનનું રૂળ પુરેપુરૂ મળ્યું, હુંજ આંધળી કે અલીમાનમાં તણાણી,

ગાયન

વેલી— (મુઝાણી મધ્ય દરીએ) એ રાહ આંધળી માન મહી હું તણાણી, હવે પ્રભુ બેલી તુંહીરે, મુરખ હું મનજેથી રોળાણી, હવે પ્રભુ બેલી તુંહીરે, બહેન શીખને નવ ગ્રહી, બણ્યો ધૈયી ભાવ,

ધન્ય ધન્ય ! તુજ બેઠેનડી, મુરખ હું રહી સાવ,
હવે કરું શું ! પ્રભુ સાદા થાઓ ઓ વિભુ !
મુરખતા છેવટમાં છે જણાણી.....હવે,
મોટા રાજપર મોહી પડી મુરખ માને બાપ,
પતંગ સમ અંપલાઈ પડ્યાં દીપકમાં જઈ આપ,
ખરે છે જીંદગી મારી હણાણી.....—.....હવે.

વેલીએ વિચાર કર્યો હવે ઘેર જઈને શું કરું ! આ
કાળું મોટું શું જતાવું ? બહેન વિભુ ! તારો એકે એક
બોલ હૃદયમાં બાલાની માફક ખુંચે છે, તે તો કહ્યું, કે
બહેન પરતાઈય ? પણ મેં અભિમાનીએ તારાં વચન નહી
માનતાં તને ધિક્કારી ત્હારું કહેવું અક્ષરે અક્ષર સાચું છે,
દાટયા બુલે, પણ લખ્યા બુલતા નથી. નશીબમાં આવું
લખ્યું હશે, તો દોણ મીઠ્યા કરે ? મા બાપે ઉત્તમ બે
ધપુરનો રાજકુમાર બાણીને મને પરણાવી. પણ કરમમાં
માળી લખેલો, તે રાજ્ય કુમાર ક્યાંથી મળે ! હવે નસીબ
ન્યાં લઈ બાય ત્યાં જવું, તેમાંજ સાર છે, નસીબ એજ
દુનિયામાં મોહોટી વાત છે, કરમ વિના નર કોહી ન પાવે
તે કહેવત અક્ષરે અક્ષર સત્ય છે. તાંતોલખાંને બેઈ કેમ
તાંતોલખાંનજી ? નમે ક્યાંથી ? તાંતોલખાંએ કહ્યું એસેઈ
ઇધર આવ, ઓર સખી બાતકા લેઈ પાયા, વેલીએ કહ્યું,
નશીબનો દોશ, તાંતોલખાંએ કહ્યું કાયકુ ગજરાતે હો ! ચ-
લો મેરી સાથ, માલીક સમ અછાઈ કરેગા, વેલીએ કહ્યું,

ચાલો જેવો હરીની મરણ ! એ પ્રમાણે કહી લાંતોલખાં
સાથે ચાલી નીકળા.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

વીણા સુંદરીને મુકી કઠીયારાએ જવા માંડ્યું. કઠીયા-
રાના જતાં જતાં વીણાએ તેનું નામકામ પુછ્યું કઠીયારા
એ પોતાનું નામ કઠીયારાજ જણાવ્યું અને પાસેના જંગ-
લના ઝુપડામાં રહું છું. તેમ જણાવ્યું અને આદ્યો ગયો,
કઠીયારો ગયો ત્યાં વીણાએ વિચાર્યું નાથ તો જ્યા હવે
મારે આ વર્ષભવ શા કામના છે ! હવે તો નાથની ઝુપડીનો
વર્ષભવ તેજ મારા કામનો છે,

ભાગ્ય ? ભાગ્ય ? અભાગીયા ભાગ્ય ? તારા કરમમાં
તે વર્ષભવ લખાયો હશે તો તને આવો વર્ષભવ શેને મળે ?
વિધિ ? વિધિ ? તારી વાત ન્યારીજ છે ? રંકને રાજ્ય-
ખાદી ઉપર બેસાડનાર તે પછુ તું, ને રાયને રંક બનાવી
વન વન રખડાવનાર તે પછુ તુંજ છે, હું કોણ ? પતિ
કોણ ? એ સંભોગ મેળવી આપનાર વિધિ ? તને
લાખો ધન્યવાદ છે.

આ સ્વપ્નવત્ સાદાળી શું કરવાની ? રાજ્ય મહેલ
શું કરવાના ? ખાનપાન શું કરવાનાં ? વસ શબ્દમાર શું
કરવાના ? અધુએ ફક્ત આ ભવને માટેજને ! એમાંનું કંઈ
સાથે આવવાનું નથીજને ?

શી સાદ્યળી ! શેની સાદ્યળી ! રાજ્ય મહેલમાં વસ
નારનો અને ઝુપડામાં વસનારનો છેવટનો કામતો સ્મશાન
જુમીજ છેને ! રાજ્ય મહેલવાળાનો છેવટનો કામ રાજ્ય
મહેલ નથી તેમ ઝુપડામાં વસનારનો છેવટનો કામ ઝુપડામાં
નથી, તો પછી નાહકનું તેમાં લોભાવાથી ફળ શું ?

ખાન પાન ! શેનાં ખાન પાન ! સ્વાદ તો ફક્તખાતાં
વખતેજને ! કહેવત છે કે ખાધું ઘાંટીને થયું માટી : તે
કહેવત શું ખોટી છે ! ઉત્તમ ખાનપાન, અને સુકો રોટલો
તેમાંનું જે મળે તે સંતોષીને તો સમાનજ છે ખાનપાનથી
પણ કાયાને ભાડુ આપવાનું છે, તેમ રોટલાથી પણ કાયાને
ભાડુ આપવાનું છે, તો પછી નશીબમાં બંનેમાંથી જેમળે
છે સંતોષીને તો સમાનજ છે,

વસ્ત્ર શણગાર ! શાનાં વસ્ત્ર શણગાર ? સતીના સાચા
વસ્ત્ર શણગાર તેતો પતીજ છે સોનું રૂપું પહેર્યે શું થયું ?
ઉમઠા વસ્ત્રો પહેર્યે પણ શું થયું ? શું કાયાને દીપાવનાર
તેજ છે ? ના ! સતી ધર્મ રૂપ વસ્ત્રો અને શીયળ શણ-
ગારેજ સતી દીપે છે, ઉત્તમ વસ્ત્ર શણગાર હોય, ને સતી
ન હોય ! તો તે વસ્ત્ર શણગાર શું કરવાના ? સતીને
પતીજ સાચો શણગાર છે અને તેમની શેવાજ સતીને
શેલાવનાર છે, તો સોનું રૂપું તેના મોઢા આગળ તુચ્છજ છે.

કુલ સાદ્યળી સ્વપ્નવત્ત છે-આશુ જગતઃ અને તેમાં

જન્મ પામેલી આ છાંદગી સ્વપ્નવત્ત છે. તો સાચું શું માનવું ? સદાચી સતીને મોક્ષદાતા નથી, પણ તે સાદાચીનો ખોટો મદ સતીને રૌ રૌ નરકે લઈ જનાર છે. સતીને પતીની શેવા એજ સાચી સાદાચી, એજ મોક્ષનો મારગ અને એજ પ્રભુ છે, બીજું બધુએ ખોટું છે.

સતીને પતી એજ પ્રભુ છે, બીજા દેવ દેવીઓ નકામું છે. બીજાં દેવ દેવીઓથી સતીનો ઉદ્ધાર છેજ નહી, કારણ પ્રથમ પતી અને પછી પ્રભુ, એમ સતીઓએ સમજવાનું છે. પુરૂષોને પ્રથમ માત પીતા; અને પછી પ્રભુ, અને તેમનેજ પ્રભુ સમજવાના છે, તેમને તરછોડી બીજાં ગમે તેટલાં દેવ દર્શન, જપ તપ આદિ કરે, તે કેવળ ઢોંગરૂપ અને રૌ રૌ નરકે જવાની નીશાની છે.

માટે કર્મે મળેલા ભાગ્યશાળી ભરથાર સાથે પહોંચી જવું તેજ ઉત્તમ છે સતીને પતીનો પરભવનો પણ વિયોગ થાય તો સતીને ચેન પડતુંજ નથી, ને પડે પણ નહિ; તેજ સાચી સતી. ગરીબ પતીને પામી મહીઅરની સાદાચી ભોગવવાની ઈચ્છા રાખનાર સતી, તે સતી નહી પણ સાક્ષાત શંખણી સમજવી.

ચાલુ જીવ તૈયાર થા, આ સ્વપ્નવત્ત સાદાચીને છેવટ ને માટે નમસ્કાર કર. નશીબમાં ભોગવવી લખી હતી, ત્યાં સુધી ભોગવી, પાછી કર્મે ભોગવવી લખી હતી, તો આપ શ્રી મળશે, માટે જીવ ! તેવી ખોટી લલોપતા છોડી દે ને

પત્ની ચરણમાં હાજર થા.

આવાં ઉમદા વસ્ત્ર શણગારને હવે મારે શું કરવા છે !
શું મારા નાથના ઝુંપડાને આતે શોમે ? ના, ના, ઉલટાં
લબાવે, અને પત્નીને સતી ઉપર અદેશો લવરાવે. માટે આ-
વાં ઉમદા વસ્ત્ર શણગાર દુર કરવામાંજ ફાયદો છે. કારણ-
દુહા

માયા શોભે મહેલમાં ઝુંપડે નહી સોહાવ,

ખાંડ ભળે જઈ ખીરમાં લુણ ભળે નહી ત્યાંય.

માટે જેમ ખાંડ ખીરમાંજ શોભે તેમ આ વસ્ત્ર શણ-
ગાર આ મહેલમાંજ દીપે, માટે તેવી માયા નકામી છે.
જીવ હવે ખોટી માયા તણ પ્રાણ પ્રભુમાં ચીત્ત લગાડ
એવો વીચાર કરી ઉમદા વસ્ત્ર શણગાર તણ કઠીયારાને
લાચકનો પોશાક એટલે કે સાદી સાડી ધારણ કરી પોતે
પત્ની શેવામાં જવા નીકળી.

કઠીયારાનું કામ ઠેકાણું પુખ્તી લીધેલું, તેના આધારે
આધારે સતી સુંદરી જોળ કરતી કરતી કઠીયારાના ઝુંપડા
પાસે આવી ઝુંપડામાં કઠીયારો, લાકડાં કાપવાના શ્રમથી
નીદ્રાવશ થયેલો હતો, તેને બેઠ વીણા ઘણી ખુશી થઈ,
અને કઠીયારાનાં વખાણ કરવા લાગી.

વાહ ? શું સુંદર ગુલાબી મુખ ! શું સુકોમળ કાયા ?
શુ સુંદર દેદિપ્યમાન દેખાવ ! બે રાજવંશી પોશાક ધા-
રણ કરે; તો રાજમાં ને આમનામાં ખીલકુલ ફરજ નજ પડે.

જો કે મુલાગ્ગે આવા સુકોમળ મળ્યા છે, પરંતુ કહાપિ
મમે તેવા મળ્યા હોય, તો સતીને પ્રભુ સમાનજ છે ને !

મન ! મન ! તું શા માટે ખોટી જમણા કરે છે.
તને તારા નસીબે જે મળ્યું તેમાં સંતોષ માનીને રહે
સમજ ભુંડા સમજ, સંતોષે રહેવામાંજ સાર છે. સંતોષના
આમૃતવૃક્ષ ઉપર અમૃતનાં આશાકૃળ બેસેજ બેસે હાય વોયમાં
કાંઈજ સાર નથી જમણા પ્રાણી માત્રને ભરમાવે છે. સાક્ષ-
ીમાં સુખ છેજ ક્યાં ! સંતોષના આમૃતવૃક્ષે બેસતાં આ-
શાનાં અમૃત કૃળ ભાગ્યશાળીજ ખાય છે, ને જે ખાય છે
તેનો આ ભવને પરભવ આનંદમાં લય છે. માટે મન !
બધી જમણા જવા દે.

(મુરખ નર ખાલી બુલી) એ રાહ

મન ભમરા જમણે બુલી (૨) શા માટે તું ભરમાવે
નાથ સુગઢ મણી કર્મે મળીઆ, ગણિલે પ્રભુભાવે
શા માટે અન્ય લલચાવે (૨) ઉર વિચાર શીદ લાવે-અરે
કાળા ગોરા પતી કરમે મળીઆ અખજ શીદ ખાવે
ધર્મ સંતોષ ચિત આત ભાવે(૨)કેમ સતી સત્ય વિસરાવે-અરે
સંતોષ મળે નહી શંખણીને સંતોષે સતી કહાવે
ધર્મ ભરૂંશે એક ભવવતનો (૨) જે ભવ ભય
વીસરાવે-અરે-નાથ.

આહાહા ! નાથતો હજી પુણું નિકામાંજ છે, આલ્ય

જીવ પતીની શેવામાં તત્પર થઇ જા: હવે તો એજ પ્રભુ
અને એજ આ માથાના મુગટ છે, અન્ય લલોપતા નકામી
છે, કાષ્ટ કાપી લાવી આ ઢગલો કરી રાખ્યો છે, ને તે
શ્રમથીજ નીંદ્રામાં છે. આદ્ય જીવ, પતીની ચાંપી કરી
તેમનો શ્રમ ઉતાર. એવો વીચાર કરી પણ ચાંપવા બેઠી.
સુકોમળ સતી સુંદરીના હાથનો સ્પર્શ કઠીઆરાને થતાંજ
તે અમકીને એકદમ ઉલો થઇ ગયો.

કઠીઆરો અમકીને બેઠો થયો, અને વીણા સુંદરીને
બોધ કહ્યું, સુંદરી ! આ શું કરો છો ? વીણાએ કહ્યું, પતીની
ચાંપી. કઠીઆરાએ કહ્યું અરરર એતે તમોને ઘટે ! વીણાએ
કહ્યું, પતીની શેવા ન કરે, તો સતીનું માન ન ઘટે ?
કઠીઆરાએ કહ્યું, હું એક બાવળનું ફુંડું તે તમારા જેવી
કેતકી કળીને લોગ થવાને લાયક છું ! શું ગધેડા પર
અંદેરીની સાડી ઓઢાડવી શોભે ? શું ડુંગળીના દડા સાથે
માલતીની કળી દીપે ? શું ગંધાતી ગટરમાં કસ્તુરી મસ-
ળવી શોભે ? તમારા બાપે ગુસ્સાના આવેશમાં આવી તમારો
હાથ મને સોંપ્યો, એથી શું થયું ! મુરખ કુંભારે મુલ્યવાન
મણિ ગધેડાની કોટે બાંધ્યો; તેથી એ શું થયું ? હેવાન-
માળીએ માલતીની કળી ડુંગળીના દડા સાથે બાંધી, તેથી
એ શું થયું ! ગધેડું મણીને લાયક નથી તે નથીજ !
મુરખ કુંભાર જખ મારે છે, ડુંગરીનું દડું માલતીની કળીને
લાયક નથી તે નથીજ ! હેવાન માળી ખાણ ખાય છે.

ભાગ્યવંતી સુંદરી આ હીણ ભાગી મુખી નજ હોય?
દરબાની કુંપડીએ હાથી નજ ચોલે; માટે સુંદરી સમજે!
સમજે! હું તમારે પગે પડું છું. સમજજો કે આતો એક
ભટકતો ભુત છે, મારા તરફથી તમોને ચોગ્ય પતી મેળવી
લેવાની ખાસ છુટ છે.

વીણાએ કહ્યું, નાથ ! ન જોલો ન જોલો ! એવાં
અવતીત વેણુ ન જોલો ! શું ચંદ્ર તે ચાંદનીને પગે પડતો
ચોલે ? શું ઠાકર તે ચાકરને પગે પડતા ચોલે ? શું દીનકર
તે રજનીને વીનવતો હીપે ? નજ હીપે ? તેમજ તમો
ગરીબ નથી; પણ મારે મનતો સાક્ષાત કુબેર ભંડારીનો
અવતાર છે, સતીનો પાલવ, અને પાલવના પટમાં લપેટા
ચેલો હાથ બીજાને સોંપાવાનો નથી તે નથીજ. બેઠે આપ
વિચિત્રમુને અને બુદ્ધિશાળી મળી ગયા છે, બોલખમાં બેઠે
ગોરખ મળી ગયા છે, છતાં કદાપી બહેરો બોબડો, લુલો,
લંચડો કેડીઓ, પતીઓ અગર ગને તેવો પતી મળે છતાં
સીંદની મુછનો વાળ, ભોરીંગ નાગનો માછી જેમ જીવતાં
જીવત બિજાના હાથમાં નજ ભાય, તેમજ સતીનો પાલવ
અને પાલવના પટમાં લપેટાયેલો હાથ બીજાના હાથમાં ન
ભાય તે નજ ભાય.

કહીઆરે કહ્યું, સુંદરી, અહીંયાં હઠ શા માટે કરો છો?

હઠ કરવાની હતી, ત્યાં તો તમે જીત્યાં છે, અહીંતો તમારો જાહેર અખતીઆર છે, સમજો કે આતો એક તાબેદાર છે.

વીણાએ કહ્યું નાથ ! ન જોલો ન જોલો ! એવાં મંથાતાં વેણુ ન જોલો : કેળ બીજવાર ફળતીજ નથી, નીચી નમેલી વાદળી પાછી ફરતીજ નથી, સીંહણ બીજવાર પ્રસવતીજ નથી, કરોડો મણુ ધુળ સૂર્ય સામે ઉઠાજે, પણ ઝાંખો નજ થાયઃ ડુગળીનો પાસ કસ્તૂરીને કદાપી નજ લાગે, તેમ સેંકડો સંકટો સતી ઉપર સામટા આવે, પણ સાચી પતીને ન તબે તે નજ તબે.

કઠીઆરાએ કહ્યું, કહેતાં શરમાઉછું પુરું પેટ ભરીને ખાવાનું પણ મળશે નહીં, વીણાએ કહ્યું પતીના જમતાં એકું જુકું જે વધશે, તે ખાઈ સંતોષથી પતી સેવા ઉઠાવીશ.

કઠીઆરાએ કહ્યું, સખત શીયાળાની કડકડતી ટાઢ આ ઝુંપડીમાં કેવી રીતે સહેશે ? વિણાએ કહ્યું, મારા નાથની અંધી તે મને સુજની ઓઢીને સુવા કરતાં પણ વિશેષ ગરમાવો આપશે, કઠીઆરાએ કહ્યું ગ્રીષ્મનો સખત તાપ કે, બ્યારે ખારે સૂર્ય સામટા તપી જાણે કે આ દુનિયાને પ્રલય કરવા તપંતા હોય, તેવો તાપ, તમે કેવી રીતે સહન કરશો ? વીણાએ કહ્યું ખારે સૂર્ય સામટા તપે, તોપણ મારા નાથના સુખમાંથી ઝરતું અમૃત તે તાપને સમાવી દેવા બસ છે;

કઠીઆરાએ કહ્યું, મહેલના અમુલ્ય વૈભવો આ કંગાળ કઠીઆરાને ત્યાં ક્યાંથી મેળવી શકશે ? વીણાએ. કહ્યું નાથ ! આપ કઠીઆરા નથી ! આપ ભારો વેચનાર નથી, પણ મારે મનતો કુળેર ભંડારીનો અવતાર છે, પતિની ગમે તેવી તુચ્છ સાદ્યબીને સતિઓ કુળેર ભંડારીની દોલત સમજે છે. અને તેમાં સંતોષ માની રહે છે.

કઠીઆરાએ કહ્યું એતો કહેવાનું પણ સાદ્યબી ક્યાં ? વીણાએ કહ્યું નાથ ! સાદ્યબીમાં છે પણ શું ? જો સાદ્યબીમાંજ સુખ હોત તો સાદ્યબીવાળા હાય કરતા મરે છે, તે મરેજ કેમ ? જો ગરીબાઈમાં સુખ હોત તો, ગરિમ ટાંટીઆ ઘસતા મરે છે, ત મરેજ કેમ ? અને સાદ્યબીમાં છે પણ શું ! જુવો સાંભળો,

ગાયન.

વીણા— (નથી કાંઈ સાધન સુખ ધનમાં) એ રાહ.
ખરે છે વઇભવ દુઃખ દરિઓ, પાપ પ્રપંચ નીરે ભારિએ
ચહ્યો તે દુખ્યો નહી તરિઓ— ખરે.
વઇભવ શો શંકરને િ; પાર્વતી સદા પ્રસન્ન રહે છે,
સુરખ પ્રાણી તેને ચહે છે, પાપ પોટલા બાંધી રહે છે.
સમભ્યા ઝંઝવાનાં જળ જે, શીવ પદને વરિઓ. ખરે.

કઠીઆરાએ કહ્યું પણ હું વગડાનો ખળ્યો ખળ્યો આ-
વીશ તો બે બોલ બોલી બેસીશ ? વિણાએ કહ્યું, તે હું
અમૃતસમાન ગણી ઘોળી પીસ કઠીઆરાએ કહ્યું વખતે વગ-
ડાનો ખળ્યો ખળ્યો આવીશ, તો માર ઝુડ કરી બેસીશ ?
વિણાએ કહ્યું, તો તમારા હાથને ધબ ઘયેલી સમજ, તે
હાથની સેવા કરીશ, કઠીઆરાએ કહ્યું, વખતે માખ લેળ દર્ધ
બેસીશ ? વિણાએ કહ્યું પતિની ગાળો ને ગીની નાળો સમ-
જવી, તે દરેક સતિની ફરજ છે. પતિ સતિને જે
કહે તે સતિના સારાનેજ માટે એવું ખાસ સતિને
સમજવાનું છે.

કઠીઆરાએ કહ્યું પોતાની સ્ત્રીને માર માર ઝુડથી કે
માખ લેળથી સતાવનાર, નર નહિ પણ ખર છે, માણસ
નહિ પણ હેવાન છે.

ગાયન.

કઠીઆરો—

ખરેખર મુરખ હ્યો માની—તને જે પરણી પોતાની
કરે તે સંસાર ધુળધાણી હાથે કઠી બેઠારે નીજ હાથે;
અરે કેમ એમ બનેરે અરરરર સી ઘર ધણિઆણી,
સી વિણ ધરનું ભુશણ શું છે, બુવો શાસ વાણી.

પુરૂષ શોધે સ્ત્રીને લઈને એજ જગત કહાણિ,
 કાળું અંજ પુરૂષનું અળળા, ગ્રહ શિક્ષામાં પુરી સળળા;
 અરરરરર ગુણ ખાણી—ખરે
 માર કુહ કે ગાળશેર મુળ કંકાસ લ્યો બાણી,
 કલ્પઆને કંકાસે નાસે ગોળી મહીનું ધાણી;
 સાથે રહેતાં મુખીઆ રહીએ તે વિષુ નિશ્ચે દુખીઆ ધર્મએ
 અરરરરર સતિ શાણી— ખરેખર.

વીણાએ કહ્યું નામ ! આ સુગંધ શેની આંવે છે ! કઠી-
 આરાએ કહ્યું, એતો પેલું લાકડું બળે છે તેની હશે, વીણા
 એ કહ્યું નામ ? આતો બાવના ચંદનની સુગંધી છે ! કઠીઆ-
 રાએ કહ્યું, ગમે તેની હો; પરંતુ તેજ લાકડાનો સાધનત્રય
 મહેનો ભારો રોજ લોણીલાલ શેઠને ઘેર નાણું છું.

વીણાએ કહ્યું કીમત ? કઠીઆરાએ કહ્યું, રોટલું અને
 મરચું, કઠી કઠી કેરી કટકો; વીણાએ અચંબો પામી પુછ
 યું, શું આવા લાકડાની આટલીજ કીમત ? કઠીઆરાએ
 કહ્યું, આ લાકડાંની કીમત નથી, પણ આ કઠીઆરાના
 નીરલાગી કરમની કીમત છે.

વીણાએ કહ્યું, ગરીબની મબુરીથી મેળવેલું લુંટી લઈ
 ને સાદાણીવંત થવું, તે આજકાલ શ્રીમંતોનો વેપાર છે

વારૂ ? તમારા બાપ ! કઠીઆરાએ કહ્યું. જન્મ પરીને તો
જોયાજ નથી; વીણાએ કહ્યું, મા ! કઠીઆરાએ કહ્યું, અહીં
આવ્યા પછી ભુખ મરે મરી ગઈ વીણાએ કહ્યું બીજું કોઈ
સગુ બહાલું ! કઠીઆરાએ કહ્યું મને ખબર નથી.

વીણાએ કહ્યું, વારૂ ! શેઠ સાથે હિસાબ કર્યો ? કઠી-
આરાએ કહ્યું, ના ભાગ્યના અધારામાં તે તો રહી ગયો છે
વીણાએ કહ્યું ચાલો શેઠને ત્યાં હિસાબ સમજવા જઈશું ?

કઠીઆરાએ કહ્યું, બુદ્ધિશાળી બાળા ! માફ ભાગ્યનું
પાતું સંભાળનાર સુધડ સુંઢરો ! આજ તેં ઢળઢળનો દાલ
ડો ઉઘાડી, આકડાની ઉપેઈ દુર કરી, સંપત્તીનો ચોપડો
સુધાર્યો છે. ચાલો શેઠને ત્યાં હિસાબ સમજવા જઈએ.

કઠીઆરો—વીણા.

ગાયન.

(પધારો સુભાગી નાર) એ રાહ.

કઠીઆરો—સુધાર્યો આ સંસાર.....

વીણા—.....ભાગ્ય બળે પતિ આપના

કઠીઆરો—પ્રીયા પ્રાણની આધાર.....

વીણા.....ટળ્યા દીવસ સહી તાપના

કઠીયારો—સુઘડ સુંદરી સહાયે.....

વીણા—.... નાથ પ્રભુજી પસાયે

ભાગ્યશાળી ભરથાર, સતીના હૃદય હાર-ભાગ્ય.

કઠીયારો—સુભાગ્યે મળી સતી શાણીરે,

વીણા—.... સઉ ચાતુરી તુમ બાણીરે.

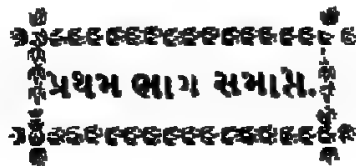
કઠીયારો—ઘટે સુંદરી આવાં ન વાણીરે.

વીણા—વાહ વાહરે આ.

કઠીયારો—મારા ભાગ્યનો આધાર.

વીણા—ઢાસી છું આ...સતી શીર સરદાર-ભાયે

વીણાએ કહ્યું, નાથ ચાલો શેઠને ઘેર ! કઠીયારાએ કહ્યું મારી સુઘડ પ્રાણધાર, મારા ભાગ્યના ભાંડાર, સુખ દુઃખની સુભાગી ! પધારો વીણાએ કહ્યું નાથ ! તમે નમુનાનો કટકો લઈને મારી પાછળ આવજો, હું પ્રથમ સોદાગરના વેશે તેની વખારો વિગેર જોઈ શેઠ સાથે વાતચીત કરું છું ત્યાં તમે આવી પહોંચો, પછી જે પ્રમાણે ચોખ્ખ લાગશે, તે પ્રમાણે વર્તી લઈશું, કઠીયારાએ કહ્યું પધારો. એ પ્રમાણે મસલત કરી લોભીલાલને ત્યાં હીસાબ સમજવા ગયાં.

પ્રથમ ભાગ સમાપ્ત.

(વાંચો) સચિત્ર નવાં પુસ્તકો

મીરાંબાઈ ભા. ૧ લો.	૦-૧૦-૦
” ” ૨ ભે	૦-૧૦-૦
નરસીંહ મહેતા ભાગ ૧ લો.	૦-૧૦-૦
” ” ૨ ભે	૦-૧૦-૦
રામલીલા ૧ લો	૦-૧૦-૦
” ૨ ભે	૦-૧૦-૦
મૃદાલસા નોવેલ	૦-૮-૦
સતિ દ્રૌપદી નોવેલ સંપૂર્ણ	૧-૪-૦
રાજ હઠીઆરો સંપૂર્ણ.	૧-૪-૦

ઉપરનાં તમામ પુસ્તકો માટે નીચેના સ્થળે લખો.

રણછોડલાલ મોતીલાલ શાસ્ત્રી.

સીચીરોડ અમદાવાદ.

ॐ तत्सत् परमात्माने नमः

રાજ કઠીઆરો.

નોવેલ

ભાગ ૨ જો.

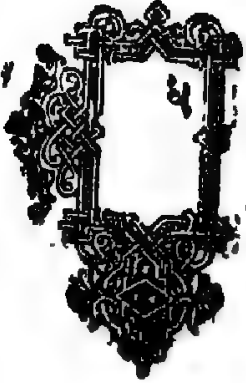
ભાગ્યબળનો આબેહુલ ચિતાર.

મંગળાચરણ.

કર્તા— મંથર સ્મરણ
 દુઃખહર હર હર સુખ કારણ દેવ;
 ચંદ્ર ઈંદ્ર કુબેર દેવ મળી, સર્વે કરે શીરનામી શેવ,
 સીતરસ્મી બાલ બાલ, રોપી ગળે રૂંઢમાળ,
 જોડી ગજબાલ વહે, બાન વીશીરે વીશાળ—દુઃખહર
 કામ નાશ, કરણ ખાસ, હરણ ત્રાસ, ભરણ આશ,
 હીમનીવાસ, માંહીવાસ, સર્વમાં સ્વયંપ્રકાશ.
 અજર અમર એકરૂપ, બિન્દુ વ્યાપ્ત માન ભુપ:
 તનથી, મનથી, ધનથી, સેવા તારી, કરીએ સારી,
 ઉરમાં ધારી, મુર્તિ તારી.....દુઃખહર

પ્રકરણ ૧ હું.

ધમાનો પસ્તાવો.

મેા વેલ્લીથી તરછોડાઇને ઘેરગયો, ઘેર જતાં-જ પારાવાર પસ્તાવામાં પડયો; ઘેર ડોશીએ ધમાની બગતરામાં આપઘાત કયો, અને જૈરી નાતરે ગઈ. ઘરનો આ ઠાક જોઈ ધમો ઓછાંબેક થાલી નીકળ્યો. રસ્તામાં આવી વીચાર કરવામાં ઓકતાર બન્યો, અને પારાવાર પસ્તાવામાં પડ્યો.

ધમે વીચાર્યું, આહાહા! ઘડી પડેલાં હું જોખપુરનો રાજકુમાર કહેવાતો હતો, અને હાલ કંગાલ વેશમાં રખડું છું, તેમજ સાદાળી સ્વપ્નવત આવી, પાછી ઉડી ગઈ ઉંઘમાં અપસરા આવી, પણ મેં મુરખાએ ન જોણાવી કે ચલાવી. ફીડીને પાંગો આવી, તે છેવટે મોહોતની નીશાની લાવી.

મને કંગાલને ક્યાં કમતડી ધાઈ, કે રાજકુવરી ઉપર આશક બન્યો ! હરામી ઠાકોરોએ ચલાવીને ઠેઠ ટોચ ઉપર બેસાડયો. હું મુરખ કે ચઢતાં વીચાર ન કર્યો. ચઢે તે પડે તે તો નિઃસંદેહ છે, પણ આતો ચલાવનારનેજ માર્કો મારી ડોળી પાડ્યો. હવે ન રહ્યો ઘરનો કે ધાત્રનો !

જે ઘેર ગયો ત્યાં જોઈ વાગ્યા; ડોશી આપઘાત
 રી મરી ગઈ, બેરી નાતરે ગઈ, હવે એકે ખારી આ
 માલાઈની ન રહી. જાએ આભ અને નીચે ધરતી શીવાય
 માલાઈનું કોઈ ન રહ્યું. ગામમાં રહીએ તો રાજાની
 હીક ! હવે જવું ક્યાં ? ભાગ્ય ઉપરજ આધાર, રાખીને
 બલી નીકળવા શીવાય બીજો ઉપાય નથી.

ભાગ્ય ! ભાગ્ય ! તારી બલીહારી છે. તું અજ-
 ન્ય છે. દશાના રંગ અને ઢંગ ન્યારા છે. તડકા અને
 ગંધાની તુલ્ય છે, જેમ ઉગમણે સૂર્ય ઉગતાં તે તડકે
 રાયેમણી દીશાએ પડે, ને સૂર્ય મધ્યમાં આવતા સર્વ
 શા સરખી તડકામય થાય, પંછી પંચીમ તરફ છાંયે
 જવા માંડે, તેમ ભાગ્યની દશા પણ ચાલી જવાની.

ઘડીમાં સુખ ! ઘડીમાં દુઃખ ! સુખ એમાં માનવું !
 યા સ્વપ્નવત્ત સંસારમાં દશાના ઢંઢંગા ફેરફારોને લઈને,
 હ ફેણુંજ નથી, દશા ! દશા ! તારી વાત ન્યારી છે,
 પી ! તારી પણ બલહારી છે, કે આ ધમાલાઈના આવા
 ખ લખ્યા ! જે હાથમાં આવે તોતો કઢાપી ન છેડું,
 છી જે થાય તે ખડું શું આવડે લેખ લખવા માટે આ
 માલાઈ શીવાય બીજો કોઈ ન મળ્યો !

મને વીધારે કદે છે, ત્યાં ઘીધી ખાવીને ઉભી.

વીધીને જોઈ ધમો આશ્ચર્ય પામ્યો, અને પુછ્યું ભલીબાઈ તું કોણ છું? વીધીએ કહ્યું, હું વિધાત્રી છું, ધમે કહ્યું, ભલીબાઈ તું અત્રે કેમ આવી છું? વીધીએ કહ્યું, તેં યાદ કરી તેથી, હવે મારા ઉપર જે બળ અજમાવવું હોય, તે અજમાવ ધમાએ કહ્યું, શું બળ અજમાવવું! તે પ્રથમથીજ લેખ લખીને નિમંત્ર્ય બનાવ્યો છે, તે તને કેવી રીતે પહોંચીશ! વીધીએ કહ્યું, હું એક અબળા બતીને તું મઠી નહીં પહોંચી શકે?

ધમે કહ્યું તને અબળા કહેનાર મનુષ્ય સુખી છે તારા જેવું પ્રબળ આ શ્રદ્ધીમાં કોઈજ નથી, ભલભલાને અબળ કરનારને અબળા કહેનાર સુખીનો સરકાર છે, પુરે પુરો ગમાર છે, તું અબળા નથી પણ પ્રબળા એટલે અશાગ બળવાળી છું,

વીધીએ કહ્યું, તું હાલ કહેતો હનો; કે જો વીધી હાથમાં આવે નો છોડું નહીં, ને બોલો તારા ક્યાં ગયા! ધમે કહ્યું, હવામાં પામર પ્રાણીઓ ગુસ્સાના, આવેશમાં ગમે તેમ બકે. પણ લેતો ફક્ત કહેવાનુંજ કરવાનું નહીં; ને તેમ થાય પણ નહીં ગુસ્સાના આવેશમાં ડુંગરને મેકાન કરવા માગે. તે કેવી રીતે કરી શકે? દુનિઆની કહેવત સુખજ કમજોર અને ગુસ્સા બહોત એ પ્રમાણે બાજકાંલ

શ્રી માતૃતું વર્તન છે, વીધીએ કહ્યું, ત્યારે હું જાઉં છું ?

ધમે કહ્યું તમારી મરણ; પણ મારા મનને સંદેહ
પાડવા આ દાસપર કયા કરો, અને પુછું તે તે વાતોના
દાસા આપી સુખેથી પરવરો વીધીએ કહ્યું, સુખેથી પુછ

ધમો-વીધી-

ગાયન. ૧

રાગ-ગોપીચંદનો

મો-હે ! વીધી મયાણ, લેખ લખે તું કેવી રીતથી,

ધી-હેપામર પ્રાણી કહું તે, તું સાંભળ્ય એકજ ચીતેથી
પરભવ જીવે આવી શ્રદ્ધીમાં, બાંધ્યા હોય જે થોડ
પુન્ય પાપ બાંધ્યાં ભોગવવાં તેવોલેખ સુજરો કરે-હે

મો-રાજપાટને રિંદ્ર સિદ્ધિ ભોગવે પ્રાણી શીપેરે
તેવાં શું પરભવનાં પુન્યો કે તારું અધેરરે-હે

ધી-હયા દાનને દીનતા ધારી, બાંધ્યાં પુન્ય અપાર,
રાજપાટને વહભવ સરવે આ ભવ ભોગવનારરે-હે

મો-તે જીવે શું પરભવમાંહી, નહી કીધાં હોય પાપ;
પુન્યાઈને લઈ તે પાપોમાં શું પડીએ કાંઈ કાપરે-હે

ધી-પાપમાં કાપ ન પડે કદાપી, સૌ ભોગવવું કાચ;
પુન્યને લઈ પાપકર્મ જે કીધાં તે ન કપાયરે-હે

મો-પાપ તેમને કેમ નડે નહી, કીધાં હશે નહી કાંઈ;
સુખ સાદાળી માણે અતીથે, આ ભવસાગર માંહીરે-હે

વીધી-પાપો નહીં છોકનાર કાઢને, લલે રાય કે રંક;
 પાપ પુન્યના સાથે પડીઆ, નીજ લેલાટે અંકદે-હે
 પ્રમો-લેલાટ અંકને નથી જોવાતા, છુપા પડયા છે કાંઈ;
 હામ કેકાણું ખતાવ્ય મુજને, તે વીણુ જાણુ નાંહીરે-હે
 વીધી-ઉઘાડા લેલાટે જળકે, લેખ તું ધારી નીહાળ:
 અક્ષરમીનું કોટીઆ સરખુ, કરમી જાવ્ય કપાળરે-હે
 પ્રમો-મારા કરમમાં હલ લખ્યુ શું ? તે તું મુજને ખતાવ;
 પછી જોઈલે કેવી રીતે, કાલે છે તુજ દાવરે-હે
 વીધી-લખ્યા લેલાટે લેખ મેં આપે, કહી ન મીથ્યા થનાર;
 દાવ્યા ટળે નહીં લાગે વાતે, મુરખ શીઠ જખમારે-હે
 પ્રમો-માઠ કરાશ જખ મારીશ ત્યારે, ખતાવ આણી વાર,
 મેખ માફ તુજ લેખે નક્કી, ઉઘટો હું પળનારે-હે
 વીધી-વંદી કુંવરીનો લવ ખાલ્યો, બહોરા ટીલી આપ
 વીણાની પાછળ પડવાનો, લીધે પરલવ પાપરે-હે
 પ્રમો-સંસાર તજવાં નીશ્ચય ખાર્યો, તે શું કહી ફરનાર;
 મેખ માફ તુજ લેખે નક્કી, ખાવો છું ખનનારે-હે
 વીધી-થઈને ખાલો કાલે દાવે, કાળાં કરમ કરનાર,
 પરલવ પુન્યે વિણા જોધે, ટળશે કર્મનો લારરે-હે
 પ્રમો-જોધપુરનો રાજકુંવર ખન્યો, મળી સાક્ષી આંહી,
 તે શા કારણ કહોને નીનણું, દીમ પુન્યને લેઈરે-હે

વીધી-પુત્ર જાવે તે માત પીતાની, શેવા કીધી દીનચાર;
તન મન ધનને અર્પણ કરીને, મેળવી સાદાળી સારરે-હે

ધર્મો-ચારજ દહાડા કીધેલી શેવા, નવ સમજ્યો કાંઈ સાર,
સમજાવોને સુજ પામરને, ધ્યાય મનનો નીસ્તારરે-હે

વીધી-માળાપને તે બહુ રંજાડયાં, જન્મ ધરી તે વાર,
ઉવટે ચાર દીવજ કીધ શેવા, પસ્તાઈ દીલ અપારરે-હે

ધર્મો- માળાપ શેવાથી મળી સાદાળી, આશ્ચર્ય પામુ મન,
આતું બહુત તો તે શેવામાં, અર્પત તન મન ધનરે-હે

વીધી-માળાપ પુત્રને પતી સતીને, પ્રથમ પ્રભુ છે જાણ;
જાણ છતાં પણ ચિત નહીં ધારે, બની રહે અંજલ્યરે-હે
દેવ દર્શને મન દોડાવે, જપ તપ ધારે ચીત;
સાચા વખોડી ખોટાં વખાણે; કરવા નજનું હીતરે-હે
માત પીતાની શેવા પુત્રે જે, કરતા પ્રીતે અપાર,
તેમજ સતી પુત્રે નીજ પતીને, પહોંચે પ્રભુને દ્વારરે-હે
તે વીણુ સઘળુ મીથ્યા જગતમાં, જપ તપ દરશન દેવ;
ધર્મ દોંગી થઈ દોંગ આદરવા, કરવી અન્નની શેવરે-હે
દયા દાનને દીનતા તે વીણુ, ધર્મ નથી અન્ય જાણ;
પામર પ્રાણી તે તરછોડી, હાથે જોડારે હાણ્યરે-હે

ધર્મો-ધન્ય ધન્ય છે શીક્ષા તારી, ચુકુ નહીં તલભાર;
નમસ્કાર છે માવડી મારા; પ્રેમથી તું સ્વીકારરે-હે

વીધી-હાટયા કઠાપી ભુલ્લી જવાના, લગ્નયા ભુલાશે નહીં;
 સ્વર્ગ મૃત્યુ છોડીને જાવે, બલે પાતાળની માંદીરે-હે
 એકવાર ભુલ્લીશ તું હજીએ, નક્કી દીલ તું ધાર;
 વીણા શખિને ગ્રહણ કરીને, પામીશ સુખ સંસારરે-હે
 ધમે-ધન્ય ધન્ય છે દેવી વિધાત્રી, ધન્ય છે તારૂં નામ;
 પરભવમાં સંભાળી લેજે, માગુ કરી પ્રભુમરે-હે
 વીધી-પુન્ય કર્મને નહીં તરછોડી, છોડીને સઘળાં પાપ;
 પરભવ ભાતુ બાંધતાં પ્રીતે, પામીશ સુખ અમાપરે-હે

એ પ્રમાણે ધમાને શીખ આપી વીધાત્રી વિદાય
 થઈ ગઈ. વીધાત્રીના ગયા પછી ધમે જોયું તો વીધાત્રી
 જોવામાં આવી નહીં. આમ તેમ કરીને જોયું, પણ તે
 શેની નજરે આવે ! તે તો ત્યાંથી અલોપ થઈ ગઈ હતી.
 ધમે વીચાર કર્યો; કે હું તે ઉધુ છું કે બચું છું ! શું
 વીધાત્રીએ અહીંઆં આવીને મારી સાથે વાતચીત કરી !
 આતે સાચું કે સ્વપ્ન ! આજ માફે જાન ઠેકાણે નહોત્ય,
 તેમ કેમ જણાય છે ! હશે જે બન્યું હશે તે ખરું !

પણ હવે મારે કરવું શું ? ને જવું પણ ક્યાં !
 જાજ આખરું જતાં સંસાર સુખ સઘળાં થઈ ગયાં છે
 હરામ, ને હવે તેનું છે પણ ક્યાં નામ ! કહેવત છે કે,
 સુખમાં સોની, અને દુઃખમાં અહલેક સીતારામ !

જાવો બન્યા વિના સિદ્ધી નથી; કોઈ જંગલમાં

જઈ અલખ નીરંજનનું નામ જપીશું, અને કરેલ કમનો
પસ્તાવા કરી પસ્તાવાના તાપમાં તપીશું, આ ભવતો
બગાડયો, પણ આવતો ભવ સુધારીશું. અને ભવોભવ આ
ભવને સંભારીશું. હવે તો સંસારમાં ફક્ત ગેફથીજ છે
કામ જેથી સાચું ભજશે નામ, બોલો અહલોક સીતારામ.
એ પ્રમાણે વીચાર કરી ધમો બાવો બની જંગલ તરફ ચાલી
નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૨ જી.

લીલાલ કઠીઆરો વખત થતાં આવ્યો નહી, તેની ચીંતામાં હતા, ત્યાં વીણા સોઢાગર વેશે ખાવા પહોંચી, નવિન સો- હાગરને જોઈ થોડે પુછ્યું, કહો કેમ પધારવું થયું છે ? અને તમે કાણ છો ? સો- હાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, હમ સોહાગર હો, દુર દેશાવર- ને રહેતે હો. આર ભારી વેપાર સોઢા કરતે હો. ત્યાં હમ ખા- વનાથાંકન લેને આવે હો. દેખો વો નમુનેકા માલ તુમારી પાસમે હો ? થોડે કહ્યું, હાં ! વો નમુનેકા માલ છે. કેટલા લેના છે ? સોહાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, લાખો કરોડોકા માલ ખરીદ કરે, જો બ્યાજળી ભાવસે વોઈ નમુનેકા માલ મીલે તો અહાય ઇતના માલ હોઃ હમ ખરીદ લેવે.

લોખીલાલે કહ્યું, સોહાગર સાહેબ ! એજ નમુનેકા માલ છો ભાવે એક હેતા છે, ને માલે એજ નમુનેકા હેતા છે. પણ પૈસા રોકડા લેતા છે ! સોહાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું સેકલ ! કુથ જીના પૈસે માલ ખરીદને કેસે આવે ! પણ માલ દીખલાઓ, નમુનેસે મીલાઓ, આર ભાવ બ્યાજળી બ્યાજળી માલ હો. હમકુ પુરવેગા તો માલ લેઇમે, આર

કસવળત માણકા કામ ગીન દ્રવ્યો, હમ સોદાગર લોક
જોડેપારકી ખાતમે પીછે પાડ નહીં ધરતે હે.

લોખીલાલે કહ્યું, અહીં તો માલે એક છે, તે ભાવેએક
છે, સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, કયા ભાવ ! લોખીલાલે
કહ્યું 'લાલીસ રૂપીએ એક ધોરના ભાવથી દેતા છે. ચીન,
જાપા, અને હોંગકોંગના બજારમાં હમારી દુકાનો છે. લોખી-
લાલ કરમચંદનું નામ તો સાંભળ્યું' હશે ! સોદાગર વેશમાં
વીણાએ કહ્યું, હાં ! હાં ! વોહી આપ ! લોખીલાલે કહ્યું, હા
જોજ હું પોતે ! લોખીલાલ કરમચંદ સોદાગર વેશમાં વી-
ણાએ કહ્યું, તુમને મુશ્કેલીસ સોદાગરકા નામતો સુના હોગા ?
લોખીલાલે કહ્યું હાં હાં ! દોઢ વખત કાગળમાં આવતાહતા
ખરા ! તેજ આપ કે ! સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું હાં !
વોઈ મેં ખુદ.

લોખીલાલે લાલીઆને કહ્યું, લાલીઆ ! જા આ સોદા-
ગર સાહેબને આપણી વખારો બતલાવ્ય ! લાલીએ કહ્યું,
આલો સોદાગર સાહેબ, હું તમને વખારો બતાવું,
સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, ચેઠણ ! આપજ દીખલા
જોને ! લોખીલાલે કહ્યું, આ મારો લાલીઓ બતાવશે,
તે જોઈને તમે અહીંઆં આવો; મારે જરા ધરમકા કામ છે.

સોદાગર વેશમાં વોણાને લઈ લાલીઓ વખારો
બતાવા ગયો, ત્યાં લોખીલાલે કહ્યું ધરમનું કામ તો એ
છે કે, હજી પેલો ઠઠીઆરો કેમ ન સુવા ! જો આવી

પહોંચે, તો તે ઠીક, નહીતર વેહેપારનો લોહ કળાઈ જશે,
આ પ્રમાણે વીચાર કરે છે, ત્યાં કઠીઆરો આવ્યો.

કઠીઆરાને ઠાલી હાથે ભારો લાધા વિના આવતો
નેહ લોભીલાલે અચંચો પામ્યો, અને કહ્યું, દીકરા !
આજ ભારો કેમ ન લાવ્યો ! કઠીઆરાએ કહ્યું, શેઠ !
હવે ભારો હીસાળ કરો ને ! લોભીલાલે વાણીઆ વીધા
કરી કહ્યું, હા ! હા ! હા ! ભારો દીકરો ગાંડોને ગાંડોજ
રહ્યો, શેઠ કુશી ઠાલ્યું, ત્યાં કઠીઆરાએ ફરીથી કહ્યું.
શેઠ ભારો હીસાળ કરોને ! લોભીલાલે કહ્યું, ભાઈ !
બાપુ ! શેનો હીસાળ માગે છે, કઠી કઠી બધારે રોટલો
નેહએ છીએ, તો હમેજ આપીએ છીએ ને ?

કઠીઆરાએ કહ્યું, શું બાવાના ચંદનનાં લાકડાંની
કીમત રોટલોને મરતુ ! લોભીલાલે ચીઠાઈને કહ્યું, ગમેડીના
બાવના ચંદન તારા જનમમાં જોયાં છે ! જા બાપુ જા !
મારી સાત થીગડાંની બંડી અપાવું છું (લાલીઓ સોદા-
ગર વેશમાં બીણાને બખારો બતાવીને તેડી લાવે છે)
લાલીઆને નેહ લોભીલાલે કહ્યું, દીકરા લાલીઆ ! જા આ
કઠીઆરાને મારી સાત થીગડાવાળી બંડી આપજો. (કઠી-
આરા) જા દીકરા તને બંડી આપશે : કઠીઆરાએ કહ્યું,
પણ મારો હીસાળ કરો ને ! લોભીલાલે કહ્યું, જા ભાઈ
જા ! ઉપરથી જુના જોડા પણ આપશે.

કઠીઆરાએ સોદાગર વેશમાં બીણાને કહ્યું, સોદાગર

સાહેબ ! આ શેઠ પાસેથી મારો હીસાબ આપાવો. ગરીબ કઠીઆરા ઉપર એટલી મેફેરબાની કરો. સોઢાગરે કહ્યું, શી બાબતનો હીસાબ ? એમ શેઠને પુછ્યું. શેઠે કહ્યું, ગરીબ કઠીઆરો છે, રોજ કાઠીનો ભારો લાવતો છે કીમતમાં શેટલોને મરચું લેતો છે, પછી તેનો છું હીસાબ રહેતો છે ?

કઠીઆરાએ કહ્યું, પણ શેઠશ ! સોઢાગરશ ! છું બાવના ચંદનનાં લાકડાંની કીમત શેટલો ને મરચુંજ ! સોઢાગર વેશમાં વીણાએ કઠીઆરાને પુછ્યું, કયા બાવના ચંદન ! કઠીઆરાએ કહ્યું, હા, જુવો આ ! એમ કઠી લાકડાનો નમુનાનો કડકો સોઢાગરને બતાવ્યો.

સોઢાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું શેઠશ ! ઈસકા હીસાબ ચુકાદો, ગરીબકું કીસલીયે સતાતે હો ? ગરીબકી હાય લેનેમેં કુચ ફાયદા નહી, લોખીલાલે કહ્યું, ગધેડીકા જુઠા હે, કઠીઆરાને કહ્યું, ગધેડીના ફજેતો કરવા આવ્યો છું કેમ ! કઠી મારી કહાડયો.

સોઢાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, શેઠશ ! બાવના-ચંદનકા ભારા વો નહી લાતા હે, તો તુમેરે જ્યાં બાવના-ચંદનકે લકડે કહાંસે આતેહે ? લોખીલાલે કહ્યું, પાદ સોઢા-ગર સાહેબ ! તમે ખરા ! વેપારનો લેક મફતમાં બાણી જવો હશે ખરૂ કે ?

એ પ્રમાણે વાતચીત ચાલે છે ત્યાં ચાર વાણીઆ માણને લઈ કડીઆરો આવી પહોંચ્યો, માણને કડીઆરોએ કહ્યું, મહાજન માળાપ ! આ રોક પાસેથી મારો હીસાખ અપાવો. આ ખાવનાચંદનાં લાકડાંનો સાડાત્રણ મણનો ભારો આજ પાંચ વરસથી રોક આ રોકને ત્યાં નાંખું છું. ને આજ હીસાખ કરવા કહ્યું ત્યાં મને મારીને કહાડી છુટ્યો.

મહાજન પૈદી ધરમચંદ નામતા વાણીઆએ કહ્યું, કરમચંદ ! કરમચંદે કહ્યું કેમ ધરમચંદ કરમચંદે કહ્યું મારો ભેટો પાંચ વરસમાં વધી ગયો, તે આ કડીઆરાથીજ. ખારોખાર વેપાર કરે, તે લેલ ક્યાંથી કળાય (લોભીલાલને) આપી દે ! આપી દે ! ગરીબનો હીસાખ આપી દે !

લોભીલાલે કહ્યું, આપો તમરા ધરનું, તમને કેમણે પંચાત કરવા લેડાવ્યા હતા, તે દોડ્યા દોડ્યા અહીં આવ્યા ! અહીં આ ખાવનાચંદન જોયાં છેજ કેમણે ! લોભીલાલે એ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યાં લાલીઆએ મહાજનને કહ્યું, ચાલો હું ખતાણું મહાજન વખારો જોવા જતાના વીચારે લોભીલાલની જામારો તરફ લાલીઆ-સામે જવા નીકળ્યું તેમને રોકીને કહ્યું, ખબરદાર ! કેઈ જતા નહી, તમારે પાંકડી વખારો જોવાનો શો અધિકાર છે ? (લાલીઆને) ગમેડીના ક્યાં છે વખારો !

સોઢાગર વેશમાં વીણા કે જે આ બધી વાત સાંભળતી હતી, તેણે શોઢાગરનો પોશાક દુર કરી ખરા પોશાકમાં ઉભી, અને કંઢયું ચોઠા ? આ વીણાને જ્યોળખો છે ! લોભીલાલ અને મહાજન અચંબો પામ્યા, અને વીણાને સવિનય પ્રજ્ઞામ ક્યા; લોભીલાલે કંઢયું, કેણ વીણા સુંદરી ! વીણાએ કંઢયું, હા હું વીણા તને કહું છું કે આમનો જે હીસાબ નીકળે તે આપી દે, મહાજન તમે બ્યાજબી પંચાત કરી કઠીયારાને કઠાયારાનું લહેણ અપાવે. એ મારા શીરછત્ર છે, ને હું તેમની દાસી છું. એ મારા નાથ છે. ને હું તેમની સ્ત્રી છું.

લોભીલાલે કંઢયું, વીણા બા ! જો કે હીસાબમાં તો કાંઈ નીકળતું નથી, પણ તમે કહો તો સો બસો રૂપીઆ આપું, વીણાએ કંઢયું, હરામની પાઈ હમારે હરામ છે. હીસાબે નીકળતું લેવાનુંજ હમારૂ કામ છે, હકતું લેવું છે, હરામનું જોઈતું નથી. માટે કહું છું કે હીસાબ આપીદો, હીસાબની પંચાત કરનાર મહાજન તૈયાર છે, ઘરમાં બખારો પણ તૈયાર છે, સાથે નમુનો પણ તૈયાર છે. રીતસર નહીં સમજે તો સીપાઈઓ પણ તૈયાર છે, ને બેઠીઓ પણ તૈયાર છે. કહો હવે શી વાર છે ? ઈશ્વર સાથાનો મદદગાર છે.

લોભીલાલે કંઢયું, કાંઈ નથી બા ! કાંઈ નથી એમ કહી મહાજનને કંઢયું, જો જો. વાણીઆના ઘરમાંથી

બોલું કઠાવજો, મહાજને કહ્યું, જેમ હમને યોગ્ય લાગશે તેમ પંચાત કરીશું. પણ ધર્માદામાં પાંચ હજાર પ્રથમ આપવા કમુલ કરે, તો પંચાત કરીએ.

લોભીલાલે કહ્યું, ધરમાદો શેનો ! મહાજને કહ્યું, પંચાત કરીએ તેમાં હમને શું લાભ ! તારી પાસેથી ધરમાદો કરાવીએ એજ લાભ, લોભીલાલે કહ્યું, ધરમાદામાં તો એક પાઈ પણ આપનાર નથી, મહાજને કહ્યું, ત્યારે એમ પંચાત પણ કરનાર નથી, આ ચાલ્યા, એમ કહી મહાજને જવા માંડ્યું, તેમને રોકીને કહ્યું, લાઈ કમુલ છે, પણ જો જો ? અભાગીઆઓ વાણીઆના ધરમાંથી કઠાવતા ! મારો બેટો ભણ્યો છે તો લમરડા જેટલું, ને એકદમ શી રીતે વધી ગયો, તેનો વીચાર કરતો હતો પણ હવે બળર પડી કાંઈ આખું કોહોણું તે શાકમાં ભય ? કેમ કરમચંદ વિચાર કરજો, જોજો લોભીલાલે કહ્યું. મહાજને કહ્યું, એતો હમને યોગ્ય લાગશે તેવી પંચાત કહીશું,

એ પ્રમાણે કહી મહાજને વીચાર કરવા માંડ્યો; કરમચંદે કહ્યું, કેમ કરમચંદ ? કરમચંદે કહ્યું, કેમનું શું પુછો છો ? આ કહીઆરાને લઈને તો આ સાદાળીવાળો થયો છે માટે તેની, જે મીલકત હોય, તે અડધા અડધ કહીઆરાને આપે. મહાજન સમસ્તે કહ્યું, તે બરાબર છે એમ એકમતે મર્ધ બીજાને કહ્યું, ભુવો બીજા બા !

લોભીલાલની જેટલી પુંછ હોય, તેની અડધો અડધ પુંછ આ કઠીઆરાને આપે; વીણાએ કહ્યું તે હાલને હાલ અપાવો, હમારે માધવ ગોવોંદની બત્રાએ જવું છે,

લોભીલાલે કહ્યું ગજબ કર્યો ! ધરમચંદે કહ્યું, એતો મહાજનને દેયે બેઠું, તેમ કર્યું, વીણાએ કહ્યું, કાંડીની સાદાળીમાં આ ગરીબ માણસની મહેનતે સાદાળીવાળા થયા, તેને અડધુ આપતાં પણ જીવ ચાલતો નથી કે ! ગરીબના ખરા પરસેવાની મહેનતના પૈસા ડુબાવનાર અને ગરીબોનાં ગળાં રેહેસનાર તમે ખાતરીઆ ચોર છે. વાડ ! બોલેલું પાળશ તેની કબુલાત કોણ આપે છે.

વીણાએ કહ્યું, આનો જમાન કોણ થાય છે ! લોભીલાલે કહ્યું, શું મારા શાહુકારના એ જમાન કે ! કઠીઆરાએ કહ્યું, તમે તમારી શાહુકારી પાણીમાં બોળી છે. તમે શાહુકાર નથી, પણ ઘોળે દહાડે ખાતર પાડી, સામાને લુટી લેનાર ખાતરીઆ ચોર છે. વીશ્વાસે સોંપેલાં ગરીબોનાં ગળાં રેસનાર ખુનીના એ ખુની છે.

લોભીલાલે કહ્યું, તું પણ બોલ્ય ! તારો પણ વખત છે ! વીણાએ કહ્યું, તે શું બોલે છે ? તમે હાથે કરીને જ બોલાવો છો. જેના હાથે તમે સાદાળીવાળા થયા, તેમાંથી અડધી સાદાળી આપતાં પણ જીવ ચાલતો નથી, તો તમારા જેવા સામાને ધુતી લેનાર ધુતારા, કગારા ને ચોર શા માટે નહીં ચાલે, હીસાએ નીકળવું હમને

એકદમ આપી દે. લોભીલાલે કહ્યું, થાલો એ પ્રમાણે કહ્યું ત્યાં વીણાએ કહ્યું.

ગાયન.

વીણા— (મોઢે મીઠું લોલી લોલી) એ રાહ

લોળા જનોને ભભાવી રાંક જનોને સતાવી,

કરો હોઈઆં તમામ.

લઈ આપણો દબાવો લેવા આવે ત્યાં સતાવે.

ધિક મહાજનનું નામ,

ધરે ભરૂસો તમારો તેવા જનને ઠાર મારો.

તમને ધિક્કાર ધિક્કાર—લોળા

ચારોના ચાર તમે હુઆ પુની છે.

છે તમને ધિક્કાર—અતિ શ્રીટકાર,

પાપ માજમ ખાઈ કરો મજા.

શાહુકારીનો આ ખતલાવ્યો ઠીક સાર—

આ પ્રમાણે શ્રીટકાર આપી મહાજનને સાથે રાખી તંની મીલકતનો હીસાણ કહાડી અડધી મીલકત લઈ વીણાએ કહ્યું, નાથ ! હવે ચાલો માધવ ગોર્વીદની જાત્રા કરી માત્રુ થાહ કરવા સિદ્ધપુર જઈએ. કઠીઆરાએ કહ્યું, મારા ભાગ્યને ખીલવનાર સુધક સુંઢરી ? તમારી મરણ પ્રમાણે વર્તવા તૈયાર છું, વીણાએ કહ્યું, નાથ મારી મરણ શાની ! હુંતો આપની તાણેઠાર છું, સુંઢરી તું તાણેઠાર નથી, પણ આ ગરીબ કઠીઆરાના ભાગ્યનો ભં.

કાર છું ! કંગાલ કઠીઆરાની કર્મ આધાર છું ! વીણાએ
કહ્યું, નાથ ! આપની કંગાલીયત દુર થતાં આપ સુખક
સાહ્યની લોગદાર છો, આ દાસીના સરદાર છો, આ
ભામીનીના ભરધાર છો, આ સુંદરીના શીરછત્ર પ્રાણાધાર છો.

કઠીઆરાએ કહ્યું, સુખક સુંદરી ! આ કંગાલ ક-
ઠીઆરાનાં દુર્ભાગ્યે હુપાયેલી સાહ્યનીને તમેજ મેળવનાર
છો, અને તેનાં તમેજ લોગદાર છો, હજારો રાત્રીના
અંધકારમાં ખીકાયેલું નસીબ રૂપી કમળ દીનકર રૂપ
ખની તમેજ ખીલવનાર છો, તમે દીનકર રૂપી આપો
આપ પધાર્યા ત્યાં કમળને ખીલવતાં શી વાર !

વીણા સુંદરીને પોતાના શુભ પતીને સુખે સાંભ-
ળવા જેમ હાથા માણસને પોતાના શુભ સાંભળવા રૂચે
નહી તેમ રૂચ્યા નહી, સુખ માણસોજ પોતાના શુભ
પોતાના મોંઠે ગ્રવાતાં સાંભળી ખુશી થાય, પણ વીણાસુંદરી
ઘણી હાહી, અને વીચીક્ષણ હતી તેથી તેણે કઠીઆરાને
કહ્યું, નાથ ! હવે કુચલી જવાદો, અને સિદ્ધપુર તરફ
સીધારો, કઠીઆરાએ કહ્યું, જેવી તમારી ઇચ્છા, ભલે ચાલો;

વીણાએ કહ્યું, નાથ ! હવે તો સાહ્યની મળી છે,
મોંઠે સાહ્યનીને ઘટ્તો પોશાક ધારણ કરો, વીણાનું આવું
ખોલણું સાંભળી, કઠીઆરાએ પોતાનો કઠીઆરાનો પોશાક
દુર કર્યો અને અમીરી પોશાક ધારણ કરી, વીણા સુંદરી
સહ સિદ્ધપુર જવા નીકળી પડ્યા.

મકરણુ કે જી.

કાલુરો.

મોતી વેરો ચોગણાં. કાળ કહી નહીં સાદા;

જે વીણા દુરથી, દોડી લેવા ધાય.

હીને સાથે લઈ તાંતોલખાં નહીને સામે કાંઠે
આવી પહોંચ્યો, રસ્તે ચાલવાયો વેલી કુંવરી
ચાકી ગઈ હતી, તેથી તે નહીની રેતીમાં સુઈ
ગઈ; જે રાજકુંવરીને સુખમલનું નરમ ખીજાનું
પણુ શરીરને ખુંચતું હતું. તે રાજકુંવરી નહીની

બાકી રેતીમાં સુઈ ગઈ, છતાં તેને થાકને લીધે રેતીનું
ખીજાનું બહાણ હીમ જેવું લાગ્યું; કહેવત છે કે.

સુખ ન જીવે ટાઢો ભાત, ઉંપ ન જીવે તુટી ખાટ

તરશ ન જીવે ધોળી ઘાટ, ઇસ્ક ન જીવે ભાત કભાત

તે સુખજ રેતીના ખીજાનામાં પણુ થાકના લીધે
નીંદ્રાદેવીના કળબમાં પડી, વેલી નીંદ્રાધિન થઈ, ત્યાં તાં-
તોલખાં બલમસીંહતા મોહોટા ઇનામની આશાના હવાઈ
કીણા આંધતા તે પણુ તેજ રેતીમાં થાકને લીધે આડો
થયો, અને હવાઈ તરંગો ધરતો ધરતો તે પણુ નીંદ્રા-
વશ થયો,

થોડી વારે બલમસીંહ ત્યાં આવી પહોંચ્યો, અને
તેમને શોધવા લાગ્યો. શોધ કરતાં કરતાં વેલીને અને તાં-

તોલખાંને નીંદ્રાવશ બોધ વીચારમાં પડયો; તેણે વીચાર્યું કે, આ ગવર્ધ્યાનું સાલ જળદ છે, માટે તેને કાઢ રીતે કાર કરવો. જેથી તે સાલ દુર થતાં, વેલીને લઈને પસાર થઈ જવાય.

એવો વીચાર કરી જ્ઞાનમાંથી તલવાર કાઢી ગવર્ધ્યાને મારવા ધસ્યો, પણ પાછો વીચાર કર્યો કે, જો ગવર્ધ્યાને તલવારથી મારેલો બેશે, તો કુંવરી મારા માટે ખોટો મત બાંધશે; પણ બીજો કાંઈ રસ્તો નીકળે તો સાફ કે જેથી સાલનું સાલ જાય, અને કુંવરીને તેને માટે મારા ઉપર ખંડેમ પણ ન આવે. એવો રસ્તો સોધવામાં શું થાયો,

થોડીવાર વીચાર કરી બાબુમાં નજર કરતાં, મોઢોટો પથર તેની દ્રષ્ટીએ પડ્યો. પથરને બોધ તેણે વીચાર્યું, આ પથર તેના માથામાં મારૂં, કે સુકે આં કુર્ચા વિના સધામ પહોચી જાય, પણ તેની લાસને નદીમાં ફેંકી કંઈને કુંવરીને જાગૃત કરવી, જેથી કુંવરીને બંદેમ રહેશે નહીં; કદાપી પુછશે, તો કહી શકે તે તો તને સુકીને આવ્યો જયો હશે, હું અહીંઆં આવ્યો, ત્યારે તે મારા બેશમાં આવ્યો નહીં, ને તમેને જોતાંજ મેં તમેને જાણત કુર્ચા, એ રસ્તો ઠીક છે,

એ પ્રમાણે વિચાર કરી પથરા તરફ ફર્યો, અને તેની પાસે જઈને બે હાથે તે ઉંચકી, અને તાંનોલખાંને મારવા માટે ઉંચો કર્યો, ત્યાં પથરા નીચેથી મોઢોટો સર્પ

નીકળી તેના પગે પીંટાયો, સર્પ આવી જાલમસીંહના પગે
પીંટાયો, ત્યાં, જાલમસીંહના હોશ કોશ ઉઠી ગયા, અને
હાથમાંનો પથ્થર પડી જતાં ખચાવની યુગ પાડવા લાગ્યો.

જાલમસીંહે ખચાવની યુગ પાડી, ત્યાં તાંતોલખાં તથા
ચેલી એકદમ એ બાકળાં જાગી ઉઠ્યાં, અને જાલમસીંહની આ
કથીતી જોઇ તે બંને રસ્તે પડી ગયાં. જાલમસીંહને હવે ખાત્રી
થઇ કે હવે આપણે જીવવાના નથી, જો સર્પે ઠંસ કર્યો, તો
તો બધું રહ્યું, આ જાલમસીંહ બાકળાં સાથે વરસ પુરાં
થઇ જવાનાં જો કોઈ હરીનો લાલ આવીને, ખચાવે તો
ખચાવ થાય નહીં તો પછી રામ સરણ તો છેજ.

એ પ્રમાણે મ્હોતનાં સપાટામાં પડેલો, ખચવા મારે
યુગ પાડી રહ્યો છે, ત્યાં કઠીઆરો અને વીણા સુંદરી
સિદ્ધપુર જવા નીકળેલાં તે ત્યાં આવી પહોંચ્યાં,

જાલમસીંહને સર્પના સપાટામાં જોઈ કઠીઆરાએ
એક બંદુકના ભડાકે સર્પને ઠાર કર્યો અને જાલમસીંહને
મ્હોતના બચથી મુક્ત કર્યો, મ્હોતના બચથી દુરથતાંજ
તે વીણા સુંદરી કે જેને તેના પીતા શયસીંહે એક કંગાલ
કઠીઆરાને વરાવેલી, તે વીણા સુંદરીને એક અમીર જેવા
માણસ સાથે જોડ તે અભયજ થયો; જાલમસીંહે કહ્યું

કોણ વીણા સુંદરી ! વીણાએ કહ્યું, કોણ જાલમસીંહ ?
જાલમસીંહે કહ્યું, હા વીણાએ કહ્યું, તમે એ! લા અહીં ક્યાંથી
જાલમસીંહે કહ્યું, શીકારે નીકળ્યો હતો. તે એક હરણપાછળ

પડતાં આટલું બધું દુર નીકળી ગયો, અને આ સર્પના પાસમાં સપડાઈ ગયો; રીસાલો બધો પાછળ આવે છે, (વીણાને જોઈ બલમસીંહે વિચાર કર્યો, વેલી માટે ફાગટ મહેનત કરી મહેનત તો આને માટે સબ વાર છે, શું મીકું, બોલવું, શું, રૂપ ! શી કાંતી !) વાર ? તમારી સાથે આ મહા-ભાગ્ય કેણુ છે. ?

આ પ્રમાણે કહ્યું; મારા માથાના મુગટ તેજ કઠીઆરા, કે જેમની સાથે હું વરી છું, બલમસીંહે કહ્યું, વેલીના શા હાલ થયા, તે તમે સાંભળ્યા, ? વીણાએ અથાંબો પામી પુછ્યું, શા ? બલમસીંહે કહ્યું, પોગળ વેરાઈ ગયું, જોધ-પુરનો રાજકુવર સાચો નહીં પણ બનાવટી નકલનો વીણાએ ઉઠાસ થઈ કહ્યું, મેં તેને પ્રથમથીજ કહ્યું, હવે, પણ તેણે માન્યું નહીં, અને છેવટમાં દુગ્ધ સાગરમાં ડુબી અભણ માતાએ અને અભિમાની પીતાએ તેને અભીમાની બનાવી અને તેજ અભીમાને તેને આ હીશા લવરાવી, જે તે હીવસે મારૂં કહેવું તેણે માન્યું હોત; તો તેની આ દશા ન થાત, પણ તેના નશીબમાં એવું લખાવી લાવી હશે, તે કેમ મીઠ્યા થાય.

એ પ્રમાણે શોકના ઉદગારો વીણાના મુખમાંથી નીકળવા માંડ્યા, ત્યાં કઠીઆરાએ કહ્યું, મુધક ! મુંડરી ! તેનો શોક નકમો છે. સૌ સૌના નશીબ પ્રમાણે બને ભાય છે, તમે સમજી મધ શોક શામાટે કરો છો ? મારી મને આશા

તડોતી, કે આ સ્થીતીએ પહોંચું. પણ આ સ્થીતીએ પહોંચવાનું લખેલું, કે તમે ભાગ્યદેવી મળી ગયાં, અને આ કંગાલ કઠીઆરાના દળદર ટળી ગયાં.

વીણાએ કહ્યું નાથ ! આપનું કહેલું સત્ય છે; પુર્વ ભવનાં સંચિત આ ભવ ભોગવવાનાં છે; જે જે બને છે; તે પુર્વના સંચીતનેજ લીધે, ભલમસીંહે કહ્યું, તમે ક્યાં બચો છો ? વીણાએ રહું માધવ ગોવીંદની ભત્રા કરવા સિદ્ધપુર જઇએ છીએ; તમે ક્યાં બચો છો ?

ભલમસીંહે કહ્યું, હું પણ સિદ્ધપુરજ આવું છું વીણાએ કહ્યું, તો ચાલો, અમોને તમારો સારો સંગાથ મળ્યો. ભલમસીંહે કહ્યું; તમે આગળ ચાલતાં ચાલો, હું પાછળ મારા માણસોની તર્ફચારી કરી આવી મળું છું. વીણાએ કહ્યું સાર, જલદીથી આવી મળજો. એ પ્રમાણે કહી. વીણા અને કઠીઆરો ત્યાંથી સીદ્ધપુર તરફ વિદાય થયાં.

તેઓ ગયાં, ત્યાં. ભલમસીંહે કહ્યું, આવી મળું છું; બચ્યા આવી મળું છું ! તારા લાયકની તર્ફચારી કરીનેજ આવી મળું છું માધવ ગોવીંદનાં દર્શનની મને અભીલાષા નથી, પણ તે સુંદરીને મેળવવાનીજ ઈચ્છા છે. આવી દેવપુતળી જેવી કન્યા તને કંગાલને તે શોભે ! તે તો મારા લાયકની છે. પણ સીદ્ધી રીતે કાંઈ મળે તેમ છે. એ તો એજ, મારાઓને સમજવા તેના ઉતારેથી ઉપડાવી કાર કરાવું, અને એજ વીણાને આ ભલમસીંદની મોહોવહાર

ખનાવું, ત્યારેજ માફ નામ જાલમસીંહ; આજ્ય મારાઓની તજવીજ કરી તેમની પાછળ પહોંચી જાઉં, એ પ્રમાણે વીચાર કરી કઠીઆરાને તેના ઉતારામાંથી ઉપડાવી ઠાર કરાવા માટે મારાઓની તજવીજ કરવા ગયો.

પ્રકરણ ૪ શું

આવડે ગોવિંદની જાત્રા.

જ્યાં મુંદરી અને કઠીઆરો સિદ્ધપુરમાં આવી પહોંચ્યાં; કઠીઆરાની જાલમસીંહને બચાવવાની બહાદુરી, શસ્ત્ર વાપરવાની સમજ તેમજ રાજકીય લક્ષણો જોઈ વીણાને તેનો સંદેહ ઉત્પન્ન થયો.

પરંતુ ગોર આવી પહોંચવાથી માત્રુશ્રાદ્ધ કરવા જગ્યા માટે ગોરની પાછળ ગયા.

જોધપુરના રાજા જોધાજીનાથ, કે જેણે એક વચનને ખાતર પોતાની સગર્ભા રાણીને વનમાં મોકલી, તેનીજ જીરનામાં જીર્યા કરતા હતા, તેમનો જીરપો આજ પંદર વરસ થયાં એનોએજ હતો તે દુર કરાવા માટે પ્રધાનશ્રીએ તેમને સીધપુર આવવાની સલાહ આપી સમજાવીને સિદ્ધપુર તેડી લાવ્યા હતા. સિદ્ધપુર આવ્યા છતાં તેમનો જીરપો તેવોજ હતો.

ગોર તેમને એક જગોએ ઉભા રાખી ધાદ્ર કરાવાની
।ઈમારી માટે ગયો, ત્યાં નેધાણનાથ પાછા તેજ ઝુરાપામાં
પડયા, અને શોક કરવા લાગ્યા.

ગર્ભ ! અરેરે સગર્ભા સુંદરી ગર્ભ ! આ અભાગી-
આને છોડી ચાલી ગઈ. માંથે વાંઝીઆ મેહેણું મુકની ગઈ
આહા હા ! નીર્ભાગી, પુરો અભાગી આટલું આટલું કરૂં છું,
છતાં તેને મેળવી શકતો નથી. આજે સોળ સોળ વરસ
થયાં તેની જેવી ને તેવી આકૃતિ આ આંગો પાસે ખડી
છે. મુકી મુકાતી નથી, વીંમરી વીસરાતી નથી, પ્રત્યક્ષ
જોવાતી નથી. તેનું રઠણ ધડી ધડી પળે પળે થમા કરે છે.
માધવ ગોવાંદનાં દર્શનનું ભાન નથી, પણ તે સુંદરીના
દર્શનનું જ ભાન છે. ખાતાં, પીતાં, પહેરતાં, ઓઠતાં સર્વ
વાત સુંદરીના અધરામૃતપાનની જ ઇચ્છા છે, પહેરવામાં તે
સુંદરીના પ્રેમની જ ઠક્કની પહેરવા ઇચ્છા છે, ઓઠવામાં તે
મધુરીનું મધુર બાથણ આ રૂવે રૂવે છવાઈ રહ્યું છે તેની
જ ઇચ્છા છે. પણ સુંદરી ક્યાં ?

પ્રધાનજીએ કહ્યું, રાજવી ! નાહકનો કલેશ શા
માટે કરો છો ! બનવા કાળે બની ગયું, તેને આજ સોળ
સોળ વરસ થઈ થયાં છતાં નથી લગાડતા રાજ કાજ તરફ
લક્ષ, નથી લગાડતા સ્ત્રીમાં લક્ષ, નથી લગાડતા ખાવામાં
લક્ષ, કેઈ વાત ઉપર લક્ષ લગાડતાજ નથી, એ તે તમોને
શોભે ! તમારા ઝુરાપો દુર કરવા હું તમોને માધવગો-
વીંદને પારે તેડી લાવ્યો છતાં અક્ષીં પણ એનાં એજ !

જેધાણનાથે કહ્યું, પ્રધાનજી ! તમારૂં કહેવું સત્ય છે, પણ તમારું કહેવું મારા ધ્યાનમાં તો ઉતરતું નથી. મારૂં ધ્યાન તો એજ સોંઘી રાણીમાંજ લાગી રહ્યું છે, સંસાર બધો સુન્ય દેખું છું.

જેધાણનાથ-

ગાયન.

(પ્રેમપુરમાં તણાથ નામ મારીને) એ રાહ.
દેખુ સુન્ય સંસાર જોઉં ધારીરે, પ્રિયા નામ ઘાવ ઉરકારીરે.
પ્રીયા હશે તું ક્યાં, શોધી જાઓ જ્યાં ત્યાં,
જુલો જામર ભટકુ ઠમજ વીહારીરે-પ્રિયા નામ.
જપુ તુજ ભવ શાણી, ધરી તુજ ધ્યાન રાણી,
મળીશ ન શકુ જાણી, ક્યાંથી મળનારીરે-પ્રિયા નામ.
રહ્ય ચીરાય મારૂં, ગતી મતીને વિસારૂં,
ક્યાંથી મળે હર્શન મારૂં, શોધી પ્રિયા મારીરે-પ્રિયા.

રાજાને લઈ પ્રધાનજી આજ્ઞ કરવા માટે ગયા, ત્યાં કઠીઆરો, બીજા સુંદરી, અને ગોર આવી પહોંચ્યા. ગોરે કહ્યું જનમાન રાજા પેલા સામા તીર ઉપર તમને આજ્ઞ કરાવાનું છે માટે ચાલો તમે નાહીને તણઆર ચાલો, તેટલામાં હું આજ્ઞ સામગ્રી લઈને આવું છું, એ પ્રમાણે કઠી ગોર આજ્ઞ સામગ્રી લેવા માટે ગયા.

ગોર ગયા ત્યાં કઠીઆરાએ કહ્યું, સુધડ સુંદરી તમે બહીઆંજ બેસો, હું સ્નાન કરવા જાઉં છું. એમ કઠી કઠી-ચારો સ્નાન કરવા ગયો, અને બીજા સુંદરી પતીની આ-

જાને માન આપી ત્યાંજ રહી, કઠીયારના ગયા પછી
વીણા સુંકરી કઠીયારા સંબંધના વીચારમાં પડી,

વીણાએ વીચાર્યું, પતીની જાત કઠીયારાની નથી, તે
તો ખુલ્લુ છે. એકજ ગોળીથી સાપને ઠાર કરી જાલમસી-
હને બચાવ્યો, તે શું ઓછી બહાદુરી છે? તેમના હથી-
યાર બાંધવાની, તેમજ વાપરવાની ચાતુરી તદ્દન રાજસી
છે, તમાં તો શક નથી. તેમના હાથે બાંધેલું માદળીયું
વાંચવાનો વખત આવ્યો છે, માદળીયું વંચાતાં તે બધે
લોક ખુલ્લી જવાનો તેતો નિઃસંશય છે.

તેમનું મીઠું મનહર બોલવું ? રાજસી ચાલ ?
અલૌકિક બુદ્ધિ ? પોશાક પહેરવાની ઢબ ? એ બધી કઠીયારાની
જાતમાં ક્યાંથી હોય ? ને હોય પણ ચેની ! તે તો બિચારો
લાકડાં વેચનારને પેટ અવતાર લઈ આવું શીક્ષણ ક્યાંથી
મેળવે !

ભાગ્ય ! ભાગ્ય ! તું એક અજબજ છે ! તારા
આધારે સતોષે રહી છું, તો તું એક કદપવૃક્ષ સમાનઉપર
આશાનાં અમૃત ફળ બેસવાની તૈયારી છે, મોઢોર તો બેસી
ચુક્યો ! ફળને હવે વાર નથી. પતી આવે એટલીજ વાર.

પ્રથમ તો મન મોહનને કહેવાની કે માદળીયું લાવો,
તે વાંચવાનો થયો છે હાવો મન સુંકી વંચાવો અને આ
ભાગાને સુભાગી બનાવો, સુભાગ્યે હિતમ જાત પતીની

નીકળશે એટલે ભાગ્યનો દહાવો. પૂર્ણ થશે શંકા જશે,
અને સમાધાન પણ થશે, પણ વળતે કુભત નીકળી તો !
તો શું ? હું ક્યાં ભતને વરી છું કે તેની ચીંતા હોય !
ભર બભરમાંથી શ્રીફળ ખરીદ્યું છે, તેમાંથી કોપડ ઉમદ
નીકળે કે ખોડ ! વેચનારને શું ! ખરીદનારનું ભાગ્ય.

વીણા—

ગાયન.

ભર ચોટેથી શ્રીફળ બહોરું, ખાવા કોપડ ખંતેલ;
સાડ ખોડ કર્મે નીકળવું, ભાગ્યું ચાણા સંતે જેવી
ભત ભાતને નથી વરી હું, ભાગ્યે લખ્યા પતી પામીલ
ભત કુભતી નીકળે ગમે તે, ધાર્યું થશે ગજગામી-જેવી
કુભતી કઠીઆરા ભણી ભેળને છે પતી સ્થાપાલ;
પરભવ પુન્યે મળ્યા મુલાગી ભાગ્યમાં પ્રભુએ આપ્યા-જેવી
એજ પતી છે એજ પ્રભુ છે, એજ આ સતી શણગારલ,
પ્રભુ ગણીને સેવન કરવું એજ સતીનો ઉદ્ધાર— જેવી

આ પ્રમાણે સતી વીચાર કરે છે, ત્યાં કઠીઆરો
આબેા, અને કહ્યું, સુંદરી ચાલેા, આઠ વીધી સંપુર્ણ
થઈ રહી. હવે આપણે ઉતારામાં જઈએ; વીણાએ કહ્યું,
નાથ પધારો, એ પ્રમાણે કહી તેઓને ગોરે આપેલા ઉતારો
તરફ ગયાં.

પ્રકરણ ૫ મું.

વીણા અને કઠીયારો ઉતારામાં.

તારામાં આવી વીણાએ 'કહયું', નાથ માધ-
વગોવિંદનાં દર્શન કર્યા ? કઠીયારાએ કયું,
હા. વીણાએ કહયું, માતૃશ્રાદ્ધ કર્યું ? કઠી-
યારાએ કહયું, હા; વીણાએ કહયું, હવે તો
આપના જીવને આનંદ થયોને ? કઠીયારાએ કહ્યું

મારી પરમપ્રિયા પ્રાણપ્રાધાર : તે બધુ તારા પ્રતાપેજ,
સુભાગી સુંદરી તારા ભાગ્યેજ આ દશાને પહોંચ્યો છું,
અને આવો સાક્ષી વાળો બન્યો, તે પણ તારા ભાગ્ય-
નેજ પ્રતાપ.

વીણાએ કહયું, નાથ ! હુંતો આપની દાસી છું.
આપ સુભાગીના પ્રતાપેજ મને સુભાગી બનાવી, કેગાલ
કઠીયારણુને પોશાક બદલાવી સાક્ષીવંત બનાવી, તે
આપના સુભાગ્યને લીધેજ, નહીતર હુંતો આપની દાસી છું.

વીણા—કઠીયારો— ગાયન.

(અતુલ સંગાર છો) એ રાહ,

વીણા—અરપણુ તન મન છે

કઠીયારો—વાહરે વાહરે

પ્રિયા મન્ય મન્ય છે

વીણા-વાહરે વાહરે

પરભવ પુન્યે મળ્યા પુન્યશાળી
કઠીઆરો-અરધ્યું આ તન મન ધન છે.

વીણા-વાહરે વાહરે

વન ઉપવન સાથે કરૂ
નાથ ચરણ ધરી માંધ
કઠીયારો-ભાગ્ય ખીલાવ્યું સુંદરી
અહી હીણવાળી હાથ

વીણા-જન્મ સાર્યક માફ સર્વ તમો છે
કઠીયારો-વેચાણુ તમને આ તન છે

વીણા-વાહરે વાહરે-અરપણુ

વીણાએ કહ્યું નાથ ! હવે બધી વાત જવા દો
પેલુ માદળીયું લાવો, અને વાંચાવો; હવે શ્રાદ્ધ કર્યું માટે
તે ઉપર હમારો દાવો. કઠીયારાએ કહ્યું, સુંદરી રહે-
વાદોને કયાં નાશી જવાનું છે, પણ આ માધવગોવિંદનું
તીર્થ તો અજળ !

વીણાએ કહ્યું, અજળ કેમ ન હોય ! પણ હવે
મારી વાત નહી ઉઠાવો. માદળીયુ લાવો, કઠીયારાએ કહ્યું
સુંદરી રહેવા દો, એ વાંચવાથી શું સાર છે ? કદાપી મારી
જાત સુજાત નીકળી કે કુજાત નીકળી; નો સુજાત નીકળી
તો તો ઠીક છે, ને નો કુજાત નીકળશે તો પસ્તાવાનું થશે;
માટે રહેવા દીયો,

વીણાએ કહ્યું. નાથ ! નાહકની મને ખનાવો નહીં. તે માહળીયું વાંચવાની ઉત્કંઠા છે તે પરીપુર્ણ કરો. તમારી જાત મને તે હશે; પણ હું કયાં જાતને વરી છું, કે જેથી પસ્તાવું પડે. ભર જબરે ખીડેલી કળી ખરીદ કરી છે, તે મને તો કેતકીની નીકળે કે કરેણાની નીકળે, તેમાં વેચનારને શું પંચાત પડી છે, ખરીદનારનું ભાગ્ય !

કઠીયારાએ કહ્યું; સુંદરી ! નાહક હક શા માટે કરો છો ? કીક કહું છું કે રહેવા દીયો વીણાએ કહ્યું, નાથ ! એ જાણી વાત કોરે મુકી માહળીયું લાવો. કઠીયારાએ કહ્યું શું તમારી માહળીયું વાંચવાનીજ ઇચ્છા છે ? વીણાએ કહ્યું, નાથ ! શા માટે અધિરી ખનાવો છો ? જલદી વંચાવો.

કઠીયારાએ કહ્યું સુભાગી સુંદરી : પ્રથમ વચન આપો, કે માહળીયામાંની ચીઠીની વાત મારી રજા શીવાય તમારે કોઈને કહેવી નહીં. વીણાએ કહ્યું હવે આ વચન છે એમ કહી તાળી આપી અને કહ્યું નાથ ! લાવો કઠીયારાએ કહ્યું, સુંદરી મનને સાચવી રાખજો. હર્ષ થેલાં થતાં નહીં.

વીણાએ કહ્યું, નાથ ? શા માટે અધિરી કરો છો ! લાવો, લાવો, એવું તે એમાં શું છે કે જેથી આટલું બધું કહો છો ? કઠીયારાએ કહ્યું, સુઘડ સુંદરી ! હવે પછીના મુખનો આધાર છે ! ભાગ્યનો ભંડાર છે ! વીણાએ કહ્યું; ત્યારે તો જલદી લાવો.

કઠીયારાએ કહ્યું, હુંજ વાંચું છું. વીણાએ કહ્યું, નાથ ! જલદી વાંચો, વીણાની અધીરાઈ દુર કરવા, કઠીઆરાએ માફગીયું ફેડી મહીંથી ચીડી કાઢીને વાંચવું શરૂ કર્યું. પ્રથમ વાંચ્યું કે દીકરો મુકી મરે છે. વીણાએ કહ્યું કેણુ ? કઠીઆરાએ કહ્યું, આવે છે ! રખડતી રજપુતની રાણી. વીણાએ કહ્યું શું તમે રાજકુમાર ! ક્યાંના ! કઠીઆરાએ કહ્યું, મુંઢરી ! આવે છે ! આવે છે ! વીણાએ કહ્યું, કહો કહો નાથ જલદી કહો ! નાહકની નહીં ટવળાવો, અધિરીને ખીરી કરો. કઠીયારાએ પાછું વાંચવા માંડ્યું; જોખાણનાથના કુંવર અમર કુમારનો જય થાઓ, આશીશ આપે છે સોઠીરાણી, સાથે મહોરવાળી વીંટીની નીશાની.

વીણાએ અચંબો પાતી કહ્યું, શું તમે જોધપુરના રાજ કુમાર ! કઠીયારાએ કહ્યું હા, પણ બહાલી તમારો તો તાબે-દાર. વીણાએ કહ્યું, નાથ ! પ્રભુની લીલા અગાધ છે? ઈશ્વર બળવાન નથી પણ ઈશ્વર ઉપરની આસ્તાજ બળવાન છે. પીતાએ વેલીને જોધપુરના દરબારનો વૈભવ આપવા ચાહ્યો, પણ તે મારા ભાગ્યમાં લખાયેલો, તે કેવી રીતે મીથ્યા થાય ! વીણા—

ગાયન

શ્રીહા-ગત

જય સુખ કર દુઃખ હરતું !

ભક્તવત્સલ પ્રભુ ટેક નીભાવણુ તું-ટેક.

જમ હંમે તારા, જમ જમ ત્યારા;

ટેક જે ધારે, આકીને તારે, તેને ઉદારે;

તુજ તન મન ધનથી જય કર તું !

રાજવી પ્યારા ! આંખોના તારા ! હૃદય રહીયળા !

ઉદારીડુંબાળા,

આસ્તા ધારી, તારી પ્યારી—જયસુખકર.

હસોટ્ટી મારી, કીધી છે ભારી, પાર ઉતારી પાછળથીરે;

રાજવી પામી, દુઃખ સૌ વામી, એ સૌભાગ્યના મળથીરે

હે જગમર ! સુખકર, દુઃખ હર, જય કર, શ્રેય કર,

રાધાવર.

નટવર; સત્ય એક ગીરીધર—તું—જય

વીણાએ ઠલું નાથ ! આ હાસીને સંસાર મલુ મતાપે

મને ભાગ્યબળે સુધર્યો, એકવાર આ હાસીને પ્રેમનું આલી.

અન આપીને કૃતાર્થ કરે.

વીણા—કઠીયારો— ગાયન

વીણા—આનંદ આનંદ ઉર અતિશે ભોધાણુ કુળદીપક નીકળ્ય.

કઠીયારો—સંતોશીની આમ શુભ ગતી છે.

સાચી નીકાએ સુભાગ્ય ફળ્યાં.

વીણા—(સાડું ખોટું એ ભાગ્ય બળ, એજ ફળ)

કઠીયારો—નિર્ભાગીથી સુભાગી બનાવ્યો,

સતી શાણી છે સુભાગ્યે મળ્યાં;

વીણા—કઠીયારામાથીનીકળ્યા રાજ્યેશ્વરભાગ્યદુઃખારાંપુણ બળ્યાં

ગોખે બેઠે મોરખ મળીઆ નશીલ નટના એતાં ખેલ

કઠીયારો—એલ તમારા મન માનુંની કઠીયારેથી કીધો

વીણા—(બહાલા રાજકુમાર હું તો આપની ઠાસી
ઠાસી નહીં પણ મુખરાસી)

કીયારો—પીતુ રાજમાં જઈએ પ્રીતે

વીણા—પુર્વનાં પાપો સર્વે ટળ્યાં.

કઠીયારાએ વીણાને પ્રેમનું આર્હીંગન આપ્યું, જેમ
વીણુદી પડેલી પ્રિયા પતીને લેટતાં જેટલો આનંદ પામે,
તેથી પણ વિશેષ આનંદ આ આર્હીંગનથી વીણાને થયો,
ત બીબારીને કઠીયારા સાથે આપી, ત્યારે તેને ક્યાં ખબર
હતી કે, આ જોધપુરના કુમાર છે, ફક્ત સંતોશજ આનંદ
માન્યો હતો. ને સંતોષ ક્ષપતરૂં ફળ્યો, અને મીઠાં ફળ
આખવાનો વારો મળ્યો, નેથી તેનો આનંદ કેમ ન થાય !

આર્હીંગનથી છુટા થતાં વીણાએ કહ્યું, નાથ ! આપણે
જોધપુર ક્યારે જઈશું ? કઠીયારાએ કહ્યું, હાલ; હું તૈયારી
કરવા બહિં છું, ને તમે પોલી બાંચો વીણાએ કહ્યું, નાથ
સતી જેઠે પતીને તે તસ્લી હોતી હશે કે ? હુંજ તૈયારી
કરવા બહિં છું, અને આપ પોલી બાંચો.

વીણા—કઠીયારો—

ગાયન

(પાતળીઆ પરિમમ દ્યો શાને)

કઠીયારો—થટે નહીં મમ શાણી મુકોમળ

રાણો કાંઈ મમ રાણો મમને

વીણા—સમઠ્ઠકશ્રમલેવા પ્રીતમણ માનો મારા સમમાનો સમને
ચીંતા ઘટે નહી, શ્રમ હટે નહી, તો તો સતી નહી
એ.....શાસ્ત્ર નીતી—પ્રાણપતી—

કઠીયારો—.....ઘટે નહીં
(શું આવા કેમળ શરારે તે શ્રમ લેવાય !)

વીણા—(ત્યારે સતી બેઠે પતીને તસ્લીએ દેવાય ?)

કઠીયારો—પતીની ચીંતાનો ભાર નિવારે
સતી સુલક્ષણી ધન્ય તેને ધન્ય
સુખમાં વિલાસી દુઃખે બને દાસી

વીણા.....પતી શેવા ચ્યારી

કઠીયારો—આ.....સાચી સતી....ધન્ય મતી....ઘટે નહીં
(શાણી હુંજ જઈ છું, તપુ શ્રમ રહેવા દીયો)

વીણા—(સતીના ધર્મની આડે આવડું હોયતો ભલે, તમે જુલોયો)

કઠીયારો—ધર્મ સતીનો શું ભણે રસીલી !

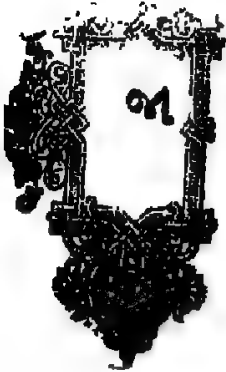
ધન્ય તને ધન્ય લાગો ધન્ય છે

વીણા—ભણું નહીં લાલા ધર્મ બીજે બહાલા જપુપતી માળા

કઠીયારો—આ.....ભાગ્યવતી.... સાચી સતી....ઘટે નહીં

વીણાએ કહ્યું; નાથ ! પોલી બાળો, હું હાલ તયારી
કરી પાછી આવું છું; કઠીયારાએ કહ્યું. ભલે પધારો. પતીની
આજ્ઞા મળતાં સતી તઈયારી કરવા ગઈ અને કઠીયારો પોતે
મુર્છ ગયો.

પ્રકરણ ૬૬.

લમસીંહ કે જે વીણા ઉપર મોહીત થયો હતો તેણે નદીતટેથી કઠીયારાના હાથે સર્પથી મુક્ત થતાં જુદું બહાનું કાઢી લે-
મનાથી જુદો પડી તે કઠીયારાને મારી નાંખી વીણાને લઈ જવાના ઈરાદે માર-
જોની તબવીજ કરવા ગયો, અને નજ-
લીકમાં ચાર કોહોળી રહેતા હતા. તેમની પાસે ગયો.

કોહોળીઓએ કહ્યું અલ્યા આંહી સ્થમ આવ્યો છે ? બલમસીંહે કહ્યું, તમારું કામ પડ્યું છે તેથી આવ્યો છું, કોહોળીઓએ કહ્યું, અમારું શું કામ પડ્યું છે ? બલમસીંહે કહ્યું, એક છોકરાને ઉપાડીને જંગલમાં લઈ જવો છે. કોહોળીઓએ કહ્યું હું કામ ! બલમસીંહે કહ્યું, કાર કરવા, કોહોળીઓએ કહ્યું; તે હમે નહીં કરીએ તું કોઈ પાપીઓ લાગે છે ? બલમસીંહે કહ્યું, ઇનામ મળશે ઇનામ ! કોહોળીઓ કહ્યું, એણે તારું શું બગાડ્યું છે, કે તેને મારી નાંખાવવો છે ! બલમસીંહે કહ્યું, મારી બાથડીને લઈ નાસી આવ્યો છે, કોહોળીઓએ કહ્યું, ત્યારે તો એક બટકે ઉડાડી દેવાના. બલમસીંહે કહ્યું, ચાલો ત્યારે ? કોહોળીઓએ કહ્યું ચાલો હમને બતાવો.

એ પ્રમાણે કહી મારાઓને તેડી કઠીયારો સુતો હતો ત્યાં આવ્યો અને પોતાની પાસે જે જાન કરવાની રીતી હતી તે સુંઘાડીને કઠીયારાને બેલાન કરી મારાઓ સાથે જંગલમાં મોકલી દીધો, અને વીણાને છળવા માટે કઠીયારાને ત્યાંથી મારાઓ સાથે વીદાય કરી તેની જગ્યાએ તેની સાલ ઓઢીને સુધ ગયો.

તે સુધ ગયો, ત્યાં વાણા આવી અને જાલમસીંહ કે જે સાલ ઓઢી સુતો હતો, તેને પોતાનો પતા સમજીને પુછ્યું, નાથ ! :કુંડીઓ કીધ પેટીમાં સુકવી છે ? આ પ્રશ્નનો જવાબ હુદ જાલમસીંહે આપ્યો નહી, તેથી વીણાએ પતીને પુછવા માટે જાગૃત કરવા માટે જાલમસીંહે ઓઢેલી સાલ ખેંચી.

સતીએ સાલ ખેંચી, ત્યાં જાલમસીંહ એકદમ ખેડો થઈ ગયો, અને કહ્યું, કેમ છે મારી બહાલી રીલદાર ! વીણા જાલમસીંહને જોઈ અચંબો પામી, અને કહ્યું કેણુ હુદ જાલમસીંહ ! જાલમસીંહે કહ્યું બહાલી હું જાલમસીંહ ઠાકોર પોતે, વીણાએ કહ્યું, મારા પતી ક્યાં ! જાલમસીંહે કહ્યું. તેના લાયકની જગ્યામાં; મશાણમાં, વીણા દુઃખ દર્શાવ્યામાં ડુબી ગઇ, ને કહ્યું હાય ! બહાલા રાજકુંભાર ! એ પ્રમાણે અફસોસ કરવા લાગી.

જાલમસીંહે કહ્યું, સુદરી ! અફસોસ શા માટે કરો છો ? એ કંગાલ કઠીયારામાં શું મારા બચ્યા હતા ?

મારી સાથે આવશે તો મુખી થશે સમજ્યાં ? વીણાએ
કહ્યું, હરામી જલમડા, મુખી મુર્ખની આડે આવનાર કાળ
મુખા રાહુઆ તને શામ રામ કીડા પડશે અને તારી લાસ
જંગલમાં સડશે અને કાગડા કુતરાં ચુંથશે સમજ્યો ?
તારો છવ બચાવનારને આ બદલો ! જલમસીંહે કહ્યું
એતો જણ્યું ? ચાલ્ય આગળ થા ? વીણાએ છુમ મારી,
કાંઈ આવો, આવો બચાવો ! સતી ઉપર બળાત્કાર થાય
છે, જલમસીંહે કહ્યું, અહીંમાં કીચો તારા બાપ આવનાર
છે ? વીણાએ ફરીથી છુમ પાડી, કાંઈ આવો, આવો,
બચાવો ! સતીના ધરમનું ધરબાળ જાય છે.

વીણાના છુમ સાંભળી જોધાણનાથે ઈંટથી કહ્યું;
હું જોધાણનાથની હયાતીમાં સતીને સતાવનાર એવો જ
માંથાવાળો કાણુ છે ?

જોધાણનાથને જોઈ જલમસીંહ ગભરાયો, અને સતીને
મુકીને નાશી ગયો; જલમસીંહ નાશી ગયો, ત્યાં જોધાણ-
નાથ આવી પહોંચ્યા, અને જલમસીંહની પાછળ સીપાઈ
ને દોડવ્યો કે તે પાપીને પકડીને મારી પાસે લાવો, જોધા-
ણનાથનો હુકમ ચતાં સીપાઈ તે હરામી જલમસીંહને પક-
ડવા તેની પાછળ દોડ્યો.

સીપાઈ જલમસીંહને પકડવા ગયો, ત્યાં જોધા-
ણનાથે કહ્યું, સતી સુંદરી ? તમે મારી સાથે જોધપુર

થાલો, જોધપુર ગયા બાદ તમારા પત્ની- તપાસ કરાવીશું. બીજાએ કહ્યું શું નાથ મળશે ! જોધાણનાથે કહ્યું, જો હયાત હશે તો મળશે, પછી તો પ્રભુની મંદિરા; હાલ તો તમે જોધપુર આવવા તર્ક્યાર થાઓ. હું મારે ઉતારે જાઉં, ત્યાં તમે આવી પહોંચો. એ પ્રમાણે કહી જોધાણનાથ પોતાના ઉતારા તરફ ગયા.

બીજા પતી શોકમાં ગીરફતાર થઈ, અને ક હેવા લાગી, શું નાથ મળશે ! મળવું લખ્યું હશે, તો મળશે; ને તહી મળે તોયે શું ! પણ

બીજા

ગાયન.

(સુંદર શામળીઆ) એ રાહ.

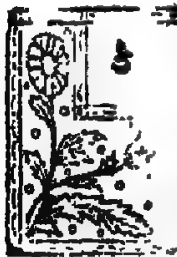
રાજન રઢીયાળા, ક્યાં જઈ બહાલા વશીઆ
આંખોના તારા, ભાગ્ય હમારા ખસીઆ
ભાગ્ય બળે સુપતી મીલાવ્યા, કઠીયારના રાજવી કહાવ્યા
નશીબ નીર્ભાગ્યેથી ગુમાવ્યા, બીચાર ભાવીને એ ભાવ્યા
ક્યાંથી મળે રંગ રસીઆ—રાજન રઢીયાળા
નિર્ભાગ મને ભવરણ રોળી, રાંકડીને રાખે રગદોળી
પ્રાણ વિયોગની સજાવી હોળી,
દુઃખ સાગરમાં દીધી ઝળોળી
દુરભાગ્ય મારાં ધસીયાં—રાજન રઢીયાળા
પાપીએ નીજ પાપ બતાવ્યું, ભવસાગરમાં નાવ ડુબાવ્યું,
કાશીએ કરવત લઉં મનભાવ્યું,

હીમાળે ગળવું કર્મમાં આવ્યું.

હરદેવ ભલે મુજ હરીયા-રાજન.

એ પ્રમાણે દેવને દોશ આપતી વીચાર કરવા લાગી, કે જોધાણનાથ મારા સસરાજી છે. તેમની સાથે જવામાં મને હરકત નથી; પતીની આજ્ઞા શીવાય મંદળી-યાની વાત કોઈને ન કહેવાનું પતીને વચન આવ્યું છે, માટે તે વાત મારે જણાવानी નથી, માટે હાલ તો તેમની સાથે જવામાં સાર છે; એ પ્રમાણે વીચાર કરી સતીસુંકરી જો-ધાણનાથના ઉતારે ગઈ, અને તેમની સાથે જોધપુર તરફ સીધાવી.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

કે ઠીઆરાને મારાઓ જંગલમાં લાવ્યા, અને એ ક ઠેકાણે વીચાર કરવા લાગ્યા, અદ્યા જેહલા, આતો મરી જ્યા જેવોજ છે, પેલા રાંડનાએ ઝેર હુગાડ્યું લાગે છે, તેથી આતો પુરોચઈ જયો છે, આપણે મારવાનો રહયો નથી. જેહલાએ કહ્યું, બાથીડા આ રામલાનું કહેવું જરાજર છે, પણ આપણે ઘડીવાર જેહો, જો હાલયે તો આ અંદુકડીથી ઠાર કરતાં ચેટલી વાર લાજ-

વાંની છે ! રામલે કહ્યું, 'અરે છની યુનના લાઇ કેફ, આ તરવાર તઈયાર છે, હાલ્યો તો તો બે કકડાજ કરી નાંખવાનો.

એ પ્રમાણે ચારે જણા કહુંબો કાઢવા બેઠા, ત્યાં કઠીયારાને ગેનની શીશી સુંઘાડી હતી તેનો અમલ ઉતરતાં તે લગાર હાલ્યો, ત્યાં જેઠલાએ કહ્યું, અત્યા પેલો હાલ્યો ? રામલે કહ્યું ફેડય બંધુકડી ! બંધુક ફેડી તેની ગોળી આડી જવાથી કઠીયારો ઉભો થયો. અને પાસેપડેલી મારાઓની તલવાર લઈ મારાઓની પાછળ ગયો.

મારાઓને ઠાર કરી કઠીયારો વિચારમાં પડ્યો કે હું ક્યાં ગોરનો ઉતારો ક્યાં ! વીણાસુઢરી ક્યાં આ મારાઓ શા ! બંધુકનો બહાર રયો ! આ કાંઈ સમજાયું નહીં; શું કોઈ હુરામીએ મને ઠાર કરી વીણાસુઢરી લઈ જવાની લાલચે આ કર્તવ્ય તો નહીં કર્યું હોય ! હા હા તેમજહશે, નહીતર આવી બીના થેની બને !

અહા ! હા ! હા ! સુભાગ્યે મળેલી સતી શુભ મહ ! હવે એ રસવેલી ક્યારે મળશે ! આત્મ હીણભાગી છવ ગોરને ત્યાં તપાસ કરી પ્રિયાનો પતો મેળવું.

કઠીયારો—

ગાયન

લેટુ ક્યારે સતી નારી, એ લાગ્યવતી નારી.....લેટુ.
ખ્યારી વિનોગની બીરહ પીડાની બીરહીનેજ પીછા .

ઝીક ખ્યારીમાં ભરે પ્રાણ અવર નહીં ધ્યાન, રહે ચીત ખારી....લેકું.
રાજવી બાણી સતીએ શાણી ધરતીતી કેવા ઉમંગ
તે ઉમંગનો થયો ભંગ, ટળ્યો સૌરંગ, બળે ઉરભારી....લેકું.
ખ્યારી કેરો પતો મળશે, ત્યારે થશે દીલ સુખ
તે વીણ સૌ લાગે દુઃખ, વદનું સુખ, સંકુ ન વીરતારી....લેકું.
ભાગ્યવંતીએ ભામા હશે ક્યાં સુખ કે દુખ, મોભર

નીચ કૃત આ કોણ કરનાર, માફે જઈ ઠાર, કટારેકારી....લેકું.
એ પ્રમાણે હાય અકસોસ કરતો વિયોગ દુખે અધિ-
રો બની સતીનો પતો મેળવવાની આશાએ ગોરે આપેલા
ઉતારે ગયો, ઉતારે જઈને ભેતાં, સુંદરી, અને શેઠને
ઘેરથી આણેલી લક્ષ્મીએ બેમાનું નજરે પડ્યું નહીં.
આ દેખાવ ભેતાં જેમ કેળ ઉપર વીજળી પડતાં જેમ
ચીરાઈ ભય, તેમ કઠીયારાનું હૃદય ચીરાવા લાગ્યું;

અકસોસમાંને અકસોસમાં દુઃખી ઉદગારો તેના
હૃદયને ચીરી સુખદાર બહાર પડવા લાગ્યા, તે ઉદગાર
દારા કહ્યું હાય ! સતી સુંદરી ગઈ, સાથે સંપત્તી પણ
ગઈ સુભાગી સુંદરી ગઈ, સાથે ભાગ્યને પણ લેતી ગઈ;
સંપત્તીનું દુઃખ નથી, પણ સુભાગી સુંદરી ક્યાં ગઈ
હશે ! કોણ હરી ગયું હશે ! પુછું પણ કેને ! ગોરને
પુછવાથી પત્તો મળશે એમ સંભવે છે, માટે આત્મ ગોરને
પુછું; એવો વીચાર કરી વિરહાસીમાં રીળાતો રાજકુમાર
ગોરની પાસે ગયો.

ગોરને મળી પુછ્યું, મારી પ્રીયાને તમે જોઈ ?
ગોરે કહ્યું, મને તો કંઈ ખબર નથી. કઠીઆરે કહ્યું,
મારો સર સામાન જોયો ! ગોરે કહ્યું, તેની પણ મને
ખબર નથી. ગોર પાસેથી આવો જવાબ મળતાં,, તેનું મન
સંસાર તરફથી દુર થયું. અને હૈરને દોશ આપવા લાગ્યો.

તેણે કહ્યું હે ગોઝારા દેવ ? તને આવું ક્યાંથી
રૂચ્યું ? તારૂં હૃદય કેવું ? કંગાળ કઠીયારાની હાલતમાં
રાજકુંવરીનો સંબંધ ! ભાગ્યવંતી સુંદરીના ભાગ્ય વહાલવ ?
એવું ન આપ્યું હોત, તો મારે દુઃખી થવાનો વખત શેનો
આવત ? આતોનીર્ધનીઆને સ્વપ્નામાં ધનવાન બનાવ્યો અને
સવાર થતાં નીંદ્રા મુક્ત થયો ત્યાં તેની તેજ દશા ! વંજાને
સ્વપ્નામાં પુત્ર આપ્યો. હુલાવરાવ્યો, કુલાવરાવ્યો, સ્વપ્ન
મુક્ત થતાં તેની તેજ દશા ! તેવી રોતે મારે પણ સ્વ-
પ્નવત્તજ થયું.

સુંદરી ગઈ. સાક્ષી ગઈ, અભાગીની જીવન દોરી
તેવીને તેવીજ રહી, આ સંસાર અટવીમાં દશાના તડકા
છાંચા પ્રાણી માત્રને ભોગવવાના તે ભોગવવાનાજ; સાક્ષીને
રોતો નથી, એતો જીવતો નર ભદ્રા પામશે; પણ સુભાગી
સુંદરી અત્યારે શી સ્થિતિમાં હશે ? મારા કરતાં તે સતીની
દશા વધારે દુઃખદાયક હશે ? ને હોય તેમાં નવાઈ પણ
શી ? સતીતે પતીના વીયોગે કેમ ન આવે ! કેણુ દુષ્ટે
અમારી આ દશા કરી હશે ? હવે શોણુ પણ ક્યાં ?

એ સુંદરીના વીથોળે સંસાર ખારો ઝેર જેવો થયો છે, હવે સંસારમાં સુખ શેનું ? છાંદગીનું સાચું સુખ આંખો, તે જતાં છાંદગી સુખી શાની ? સ્ત્રી પણ પુરુષ છાંદગીની આંખો છે, આંખની કીકી છે, સંસાર અટવીમાં સુખદુઃખનો લોભીઓ છે, તે વિષ્ણુ જીવત વૃથા છે.

કઠીયારો—

ગાયન

(આ સ્વપ્ના સમ સંસાર)

વૃથા પુરુષ અવતાર વગર સ્ત્રી શાણી
તે વીણુ જીવિત ધિક્કાર મનખો ખરે મુગધાણી
સ્ત્રી છે સાચુ ભુથણુ નરનું
જેથી શોભે આંગણુ ધરનું
તે વિષ્ણુ હાથે ! ધર વૃથા ગણાયે, વાંઘ જીવિત લાચારદે-છે.
નાત જાતમાં નામ દીપાવે
સુખદુઃખમાં રહેતી સમ ભાવે
સમ ભાવ ધારે, દુઃખ નિવારે, દુઃખે દીલાસો દેનારદે-છે.

જીવ ? હવે નાહક પસ્તાવો શામાટે કરે છે ? સ્વપ્ન આબ્યું, સુખને લાબ્યું, પણ તે સુખ શેનું ? હવે તેનો પસ્તાવો કરવો ફાગટ છે; હવે આ સંસારથી પણ શું કામ છે ? એ સુંદરી શીવાય આ સંસાર સુખ આ હીણુભાગીને હરામ છે; આ દુઃખી સંસારથી કંટાળેલાને દિલાસા રૂપ મંહજ નથી, સંસારથી ભાગ્યાનો લેડ તેતો

સાથે ગેફજ છે, સતી જતાં મન ભગવંજ થયું છે, સતી
વીણા આ તન પણ ભગવંજ થયું છે. તો પછી વસા પંચ-
રંગી રાખીને કામ શું છે.

જોગી થઈ જંગલે જંગલને દેશોદેશ બમી સતીને
પત્તો મેળવીશ, જો બાળ્યબળે મળી તો તો સમજીશ કે
સુખશું કામ, નહીતર આ સંસારને છેવટના રામ રામ;
હવે મન તું જો સતીના નામની માળા લઈ સમર્થ અહ-
લેક સીતારામ જો પ્રમાણે મનનો નીશ્ચય કરી જોગી થઈ
પ્રિયાની શોધમાં નીકળી ગયો.

હવે જલમસીંહ, કે જે વીણાને સુકી નાઠો હતો,
તે જંગલમાં આવી પહોંચ્યો, જે ઠેકાણે તે આવ્યો, તે
ઠેકાણે ધમો સાધુ જની ઈશ્વર સાધનામાં મશગુલ રહેતો
હતો, અને જીંદગીનું સાર્થક કરતો હતો, તે ઠેકાણે આવી
જલમસીંહ મન સાથે કહેવા લાગ્યો, સુંદરી સાપાટામાં
આવેલી ગઈ, ઈજત ગઈ, આજરૂ ગઈ, ને છેવટે આ દશા
થઈ, સુંદરીને લીધા સીવાય રાજ્યમાં જઈએ, તોપણ નીચું
જોવાનું થાય? હવે કેવી રીતે મેળવવી! જોધપુરના દર-
બારમાંથી ઉપાડવી જો કાંઈ નાહાનું સુનું કામ નથી,
અંપાગદથી વેલીને ઉઠાવી તેવો ફરજ કરીએ, તો તો વખતે
વીણા સુંદરીને વરીએ, જો કાક ધમલા જેવો મળી જાય
તો તો કામ સધાય;

ધમલાતું નામ સાંભળી ધમો કે જે સાંધનામાં બેઠો હતો, તે એકદમ ચમક્યો, અને બલમસીંહે પાસે આવીને કહ્યું, કેણુ લુચ્ચા બલમસીંહે ! બલમસીંહે કહ્યું, હા હા બલમસીંહે ? કેણુ ધમાલાઈ ! ધમે કહ્યું લુચ્ચા ! મારી આ દશા કરનાર તુંજ છે, હવે કહું છું કે મારી વેલી લાવ્ય ? બલમસીંહે કહ્યું, હું પણ કહું છું કે મારી વેલી લાવ્ય ! ધમે કહ્યું ત્યારે વેલી ક્યાં ગઈ ક્યાં ! બલમસીંહે, કહ્યું, મારો બેટો તાંતોલખાં ઉપાડી ગયો.

ધમે કહ્યું હાથ ! હાથ ! હવે ખુશી થયો. બલમસીંહે કહ્યું મારી આ દશા થઈ, તેથી તું ખુશી થયો ! ધમે કહ્યું હા; તારી આ દશા આવી થઈ, તે તારા કર્મેજ થઈ છે, પણ મારી આવી દશા કરનાર તો તુંજ છે.

બલમસીંહે કહ્યું હવે એ વાત રહેવા દે, ને બે વેલીને વરવું હોય, તો ચાલ્ય બેધપુરના કરબારમાં ! વીણાને વેલી બે ત્યાં છે, વેલી તારી ને વીણા મારી; ધમે કહ્યું ઠીક છે મોતીએ ચોકતો પુરો ! પણ બે તારે કામને નામે તરવું હોય, ને વીણાને વરવું હોય, તો તું પણ થા જાવો; મારી કહ્ની તૈયાર છે, ખાસ તારા માટેજ સંઘડ કરી શક્યો છે ! બલમસીંહે કહ્યું જોવા કાવાકાવા રીવાય કામ સુધરે તેમ લાગતું નથી, માટે લાવ જાવો તો જાવો ધમે કહ્યું એ પણ ઠીક છે એક દહાવો, એમ કહી પોતાની જુની

કેની જાલમશી હને આપી તેને પણ ખાવો ખનાવ્યો. ખાવો
ખની ખને જણા ખુશી થયા.

ગાયન.

જોઈ લેજો જગમાં ખાવા
જોઈ લેજો જગત ડગાઈ છે લગવા માંહી સમાઈ
દેખાવ સિદ્ધ સુવાઈ, સી દેખી કહેતા માઈ
જોખનવંતી સી વૃદ્ધોમાં ખાવા જાએ ધાઈ
રાંડી રાંડોને રીઝાવે પ્રિતે લજન કીરતન ગાઈ
અને વળી તાલ બજાઈ વળી સાથ તંબુરા સાહી-જોઈ
લેખ ધરે ભવ તરવા માટે એવા વીરલા કયાઈ
ખનીને ખાવા રામ લજન સઉ રહ્યું રામકી માંહી-જોઈ
આજકાલ ખાવા ઘરઘાલે નીરખો ધારી જ્યાંહી
હુંટાશ ખની હુટે પ્રેમે ઠર ચિંતા કાંઈ નાંહી-જોઈ
એ પ્રમાણે ખુશી મતા સતી સુંદરીના સુખ સુ.
ર્જમાં આડે આવનાર શહુ આ દેખની જોધપુર તરફ ગયા.

પ્રકરણ ૭ મું.

જોધણનાથ અને વીણા.

જોધપુરમાં વીણાને આવે બાર માસ થયા, પણ કઠીયારાનો પતો મળ્યો નહીં, સતી સુંદરી પતી વિયોગે દુઃખી હતી. જો કે તેને જોધણનાથ તરફથી કોઈ વાતનું દુઃખ નહોતું, પણ તન પતી વિયોગનું દુઃખ પાકુ હતું, તેતો ફક્ત દીવસના બારે પહોરને બત્રીસે ઘડી પતી નામના બપ જપતી. પતી વિયોગે ખાનખાન, વસથણગાર આદી તણ પતીનો ખરો પત્તો મળતાં સુધીને માટે સાધવાનો વેશ રાખ્યો હતો.

એક દિવસે જોધણનાથે વીણાને એકાંતમાં માળવા એક શેવકદ્વારા કહેવરાવ્યું; એકાંત મળવાનું કહેણ સાંભળી વીણા સુંદરી અચળો પામી. પરંતુ સતી સુંદરી હીમતથી ડગી નહીં, ને મળવાનું કળુલ કર્યું, અને કહેવાઆવનારને કહ્યું કે બચ્ચો જોધણનાથને કહેજો, કે સુખેથી મળો મને કોઈ વાતની ચીંતા નથી,

સેધકે આવી વીણા સુંદરીનો સંદેશો કહ્યો, વીણાને સંદેશો સાંભળી જોધણનાથ ખુશ થયા, અને મન સમઘે બીચાર ક્યો. કે સતી સુંદરી પાસે જઈને મનની વાતકેવી

રીતે કરી શકીશ ? પ્રથમતો આ જીભ ઉપડવાની નથી, છતાં તેની પાસે જઈને જે થાય તે ખરૂં; એવો વીચાર કરી જોધાણનાથ વીણાના એકાંત વાસ તરફ ગયા.

વીણાના એકાંત વાસ પાસે આંત્રી પહોંચતાં છઠ્ઠીદારે નેકી પોકારી, નેકીનો નાદ સાંભળી વીણા જોધાણનાથ સાથે તેમના પ્રાંતોનો ઉત્તર દેશ સજ થઈ બેઠી, ત્યાં રાજાજી પધાર્યા; જોધાણનાથને વીણા સુંદરીએ સવિનય પ્રણામ કર્યો.

જોધાણનાથે કહ્યું, સુવડસુંદરી ? આજ બાર બાર મહીના થયા છતાં તમારા પતીનો પત્તો મળતો નથી, ને હવે આશા પણ દાગતી નથી કે તમારા પતીનો પત્તો મળે ! વીણાએ કહ્યું, તો રાજાજી આજ્ઞા આપો, કે મારા પતીની પાછળ સતી થઈ સ્વર્ગમાં તેમને જઈ મળું, જોધાણનાથે કહ્યું, સુંદરી ! કેઈ પણ નીશાની વગર તે કેવી રીતે બને ?

વીણાએ કહ્યું, તો આજ્ઞા આપો કે પતીની પાછળ જોગણ થઈ દેશોદેશ ફરી મારા પ્રીયતમનો પતો મેળવું; જોધાણનાથે કહ્યું, છતાં પત્તો નહીં મળે તો ? વીણાએ કહ્યું, તો શું ? જઈ કરવત સુકાવીશ, કે હીમાળે જઈ હાડ ગાળીશ, જોધાણનાથે કહ્યું, સુંદરી જરા મારૂં કહેવું ધ્યાનમાં લ્યો ? સતીએ કહ્યું, સુખેથી કહે.

જોધાણનાથે કહ્યું, સતી સુંદરી ? તેમ કરવાની જરૂર નથી. પતી પાછળ કરવું ઘટે, તેથી પણ તમે અધિક કર્યું છે, પણ મારે તમને એક વાત કહેવાની છે. બોચાર કરી જવાળ આપજો; કેઈ પણ રીતમાં ઉપદ્રવની ધાસ્તી રાખતાં નહીં, આ જોધાણનાથ ઠગારો કે ધુતારો નથી તેની ખાત્રી રાખજો. તમારા મનમાં તમે જેવાં ને તેવાંજ સુખ્તીઆર છો. સમજજો કે આતો એક તમારો બીચાર ભણનાર છે.

વીણાએ કહ્યું, કહે જાઓને; જોધાણનાથે કહ્યું, આજથી સોળ વરસ ઉપર મારી સગર્ભાસતી સોઢી રાણીને મેં હીણભાગીએ સુમાવી, ત્યારથી સંસાર બધો ઝેર જેવો થઈ ગયો છે, અને બીજી રાણીઓ ઉપર ચીત્ત ચોટતું નથી, જો જો વિચાર કરી જવાળ વાળજો, બાળાત્કાર કે બીજી કેઈપણ રીતની ધાસ્તી રાખશો નહીં, વીણાએ કહ્યું, (પતીની વાત મળી, પણ આમની સુખુદ્ધિ છે ટળી) હાં કહે જાઓને !

જોધાણનાથે કહ્યું, વાંઝીઆ મેહેણાને લઈને સગાં સંબંધીઓ તરફથીફરજ પડવાથીતમોને કહેવું પડે છે; આજ સુધી તે શોઢી રાણીનો શોક હૃદય મંદીરમાં બરી હતો, પણ તમને જોયાં, ત્યારથી તે શોક કમી થયો છે. વાઝ ! તમને શોઢી રાણીની જગો આપું તો ?

વીણાએ કહ્યું, રાજાજી ! તમારૂં અંતર ૧૧ વાત કહ્યું કરે છે ! તમારૂં મન તમારી રાણીમાં, મારૂં મન મારા પત્નીમાં; તે વાતનો મેળ તે બને ? પ્રેમના કુટેલા સીસાને સાંધવાની કોની દેન છે ! પ્રેમના તુટેલા હીરાને ભેડવાતે કીયું રેન છે ! પ્રેમની તુટેલી ડાળીને પાછી જેવીને તેવી ભેડવાને કીયું મેન છે ?

ભેધાણનાથે કહ્યું, પાછી હત્તી તેવીને તેવી નજ ભેડાય પણ કામ ચલાવી લેવાય; વીણાએ કહ્યું, રાજાજી ! શા માટે પરિક્ષા કરો છો ? માછલી જળ વીના જીવનારી નથી તે નથીજ; કોયલ આંખા વીના બેસનાર નથી તે નથીજ સારસ પોતાની ભેડી વીના જીવનાર નથી તે નથીજ. કાયા પ્રાણ વીના ટકનારી નથીજ તે નથીજ, શુરાને લાકડાની તલવાર બંધાવીએ, તો તે કેવી શોભે ? સુર્યના પુષ્પ પ્રકાશમાં દીપક પ્રગટાવીએ, તો તે કેવો દીપે ? આંધળાને બનાવટી આંખો બેસાડીએ, તો તે કેવું દેખે ?

ભેધાણનાથે કહ્યું. તે તો નજ દેખે ! વીણાએ કહ્યું, તો મારૂં મન મારા પત્નીમાં, અને તમારૂં મન તમારી રાણીમાં તે કેવી કેવી રીતે ભેડાય ! પણ હું સિદ્ધપુરમાં મારા પત્ની પાસે રાજકઠીયારાની વાત સાંભળતી હતી, તે અધુરી રહી ગઈ છે, તે કોણ પુરી કરનાર નીકળે તો તો બધાંએ સારવાનાં થાય. ભેધાણનાથે કહ્યું, કહો તે વાતનો અહીંઆ શો સંબંધ છે ? વીણાએ કહ્યું, બધોએ, તુટેલો

પ્રેમનો હીરો કેવી રીતે જોડવો, તેનું સમજી શ્યામ ત
વાતમાં દર્શાવેલું છે જોધાણનાથે કહ્યું, તો તો હાલ દેશો
દેશમાં ઢંઢેરો પીટાવી વાત કરેનારાઓને બોલાવું છું, તેમાંથી
કોઈ તમારી વાત પુરી કરનાર નહીં નીકળે ? વીણાએ
કહ્યું, જો તે વાત પુરી કરનાર નીકળે, તો તો તમારાં ને
મારાં બંનેનાં ભાગ્ય જાગે ! જોધાણનાથે કહ્યું તો હાલ
ઢંઢેરો પીટાવી દેશોદેશના વાત કરનારાઓને બોલાવું છું,
પણ તમે ત્યાં સુધી શું કરશો ? વીણાએ કહ્યું, પત્ની
વીયોગની ચિંતા જોધાણનાથે કહ્યું, સતી શા માટે ચિંતા
કરો છો ? જુવો સાંભળો.

જોધાણનાથ-વીણા ગાયન

(કોમળ કાયા કાં કરમાવો) એ રાહ

જોધાણનાથ-સતી સીદને મન ગભરાઓ, ધીર રહોને ધારી

વીણા-ધીરજ ધારું કયાંથી રાજા નથી જીવંતી પ્યારી

પ્રાણ પીયુ અધવચ ગુમાવ્યા,

મળવાના વારા નહીં આવ્યા,

જનુ હું જોગણ નારી-

જોધાણ-સતી સીદને મન ગભરાઓ, ધીર રહોને ધારી

શેઠ સહુ મનનો નિવારો, વીચારો કહું તે બાળા

વીણા-વિચાર ધાગે અશ્રુપારલા પરોવી પહેરૂ આપ્યો

નાથને મળવા દુઃખ ઉઠાવું,

જાનીને ભોગણ પતો મીલાવું.

કેમ કહી વિસારી—

ભોધાણ—સતી સીદને મન ગજરાઓ, ધીર રહોને ધારી

ભોધાણનાથે કહ્યું, સુંદરી નાહકની ચિંતા તણ દીયો,
અને બીજી બાળતમાં મન લગાડો, વીણાએ કહ્યું રાખજી !
તે કેમ બને ? પતંગીઆનું ધ્યાન જે દીપક ઉપર લાગેલું
છે તે ફેરવી શકાય છે ? માંછલાનું ધ્યાન જે પાણી સાથે
લાગેલું છે તે જુદુ થાય તેમ છે ? તેમ સતીનું ધ્યાન પતી
તરફ લાગેલું હોય, તે કેવી રીતે ફેરવાય ! સતીને કરવાનું
બીજુ હોયજ નહીં જીવો સાંભળો.

વીણા—

ગાયન.

(આશુ બોલો આશુ બોલો) એ રાહ.

સતી કરે શું ? સતી કરે શું ? રે રાખજી સતી—

જપે બપ બેડી સંસાર, પતી રામ નામનો ઉચાર—રાખજી

બ્રહ્માંડ કાબોદા ભલે, કે કાપો તીક્ષ્ણધાર

આળખ'પાળ તણને, સતી, એક પતી રટે નીરધાર

શીવ છત્રપતિ રત્ન શોભાવી અન્ય કરે શા વિચાર !

ગાય, ઉચારે, નામ પતીનું, જેમાં સતી ઉદ્ધાર—

ખાન પતીમાં ને પાન પતિમાં ગાન પતિમાં છે સાર

ડેક ઝુકે નહીં જીવ જતાં સતી બાણી સાર સંસાર—

વીણાના વીચાર સાંભળી ભોધાણનાથે તેને ધન્યવાદ

આપે! અને વાત કહેનારાઓને તેડાવાનું કંઠી શબ્દ જા-
 બાર તરફ ગયા, રાજા ગયા, ત્યાં વીણાએ વિચાર્યું. રાજા
 રાજાતો ગયા, માદળીઆની વાત અક્ષરે અક્ષર સાચી લેમાં
 શક નથી. રાજાદીવારાની વાત કહેનારાઓને બોલાવા માટે
 સસરાજી હઠોરો પીટાવી દેશે! દેશના વાત કહેનારાઓને
 બોલાવશે, પરાક્રમી પ્રીયતમ હયાત હશે તો તો ચેતી જશે.
 ને અહીં આવશે; પતી રીવાજ તે વાત બીજાથી આવ તેવા
 નથી. માટે હવે છેલ્લો ઉપાય લીધો છે. કાદખી પતી મળી
 જશે તો માફ અને રાજાજીનું ભાગ્ય ફળી જશે; ને
 છેવટમાં નહિજ મળે, તો સતીને બીજું શું કરવાનું હોય ?
 કાશી જઈ કરવત લઈશ, કે હીમાલયમાં જઈ આ પાપી
 કાયા ગળી જશે એ પ્રમાણે વિચાર કરી સતી પતા ધ્યાનમાં
 શુભતાન ચર્ચ.

કઠીઆરો બાર મહીના સુધી જોગી વેશમાં પ્રીયાની
 શોધમાં ગામો ગામ, અને જંગલો જંગલ ફર્યો, છતાં
 પ્રિયાનો પત્તો મળ્યો નહીં. તેને થોડીક ખબર હતી, કે
 તે પોતાના રાજ્યમાં જોધપુરમાં છે ? છેવટે ચર્ચ શ્રીક-
 પુર તરફ આવવા નીકળ્યો તેણે વિચાર્યું કે જ્યાંથી શુભ
 થઈ છે, ત્યાંથીજ પતો મળશે, એવા વીચારે તે સિદ્ધ-
 પુર પાછો ગોરને ચેર આવ્યો.

ગોરને ચેર આવીને પુછ્યું, ગોર મહારાજ! ક્યાંથી

પ્રિયાનો પતો ક્યાંઈ મળ્યો ! ગોરે કહ્યું, તમે કાણ છો ?
 ને પ્રિયા શેની ! કઠીઆરાએ ક્યું આજથી બાર મહીના
 ઉપર હમો માતૃ શ્રાદ્ધ કરવા આવ્યાં હતાં, તે તમોને યાદ
 છે ? ગોરે કહ્યું, જોધપુનાથ આવ્યા ત્યારે આવ્યા હતા
 તે તમેજ કે ! કઠીયારે કહ્યું, હા ગોરમહારાજ તેજ, ગોરે
 કહ્યું. ત્યારે તો તમે રાજકુંવર જેવા દેખાતા હતા, ને
 અત્યારે જોગી કેમ થયા છો ? કઠીઆરાએ કહ્યું, કરમની
 કલણાઈ એ, પ્રિયાના વિયોગે, કેમ ક્યાંઈ પતો મેળવી
 આપશો ? ગોરે કહ્યું હું પતો ક્યાંથી મેળવી આપું
 પણ જોધાણનાથનો આ ગામમાં ઢંઢેરો ફર્યો છે, કે નહાતું
 મોટું જે કોઈ રાજકઠીયારાની વાત બાણતું હોય, તેમણે
 જોધપુર હરખારમાં હાજર થવું; જે રાજકઠીયારાની વાત
 પરદેશી રાજકુંવરીને પસંદ પડશે, તો મન ગમતાં ઘનામ
 મળશે. માટે જોધપુર જાઓ, વળતે પતો મળે તો ?

પરદેશી કુંવરીને રાજકઠીયારાની વાત, એવાં વચન
 ગોણના મુખથી સાંભળી અચાંખો પામ્યો; અને સતીને
 ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો; તેના મનને નિશ્ચય થયો, કે
 પ્રિયાનો પતો મળ્યો, મારાજ રાજમાં છે. માહળીઆ માં-
 હીની ચીઠીની વાત તેણે કોઈને ખરી હોય તેમ લાગતું નથી,
 માટે આજ સીધો જોધપુર જઈ રાજ કઠીયારાની વાત કહી
 સતીનો સંતાપ દુર કરું અને પીતાને પણ આનંદ પમાડું
 એવો વીચાર કરી સીધો જોધપુર આવવા નીકળ્યો.

જોધપુરના ઉપવનમાં ધમો અને જાલમસ હ બને જણા શરૂ થેલો બની આવ જાર જાર મહીનાથી વીણુને જોધપુરના હરબારમાંથી ઉઠાવાની ઈચ્છાએ અડંગા નાંખી પડ્યા છે, છતાં તેમનો હરબાર ગઢ નજરે જોવાનો પણ દાવ આવ્યો નથી, તેથી હરબાર ગઢમાં પ્રવેશ કરવાની પેરવીમાં જ મચી રહેલા છે, અને તેને માટે ધમો મોટો સંત બન્યો છે, અને જાલમસીંહ થેલો બન્યો છે, અને ઝુંપડી બાંધી શેહેરની નજદીકમાંજ પડ્યા છે.

કઠીયારો આ બનાવટી સંત ચેલાના ઝુપડા પાસે આવી પહોંચ્યો ત્યાં ઢંઢેરો પીટનાર તે રસ્તે થઇને નીકળ્યો, અને ઢંઢેરો પીટ્યો. જે કાંઈ નાહાનુ મોઢોડુ રાજ-કઠીયારાની વાત જાણતું હોય તેમણે જોધાણનાથના હરબારમાં આવી રાજકઠીયારાની વાત કહેવી; તે વાત પરદેશી રાજકુવરીને પસંદ પડશે, તેા મન ગમતાં ઈનામ મળશે.

એ પ્રમાણે ઢંઢેરો સાંભળી કઠીઆરાએ કહ્યું, જાઓ તમારા રાજાજીને કહો કે એક જોગી વાત કહેનાર આવ્યો છે. ઢંઢેરો પીટનારે કહ્યું, જોગી મહારાજ ! તમારા જેવા તેા હજારો આવી ગયા, અને ધણા ખર્ચને આજ્યા ગયા.

કઠીયારાએ કહ્યું, મને ઝરોઝર આવડે છે, માટે જાઓ તમારા રાજાજીને જાહેર કરો. ઢંઢેરો પીટનારે કહ્યું જાહેર કરવાની કાંઈ જરૂર નથી, રાજકઠીયારાની વાત કહેનારને માટે જોધપુરનો રાજ્યહરબાર ખુલ્લો છે, કઠીઆર

કહ્યું, પરદેશી રાજકુવરી કોણ છે ! ઢંઢેરો પીટનારે
કહ્યું, તેની મને ખબર નથી, જો વાત બહુતા હોય તો
ચાલો.

ઢંઢેરો પીટનારની ને કઠીઆરાની વાતચીત સાંભળી
જાલમસીંહે ધમાને કહ્યું, સંતઢાસ ! સાંભળ્યું ! ધમે
કહે શું ? જાલમસીંહ કહે, શું શું ! પેલાઓની વાત ?
ધમે કહ્યું શી ? જાલમસીંહે કહ્યું, રાજકઠીઆરાની વાત
કહેનારને માટે જોધાપુરનો દરબાર ખુલ્લો છે ! ધમે કહ્યું
તેનું શું છે ! જાલમસીંહે કહ્યું, આજ બાર બાર મહીના
થઈ ગયા, છતાં દરબાર ગઢ જોવા પામ્યા નથી, તો આ
અવસર જોવો નહી, ચાલ્ય ચા તૈયાર ? તેમના પહેલા
પહોંચી જઈએ ને રાજકઠીઆરાની વાત કહીએ. ધમે કહ્યું
મને તો આવડતી નથી, જાલમસીંહે કહ્યું ચાલ્ય થોડી
તુ કહેજે, ને થોડી હું કહીશ, બહા એ બહાને આજ
દરબારગઢનાં તો દર્શન થશે ? ધમે કહે ત્યારે ચાલો.

ઢંઢેરો પીટનાર અને કઠીયારો વાતચીત કરતા ત્યાંથી
દરબારગઢ તરફ ગયા, તે પહેલાં ધમે અને જાલમસીંહ
દરબારગઢ પાસે પહોંચી ગયાં, અને છડીદાર મારફત રાજ-
કઠીયારાની વાત કહેનાર જોડે સાધુ આવ્યો છે, તેવી ખબર
દરબારમાં આપી.

પ્રકરણ ૮ મું.

ઝોઠ આડીને રહી અને વેઠમું વીથોગ દુઃખ
સમતાથી પતી મેળવી પામી સંયોગ સુખ

ધાણુનાથ દરબાર બરી બેઠા છે, સતી મુંઢરી
વીણા પઠકામાં બેઠેલી છે, ત્યાં જોધાણુનાથે કહ્યું,
સતી મુંઢરી ! મધ્યા પછા વાર્તાઓ કહેનારાઓ
આવી મયા છતાં જોકેની વાત તમારી વાતને
મળતી આવતી નથી, વીણાએ કહ્યું, તો રાબાજ
મને મારા પતીની શોધમાં જવાની આજ્ઞા આપે, જોગજ
વેશે દેશોદેશ ફરી પરક્રમી પ્રિય તમનો પતો મેળવીશ; એ
પ્રમાણે સતી વાત કરે છે; ત્યાં છડીદારે આવીને કહ્યું, કૃપા-
નાથ ! કેાઈ જો જોગી વાત કહેનારા આવ્યા છે, જોધાણુનાથે
કહ્યું, તેમને સુખેથી પ્રવેશ કરાવો હુકમ મળતાં છડીદારે
ધમલાને અને બલમસીંહને દરબારમાં દાખલ કર્યા.

જોધપુરનો દરબાર જોઈ ધમો અને બલમસીંહ હીંગ
ચર્ચ બયા, દરબારમંડળની શોભા દરબારીનો દોર દમામ !
અને જોધાણુનાથની રાજસી છટા ! તે જોધને અમલો
પામે, કાંઈ નવાઈ મેલું નહોતું.

દરબારગઢમાં પ્રવેશ કરી વાર્તા કહેનાર માટે ગોઠ-
વેલા આસન ઉપર બેઠે જણા ખીરાજમાન થયા અને વાત
કહેવા માટે અંદરોઅંદર હાંહાંતુશ કરવા લાગ્યા, ધમે
જાલમસીંહને કહે કે તું કહે, ને જાલમસીંહ ધમાને કહે કે
તું કહે, એ પ્રમાણે અંદર અંદર ગુસગુસ કરવા લાગ્યા;
છેવટે જાલમસીંહે વાત ઉપાડી.

જાલમસીંહે કહ્યું એક હતો કહીઆરો; ત્યાં ધમાએ
કહ્યું, તેનો બાપ હતો રાજા. આ શબ્દો સાંભળી વીણાએ
પડદામાંથી કહ્યું વહી; વીણાનો નહીંનો શબ્દ સાંભળી
છડીદારે તેમને આસન ઉપરથી ઉઠાડી સુક્યા; તેમને ઉઠાડી
સુક્યા, ત્યાં હંડેરો પીટનાર :દરબારગઢમાં આવ્યો, અને
એક જોગી વાર્તા કહેનાર આવ્યા છે, તેવી ખબર આપી.

જોધાણનાથે કહ્યું, સુખેથી આવે વાર્તા કહેનાર માટે
જોધપુરનો દરબાર ખુલ્લોજ છે. આ પ્રમાણે આજ્ઞા થતાં
કહીઆરો જોગી વેશમાં દરબાર ગઢમાં દાખલ થયો, અને
વાર્તા કહેનાર માટે જે આસન ગોઠવ્યું હતું, તેના ઉપર
આવીને બેઠો,

વાત કહેવા આવનાર જોગીનું અલૌકિક તેજ, અને
ભવ્ય કપાળ ભેદ જોધાણનાથે કહ્યું, જોગીરાજ ! શું તમને
રાજકહીયારાની વાત આવડે છે ? જોગીરૂપમાં કહીઆરાએ
કહ્યું, હા, પણ પ્રથમ મારી એક શરત કસવી પડશે. ત્યાર
બાદ વાત શરૂ મશે, જોધાણનાથે કહ્યું, શી ? કહીઆરાએ

કહ્યું, મારી વાતમાં કોઈથી વચમાં જોડાશે નહીં, ને જો વચમાં કોઈ જોડાશે તો વાત અધુરી મુકાશે; કેમ કહ્યુંલ ! હરબાર સમસ્તો કહ્યું, હા કહ્યુંલ.

હરબાર સમસ્તની કયુલાત લઈ જોગી રૂપમાં કઠી-આરાએ કહ્યું. હે સકળ રાજનમાં શીરોમણી રાજા જોધાણુનાથ ! હે ? સતી સુંદરી ! હે સકળ હરબારીઓ ! વાત શરૂ થાય છે. એમ કહી વાત ઉપાડી.

રાજકઠીયારાની વાત.

લરતખંડમાં સુંદીર ગામ, ક્ષત્રીઓનું મોડું ધામ :

જન્મ નામે પુરનો ધણી, સનામે રાણી પદમણી.

આ વાત સાંભળી જોધાણુનાથ અચંખો પામ્યા, અને વચ્ચે નહીં યોલવાની આપેલી કયુલાતની વાત બીલકુલ વીસરી ગયા અને કહ્યુંજ એટલે જોધાણુનાથ ! અને સ એટલે સોડી રાણી તો નહીં ! જોધાણુનાથ આ વચનો જોલ્યા, ત્યાં કઠીઆરાએ કહ્યું, વચમાં જોલ્યા તેથી વાત રહી. એમ કહી આસન ઉપરથી ઉઠીને ઉભો થઈ ગયો, અને જવા માંડ્યું.

કઠીયારે જવા માંડ્યું, ત્યાં પ્રધાનજીએ ઉભા થઈ જોગીરૂપમાં કઠીયારાને શમભાવ્યો અને કહ્યું, એટલી લુલની ક્રમા કરો, અને વાત આગળ ચાલુ કરો, પ્રધાનજીની આજુજી કઠીયારે બાસન ઉપરથી રાજમાન થયો, અને પાછી જાન શરૂ કરી.

(રાજકઠીઆરાની વાર્તા ચાલુ)

એક દિવસ નિશાએ રાત્ર, પાસે રાણી આંધે પાથ;
રાત દિવસનો પડયો વિવાહ, હોડ કરી કીધો સંવાહ;
થઢા ઉતરી બેને થાય, રાત્ર હઠમાં આવી ભાય;
હાલુ આએ હાલુહા કરી, કાળી રાત બપોરે કરી;
ગર્ભવંતી શુદ્ધવંતી નાર, મુકી રાત્રે વન મોઝાર;
રોતી પીટતી રાણી ગઈ, વનમાં પ્રસુત પીડા થઈ.

રાણીને પ્રસુત પીડા થઈ તે વાત સાંભળી ભેષાણ
નાથની અધીરાઈ વધી, અને પાછી વચે નહીં ભોલવાની
આપેલી કબુલાત વીસરી ગયા ને કહ્યું, ભોગીરાજ ! રાણીને
અવતરું શું !

રાત્રી વચમાં ભોલ્યા, તેથી કઠીઆરાએ કહ્યું, પાછા
વચમાં ભોલ્યા, તેથી વાત રહી, એમ કહી આસન ઉપરથી
ઉભો થઈ ગયો, તે ઉભો થયો, ત્યાં પ્રધાનશ્રીએ તેની પાસે
આવી કાલાવાલા કરી સમભાવ્યો, અને પાછો આસન ઉપર
બેસાડયો. ભોગીરૂપમાં કઠીયારે આસન ઉપર બીરાજમાન
થઈ પાછી વાત શરૂ કરી.

(રાજકઠીઆરાની વાર્તા ચાલુ)

ભયો કુંવર કન્હઈઓ કાન્હ, નાણે બીજો ભુપ નિધાન;
પણ પતીવીણ સતીનું મન કચવાય, ભુવે પુત્રને રોવાઈ ભાવ
રાણી શોક અધિક મન થયે, હીકરો ભઈ કહીણ પરવર

ભુખ દુઃખના આઘ્યા દિન, સતીનું શરીર ચાતું કીણું;
પુત્ર ઉગારી માતા મરે, સદિ સ્વર્ગ વિશે સંચરે.

જોધાણનાથે રાણીનું મૃત્યુ સાંભળી, એક જખરી હાથ
મારી હાથ ! શોઢી રાણી !

(રાજકઠીયારાની વાર્તા ચાલુ)

મરતાં માદળીયું દિધ હાથ, માતાએ આશીશ સંગાથ,
કુંવર પછી કઠીયારો ઠર્યો, પીતા ક્રોધથી કુંવરી વર્યો,
સતીએ કળહર કાઢ્યું દર; ત્યાંથી આઘ્યાં શ્રી સિદ્ધપુર.

જોધાણનાથે કહ્યું, હેં ! પરણીને સિદ્ધપુર સુધી
આઘ્યાં ! કઠીયારે કહ્યું, પાછા વચમાં જોડ્યા ? જોધાણ-
નાથે કહ્યું, હવે આગળ ચલાવો; ત્યાં કઠીયારે વાર્તા
આગળ ચલાવી.

(રાજકઠીયારાની વાર્તા ચાલુ)

કપડે કંથ વગડે ઉપડે, સતી સસરાને પાલવડે;

જોધાણનાથ અચંગો પામ્યા, અને કહ્યું ઠોણ મારા
હકરેની વહુ ! ત્યાં વીણાસુંદરીને પતીનો શક જવાથી એક-
દમ પડદામાંથી બહાર આવી, અને કહ્યું; જોગીરાજ !

(રાજકઠીયારાની વાર્તા ચાલુ)

વીણા—કહો જોગી પતી જઈ રહ્યા ?

કઠીયારો—જ'મલમાં જોગી મલ્લ મયા.

વીણા—કહો જોગી સસરાનું શું થયું ?

કઠીયારો—પુત્રવધુપર ચિત્તજ ગયું.

દરબાર સમસ્તે અતિ આશ્ચર્યવંત થઈ કહ્યું, હે !
 જોધાણનાથે કહ્યું, હાય રે ગોઝારા જોધાણનાથ ! દીકરાની
 વહુ ઉપર નજર કરી ! તને લાખો ફીટકાર છે, એમ કહી
 પોતે પસ્તાવો કરવા લાગ્યો, અને જોગી રૂપમાં કઠીયારાને
 કહ્યું; કહો જોગીરાજ !

(રાજકઠીયારાની વાર્તા ચાલુ)

જોધાણનાથ—કુંવર તાતથી કેમ પમાય !

વીણા—સતીને પતીનો સમાગમ ક્યાં થાય !

કઠીયારો—ઉત્તર સાંભી આંખ્યો કરો,

દક્ષીણ સાંભી પીઠજ ધરો.

જોધાણનાથે કહ્યું, આ કર્યા ! આ કર્યા ! પણ કુંવર
 ક્યાં ? વીણાએ કહ્યું, આ કર્યા ! આ કર્યા ! પણ પતી ક્યાં !
 કઠીયારાએ કહ્યું, કરો, પછી ખતાવું છું. એમ કહી ઉપરનો
 જોગીનો પોશાક દુર કરી અંદરના રાજવી પોશાકમાં સજ્જ
 થઈને કહ્યું.

(રાજકઠીયારાની વાર્તા ચાલુ)

જ્યો પીતા શ્રી જોધાણનાથ !

હે સતી આ તુજ પતીનો હાથ.

(રાજકઠીયારાની વાર્તા સંપૂર્ણ)

જોધાણનાથ કુંવરને લેટયા અને સતીએ પતીને

વંદન કર્યું; જોધાણનાથે પોતાના કુમારને પોતાની ગાદી ઉપર બેસાડ્યો, અને મનમાં રાણીના મરણના શોક સાથે રત્ન જેવા કુમારને જોઈ હૃદય પામ્યા. આખો દરબાર આનંદીત થયો, અને દરબારીઓએ રાજાને અને કુમારને આશીશનાં વચનોથી વધાવ્યા.

દરબારીઓ—

ગાયન

(વાહ દીવસ વાહ સમય) એ રાહ

ધન્ય ઘડી ધન્ય દીવસ, ધન્ય સમય જય જય જય જય
પ્રભુની મેહેર, આનંદ લેહેર, કુંવર મળીયા આહાહાહાહા
લેટાડયા નાથ, કુંવર સાથ, આનંદ આજ આજ
સથી સંગાથ, લેટાડયા નાથ, રાખી પ્રભુ લાજ લાજ—ધન્ય
જેમથી, નેમથી, પ્રેમથી, રહેમથી,
મળીયા રાજકુમાર ને શાણી સતી ધન્ય ધન્ય—

દરબારમાં આનંદ શીવાય ખીલું નામ નહોતું,
આનંદ કેમ ન થાય ! અણચિંતવી લક્ષ્મી મળતાં કેને
આનંદ ન થાય ! અણચિંતવ્યો લાલ મળતાં કેને આનંદ
ન થાય ! અણચિંતવ્યું બહાલામાં બહાલું હોય તે મનુષ્ય
મળતાં કેને આનંદ ન દલરાય ! તેમજ અણચિંતવ્યું
વાંસીયા મેહેલું ટળ્યું ને રત્ન જેવો કુંવર મળ્યો તેથી
જોધાણનાથને આનંદ થાય, તે કાંઈ વિશેષ નવાઈની
વાત ન કહેવાય,

આ પ્રમાણે સૂઈ દરબારમાં આનંદ ફેલાઈ રહ્યો છે, ત્યાં ધમાએ કહ્યું, બલમસીંહ ! આતો નદીનું પાણી મહાસાગરને મળી ગયું, અને આપણે રહ્યા રખડતા ! બલમસીંહે કહ્યું દોસ્ત ! ગલરાય છે શા માટે ? બ્યારે બેધપુરના દરબારમાંથી ઉપાડીએ ત્યારે હું છુટ્ટો સંતહાસ અને આ ચેલો રામદાસ બે ખરા ધમે કહ્યું, કેવી રીતે ? બલમસીંહે કહ્યું, કેવી રીતે શું ! યુક્તિથી; ધમે કહ્યું, હીક છે હાલ મોલીએ ચોક તો પુરો,

એ પ્રમાણે માંહોમાંહી વાત કરતા પોતાના મુકામ તરફ જવા નીકળ્યા, રસ્તામાં એક યુક્તિ શોધી કાઢી, અને તેથી સાદૃશ્યતા મળવાની તેમની ખાત્રી થઈ. એ પ્રમાણે વિચારના તરંગમાં ને તરંગમાં પોતાના મુકામે પહોંચ્યા

બેધાણનાથે આજની ખુશાલીમાં દરબારગઢમાં વારાંગનાઓને નાચ કરવા માટે બોલાવી, વારાંગનાઓએ દરબારગઢમાં આવી નાચ કર્યો.

વારાંગનાઓ—

નાચ

સખી રમઝુમ કરતી આવો નાચો તીરકીટ તીરકીટ ધા.
તકધા.....તકધા.....તકધા.....

દીયો તાલ તનનનનન તેરના—સખી૦

તેરે તેરે તનનનન દીમ દીમ દીમ તના

ધા.....ધા.....ધા તીના તા તીના ના ધીજા ન ધીજા
 કડાંન કડાંન ધા-છીમ છુમ છુમ છક છક છા
 હયા તાંન આ.....તોડો કાંડો
 રંગમાં.....કડાંનધા.....કડાંનધા

સખી રૂમ ઝુમ કરતી—

વારાંગનાઓને નાચ થઈ રહ્યો, ત્યાં ભેધાણુનાથે
 વારાંગનાઓને સારો શીરપાવ આપી વિદાય કરી, અને
 પોતે કુંવર અમરસીંહ અતે સતી સુંદરી વીણાને લઈ
 રાજ મહેલ તરફ જવા ઉઠ્યા, અને કચેરી બરખાસ કરી.

પ્રકરણ ૯ મું.

ધર્મને જહાને ધુતતા લેખ ધારી સંતદાસ
પાછળ પશ્તાવું પટે જૂવો દાખલો ખાસ.

મેા અને જલમસીહ પોતાને ઉતારે ગયા,
અને વીચાર કર્યો કે, વીણાને ઝાઝો વખત
જોધપુરના દરબારમાં નહી રાખતાં સત્વર
ઉઠાવવી, એવો વીચાર કહી પોતે શેવકોદ્ધાર
ગામમાં જુમ ઉઠાડવી કે સંત મહાત્મા! સમા-

ધિસ્ત થયા છે, માટે સર્વે જણે મહાત્માના દર્શને પધારવું
એ પ્રમાણે ગામમાં સાદ પડાવી ધમો મોટો સિદ્ધ બની
સમાધીમાં ભેડો, અને જલમસીહ ચેલો બની મહાત્માની
સેવામાં શુંથાણો.

સાદ પડનારે ગામમાં સાદ પાડ્યો કે, ગામની
ભાગોળે એક મહંત મહાત્મા પુરૂષ પધાર્યા છે, તેઓ
સમાધી લેવાના છે, તેથી ગામનું નાહાનું મોહોદું સર્વે
મહાત્માનાં દર્શન કરવા પધારજો. એ પ્રમાણે સાદ પાડતો
પાડતો સાદ પાડવાવાળો દરબાર ગઢ નજીક આવી પહોચ્યો,
તે ઉપર સુજળ સાદ પાડ્યો,

રાજા જોધાણનાથ અમર કુમાર સહુ દરબાર ગઢમાં આવીને ખીરાબ્યા હતા, ત્યાં સાહ પાડનારે સાહ પાડ્યો. તે સાંભળી સીપાઈને કહ્યું કે, બહાર શેનો સાહ પડે છે, તે તું તપાસ કરી લાવ્ય, સીપાઈને આજ્ઞા મળતાં સીપાઈ બહાર આવ્યો અને સાહ પાડનારને બોલાવી તેની હકીકતથી વાકેફ થઈ દરબારમાં આવ્યો, અને કહ્યું કૃપાનાથ ! એતો ગામની ભાગોળે એક સંત મહાત્મા સમાધિસ્થ થયેલા છે, તેમનાં દર્શન કરવા જવાનો સાહ પાડે છે.

સંત મહાત્મા ! તે વળી સમાધિસ્થ થયેલા છે બધી જોધાણનાથનું મન તેમના દર્શન માટે દોડ્યું, અને કુંવરને કહ્યું, અમર કુમાર ! ચાલો આપણે તે સંત મહાત્માનાં દર્શન કરવા જઈએ. અમર કુમારે કહ્યું જેવો પીતાળનો હુકમ. એ પ્રમાણે કહી દરબારીઓ સહુ સંત મહાત્માનાં દર્શન કરવા જોધાણનાથ અમર કુમાર સાથે સંત મહાત્માના મુકામ તરફ ગયા.

લોકોનાં ટોળેટોળોં મહાત્માનાં દર્શનને કરવા આવવા લાગ્યાં, અને દર્શન કરી સૌ સાંને મુકામે જતું, એ પ્રમાણે જોધાણનાથ પણ મહાત્મા સમીપ આવ્યા, અને મહાત્માના આડંબરમાં અંબઈ ગયા; જોધાણનાથે બનાવટી ચેલાને પુછ્યું, મહાત્મા સમાધિ મુક્ત ક્યારે થશે ?

ચેલાએ કહ્યું, મહારાજ ! હમરા ગુરૂ બડા ચમત્કારી હે, મહીને મહીનેકી, છે છે મહીનેકી, ઓર કોઇ કદે બારા બારા મહીનેકી સમાધિ લેતે હે; ઓર જળ સમાધિ લેતે હે, વો સમાધીસે મુક્ત હોવે બહાં તક કુચ ખાતા પીતા નાંહી હે ઓર અગમનિગમ જાનને વાલે બડા સિદ્ધ પુરૂષ હય.

જોધાણનાયે કહ્યું, વો સમાધી કાંહાં તક રહેગી ! ચેલાએ કહ્યું, આજ જો સમાધી લીધે હે, વો તો ફક્ત ત્રીન દીનકી સમાધી લઇ હય; જોધાણનાયે કહ્યું મહાત્મા સાથે કાંઈ વાતચીત કરવાનું બનશે કે નહીં ! ચેલાએ કહ્યું, ખુશીસે બનેગા, પણ સમાધી મુક્ત હુવા બાદ બનેગા; જોધાણનાયે કહ્યું, ત્યારે સમાધી મુક્ત થયેથી હું મહાત્માના દર્શન કરવા આવીશ, અને કેટલીક વાતચીત કરવાની મનાવાંછનાં પુર્ણ કરીશ. એ પ્રમાણે કહી મહાત્માના દર્શન કરી પાછા ફરનાર તરફ સીધાબ્યા.

સમાધિસ્ત મહાત્માના ભાવિઠ ભકતો ત્યાં બેઠાં અને મહારાજ પાસે અડીંગા લગાવ્યા. બનાવટી ચેલારૂપ બાલ-મસીહ વીચાર્યું, આ લોકો અહીં બેસશે તો આપણો દામ ફાવશે નહીં, તેથી અડીંગા લગાવીને બેસનારાઓને કહ્યું, ભાઈઓ ! ઇધર બેઠનેકા નહીં હે; કબી મહારાજ ધ્યાન અંગ હો જાયલા તો આપ દેગા; વાસ્તે દર્શન કર કરકે ચલે જાના. જળ પરમુકે રોજ સમાધિ મુક્ત હોવે તખ ખાના, હમારા મહાત્મા રોગીકારોજ મીટા તેહે,

હુઃખીકા હુઃખ કાટતે હે, અપુત્રવાનકું પુત્ર દેતાહિ, ભોરમહા-
ત્માકી આશીશસે સખકુચ્છ અછા હોતાહિ,

શ્રાપની વાતથી અડગો નાંખી બેસનારાઓએ વિચાર્યું
કે ચેલાણનું કહેવું સત્ય છે: આપણી ગરબડથી ધ્યાન ભંગ
થવા સંભવ છે, અને કદાવી શ્રાપ દે, તો આપણું ભુરૂથાય;
એવો વિચાર કરી સૌ મહાત્માનાં દર્શન કરી ચોત્રાને
મુકામે ગયા.

સર્વના ગયા બાદ મહાત્માને એલો એકલા પડ્યા,
ત્યાં એલાએ કહ્યું, કેમ સંતહાસણ ! આપની સિક્કાઈની
વાત ગામમાં પ્રસરી અને જોધાણનાથે પરમ દીવસે અન્ને
આવવાનો વાચદો આપ્યો છે, જોજો આપણો વેશ કળાઈ
જાય નહીં !

સંતરૂપમાં ધમાએ કહ્યું, તો તે ઠીક, પણ વીણાને
ઉપાડવાનો કાંઈ રસ્તો શોધ્યો ! ચેલારૂપમાં જલમસીહિ
કહ્યું, ચાર ! ગભરાય છે શાને ! વીણા દેશને આનારી
ડાકણ છે તેમ જોધાણનાથને ઠસાવવું; એટલે જોડાપાર,
ધમે કહ્યું, શી રીતે ! જલમસીહિ કહ્યું, શી રીતે શું
પરમ દીવસ તારે પુરો વેશ લજવવો, તે એજ કે (હાય
જોધાણ ! હાય અબાણ) એટલાજ શબ્દો જોલવા, એટલે
જોધાણનાથ તને વાત પુછશે, ત્યાં બેચાર વાર પુછે ત્યાં
કહેવું કે દેશને ખાનાર ડાકીની કન્યા તેના ખાપે દેશમાંથી

હર કરી તે તારે ત્યાં આવી છે. આજસુધી તેની અવધ હતી હવે અવધ પુરી થઈ છે, રમ્યતને ખાશે, રાતને ખાશે, ને દેશની પાવમાલી થશે, હન સંતક કયા મગર પરોપકારકે લીયે કહેતેહે, એટલા માટે ખાસ પછી હું મારી મેળે તેનો ઘાટ ઉતારીશ. ધમે કહું, પણ કાંઈ સાળીતી તો જોઈ શે ! જલમસીંહ કહયું, તેનીપેરવી કરું છું. પણ પરમ દીવશે મેં કહ્યા તેજ શાળો ખાસજે, હું સાળીતીની પેરવીમાં છું. તે મેળવી તને વાકેફ કરીશ, એ પ્રમાણે કહી જલમસીંહ સાળીતી મેળવવાના વીચારમાં ગુથાણા.

ત્રીજે દીવસ સવારના પહોરમાં એટ ખવાસ પોતાની સ્ત્રી સહ સંત મહાત્મા પાસે આવ્યો, અને કહયું, મહાત્મા હજી સમાધી મુક્ત થયા નથી ! ચેલાએ કહયું. તુમકો કયા કામ હય ! ખવાસે કહયું મહારાજ ? મારી ખાયડીને મુત વળગ્યુંછે, તેથી ઘણી હેરાન થાય છે. અને ખાતી નથી(ચેલે વિચાર્યું આ જાડ દીક હાથમાં આવ્યું.)ચેલે કહયું વો કયા કયા કામ કરતીહે ! ખવાસે કહયું, મહારાજ જનનામાં નોકર છે.(જનનામાં નોકર સાંભળી જલમસીંહ વધારે ખુશી થયો અને કહયું) તુમ તુમારો એતરફ ઇધર રખ જાઓ હમેરા મહાત્મા સમાધિ મુક્ત હોગા તેજ વખતે આંખ ઉઘાડી તુમેરી જોરતકી તર્ફ નજર કરેગા, કે ભુત

ખુત સખ ભગ જાઈએ જવાસે કહ્યું બહુ સાફ બાપણ !
એમ કહી પોતાની સ્ત્રીને ત્યાં મુઢી પોતે પોતાની નોકરી
ઉપર ગયો.

જવાસ ગયો, ત્યાં જવાસની ઝંરીએ ધુણવાનો ઢાંગ
કર્યો; જવાસની સ્ત્રીને ધુણતી જોઈ જાલમસીંહે ચીપીયો
લાલચાળ તપાવીને કહ્યું; હવે ઢાંગ જવા દે, તેરા મેં શુદ્ધ
કૃપાસે સમજ ગયા.એસા ણીના હક કા ઢાંગ કરનેકા સખખ
તેરા ધનીકું કાખુમેં રખનેકા હે દ્યું? જવાસની સ્ત્રી બનાવટી
ચેલાનું કહેવું સાંભળી તેને પગે પડી અને કહ્યું, આ વાત
કોઈ જાણે નહી તેમ રાખશો.

બનાવટી ચેલે કહ્યું, તું ટીસકીપાસ નોકરછે? જવાસની
સ્ત્રીએ કહ્યું કુંવર સાંભળના જનાનામાં છું, આ વાત સાંભળી
જાલમસીંહ વધારે ખુશ થયો, અને કહ્યું, વાફ ! હમે
તમારું પોચાળ વેરીશું નહી, પણ એક શરતે ! જવાસની
સ્ત્રીએ કહ્યું, શી ? ચેલાએ કહ્યું, હમારે સાધનામાં કોઈ
શૌભાગ્યવંતી બાઈના પગે ત્રીશુળના નીશાનની જરૂર છે,
તેકામ કરી આપવાનું, જવાસની સ્ત્રીએ કહ્યું, તે કેવી રીતે!
ચેલાએ કહ્યું, કેવી રીતે શું ? તમારી રાણીના ડાબા પગે
ત્રીશુળનું નીશાન કરવું તજ, જવાસની સ્ત્રીએ કહ્યું, તે શી
રીતે બને ? ચેલાએ કહ્યું; હમારે થોડુંજ તારી રાણીનું
કાંઈ કાદી લેવાનું છે ? આ તો ફક્ત સાધનામાં જરૂર છે,

તેથી જ આટલું કામ બતાવ્યું. ખવાસની સ્ત્રીએ કહ્યું, ઠીક છે મહારાજ હું તમારું કામ કરીશ, પરંતુ મારી વાત કોઈને જણાવતા નહીં, ચંદાએ કહ્યું, તમારી વાત નહીં જણાવવાનું હું વચન આપું, પરંતુ પ્રથમ ત્રીશુળનું નીશાન કરવાનું તું વચન આપ.

આ પ્રમાણે સામસામી વચન લઈ ખવાસની સ્ત્રીને તેને ઘેર બીઠાય કરી, પછી ગુરૂપ ધમાને કહ્યું, કેમ દોસ્ત ! ઠીક કર્યું ને ! ધમાએ કહ્યું શું ચંદાએ કહ્યું, શું ! શું ! આ ખવાસની સ્ત્રી નીશાન કરવાની, તે વાત ચાકસ માનવી કારણ તે દાંઈ થોડું જ જાણે છે કે આપણી કપટની બાજી છે, અને મેં તો તેને સાધનામાં જરૂર જણાવી છે, અને તેના ઢાંગ છુપાવવા વચન આપ્યું છે, એટલેએટલી બાજીમાં તો ફાળ્યા છીએ; પણ હવે બાજી છુટવી તમારા હાથમાં છે ધમાસાધ !

ધમે કહ્યું તે તો ઠીક, પણ ત્રીશુળનું નીશાન કરાવી શું કરવા માર્યું છે, તે તો કહો ! જાલમસીંહે કહ્યું, ન સમજ્યો ધમે કહ્યું, જો સમજ્યો હોત, તો પુછત શું કરવા ! જાલમસીંહે કહ્યું, વીણા દેશને ખાનારી ડાકણ છે તેમ રાજાને જણાવવું, અને કહેલું કે બાપે કાઢી તે અહીંઆં આવીને રહી છે; હવે અવધ પુરી થવા આવી છે, તેથી રાજાને ખાશે, રમ્યતને ખાશે, અને દેશની પાચમાલીકરશે;

હમારો તો કહેવાનો ધર્મ તેથી કહ્યું, તેનો બદોબસત કરવો ન કરવો તે તમારું કામ છે, એમ રાજાને જણાવ્યું.

ધમે કહ્યું, પણ રાજા માનશે કેવી રીતે ? બલમસીંહે કહ્યું, કેવી રીતે શું ? કહેવું કે ખાખર યોગણી છે; તેનું નીશાન આજથી હુણું હતું, પણ આવધ પુરી થવાથી ખુલ્લું થયું છે; તે એ કે ત્રીશુળની નીશાની બતાવવી, કે બેઠો પાર.

ધમે કહ્યું, ઠીક છે, માતી એ ચોકતો પુરો. બલમસીંહે કહ્યું, જો ! જો ! સામેથી રાજાજી આવતા જણાય છે, માટે આડંબર લગાવી બરોબર શુદ્ધ બની જાઓ, એને કહી એ વાત બુલતો નહી, નહીતર મહેનત બ્યર્થ જશે. અને ઉપરથી શીક્ષા થશે. ધમે કહ્યું તારા જેવા શુદ્ધ છતાં વાતતે બુલાયજ કેમ ! એમ એ પ્રમાણે કહી બરોબર આડંબર લગાવી (‘ હાય ભોધાણુ—વાય અબાય ’) એટલાજ શબ્દોની ધુન લગાવીને બેઠો, અને બલમસીંહ બાણુમાં સ્વસ્થ બેઠો ત્યાં ભોધણનાથ તથા અમરકુમાર આવી પહોંચ્યા, અને ભોળીને પ્રણામ કર્યા; “ હાય ભોધાણુ—હાય અબાય ” એજ શબ્દો વારંમવાર સીદના મુખથી નીકળતા ભેદ રાજા તથા કુંવર અચંબો પામ્યા, અને શા માટે આ શબ્દો બોલે છે, તે બણવાની જ્ઞાસા ઉત્પન્ન થવાથી ચેલારૂપ બલમસીંહને પુછ્યું. ચેલાજી ! આ શુદ્ધ શું બોલે છે, તે કંઈ સંમળતું નથી,

જલમસીંહે કહ્યું, હમણી નાંહી જનતે કે ગુરૂને કયા ધુન લગાઈ હે, આપકી ઇચ્છા હોવે તો હમ પુછ દેએ; જોધણનાથે કવું, પુછો તો ખરા, આ ધુન શા બાબત લગાવી છે. કારણ મહાત્મજનોને સંસારની ઉપાધીમાં પક વાની કાંઈ જરૂર હોતી નથી, પરંતુ આતો સંસારી જંબળ જેવું જણાય છે. ચેલાએ કહ્યું, કયા સખળસે. યહ ધુન લગાઈ હોગી વો બાત ગુરૂસે હાલ સુનાતાહું,

આ પ્રમાણે કહી જલમસીંહે સીદ્ધરૂપ ધમાને કહ્યું સિદ્ધજી! યહ ધુન કેસી લગાઈ હોગી, વો જાનને કે લીયે જોધણનાથ આતુર હે, તો યહ ધુન કે હાલ સુનાઓ. ઓર ઉસકા સખળ દીખાઓ, આપકે કહે સીવાય વો હાલ હમ કીસતરેહસે જાને કે તુમ કયા ધુન લગાતો હો,

ગુરૂરૂપ ધમાએ કહ્યું, ચેલા પરોપકાર કરના વો સખકા કામ હે ઓર અપને યોગી લોકોકું તો તે સુદામહે, પરો પકાર કરનેકા ઉમંગ દીલમે આયા ઓર ઇસ સખળસે યહ ધુન લગાયા, ચેલાએ કહ્યું, કેસે પરોપકાર કરનેકાદીલમે આયા. કે યહ ધુન લગાયા, ગુરૂરૂપ ધમાએ કહ્યું, દેશકું ખાનાર, રાજ્યકા નખખોદ વાળનાર, અને રૈયતકું શોક સસુદ્રમે ડુબવનાર ડાકીની કન્યા ઇસકા પીતાને નીકાલ દીઈ, તે ડાકીની કન્યા યહ રાજ્યસે આઈ. ઉસકી અવધપુરી હોનેકું આઈ હે સીદ્ધાઈ કે યોગસે યહ બખર હમકો પાઈ

હે. રાજકું ખાયગી, રૈયતકુ ખાયગી, રાજ્યકુ પાયમાલ બનાયગી; યહ શ્રીકૃષ્ણે હમ પોકાર કર હે રહે, માનના ન માનના રાજાકી મરણ. રાજ્યકા ઓર રૈયતકા બચાવ કરના વો રાજાકા ખાસ ધર્મ છે, રાજ્ય ઓર પ્રજાકુ આકૃતસે બચાના વો રાજાકા મુખ્ય કર્મ હે હમને તો સત્ય યા વો સુનાદીયા, હમ જોગીકો કયા શર્મ હે,

રાજકુમાર અમરસીંહે કહયું, જોટું જોટું તદ્દન જોટું, શું વીણા ડાકીની ! નીશાની ! સીદ્ધરૂપ ધર્માએ કહયું, નીશાની બોહોકે ઉસકે પેર મે ખપ્પરકા ચિન્હ ત્રિશુળ આજ તક છુપાયા, પરંતું અવધપુરી હોનેસે ખુલ્લા હુવા હે, ઊસ્કા રક્ષતા રાજા ન કરે અને ધર્મ વિરૂદ્ધ વિચરે તો રાજાકી મરણ,

રાજકુંવરે કહયું, વાર ! એ નીશાની બતાવશે! ચેલાએ કહયું, હાં, હાં, ખુશીસે દીખાઈયે, યહ સિદ્ધ માહાત્માકુ જુઠ બોલનેકી કયા જરૂર ! નીશાન દેખનેસે ખાત્રી હોગી જોધાણનાથે કુંવરને કહયું ભાઈ ! એક તો એ સતીનો ઉપકાર વીસરાય તેમ તથી, અને ખીણ તરફથી ધર્મને પણ જતો મુકાય તેમ નથી, શું કરવું તેની સમજ પડતી નથી, નીશાન સાથે ખુલાસો મળે, તો પ્રજાનું અને રાજ્યનું રક્ષણ કરવું તે રાજાનો ધર્મ છે, અને તે ધર્મના

આટે નહીં આવતાં ખાત્રીમાં નીશાનની વાત મળેતો સીદ્ધ
કહે તેમ વર્તવું તે તમારું કર્મ છે, માટે ખુશી થઈ ખુલાસો
આપો, એને આ શરીર પર આવેલી ધર્મની આકૃતને કાપો,

રાજકુમારે કહ્યું કડીઆરામાંથી રાજ્યકુમાર, બનાવનાર.
પીતા પુત્રને મીલાવનાર તે સુંદરી તેવી હોયજ નહીં,
જોધાણુનાથે કહ્યું, વાર કદાપી સીદ્ધનું કહેવું ખરું ઠરેતો !
રાજકુમારે કહ્યું, પીતાની આજ્ઞા પાળવી તે મારી ફરજ છે,
ધર્મનું રક્ષણ કરવું તે તમારી અરજ છે. સીદ્ધને પુછો કે
વખતે તમારું કહેવું સત્ય ઠરે. તો શું કરવું ! શુરૂપ ધમાએ
કહ્યું, હમારી પાસે એક પેટી હે વો હમ લેજદેઈગે, ઉસમે
ખંધ કરકે હમેરી પાસ પહુચાના, શીર હમ ઉમીપે ક્રિયા
કરકે જમીનમે ગાડ દેઈગે, સબકો આકૃતસે ખચાઈગે
જોધાણુનાથે કહ્યું બહુ સારૂ ચેલાળ અમારી સાથે આવો,
અને તે નીશાની બતાવો. બલમસીંહે કહ્યું, ચલો હમ આતેહે,
નીશાન દીખાતે હે, એ પ્રમાણે કહી ચેલાને તેડી જોધાણુનાથ
તથા રાજકુમાર પોતાના મહેલ તરફ ગયા.

મકરણ ૧૦ મું.

ધર્મ ઢોંગી થઈ ધુતતા લેખ ધરી જગમાંઢા
ખાત્રી આ દ્રષ્ટાંતથી જીવો હાખવી ચાંદા.

વીણા ભર ઉંધમાં પોતાના મહેલમાં પડેલી હતી,
ત્યાં હાશી હાથમાં ત્રીશુળનું ચિન્હ લઈને આવી, અને
વીચાર કરવા માંડ્યો; આ હું ઘણું જ ખોટું કરું છું, રાણીના
ભરોસાનો ગેરઉપયોગ કરું છું. પણ નીશાન કરવાથી રાણીનું
કાંઈ ખગડતું હોય તો નીશાન ના કરું, પણ આથી કાંઈ
રાણીનું ખગડવાનો સંભવ નથી, આતો ખીચારા સિદ્ધનું કામ
થાય છે, આપેલું વચન પળાય છે; રાણીખાને બાબ્યા પછી
મારો વાંક જણાવીશ, અને ક્ષમા માગીશ, માટે હાલ તો
નીશાન કરવું જ, એવો નિશ્ચય કરી ડાળા પગ ઉપર તે
નીશાન છાપીને આલી ગઈ, તેને ખીચારીને થોડી જ ખબર
હતી, કે એ હવે ગુરૂ ચેલાનું કાવતરું છે, રાણીને દુઃખી
કરવાનું ખાહાં છે.

હાસીના ગયા ખાદ જોધાણનાથ, અમરકુમાર, તથા
બલમસીંહ ચેલારૂપે આવી પહોંચ્યા ચેલાએ કહ્યું ક્યું
દીખાઉં? કુંવરે કહ્યું અપુર! અરે ભગવાન ન નીકળે તો
કેવું સારું? મારી કંગાલ હશા ફર કરનાર સુંદરીનો ભાગ

કરવો પડશે ! નવી પ્રભુની ઇચ્છા, એ પ્રમાણે પશ્ચાતાપ કરવા માંડયો.

ચેલાએ કહ્યું, ક્યું કીતની ડેર હે ! હમકુંડેરલગતી હે, ના મરણ હોવે તો તુમેરી મોજ, હમ જાતે હે રાજ-કુમારે કહ્યું ના મહારાજ ! બતાવો ? ચેલાએ પગેથી સાડીનો છેડોઉંચો કરી ત્રીશુળનું નીશાન, કે જે દાસીએ તુરત નુંજ છાપેલું હતું તે બતાવ્યું, કહ્યું દેખો ! દેખો ! દેખો !

રાજકુમારે મોટી હાથ મારી, અને ચેલાને પેટી મોકલવાનું કહી રજા આપી. ચેલાના ગયા પછી તેણે પશ્ચાતાપ કરવા માંડ્યો, ત્યાં વીણા જાગી ઉઠી, અને રાજકુમારને વિમાસણમાં પડેલો જોઈ કહ્યું નાથ ! આમ આટલા બધા દીલગીર શામાટે ! શું આ દાસીનો કાંઈ અપરાધ થયો છે ? તેમ હોય તો નાથ ક્ષમા કરો, અને દિલગીરી પરહરો,

વીણા—

ગાયન

(સખીરી! મોહનમંત્રની તાન) ઓ રાહ

પીયુષ ! સુખે મધુર હાસ્ય

ગયું ક્યાં આજે ઉડી ખાસ !—પીયુષ

ધરી ઉર શું રીસને, જોયો મુગ ઉભશ

વાંક આવે અળખા વીશે, ડગલે ડગલે વાસ—ગયું

ક્ષમાવંત છે નાથજી તમે ઉર ઉદાસ !

ઠહાલા ઠહાલની ખ્યાસ, નથી અવરકો આશ,
નાથ ન કરો નીરાશ-ગયું

રાખો હઠીલાળ હઠ, જળરો જીવમ ન કીજીએ
મુખે મધુર જે હાસ્ય, નાથ મારૂં તે તો મુને દીજીએ
ખોલો મધુર મુખ ખોલ, બહાલે દાસીપર રીઝીએ
ગમે તેવીં પણ નાથ છું તમારી
હાસ્ય કરો શાન્તિ ધરો, ને ચિંતા હરે.-રાખો

માટે નાથ! જે કરવું હોય, તે સુખેથી કરો, આ
કાયા અને તેની અંદર રહેલો આત્મા તે સૌ તમારુંજ છે.
તેના તમોજ મુખતીઆર છે, માટે તેવું દિલ ચ્હાય તે કરો,
પણ તમારૂં મધુર મંદ મંદ હસવું તે તો મારૂંજ છે, માટે
તે મને આપો. ખોલો! ખોલો! નાથ ખોલો? રાજકુમારે
કહ્યું, ખોળવા બેઠેલો શું ખોલું; વીણાએ કહ્યું, નાથ !
આટલી તુચ્છ માગણીનો પણ સ્વીકાર કરી શકતા નથી !
જૂવેં સાંભળે.

ગાયન

અજળ છે પ્રેમ હું ખ્યાસી
હૃદય ઈચ્છે સાચોએ-અજળ
રૂપ રઢીયાળુ રાજવી, દેવાંશી અવતાર
મધુર હસવું મનવરયુ, અન્ય ન આહુ લગાર

વધાવને નવ ચહુ જરી, પરવા નહીં તલભારં
 મહેલ અટારી માળીઆં, ઈચ્છુ નહીં ભરથાર
 માયુ ન ઝાંઝર ઝુમણાં, દે નહીં નાણું નાથ
 માયુ એટલું નાથજી હસી બોલો મુજ સાથ
 તન્યાં મેં મુખ રાજતણાં, રહી હું ભરસે ભાવી
 નસીબમાં બે હતુ મારા, તોં સર્વે મળ્યું આવી
 નીકળ્યા રાજ મુખરાસી.....અજબ

માટે નાથ ! જરા હસીને આ દાસીનો સંતાપ દૂર
 કરો. બોલો ? બોલો ! નાથ ! જરા બોલો ! શું તમને જરા
 પણ દયા આવતી નથી ! કઠીઆરાએ મનમાં પ્રશ્નાતાપ સાથે
 પોતાના મનનેજ કહ્યું “ગાયનું ગળું કાપનાર હું કસાર્ધ
 ને તે દયા શાની ? ” વીણાએ કહ્યું નાથ ! આપની ઉઠા-
 શીનું કારણ જણાવા કૃપા કરશો ? રાજકુમારે કહ્યું, સુંદરી
 તે વાત તમો પુછશો નહીં, તે શીવાય જે કહેવું હોય તે
 મુખેથી કહો.

આ પ્રમાણે વાત ચાલે છે ત્યાં મહાત્મા ધમાલાઈની
 મોકલેલી પેટી સેવકદ્વારા આવી પહોંતી; સેવકે કહ્યું, મહા-
 રાજ પેટી આવી છે. રાજકુમારે કહ્યું તે અહીયાં મુકી
 તમે બહાર જાઓ; રાજકુમારનો હુકમ મતાંજ સેવકપેટી

મુકી ચાલ્યો ગયો; સેવક ગયો, ત્યાં વીણાએ પુછ્યું, નાથ!
આ પેટી શાની ?

રાજકુમારે કહ્યું, સુંદરી ! મારા મનની ઉદાશીની
અને આ પેટીની વાત શીવાયની વાતો વીચારો, અને આ
પેટીમાં પધારો; અન્ય વાત પુછતાં નહીં. વીણાએ કહ્યું,
ઘોઢો ! એજ મારા નાથની ઉદાશીનું કારણ ? અરે એ
પેટીમાંતો શું, પરંતુ ભઠભઠ ભયાનક આગમાં, કવ
હવા કરતા દુરંધર ઢાવાનળમાં, અને ચારે કાંઠે વેહેતા
પાણીના પુરમાં પ્રવેશ કરવાની પતી આજ્ઞા આપે, તો ઠાસી
તૈયાર છે; તો પછી આ પેટીના શાભાર છે ? નાથ ?
નાથ ! આપ હસીને આજ્ઞા આપો, અને આ ઠાસીને
હર્ષ વધારો, રાજકુમારે કહ્યું, સુંદરી જોલવું રહેવા દઇને
પેટીમાં પધારો, પતીની આજ્ઞાને માન આપનાર સતીએ
પેટીમાં પ્રવેશ કર્યો. અને કહ્યું, નાથ ! મારૂં તો ગમે
તેમ થાવ, પરંતુ પ્રભુ તમોને બચાવે એવી મારી પ્રભુ
પાસે અંતરની પ્રાર્થના છે.—

વીણા—

ગાયન

(ન રડ તું એ હૃદય મારા) એ રાહ

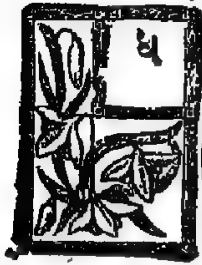
છો આધાર નોધારાના પ્રભુ માણુ છેવટ જાતાં

દિન અબજા હું કોપયા કંથ, વીનંતી છેપ્રાણ લુટાતાં;

ભલે આ પ્રાણ મુજ જાયે, પતી આશા શું લોપાયે ?
 ગાઉ શુભ ગન પ્યારના પતી સતી મોક્ષના દાતા-છે.
 રૂધીર વરસે મુશળ ધારા, સાયવજે કાય પીયુ પ્યારા
 થઈ અળગી હવે તો હું છેવટ પ્રણમું અલગ થાતાં-છે.

વીણા સુંદરી છેવટના પ્રણામ કરી પેટીમાં મૂકી, ત્યાં
 પેટી બંધ કરી અને સેવકો પેટીને ઉપાડી સીદ્ધને ત્યાં
 મુકવા ગયા, પેટી લઈ ગયા બાદ રાજકુમાર ગમગીનીમાં ગી-
 રકૃતાર બન્યો હાથ ! શુભાવી ! સુકોમળ સુંદરી શુભાવી,
 ઉઘમાં અપછરા આવી, પણ મેં મુરખાએ ન બોલાવી
 કે ન ચલાવી. હાલ હું ચિત્ત બ્રમ જેવો બન્યો છું ?
 બનેલા બનાવથી દિલને આરામ નથી. બળતી ચિંતાગિને
 ઠારવાનું કામ નથી, વીશ્રામનો મુકામ નથી. વાતનો વીશામો
 એ સુંદરીનો સાથે ગયો, હું નિર્ભાગી એકલો રહ્યો. એ
 પ્રમાણે પશ્ચાતાપના તાપમાં તપી ગએલો રાજકુમાર પીતા
 તરફથી આમંત્રણ આવતાં પીતા પાસે ગયો, પરંતુ તેનું
 પ્રેમી હૃદય તો પ્રેમની પુતળી વીણા સુંદરીની પાછળજ
 ચાલ્યું ગયું, એટલે કે પ્રેમ એ શબ્દ તેના અંતરમાંથી
 સદાને માટે નાબુદજ થઈ ગયો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

સ્વાસ્થ આ સંસારમાં જગે જગે દેખાય
સમજે સજ્જન મન થકી પાછળથી પસ્તાય.
મો પોતાના ઉતારામાં વીચાર નાવ મળમાં શું
થાયો હતો, અને જલમસીંહ ત્યાં હાજર નહોતો.
ધમે વીચાર્યું ચાલો આજ ઠીકજ થયું, વીણાને
ડાકીની ઠરાવી, અને આપણી બાજુ ફાવી, અ-
ત્યારે સંતઠાત જલમસીંહ બાઈ પણ નથી,
માટે જો અત્યારે રાજમહેલમાં મોકલેલી પેટી વીણાસહ આવે
તો વીણાને લઈ પસાર; વેલીની બાળતમાં હરામી જલમસીંહ
મને બનાવ્યો હતો તો વીણાની બાળતમાં હું ફસાવું; પણ
પાપી જલમસીંહના આવતાં પહેલાં પેટી આવી જાય, તો તો
ઠીક; અરે પેલા રાજસેવકો પેટી લઈનેજ આવતા જણાય છેને !

રાજ સેવકોને આવતા જોઈ ધમો, આડંબર લ-
ગાવી બેસી ગયો, ત્યાં રાજ સેવકો પેટી લઈ આવી પહો-
ચ્યા અને સિદ્ધિ વેશમાં ધમાને પગે લાગ્યા. ધમાએ આ-
શીર્વાદ કહ્યો, ત્યાં સેવકોએ કહ્યું; મહારાજ આ પેટી
લાવ્યા છીએ ધમે કહ્યું, એને અહીંઆં રહેવાદો, સં-
તદાસ આવશે એટલે તેનું ઠેકાણું કરીશું. સેવકોએ કહ્યું.
મહુ સારૂ અમો જઈએ છીએ; ધમે કહ્યું સુખેથી જાઓ,

સિદ્ધ મહાત્માની રજા મળતાં શેવકો પેટી મુકી વીઠાય થઈ ગયા, સેવકો ગયા; ત્યાં ધમો પેટી પાસે આબે, અને કહ્યું, સંતકાસ ગયા તો આઘડા ગયા, હવે મને પેટીમાંથી વીણાને કાઢીને લઈને પસાર થવારે, પસાર ! એ જલે અહીંનાં લટક્યા રહે; પ્રથમ એણે મને લટકાવ્યો હતો, તો હવે હું એને લટકાવું, અને આ ધમાધારીને શેર ખતલાવું, એતો વારા ફરતી વારા છે, કાલ તમારો તો આવજ અમારો.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી પેટી ઉઘાડી અને વીણાને બહાર કાઢી, વીણા બહાર નીકળી, ત્યાં આ યોગી વેશમાં ધમાને જોઈ અચંબો પામી, અને કહ્યું, હું અહીં ક્યાંથી ! મારા પતી ક્યાં ? જોગીરૂપ ધમાએ કહ્યું, તેતો રહ્યા જોધપુરના મહેલમાં વીણાએ આશ્ચર્ય ચક્રિત થઈ પુછ્યું, ત્યારે મને અહીંનાં લાભ્યું કોણ ! યોગી રૂપ ધમાએ કહ્યું, આ સેવક પોતે વીણાએ કહ્યું શા માટે ? ધમાએ કહ્યું, સિદ્ધી રીતે સાથે આવશો, તો વધલવ લોગવવા અને મોજ માણવા માટે, નહીતો દેશને ખાનાર ડાકીની ઠરાવી જમીનમાં જીવતાં દાટી દેવા માટે.

વીણાએ મનમાં વિચાર કર્યો, સમજી ! સમજી ! પતીના મને નહીં જણાવાના વિચાર હવે પુર્ણ સમજી ! તેમની ઉદાસીનું કાણુ પુરે પુરે સમ ઠીક છે જોઈ હું

હવે શું બને છે ! આ પ્રમાણે વિચાર કરી ધમાને પુછ્યું,
વાર ! તમે કોણ છો ! ધમે કહ્યું, દુનીયાની નજરમાં
સિદ્ધ, પણ અપ્રસિદ્ધ; વીણાએ કહ્યું અપ્રસિદ્ધ કોણ !
ધમાએ બનાવટી ઠાકુ કાઢીને કહ્યું. કોણ શું હું ધમે !

વીણાએ કહ્યું, ચકોરીને ચંદ્રનો સંયોગ છોડાવનાર
કાળ સુખારા હુઆ ! તને રોમ રોમ કીડા પડશે, અને
સતી અબળાને સતાવામાં સાર નહીં કાઢે. ધમે કહ્યું,
પણ સુંદરી મેં તમારું શું બગાડ્યું ? વીણાએ કહ્યું,
બધું. ધમાએ કહ્યું, એટલે ! વીણાએ કહ્યું એટલે શું ?
મેનાને પોપટનો વિયોગ કરાવાય, તેમાં મેનાનું કંઈ બય !
ચકલીને ચકલાનો વોયોગ પડાવાય તેમાં ચકલીનું કંઈ
બય ! ધમે કહ્યું કેમ ન બય ! વિયોગના કારી દુઃખ-
નોજ જખમ થાય.

વીણાએ કહ્યું, તો મને વિયોગ પડાવ્યો, તેમાં
તારા હાથમાં શું આવ્યું ! આવી દુષ્ટ બુદ્ધિ તને કોણે
બતવી ! ધમાએ કહ્યું પાપી બલમચીકે. વીણાએ કહ્યું
એ અભાગીઆનો પણ આમાં હાથ છે કે ! ધમે કહ્યું,
તેના કહેવાથીજ આ સુક્રિત ઉઠાવી, અને તમને દેશને
ખાનાર ડાકણ ઠરાવી, રાજકુમારના હાથેજ પેટીમાં પુરાવી
અને એ પેટી શેવક દ્વારા અહીં આવી.

વીણાએ કહ્યું, પાપીઆ ! એક ભહેનનો શવ બ-

ગાંડયો, તેથી ન ધસયો કે પાછો ભાર તરફ ધાયો, જો
અભાગીઆ જો ! આં ફાની સંસારમાં લલાઈની કમાઈ
ફરીલે, આવાં અઘોર પાપ કર્મ કરી સુખ શું લોગવ્યું,
તે તું બતાવીશ ?

ધમે કહ્યું, કાંઈજ નહીં મા આપઘાત કરી મરી
ગઈ, ખાયડી નાતરે ગઈ. અને ધમાલાઈની છેવટ આવી
કશા થઈ. વીણાએ કહ્યું, લલાલાઈ ! આ લવતો ગગડયો,
પણ પરભવ સુધાર, જેવી મુઠ મારી જાણી, તેથી વાળી
જાણ, પ્રેમી જોડાને વીયોગ કરાવ્યાનો પાપનો પોટલો
ખાંધ્યો, તે પ્રમાણેજ સંયોગ કરાવી તે પાપનો જોજો હલકો
કર; સંસારમાં કાંઈજ નથી, આત્મા મુસાફર સંસાર
અટવીની મુસાફરી કરવા આવ્યો છે. મુસાફરીમાં જે કમા-
વાનું છે તેની કમાઈ કર, નાહકના પાપ ના પોટલા નહીં
ભર. જોખન સાંભળ

ગાયન—ભજન.

સંસાર મુસાફરી આવ્યો, પંથી મુસાફર પ્રાણી
વસમી છે વાટયું ભુંડા, ચિત્તમાં લેતું જાણી—પંથી
દુરદેશ જાવુ રહ્યું, જો તું વિચારી પ્રાણી,
જાવું જરૂર તારે, નકકી લે જાણી—પંથી—સંસાર
સગાંને સંબંધી તારાં, તે સૌ રહેવાનાં ન્યારાં,
સંગે ન આવે કોઈ, મીથ્યા લેખાની—પંથી—મુસાફર

ભર વલદથી અસાર છે, સંસાર તોફાની ખરે !
 અંપલાબ્યું કાયા નાવ, કંઈ વીચાર, પ્રાણી ઉર અરે
 ધારીને સત્ય મુકાન, હલેસુ નીતીનું હાથે ધરે
 અસત્ય અનીની ત્રોડતાં શઢ, નિશ્ચે ભવસાગર તરે
 ભાતુ ભજન ભગવાન, સંગે રાખ્ય પ્રાણી
 તો તો ન આવે પ્રાણી, અંતે કાંઈ હાની--પંથી--સંસાર

માટે માન લલાભાર્થ માન, અસત્ય અને અનિતી
 કાઢતાં ભવસાગર સુખરૂપ તરીશ. હરીશ્વરે પુત્ર ને પત્ની
 વેચ્યાં, અને પછી પોતે પણ ઢેડને ઘેર વેચાણે, તે એક
 સત્યનેજ ખાતર શેઠ સગાળયાએ પોતાના પુત્ર કેલેયાનું
 માંથુ ખાંડી અતીત માટે રસોઈ બનાવી, તે એક ટેકનેજ
 ખાતર, કર્ણુરાજાએ મરતાં મરતાં દાંત ત્રોડી ભગવાનને
 રેખોનું દાન આપ્યું તે પણ ટેકનેજ માટે, લલાભાઈ એવો
 સાચો ટેક મુકી આવા પાપી કર્મ કરે છે, તો પરભવ શું
 ગતી થશે, તેનો કાંઈ વીચાર કર્યો !

ધમે કહ્યું, ના આ ભવમાં તો આ દશાભોગવું
 છું, પણ પરભવમાં મારૂં શું થશે; તે સમજાતું નથી. આ
 પાપી કાયાથી અનેક પાપ કર્મ થયાં છે, અને કરૂં છું
 ધીક્કાર છે મને, કે મેં પાપ કર્મમાં પાશુ વાળી જોયું
 નથી. હુરામી જાલમડાની-શીખાવણીથી વેલીનો ભવ બગા-
 ઢ્યો, અને તમારો પણ બગાડવા ધાર્યો, પણ તેમાં હંથરની

ઘોષ ફૂપાથી, અને તમારાં વચનોથી બચી ગયો છું, બહેન વિણા ? આજથી તમે મારી ધર્મની બહેન છો, ને હું તમારો ધર્મનો ભાઈ છું,

‘વીણાએ કહ્યું’, શાખાશ છે વીરા ? આ પ્રમાણે હવેથી વર્તીશ, તો ઇશ્વર તારો નીધિગાન થશે, અને પરભવ સુધરશે. ધમે કહ્યું, બહેન ! પેલા પાપીને તો પુરી સજાએ પહોંચાડવાની જરૂર છે, કારણ અને અને તમને નડતામાં તે પાપીઓ પાછો પડ્યો નથી, વીણાએ કહ્યું, તારકહેવું સત્ય છે, પણ કેવીરીતે કબજે કરવો ? ધમે કહ્યું, તે કબજે થાય એવી કોઈ યુક્તિ શોધી કાઢો.

વીણાએ કહ્યું, હા ? હા ! ઠીક યુક્તિ થાક આવી છે, આ પેટીમાં વાંદરા પુરો અને આપણે બાબુમાં છુપાઈને તમાસો ભેગા કરો. કારણ પાપીયાનું ચિત્ત પેટીમાંજ હશે, માટેજ આવતાની સાથે પેટી ઉઘાડશે ત્યાં પેટીમાં પુરવાથી ખીજવાઈ ગયેલાં વાંદરાં તેને હાલહવાલકરશે, અને પાછળથી તું જઈ કહેજે કે વીણા ક્યાં છે ! તે કહેશે કે વીણા નથી પણ વાંદરાં હતાં; તો તારે કહેવું કે પેટીમાંજ સંતાડી હશે એમ કહી તેને પેટીમાં પેસાડવા યુક્તિ કરવી, પછી પેટી બંધ કરી રાજકુમાર પાસે લઈ જવી, અને તેનો ન્યાય રાજકુવર હસ્તક કરાવવો,

આ યુક્તિ ધમાને પસંદ પડી, અને પેટીમાં વાંદરાં

પુરી ધર્મો અને વેલી બાબુમાં સંતોષ એકાં; તેઓ બાબુમાં હુપાઈ એકાં, ત્યાં જલમસીંદ આવી પહોંચ્યો, અને પેટી ભેઈ ખુશી થયો, અને બાબુમાં ધમાને નહીં જોવાથી કહ્યું સીંદ ક્યાંક ગયા લાગે છે; બાબુ જોતાં સિંદ નહીં જોવાથી કહ્યું સિંદ ગયા તો આઘડા ગયા, પેટીમાંથી પ્રીયાને લઈને પસાર થવા દે પસાર.

વીણુને પેટીમાંથી કાઢી લઈને નાશી જવાના વીચારથી તે પેટી પાસે ગયો, અને કહેવા માંડ્યું. હે? મનમેહની ! હે મોહની ! પ્રાણુ પ્રીયા ? આવ આવ એકદમ ભેટી છે. એ પ્રમાણે કહી પેટી ઉઘાડી, ત્યાં પેટીમાં પુરાવાથી ખીજ-વાળેલાં વાંદરાં તેને વળગ્યાં, અને તેનાં કપડાં વીખેરી ફાડી નાંખી તેને ઉઝરડા ભરવાની સાથે હાલ હવાલ કર્યો.

વાંદરાં ગયાં, ત્યાં જલમસીંદ સ્વસ્થ થયો, અને વિચારમાં પડ્યો; ત્યાં ધર્મો હુપાઈને આ ખીના જોતો હતો તે તેની પાસે આવ્યો. પાસે આવી જલમસીંદને કહ્યું, પ્રીયા ક્યાં ! જલમસીંદે કહ્યું, અહીં તો પ્રીયાએ નથી ને ખીઆએ નથી, પેટીમાંથી તો મોટાં છુદ નીકળ્યાં છુદ. આ જો હાલ હવાલ કર્યો છે તે, ધર્મે કહ્યું, જોળખું છું જલમસીંદલાઈ જોળખું છું; વેલીની બાબતમાં છેતર્યો હતો, તેમ આમાં પણ છેતરવો ધાર્યો હશે કેમ ! વારે વારે છેતરાવાનો નથી, તે નહીં સમજજો જલમસીંદલાઈ.

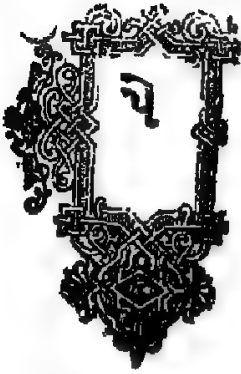
જલમસીંહે કહ્યું. ભાઈ ! તને કોણ છેતરે છે. તારા સોગન ખાઈને કહું છું કે પેટીમાં પ્રિયાને બદલે મેટાં ખુદ હતાં, ધમાભાઈ ચાલ બતાવું, કહી પેટી પાસે ગયા, અને વાંદરાંની હગાર બતાવી કહ્યું, જો આ વાંદરાંની હગાર, હવે ખાત્રી થઈ, ધમે કહ્યું, પેટીના પડદામાં સંતાડી હશે, અને મને બનાવે છે, પણ એમ બનવાનો નથી સમજ્યો ! અંદર પેસી પેલો પડદો ઉંચો કરી બતાવ્ય તો ખાત્રી થાય.

ધમાની ખાત્રી કરાવા જલમસીંહ પેટીમાં ઉતર્યો, અને પડદો ઉંચો કરવા નીચો નમ્યો, જલમસીંહ નીચે નમ્યો, ત્યાં ધમે પેટી ખંધ કરી સાંકળ દઈ દીધી, અને જલમસીંહને પેટીમાં સપડાવ્યો. જલમસીંહને પેટીમાં ખંધ કર્યો, ત્યાં અંદરથી ખુમો પાડવા માંડી, કે ધમા ઉઘાડ ! ધમે કહ્યું, હું નહીં ઉઘાડું, પણ જોધાણનાથ ઉઘાડશે માટે હાલતો પેટીમાં બેઠા બેઠા ઇશ્વરનું ભજન કરો, જેથી પાપનો ભાર હલકો થાય.

જલમસીંહને સપડાવ્યો, ત્યાં વીણા જે બાજુમાં હતી તે ધમા પાસે આવી. એને કહ્યું. જહેન ! તેં ઘણી સારી સુક્તિ બતાવી, જેથી પાપીને દીધો સપડાવી, હવે આ પેટીને શું કરવી ! વીણાએ કહ્યું, ચાલો રાજકુમાર પાસે લઈ જઈએ, અને રાજકુમારનો સંદેહ ટાળીએ. ધમે કહ્યું, બહુ સારૂ જહેન ચાલો એવો નિશ્ચય કરી વીણાએ

જોગણનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું અને ધર્મો અને વીણા બંને
જોગી વેશમાં પેટીને લાઇ દરબાર ગઢ તરફ ગયાં

પ્રકરણ ૧૨ મું.

જળથી જેવો મીનનો દીપક જેમ પતંગ
સારસ જોડી વીણ મરે અજબ પ્રેમનો રંગ

ટીને વિદાય કરી, અમરકુમાર ગમગીનીમાં
ગિરફતાર બનેલો પોતાના એરાંત આ-
વાસમાં વીચારના વમનમાં ગુંથાયેલો
બેઠો હતો. મન સાથે વીચાર એ કરતો
હતો, કે, વાહ પ્રભુ ! તારી લીલા અ-
જબ છે. શું વીણા ડાકીની ના ના તેમ

તો હોયજ નહી, અરે પણ ત્રીશુભનું નીશાન શેનું ?
મનને કોઈ રીતની ખાત્રી મળતી નથી. મન વીચાર
વમનમાં ગુંથાયું છે, કડીઆરાની આ સ્થિતી કરનાર વીણા
ડાકીની હો કે દેવી હો, પણ આ અભાગીને તો દેવીજ
હતી. શું સિદ્ધની સિદ્ધિ ખાટી ! નાના તેતો બનેજ કેમ ?
સિદ્ધને શું સ્વાર્થ હતો કે ખોટું કહે, આનું અર્થ તાત્પર્ય
સમજાતું નથી.

આ પ્રમાણે વીચારના વમનમાં ગુંથાયેલો મન સાથે
વીચાર માળાના મણકામાં ગુંથાયેલો હતો, ત્યાં પેલી હાથી

કે જેણે ત્રીશુળનું નીશાન છાપ્યું હતું તે આવીને વીણાને નહીં જોતાં કુંવરને પુછ્યું, કે વીણા બા ક્યાં ? હાસીના પુછવાથી રાજકુમારનો વીચાર માળાનો મણકો તુટી ગયો, અને હાસી સામે જોઈને કહ્યું તારે શું કામ છે ?

હાસીએ કહ્યું, મારે તેમની પાસે એક માણી માગવાની છે, રાજકુમારે કહ્યું, શી માગતની ! હાસીએ કહ્યું, એક ચોગીને સાધનામાં સતી સ્ત્રીના પગે ત્રીશુળના નીશાનની જરૂર હતી તેથી વીણા બા નિંદ્રાધિન હતાં, ત્યાં મેં તેમના પગે ત્રીશુળનું નીશાન છાપ્યું હતું, તે માગતની માણી માગવાની હતી.

હાસીની આ વાત સાંભળી કુમારે નિસ્વાસ નાંખ્યો, અને કહ્યું, હાય હાય ! તેં તેનું નખખોડ કાઢ્યું છે. જા એકદમ ખીતાણ પાસે જા, અને આ હકીકતથી વાકેફ કરજાતને દેસાવનાર એ પાપી જોગીઓ, સ્વાસ્થી સિધ્ધી, અને લુલાવામાં નાખનાર ભમટાઓનું સહંતરને માટે સત્યાનાશ કેમ જતું નહીં હોય, હાયરે વીણા સુંદરી ! આ પ્રમાણે બોલે છે ત્યાં નેપથ્યમાંથી નીચે પ્રમાણે અવાજ થયો.

તુળસી આ સંસારમાં, ભાત ભાત કે લોક

પ્રિછયા વિણ નહીં માનીએ, શાસ્ત્રવાણી રોક.

ઉપરથી સાખી સાંભળી ત્યાં રાજકુમાર એકદમ મોક્યો, અને સેવકને બોલાવી પુછ્યું કે જોતો કેણુ છે

સેવકે કહ્યું, જોતો એક યુદ્ધો બાવો તેની છોકરી સહ લીક્ષા
માગવા આવ્યો છે તે ગાય છે. બુદ્ધ બાવાનું નામ સાંભળ્યું
ત્યાં કહ્યું જોવાં લેખધારી સાધુડાંને તોં દેખો ત્યાંથી કાર
કરવાં જોઈએ. દુનિયાનું સદંતરને માટે સત્યાનાશ કાઢનાર
એ વેશ ધારી સાધુડાજ છે. એ પ્રમાણે સેવક સાથે વાત
કરે છે ત્યાં પાછો નેપથ્યમાંથી ફરીથી અવાજ આવ્યો,

હાજેલા જીવ દુધથી શીઠ તરછોડે છાશ

સાહસથી સુખ સૌ જશે વળશે સત્યાનાશ.

આ પ્રમાણે બોલતી વીણા સુંદરી જોગી વેશમાં
મહેલમાં રાજકુમાર પાસે આવીને ઉભી. જોગણ વેશમાં
વીણાને જોઈ રાજકુવરના હીલમાં પ્રેમી અંકુરો ઉત્પન્ન થયા,
અને તે જોગણ પાસે આવીને ઉભો અને કહ્યું, તમે કોણ
છો ! ક્યાં રહો ? અને આટલી નાની ઉમ્મરમાં જોગ
લેવાનું કારણ શું તે જણાવશો !

જોગી વેશમાં વીણાએ કહ્યું, ભલા પ્રાણી ? વો
ક્યા પુછતે હો હમ કોન હે વો હમ બુદ્ધ નાંહી જાણતે
હેં તો તુમેરેકું કીસતરેહ કહેવે કે હમ વોહિ. જોર હમેરા
રહેનેકા પુછતે હો, તો હમ સારી દુનીયામે રહેતે સખખ
આજ ઇધર તો કલ દુસરી જગેપે, હમેરા સ્થાન એક નહી
કે તુમેરેકું હમ હીખલા શકે; જોર છોટી ઉમ્મરમે જોગ
લેનેકા કારણ ક્યા વો સુને,

જુઠા સ્વપ્ના વત્ત સંસાર માયાકા શીર જુઠા માર
 અલખ લજી હોના લવપાર ઉસીલીયે. ફીયા લેખ સ્વીકાર
 વીણાએ કહયું, માટેજલેખ ધારણ કરી સંસાર છોડ
 દીધાહે. રાજકુવરે કહયું શું સંસારમાં રહીને અલખ લજતા
 નથી, કે જોગી થવું, સગા સંગીને તજવાં. અને તેમની
 હાય લેવી વીણાએ કહયું,

કીસકી બેટી કીસીકા બાપ, જીવ અકેલાહી આપો આપ,
 સ્વારથકે સખ જાનો તાપ, માયામેં મત ખા ભુલ થાપ.
 વીણાએ કહયું, સખ સ્વાર્થકી જાલહે, સ્વપ્નવત્ત
 આલપંપાલહે. વોહ કાની સંસારમે કળ આયા કળ જાનેકા
 ઈસકી કીસીકુ ખબર નહી, ઈસલીયે જીવકે લીયે જો કામ
 કરનેકા ઊસમે વખત લગાના નાંહી. કલકરના વો આજ
 કરના, આજ કરના વો અજ કરના, ધરમકા કામમે ઢીલ
 નાંહી કરાના વો સત પુરૂષકા બચન હે.

રાજકુમારે કહયું, તુમેરી સંગમે કેન હે વોતો
 કહે. ? વીણાએ કહયું, હમેરા જુઠા બાવા હે; રાજકુમારે
 કહયું શું તમારે જોગી લોકોને પણ બાપ ખરા કે વીણાએ
 કહયું, કહેનેમે તો હે; સંસારકી જુડી સગાઈ મેતો, કહે
 લાતે હે પરંતુ--

જુઠી સગાઈ જુઠા રંગ સ્વારથ માયા જોડી અંગ
 આત્મા જાતાં કાયા લંગ, કેઉન મ્તાવે જીવકે સંગ
 રાજકુમારે કહયું વાડ. ! તમેને જોગ લીધે કેલો.

વખત થયો ! વીણાએ કહ્યું, વખતકા પુછતે હો ! જીસી વખત માયાકી જન્મલ છોડ દી, ઉસી વખત અંગમે કંઈની નોડદી, જોર માયાકુ તોડદી. રાજકુમારે કહ્યું, વાર ! સંસાર સુખ અનુભવ્યું છે કે નહીં ! વીણાએ કહ્યું વો કયા પુછતે હો; જુઠે આ સંસાર ઇસમે સુખ કયસા ? કાય મે સુખ હે ! તુમ કીસ ણાતસે સુખ માનતે હો ! પૈસે મે સુખ હે ! ને પૈસે મે સુખ હોતા, તો તવંગર લોક હાય હાય કરકે કેસે મરતે ! ને ગરીબાઈમે સુખ હોતા, તો ગરીબ પેર ઘસતે કેસે મરતે ! ને પ્રેમમે સુખ હોતા, તો પ્રેમી પ્રેમમે કેસે મરતા ? સંતોષ સમાન સુખ કીસીમે નહી, પન વો હે કીધર ! હમ તો ચહ જોગી વેસમે કાયાકો કષ્ટ દેકર અલખકો સ્મરને મે હી સુખ માનતેહે.

રાજકુમારે કહ્યું, મારી ઇચ્છા પણ તમારો જોખ સાંભળી જોગી થઈ જવાનો થયો છે; વીણાએ કહ્યું, તુમે રેકું દુઃખ કયા હે, કે જોગ લીયે ચહા તે હો ! રાજકુમારે કહ્યું, દુઃખનું શું પુછોછો ? મેં અભાગીઆએ એક ઘોર પાપ કર્મ કર્યું છે, અને તે પણ સી હત્યાનું.

વીણાએ આશ્ચર્ય ચકિત થઈ કહ્યું, કયા સી હત્યાકા પ્રાશ્નીત કીયા હે ! નહીં ચાહીએ, નહીં ચાહીએ, સી હત્યા કરને બાલેકા ઘરકી બીક્ષા નહીં ચાહીએ; એ પ્રમાણે કહી વીણાએ સાલવા માંડ્યું, ત્યાં રાજકુમારે વીણાનો હાય પક-

ડ્યો, વીણાનો હાથ પકડ્યો ત્યાં વીણાએ કહ્યું, રાજકુમાર !
વેા કયા કરતે હો !

વીણા—

અણચાત

ખીચારકે કુચ દીલમે મેરા હાથ છોડદો
મ્સારી હોજી આપ અન્યસે પ્રીતી ભેડદો
હમહે ભેગી ફકકડ બોલો હમસે કામ કયા
ભેગીમુંકુ પકડનેસે કહો આરામ કયા
હેરાન કયું કરો હમે બનકે બેવફા
આયગા બાબા હમેરા હોબેગા ખદા,

વીણાએ કહ્યું, રાજકુમાર ! મેરા હાથ છોડો, મેરે
બાબા આયબા, તો ખદા હોગા. રાજકુમારે કહ્યું, શું
તમારે પણ તમારા બાબાની ખીક રાખવી પડે છે કે !
વીણાએ કહ્યું, કયું ન રખે, દુનિયાદારી મેતો રખનીજ
આહીએ. રાજકુમારે કહ્યું, તમારે ભેગીને દુનીયાદારી કેવી !
વીણાએ કહ્યું, દુનિયાએ રહેવે તો દુનિયાદારી કેસે તજે,
માયાસે છુટે વેા, દુનીયાસે છુટે નાહી, દુનિયા કબ છુટેગી
કે યા દેહેમેસે આત્મા ચલા બચગા, યા દેહ છુટેગી તબ
દુનિયા છુટેગી; જ્યાર દુનિયાએ રહે તો દુનિયાદારીએ રહેના
આહીએ. અબ મેરા હાથ છોડદો, કોઈ દેખેગા તો કયા
ખીચાર કરેગા ! રાજકુમારે કહ્યું, મારા મનનું સમાધાન
કય, શીવાય ક્યાપી છોડનાર નથી. વીણાએ કહ્યું, જરા સુનો !

વીણા—કુમાર— ગાયન

અવગ હો કુંવર મેરે અંગસે

હમ સ્મરતે હે નાથ

અલગ હો

બન જંગલકે બાસી હમેરે

હે હમ બેગીચો હે બાલ

કુમાર—હમે છીએ પ્રભાળ

વીણા—અલગ હો કુંવર મેરે અંગસે

હેમે પ્રભાળ પાળ તુમેરે

નહી પીછાને મૈત્રી રંગ

મેઝળ બાળા બીચારીકે

હાલે રંગ મેઝ બાંગ

અલગ૦

બંદેમ બીરી બયા અંગમેરે

મીચા છોડ ઈસકે અંગ

કુમાર—હાથરેશુઆંચું રત્ન હાથથી

ધરમ કહ સીર પ્રસંગ

વીણા—.....અલગ૦

વીણાએ કહ્યું ! કુંવરણ ! તબ મુને છોડડો; રાજ-
કુમારે કહ્યું, પ્રથમ મને સી હત્યાથી છોડાવો, પછી મુજેથી
જાણો. વીણાએ કહ્યું, સી હત્યા કરનેવાલા કેમ તરેહસે
છુટ સકતા નહી; રાજકુમારે કહ્યું, તો તમારી સાથે રાજે,
અલખ સમસીયા, અને જાણ સમાર તરીયા વીણાએ કહ્યું.

બાહકે જીવ ક્યું કરતેહો, હેરાન કરતેહો, રાજકુમારે કહ્યું,
આહાય તે થાય પરંતુ સ્ત્રી હત્યાથી છોડાઓ, નહાતો સાથે
રાખવા કબુલ થાઓ, તે સીવાય કદી છોડનાર નથી.

વીણાએ કહ્યું, હાં ! હાં ! અળ મુજે યાદ આયા,
હમેરે બાવાજીકી પાસ મંદર હય, સાક્ષાત દેહધારી સાલી.
ગરામ અંદર હય, વેા તુમે સ્ત્રી હત્યાકા પ્રાશ્નીત સુનાયગા
સ્ત્રી હત્યાસે છુડાયગા, રાજકુમારે કહ્યું, તો તમારા બાવાને
બોલાવો, તે સ્ત્રી હત્યાનું પ્રાશ્નીત સંભળાવો, રાજકુમારે
કહ્યું, ત્યાં વીણાએ (ધમાને) છુમ પાડી, બાબા ધધિર
આઓ, જ્યારે રાજકુમારકુ સ્ત્રી હત્યાકા પ્રાશ્નીત સુનાઓ.

ધમે, રાજકુમાર પાસે આવ્યો, અને કહ્યું, બેટા
સાલંગરામકા મંદર અંદર લાતા હું, જ્યારે રાજકુમારકુ સ્ત્રી
હત્યાકા પ્રાશ્નીત સુનાતાહું. વીણાએ કહ્યું, બા બા ! મેં
બાબુમેં જાતીહું, અલી આવી હું. તુમ સાલંગરામકા
મંદીર લાઓ જ્યારે રાજકુમારકુ સ્ત્રી હત્યાકા પ્રાશ્નીત સુનાઓ.

ધમાએ ઉપર પ્રમાણે કહી વીણા પોતાનો જોગણ
વેશ દુર કરી પોતાનો પોશાક બદલવા બાબુમાં ગઈ. ત્યાં
ધમાએ કહ્યું રાજકુમાર ! જરા આઈએ, મંદરકે હાથ
લગાઈએ, રાજકુમારે તથા ધમાએ બંને જણાએ મળી પેલી
પેટી કેનેમાં બલમસીંહને સપડાવ્યો હતો તે મહેલમાં આણી.

પેટીને જોઈ રાજકુમાર અચંબો પામ્યો, અને કહ્યું,

અરે ! જોતો એજ પેટી ઘોળરી પેટી ? ધમાએ કહ્યું,
 અરે પેટી બેટી કાયકી ! વોતો સાલ્ગિરામકા મંદર હય,
 સાક્ષાત દેહધારી સાલ્ગિરામ અંદર હય, રાજકુમારે કહ્યું,
 બહુ સારુ બુઢા બાવાજી ? હવે સ્ત્રી હત્યાનું પ્રાશ્નીત સુણાવો
 સ્ત્રી હત્યાથી છોડાવો ધમાએ કહ્યું, રાજકુમાર ! જો આ
 સાલ્ગિરામ બોલેગા. વોહી કરના પડેગા; રાજકુમારે કહ્યું,
 જે કહેશે તે કરવા તૈયાર છું; ધમાએ કહ્યું, તો આપ
 શરીરપે શસ્ત્રો ધારન કરકે તૈયાર બનો, બાદ સ્ત્રી હત્યાકા
 પ્રાશ્નીતસુનો, રાજકુમારે કહ્યું, શસ્ત્ર ધારણ કરવાની
 જરૂર શી છે !

ધમે કહ્યું આપ ક્ષત્રી હો, ઉસીલીયે કરના ચાહીએ;
 આપ આપકા ધર્માનુસાર તૈયાર હોનેકા નહી, બહાલ સાલ્ગિ-
 ગરામ તુમેરેકુ સ્ત્રી હત્યાકા પ્રાશ્નીત સુનાનેકા નહી. ધમાની
 આ વાત સાંભળી રાજકુમાર શસ્ત્રો સજી સજ થઈ પેટી પાસે
 ઉભો રહયો, ત્યાં ધમે કહ્યું કુવરસાહેબ બરાબર સ્ફુરતીમે
 રહેના અળીમે સાલ્ગિરામકો બુલાતા હું, જ્યાર સ્ત્રી હત્યાકા
 પ્રાશ્નીત સુનાતા હું,

આ પ્રમાણે રાજકુવર સ્ફુરતી ધરી ઉભો, ત્યાં ધમે
 કહ્યું, સાલ્ગિરામજી. સો હત્યાકા પ્રાશ્નીત સુનાઓ, બોલો ?
 બોલો ? ધમે બોલી રહયો, ત્યાં પેટીમાંથી બલમસીંદે
 કહ્યું, બોલો-બોલો, રાજકુવર અથાંજો પામ્યો ને કહ્યું.

આશું ! ધમે કહ્યું. કુંવરસાહેબ ? સ્ત્રી હત્યાકા પ્રાચીત
હીખલાતાહું, એ પ્રમાણે કહી પેટી ઉઘાડી ત્યાં જાલમસીંહ
ઉભો થયા, તેને કુંવરના કળજમાં ઘરોળર લેવડાવી કહ્યું
દેખો વો સ્ત્રી હત્યાકા પ્રાચીત આપો આપજલે.

રાજકુમાર જાલમસીંહને જોઈ અચંબો પામ્યો, અને
કહ્યું. અરેઆતો એજ ! હરામી સંતદાસ ? બોલ્ય હરામી ?
વીણા ક્યાં ? જાલમસીંહે જાગ્યા તુટ્યા શબ્દોમાં કહ્યું
હમ ઈસકુ જમીનમે દાટને જાતેયે, બંદાસે બગ ગઈ. ધમે
કહ્યું. પાપીઆ ? મહોતની છેલ્લી ઘટીએ પહોંચ્યો, હવે
તો કાંઈ સાચુ બોલ, એ પ્રમાણે કહી બનાવટી દાઢી મુઠ
દુર કરી રાજકુમારને કહ્યું, કુંવરસાહેબ ! હું 'યુદ્ધો સિદ્ધ
નથી, અને જાલમસીંહનાં દાઢી મુઠો બનાવટી હતાં તે
ખેચી કાઢીને કહ્યું. આ સંતનાથ પણ નથી, આ કાઠોર
જાલમસીંહ, ને હું ધમલો માળી.

ધમાના આ શબ્દો સાંભળી રાજકુમાર અચંબો
પામ્યો અને કહ્યું, કેણુ જાલમસીંહ ? અને ધમલો માળી
ધમે કહ્યું હા હરામીએ મને ચઢાવી વેલીનો ભાવ બગ-
ડાવી છેવટ કંગાઈની બાજુ ચલાવી. વીણા દેશને ખાનારી
દાઢીની છે તેમ જાહેરમાં લાવી છેવટે ઉપાડી જવાની દાનતે
પેટીમાં પુરાવી મંગાવી, હમારી કંગાઈ ગઈ દાવી, અને
વીણા સદ પેટી આવી, પેટી ઉપાડી એ વીણા પહેનને

બહાર કાઢ્યાં, તેમણે મને બોધનાં વચનો સુણાવ્યાં, ત્યાં મારી મતી ઠેકાણે આવી, ને વીણા બાજે ચુકિત બતાવી, તે ચુકિતથી આ પાપીઆને પેટીમાં દીધો સપડાવી. તમારો બહેમ દુર કરવા પેટી અત્રે લાવી વીણાબાસહ અમે આપની પાસે આવ્યાં.

રાજકુમારે અધિરા થઈને પુછ્યું, વીણા ક્યાં ? પ્રમાણે કહ્યું, પ્રથમ આ પાપીને ચોખ્ખ સજા કરો, પછી વીણાબા આવે છે. રાજકુમારે ચાર સીપાઈઓને બેલાવ્યા અને જલમસીંહને બાંધીને ડુંગર ઉપરથી ફેંકી દેવાની સીપાઈઓને આજ્ઞા કરી. આ પ્રમાણે આજ્ઞા થઈ ત્યાં જલમસીંહને સીપાઈઓએ પકડ્યો અને આગળ કર્યો; આ પ્રમાણે સજા હકાવાની આવી તેથી છેવટે જલમસીંહે કહ્યું, સુવો સુવો, હાથ હું સુવો, બીજાને નાંખવા જતાં જાતેજ પુર્યો કુવો.

જલમસીંહ—

હુંહો

કરજું તેવું પામવું, જુવો નજર દ્રષ્ટાંત

સુજ સમ પાપી જગ વીશે આમજ આવે અંત

આ પ્રમાણે જલમસીંહને સીપાઈઓ લઈ ગયા, ત્યાં રાજકુમારે કહ્યું, વીણા ક્યાં ? ધમે કહ્યું આવે છે, જરા શાન્તિ રાખો આ પ્રમાણે ધમે કહે છે ત્યાં નેપથ્યમાંથી અવાજ આવ્યો,

વીણા—

ઠંદેમ ટાળ્યો રૂદ્રીયા તણો હૃદય વળ્યું પ્રિત પંથ
સત્ય સહાયક શ્રીહરી હુઃખનો આઠ્યો અંત

રાજકુમારે કહ્યું, અરે એતે એજ સ્વર ! નકકી વીણા
સુંદરીનોજ ? આવ આવ વહાલી ! તારા પાપી પતીને ભેટ.
પાછો બીજવાર નેપથ્યયમ્માંથી ઉચ્ચાર થયો.

વીણા—તન તરવર મન છાંયડો શીતળ પ્રેમી નીર
તાપ નીવારી નાથજી ! બેસી પીઓ ધરી ધીર

છેટેથી વીણાને આવતી ભેળ રાજકુંવર સામે ગયો
અને વીણાને ભેટી પડ્યો. વીણાને રાજકુમાર ભેટયાં, ત્યાં
બંનેની આંખોમાં હર્ષનાં આંસુ આઝ્યાં, રાજકુમારે કહ્યું,
સુંદરી ! હું તમારો અપરાધી છું, માટે મને ક્ષમા કરો.
વીણાએ કહ્યું, નાથ ! એ શું બોલ્યા ! સંસારના રંગ
ઢંગ ન્યારા છે; ફરેબથી મ્હોટા મ્હોટા ફસ્યા, તો તમે
કોણ ! ભગવાને પાર્વતીનું રૂપ લઈ ભગ્નાસુરને લોળવી
માંથે હાથ મુકાવ્યો, પાર્વતીએ ભીલારાણીનું રૂપ લઈ
શંકરને ભરમાવ્યા, તો એવા દેવ દાનવો બુલ્યા છે, તો
તમેને હુંતો એક પામર પ્રાણી છીએ.

રાજકુમારે કહ્યું, વહાલી ! તને વીતવામાં બાકી
રહી નથી. વીણાએ કહ્યું, નાથ ! જો આ ધમાની બુદ્ધિ
ઠેકાણે આવી નહોત, તો આ વખત આવત નહી, પણ

પ્રભુ કૃપાએ તેની બુદ્ધિ ઠેકાણે આવી, ને આવી આનંદની ઘડી પ્રભુએ બતાવી. રાજકુમારે કહ્યું, પણ તમને હેરાન મેળવનાર તેણે હતોને !

વીણાએ કહ્યું, નાથ ! સંગતથી ભલભલાની બુદ્ધિ બગડે છે તો આતે ઠેકાણુ ! હરામી જાલમડાની સંગે રહેવાથી આની મતી બગડી હતી, પરંતુ બોધ વારીથી તે બીજાડ દુર થયો, તે મતી સ્વચ્છ થઈ; તેને મેં ધર્મનો ભાઈ કહ્યો છે, ને તમારા દરબારમાં યોગ્ય જગ્યાએ દાખલ કરી દેવાનો છે. (ધમાને) ધમા ! હાલતો તું મહેલમાં જા. ધમે કહ્યું, બહુ સારૂ બા જાઉં, એમ કહી બંનેને નમી મહેલમાં ગયો.

ધમો ગયો ત્યાં રાજકુમારે કહ્યું, સુઘડ સુંદરી ? હવે તમારી શું ઈચ્છા છે. જે ઈચ્છા હોય, તે સુખેથી જણાવો. વીણાએ કહ્યું, નાથ ! દુઃખનું વાદળ દુર થઈ સુખ સુર્ય ઉદય થયો છે, ખામીમાં ખામી એજ કે આ સર્વ હકીકત મારા પીતાજીને જણાવાની ઈચ્છા છે, જેથી તેઓ હુંપદનો પસ્તાવો કરી પાપ કર્મ ખપાવે.

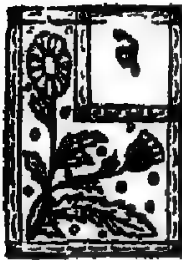
રાજકુમારે કહ્યું, શું કરવું ! વીણાએ કહ્યું, આપ જાત્રેથી એક પત્ર લખો, તેમાં લખવું કે તમારી પુત્રી તમોને મળવા આતુર છે. તેથી પત્ર વાંચી તુરત આ ત-

શરૂં આવવું. તમારો પત્ર વાંચી તેઓ અત્રે તુરત આવશે.
મારૂં નામ લખતા નહીં, બાંધેલારેજ લખી જણાવવું રાજ-
કુમારે કહ્યું, બહુ સારૂં પ્રીયા, હાલજ પત્ર લખી બોલાવું છું.
આસો મહેલમાં જઇ પત્ર લખી પ્રથમ અનુચરને વીઠાય
કરીઓ, એ પ્રમાણે વર્તાવિનોદ કરતુ મેંમી ભેડું મહેલ-
માં ગયું.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

છાન્ધ્યા નહીં અલીમાન, જગતમાં કૈને જાણે,
રામે રાજ્યો હસ શીશ, અલીમાને પરમાણી.

વેલીને લઈને તાંતોલખાં ગવડાઓ નાશી ગયે
હતો, તેણે વેલીને નાચનારી બનાવી હતી,
મુળે વેલીને નાચવાનો શોખ હતો તેથી તે
નાચતાં શીખી હતી, એટલે ગવડાઓ વેલીના
નાચના ઉપર નિર્વાહ થતાવતો હતો. એમ ફરતાં ફરતાં
તાંતોલખાં તથા વેલી જોધપુર આવી પહોંચ્યાં.

જોધપુર શહેરનો વૈભવ, ગામની બાંધણી વીગેરે જોઈ,
વેલીને મનમાં લાગી આબુ, અને તે ગમગીનીમાં ગીરફતાર
બની. તેણે મન સાથે કહ્યું, વાહ ભગવાન તારી લીલા ! જે
જોધપુરના દરબારમાં રાજ રાણી થઈ માણવું ધાર્યું હતું, તે
જોધપુરમાં નાચનારી તરીકે આવી છું;

આ પ્રમાણે વેલી ગમગીનીમાં ગીરફતાર બનેલી
વીચારમાં ગુંથાએલી હતી, ત્યાં તાંતોલખાંએ કહ્યું, વેલી !
હેજો વો જોધપુરકા દરબાર હે, નાચ બરાબર કરના, સમજ
ગયે. વેલીએ કહ્યું, તાંતોલખાંજી ! જોધપુરના દરબારમાં નાચ-
વામાં મારો પગ નહીં ઉપડે,

તાંતોલખાંએ કહ્યું; ક્યોં ! વેલીએ કહ્યું, જે દરબારમાં મેં રાજરાણી થઈ મહાલવા ધારેલું, તે દરબારમાં નાચનારી થઈને નાચવાનું કામ નહારાથી નહીં બને. તાંતોલખાંએ કહ્યું એના ઉમદા દરબારમેંસે અછા ઇનામ મીલનેકી આગા હે, વો કામ તેરેસે નહીં બને ! વેલીએ કહ્યું, ના નહીં બને. તાંતોલખાંએ કહ્યું, એસે મોખે શુમાયગી છો પ્રીર છોટે રજવાડેસે ક્યા પાયગી ? મોસમ શુમાયગી, તો પ્રીર ક્યા ખાયગી ? રાખ કે ધુલ,

વેલીએ કહ્યું, ચહાય તેમ હો, પરંતુ આ દરબારમાં તોં કદાપીકાળે હું નાચનારી નથી; તાંતોલખાંએ વેલીની હઠ જોઈ વેલી સામે આળુક ઉપાડી. અને બે ચાર ફટકા લગાવી કહ્યું; ક્યોં નહીં નાચેગી ક્યા ?

વેલીને આળુકના ફટકા પડ્યા, ત્યાં વેલીએ કહ્યું, નાચીશ. તાંતોલખાંએ કહ્યું, યા આળુકમેં ગુન અજબ હે, કાશ્વ કીયા હેં કે, “બુધે બાર બાજરી, બુધે નાર પાધરી; બુધે ઠાળું ઢોહોવા દે. બુધે છોકરું છાનું રહે.” કહેવતાનુસાર આળુક પડ્યા કે કેસી ઠેકાણે આઈ; ચલો અબ વો ગાના શરૂ કરો. લીએ ગાવાનું શરૂ કર્યું.

તોરા દાવર દર દાર્યા શાહા

વેલીએ ગાવા માંડ્યું બેસુર ગાયન જોઈ તાંતોલખાંએ આજા પાડ્યા ન કહ્યું, તોરે દાવર દર દાર્યા શાહા

યહ બેસુરા ગાયન મંહાંસે સીખલાઈ. વોહ ચાહુ કરો.
 વેલીએ કહયું, કીયું ? તાંતોલખાંએ કહયું. વો કુલ-
 નકી બહારકા ! વેલીએ ગાયન શરૂ કર્યું.

ગાયન.

(ખ્યારે તોરે અંગમે) એ રાહ.

ખ્યારે તોરે ચમનમે કુલનકી બહાર હો,
 ચમનમે બહાર હો, સુમનકી બહાર હો. ખ્યારી૦
 રાજનસે રણ રહો, સાજનસે સણ રહો,
 તાજ તોરે રાજકા, ચાહુ ઓર ખ્યારહો. ખ્યારી૦
 શેઝર

હો સુબારક હમેં અય ખુશીકા દરબાર કીયા
 ખદકકે ખાવીંદને શુભ અવસર વોહ દીયા;
 શાહ દુલહા રહેતા હશ્ત રહો આખાદ ભેડી
 ઉસ્કો હાંસીલ હો ખુશી; અલ્હાદિ વિઘ્ન ત્રોડી-રાજનસે૦
 તાંતોલખાંએ ખુશી થઈ કહયું, હાં ! વોહ ગાના ખાસ
 ભેધપુરકે દરબારકે હીયે બનાયે હે, ઓર વોહ ગાનેપે
 અચ્છા ઇનામ દેનેકા હે, સમજ ગયે. અબ અલો દરબારમે
 બાનેકી તૈયારી કરકે દરબારમે બાવે (બય છે.)

રાજા રાયસીંહ ઉપર ભેધપુરના રાજકુમારનો પત્ર
 આવી પહોંચ્યો. પુત્રીનો પત્ર વાંચી રાજા રાયસીંહ ખુશી
 થયા, અને રાણીને એક સેવકદ્વારા બોલાવી. રાણી આવી,
 ત્યાં રાજા રાયસીંહે કહયું, આજે ધણે દહાડે પુત્રીએ ચાહ

ક્યાં લાગે છે. જોવા અતુલીત રાજવર્ણિવમાં માતા પીતા
ક્યાંથી માફ આવે, આજે વળી કેઈ દીશાનો વાયુ વાયો
રો કે પત્ર લખ્યો.

રાણીએ કહ્યું, પ્રાણનાથ ! આજ દીન સુધી મનને
ચીંતા હતી, કે પુત્રીને પરણીને ગયેં આજ ત્રણ ત્રણ વરસ
થવા આવ્યાં, પણ નહીં ખર કે ખબર, આજે આ પત્ર
વાંચી આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે, કહેવત છે કે “ હાથી હરખાર.
અને છોડે સાસારે સાડે ” તેવું કાંઈ નહીં, પણ ખર ખબર
ન લખી જણાવે, તો મનને ચિંતા થય તે વાસ્તવિક છે.

રાજાએ કહ્યું, પણ, મને મળવા બોલાવે છે, તો
મારે શું કરવું ! રાણીએ કહ્યું, ત્રણ ત્રણ વરસ થયા
આવ્યાં, જે પુત્રી એકે પળ પણ અલગ રહેલી નહીં, તે
ત્રણ વરસે મળવા બોલાવે તો આપણે અવશ્ય જવું જોઈએ
કારણ કે તે મ્હોટા હરખારમાં રાજરાણી થઈ તેથી તેને અત્રે
આવવાનું ન બને, પણ આપણે તો જવું જોઈએ કારણ માફમન
પણ મારી પુત્રીને મળવા તલપી રહ્યું છે, રાજા રાયસીંહે
કહ્યું, તો ચાલો તૈયારી કરો, આવતી કાલે જ બેઘપુર તરફ
નીકળી પડીએ, ને આજે રાજ પ્રધાનશાસને બાળાવી હું પણ
નીશ્ચિંત થઈ જઉં. કારણ લાંબી વાટ તેથી વખતે મોકું
વહેલું પણ થાય, રાણીએ કહ્યું, બહુ સાડે તમે રાજમંજરી
પરવરો ને હું બીજી તૈયારી કરું છું કહી બનેં જણ બેઘપુર
જવાની તૈયારી કરવા ગયાં, અને મોંઘે તૈયારી કરી
બેઘપુરના જવા રીસાલાસહ નીકળી પડ્યા.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

પસ્તાવો કરવો પડે પરી હુપહ અબીમાન
સંતોશી સુખી સદા ભાગ્ય હોય બળવાન

જોધપુરના હરબારમાં હરબારીઓ આવી ગયા છે
ને હરબાર ભરાયો છે. ત્યાં છડીદારી નેક્રી પોઠારી
જોધાણુનાથ પધાર્યાનું જ્ઞાન હરબારીઓને કર્યું.
નેક્રીનો અવાજ સાંભળી સઘળા હરબારીઓ સ્વસ્થ
બધને બેઠા, અને રાત્રી કચેરીમાં આવતાં સર્વે જણા ઉભા
થયા અને નમીને સલામો ભરી પછી રાત્રી આસને બે-
સતાં સર્વે બીરાજીત થયા. જોધાણુનાથ આસને બીરાજ-
માન થયા, ત્યાં વારાંગનાઓએ નાચ શરૂ કર્યો

કંઘનીઓ—

નાચ.

ધસારેગ રેસાધ પધ સારે સા.

સારેગ સારેગ ધપ મગ રેસા

ગરેસા ગરેસા. ગરેસા

પપ સા ગરેસા પપ આ ગરેસા—ધસા

સારે સારેગ ધ પ મ ગરેસા, ગરેસા.

ધંધ સા ગરેસા, પપ સા ગરે. પપસા
ગરેસા, —ધસા,

કંચનીઓ—

ગાયન.

આનંદે સખી હળી મળી સંગ કરો રંગ ધારી અંગે ઉમંગ
વાર વાર ધારી ખ્યાર એક મેકમાં અપાર
ની ધ પ મં ગ રે સા,
હીયો તાલ હઈ ચોતાલ ધીની તક તક
ધીનીતક તક ધીનીતક તક
તધીન કીટ તક ઉમંગ—આનંદે
તા થૈયાં, થૈયાં, નાચેયાં, માચેયાં,
સચેયાં, સાચેયાં, મુકેના ચુકેના,
છન નનનન છુમ —આનંદે

કંચનીઓનો નાચ પુરો થયો, ત્યાં ભોધાણનાથે
કહ્યું પ્રધાનજી ! આજનો દરબાર ખાસ સતી સુંદરી
વીણા માટેજ ભરવામાં આવ્યો છે. રાજા રાયસીંહ આજે
આવી પહોચવા ભેળજો, છતાં હજી કેમ આવ્યા નહી.
તેનું કારણ સમજાતું નથી. પ્રધાનજીએ કહ્યું, કૃપાનાથ !
હમણા આવી પહોચશે, આ પ્રમાણે રાજા ભોધાણનાથ
તથા પ્રધાન વાત કરે છે ત્યાં દારપાળ ધમો કે જેને
છડીદારની જગોએ દાખલ કયો હતો, તેણે કહ્યું કૃપાનાથ !
ખહાર કોઇ ગવર્ધજો આવ્યો છે, અને અંદર આવવા આ-
શા માંગે છે. ભોધાણનાથે કહ્યું, સુખેથી પ્રવેશ કરાવ.

આજ્ઞા મળતાં તાંતોલખાં વેલી સહ દરબારમાં
હાજલ થયો, અને જોધાણુ નાથને સલામ કરી, જોધાણુ
નાથે કહ્યું, તમે કોણ છો, અને ક્યાંથી આવો છો ?
તાંતોલખાએ કહ્યું. નેકામ મહારાજાધિરાજ ! મેં
દુર દેશમાં રહેતાહું, ઓર ચહ મેરી લડકી નાચનેકા
ઓર ગાનેકા કામ કરતી હે. ઓર મેં બળતા હું, આજ
આપકે શહેરમે આયે ઓર સુનેકી આપને આજ ખુશાલીકા
દરબાર ભરી હે, ઉસલીયે મુજરા કરનેકુ આયે હે પરવર
દીગાર. આ પ્રમાણે વાત ચીત ચાલે છે ત્યાં રાજકુમારે
આવ્યો. અને રાજા રાયસીંહ આવી પહોંચ્યાના સમાચાર
તેના પીતા જોધાણુ નાથને કહી પોતાના આસને બીરા-
જમાન થયો, કુવર બીરાજમાન થયો. ત્યાં રાજા રાયસીંહ
આવી પહોંચ્યા.

રાજા રાયસીંહ આવ્યા તેથી જોધાણુનાથે તાંતોલ-
ખાને કહ્યું, તમે બાળુમાં ઊભા રહો, તમારો મજરો
પછીથી કરાવીશુ, રાયસીંહ રાજાએ દરબારમાં પ્રવેશ કરી
જોધાણુનાથને સલામ કરી; જોધાણુનાથે તેમની સલામ
માનપુર્વક ઝીલી અને કહ્યું; રાજા ? પ્રથમ સસરો
જમાઈ મળો, સસરા જમાઈ મળવાનું કહ્યું, ત્યાં રાજ-
કુમાર આસનેથી ઉઠી રાજા રાયસીંહ પાસે આવ્યો રાજ-
કુમારને નહીં ઓળખવાથી રાજા રાયસીંહ વીચારમાં પડ્યો
અને વીચાર કર્યો કે કુવર બીરા આવનાર હશે, આ તેમનો

નાનો કુમાર હશે. એમ વીચારી કહ્યું, પણ કુથાનાથ !
મારી પુત્રી ક્યાં !

જોધાણનાથે કહ્યું, રાજાજી ! હાલજ આવે છે;
આજનો દરબાર ખાસ તેના માટેજ ભરવામાં આવ્યો છે.
એ પ્રમાણે જોધાણનાથે કહ્યું, ત્યાં વીણાસુંદરી સહજ
કચેરીમાં આવી, અને પોતાના પીતાને સ્વવિનય પ્રણામ કર્યો.

રાયસીંહે કહ્યું, દીકરી વેલી ! ખુશીમાં તો છેને ?
વીણાએ કહ્યું, પીતાજી ? ભુલ્યા, વેલી નહી, પણ વીણા-
વીણાનું નામ સાંભળી રાજા અચંબો પામ્યા, અને કહ્યું,
અભાગીણી વીણા ? જોલ્ય વેલી ક્યાં ? અને તું અહીંમાં
ક્યાંથી ?

રાયસીંહે આ પ્રમાણે સવાલ કર્યો, ત્યાં રાજકુમાર
કે જે પાસે ઉભો હતો, તેણે કહ્યું, રાજાજી ? ભાગ્યની
ખાજી વીણા સુંદરી છતી છે: ને વેલી હારી છે: જે કઠી-
આરાને તમોએ વીણાનો હાથ સોંપ્યો હતો, તેજ હું
પોતે અમરકુમાર, જોધપુરનો રાજકુમાર. (ધમાને ચોખ-
દારના વેશમાં રાયસીંહે જોયો અને કહ્યું.) ત્યારે જે
રાજકુમારને મેં વેલીનો હાથ સોંપ્યો હતો, તેતો આ
ચોખદારના પોશાકમાં ઉભો છે, ધમે પાસે આવી કહ્યું,
હા હું તેજ જનાવટી રાજકુમાર ધમલો માગી, પણ હાલ
તો જોધપુર દરબારનો ચોખદાર.

આ વાક સાંભળી રાજા રાયસીંહ અચાંખો પામ્યા,
અને કહ્યું, વેલી ક્યાં । ધમાએ કહ્યું, તાંતોલખાં ઉપાડી
ગયો. તાંતોલખાનું નામ આંચું, ત્યાં તાંતોલખાના પગ
પુજવા માંડયા, અને નાચનારીના પોશાકમાં વેલીએ ફર-
બારની વચમાં પક્તાવારૂપ ગાયન ગાવું શરૂ કર્યું.

ગાયન

કરમે લખેલું જે, લોગવનું નીકે તે
અલીમાન દુઃખ મુળ છે—કરમે
હુપક પત્થર નાવમાં બેસી મુરખને
ભવસાગર તરવા ચહે, નીકે દુખે તેહ—કરમે
માતી સોંચું મન કરી નીકળ્યું ઝાકળ નીર
સોનું સમજી સંગ કર્યો કર્મે મળ્યું કથીર
મુઘડ નાર ભાગ્યે મળી જેતે
મુખે મુવે નર તેહ—કરમે

રાજા રાયસીંહ આ માર્મીક ગાયનથી અચાંખો પામ્યા
અને વેલીને જોળખીને અચાંખો પામીને પુછ્યું, કેણ
હીકરી વેલી ? વેલીએ કહ્યું, પીતાજી । હું તમે જેવી
રાજવી પીતાની પુત્રી અને જ્ઞેન વીણા । હું તમે જેવી
કેળવણી સુંદરીની જ્ઞેન થવાને લાયક નથી. અલણ
માતાએ અલીમાન પર્વતની ટોચે ચઢવી, મ્હોટા રાજ-

કુમારસાથે વગવી પરંતુ ભાગ્યનો વીચારી નહીં કયો. પાપી
બલમસીંહે ધમને રાજકુમાર બનાવી આ દશા લવરાવી.
હરામી ગવહયાએ નાચનારી બનાવી દેશોદેશ રાખડાવી છેવટે
દશાના બંને તરફે ભેટો થવાનો તેથી આ સ્થળે આવી.

વીણા : હું, બહેન વેલી ? નાહકનો વીતી વાતનો
શોક કરવો નકામો છે. હવે તું મારા મહેલમાં જ રહે ને
તારું દીલ ચક્રાય તેમ કર. આ સર્વ તારું પોતાનું સમજી
તું અહીંઆંજ રહે. ભગ્યમાં લખ્યું હતું તે પ્રમાણે બન્યું,
હવે શોક કરવો નકામો છે. એક સિદ્ધાંત સ્વામીએ કહ્યું
છે, તે સાંભળ.

વીણા—

ગાયન

લીખા લેખ બિધિને બોલ અળ ચાર ના મીટે
કીજીએ લાખ દલાજ પર હોત હાર ના મીટે
સુખ કંઈ સચ્ચિદાનંદકો રમર સદા પ્રાની
હોવો કલીમલ આક બીનકાર ના મીટે—લીખા

માટે બહેન હવે પ્રભુમાં ચીત લગાડ કે નેથી બેડા
થાય પાર; આ ભવ તો બગડયો, પણ પરભવ સુધાર. વેલીએ
કહ્યું, બહેન વીણા ! મારી પણ ખાસ એજ મરજી છે.
પીતાજી ! આ દીન બાળકીની એક અરજી છે. રાયસીંહે
કહ્યું, દીકરી ! તારો જન્મારો બગાડનાર હું જ પાપી છું.
હું જ પાપી છું.

વેલીએ કહ્યું, પીતાળ ? તમારે શું ? તમે તો જોધ-પુરનો રાજકુમાર જોઈને વરાવી હતી, પણ કરમે માળી નીકળ્યો, તેમાં તમારો શું દોષ ધન્ય છે જોડેન વીણા તમારી ટેકને ? બાગ્ય ઉપર આસ્તા રાખી બેઠાં, અને ન ડગ્યાં, તો આ સાદાળી મળી, આસ્તા ફળી. અને તમે કહેલું કે સુધડ નાર નર સુખે સુનારો તે અક્ષરે અક્ષર કરી બતાવ્યું. પીતાળ ? મારો અર્જ કબુલ કરો રાયસીંહે કહ્યું, શી વેલીએ કહ્યું આ સંસાર સર્વ અસાર છે. સ્વપ્નવત્ છે. આ ભવનું તો બગડ્યું પણ પરભવનું સુધારવા જોગણ થઈ મઠમાં રહેવાની આજ્ઞા આપો.

વીણાએ કહ્યું, જોડેન વેલી ? અમારા મહેલમાં રહો અને સુખેથી પ્રભુનું નામ ચિત્તમાં રાખી રહો; મઠમાં જોગણ થઈ રહેવાયાં શું વિશેષતા છે. વેલીએ કહ્યું; જોડેન વીણા ? વિશેષતા તો બીજી કંઈ જ નથી, પણ માયા હિપાધીમાં રહીને પ્રભુ ભજનમાં ચિત્ત ચોંટશે નહીં, માટે ખુશી થઈ આજ્ઞા આપો; પીતાળ તમારા નામને ઊંખપ નહીજ આવવા હઉં, તેની ખાત્રી રાખજો, ઈશ્વરની જોવીજ મરણ છે.

વેલી—

ગાયન

હવે મને લેખ લેવાદો, હરીનું ધાયું^૧ ચવાદો.

મહુશુભ મૈત્રે જાવાદો, નશીબનો મેલ જાવાદો
 સંસારી જાળ છોડવાદો, મને સંતોષ સંત્યાવાદો
 પુરવ બાથુ જમવાદો—હરી૦

ભવદ્ધી સાગર છે ખારો, જગાડયો જન્મારો મારો
 કંઈ પરભવનો સુધારો, ખુશીથી આજ્ઞા સુજનેદો—હરી૦

માટે પીતાણ ! ખુશી મર્ધ રજા આપો, જહેન
 તમો પશુ રજા અપો. રાજારાયસીંહિ કહ્યું, તારી માતૃભી
 અત્રે આવેલ છે, તેમને અત્રે દરબારમાં બોલાવેલ છે, તે
 તેઓ આવે તેમની આજ્ઞા પ્રથમ હો. આ પ્રમાણે વાત
 કરે છે, ત્યાં વેલીની માતૃશ્રા (રાજા રાયસીંહની રાણી)
 દરબારમાં આવી, અને વીણાને રાજ રાણીનો, અને વે-
 લીનો નાચનારીનો પોશાક જોઈ અચંખામાં પડી, રાણી
 આવી ત્યાં વીણાએ પ્રણામ કર્યા, અને વેલી પણ પ્રણામ
 કરી ગદગદીત કંઠે, માતૃશ્રીને લેટી પડી.

વેલીનો શોકમય ચહેરો, તથા નાચનારીનો પોશાક
 જોઈ રાણીએ કહ્યું, જહેન ? તારો આવો સ્વાંગ કેમ ?
 અને તને આવો જોધપુરના દરબારનો વધભવ આપ્યો,
 છતાં ઉઠાશી કેમ ? અત્રે ક્યાંથી ! આતું કારણ કાંઈ
 સમજાયું નહીં,

વેલીએ કહ્યું, માતાણ ! તમેતો ઘણાં જોધપુ-
 રના દરબારનો વધભવ આપવા આહથો, પણ તે મારા

નશીબનો હોય તો મને મળેને ! તમે વીણાને એક કંગા-
લ કઠીયારો જોઈ વરાવી, પણ તેના નશીબમાં રાજ રાણી,
અને તે પણ આવા જોધપુરના દરબારની રાજ રાણીયું
લખેલું, તે કેવી રીતે મીઠ્યા થાય.

રાણીએ કહ્યું, શું તેણે તારો વઇભવ છીનવી લઈ
તારા આહાલ કર્યા ! વેલીએ કહ્યું, માતાજી ! કોઈનું
કરમ કોઈનાથી છીનવી લેવાતું નથી. માતાજી ? મારી આ
દશા કરનાર મારૂં જાગ્ય, અને બીજાં ખાસ તમેજ છો.
રાણીએ કહ્યું, શું હું તારૂં છુડે કરનાર ? વેલીએ કહ્યું,
હા : જન્મથી મોઢે ચઢાવી ખરી કેળવણી નહીં આપી,
અને અભીમાનના પહાડ ઉપર ચઢાવી, તેવીજ આ દશા આવી
તમેએ વીણાને દુઃખી કરવા મારા પીતાજીને ઉરકેરી
અભીમાની બનાવ્યા. અને બાપકર્મી કહેવરાવવાની હઠ
પણ તમેજ લેવડાવી. હું મુરખી અને અસાન, કે હું બાપ-
કર્મી કબુલ થઈ, પરંતુ સદ્ કેળવણીથી કેળવાયેલી ખંડેન
વીણાએ એવા અભીમાનનાં વચનો કબુલ નહીં કરવા
શાથે પીતાજીને શીખામણ આપી, અને કહ્યું કે આ
અભીમાન તમે, પરંતુ પીતાજી એમજ હડે ચઢ્યા કે
હુંજ તમેને સુખી કે દુઃખી કરી ચક્રકું એજ હુંપડે
મારી આ દશા થઈ, અને નશીબ તમે ખંડેન વીણાની
જીંદગી સુધારી મઠ.

તમોએ તો બેધપુરનો રાજકુમાર બાણી વરાવી. પછી તે માળી નીકળ્યો, અને મારી આ દશા આવી. વીણા બેઠનને કંગાલ કઠીયારા સાથે વરાવી છતાં વીણા બેઠન એકની બે ન થઈ, અને નશીબનાજ આધારે રહી, તો તેના નશીબે અને સદ કેળવણીના પ્રતાપે કઠીઆરાને સાહ્ય-બીવંત બનાવ્યો, અને છેવટે બેધપુરના રાજકુમાર નીકળ્યા, અને આવા ઉત્તમ વઇલવને પામી ગઈ. માતૃશ્રી ? વીશે-શમાં એટલુંજ કે તેણે કહેલો અક્ષરે અક્ષર સુઘડનાર નર સુખે સુનાર તે સત્ય કરી બતાવ્યો, અને તમારૂં નામ દીપાવ્યું.

રાણીએ કહ્યું, ખરું છે બેઠન ? કહેવત છે કે "જોદે તે પડે." તેમ તને બેધપુરનો વૈલવ આપવા અને તેને કંગાલ બનાવાનો વિચાર ધાર્યો, પરંતુ ધાર્યું ધુળ મળ્યું, બેધપુરની રાજગાદીના વૈલવ તેને મળ્યો, અને તું આ દશાને પામી. આ દાખલો દરેક વાંચકવૃંદે લેવાનો છે, કે મારી માફક પોતાનું સુધારી પરનું બગાડવાની મતી કરશે તો પોતાનું નહીં સુધરતાં સામાનુંજ સુધરશે, અને છેવટે મારી માફક પસ્તાવો કરવો પડશે. બેઠન વીણા ? માઆપના નામને દીપાવાનાર દીકરી વીણા ! મેં તારૂં બ. ગાડવાંમાં ખાંડી સુક્યું નહતું પરંતુ તારૂં બગાડવા જતાં માફજ બગડ્યું, અને તે માટેની માફી આપી આ તારી પાપીણી અપર માતાને કૃતાર્થ કર.

વીણાએ કહ્યું, માતાજી ? પીતાજી ? એ બાળતમાં માફી આપવા જેવું દેજ નહીં; કારણ હું તો પ્રથમથીજ કહેતી આવી છું. કે હું તો ઉદ્યોગના ભાઈ ભાગ્યની ભગતાણી છું, અને ભાગ્યથી કરીને જે મળે, તેમાંજ સંતોશી છું; તમે રાજકુમાર જેવું વરાવા હોત, પરંતુ મારા નશીબમાં દુઃખ હોત તો તમે સુખ શીરીતે કરત; વેદીને ઘણાંએ સુખ કરવા ગયાં, પણ તેના નશીબમાં સંસાર બગાડવો લખેલો તે ક્યાંથી સુધરે; માટે માતાજી તમારો કાંઈજ દોશ નથી, ભાગ્યમાં લખ્યું હોય, તે બને જવાનું.

વેદીએ કહ્યું, માતાજી ? મને ભોગણ થવાની રજા આપો. આ ભવનો બગાડ્યો, પણ આવતો ભવ સુધારવા દો, સંસારની મીથ્યા માયા જાળથી મુક્ત થઈ હરીમાં થીન લગાડવા દો. જુઠાને છોડીને સાચામાં મન લગાડવા દો, એક સીદ્ધાંત સ્વામીએ કહ્યું છે, તે સાંભળો.

વીણા—

બાપન.

જુઠા થઈ સંસાર હય છોરદે માયા સભી જુઠા.
અખીર કના હોનાર હય મોરદે માયા સભી-જુઠા-
કચ્છી કાયા, જુઠી માયા, સુર્યકી છાયા સમજ
દીલમેં તેરે અહંકાર હય, તોડદે માયા સભી-જુઠા.
જનન્યા વો જાતે સભી, ખીલ્યા વો ખીર જાય,

ઉદયકા હોના અસ્તહે, કાલ પીડા દેા ખાય-છેર.

માટે માતાજી ? જનમ્યું તે તો જવાનું જ. ખીસ્તું તે તો ખરવાનુંજ, ઉદય તેનો અસ્ત છેજ. કાળ સર્વનો ખાય છે, તો ખુશી થઇ આજ્ઞા આપો, કે જોગજી થઈ મઠમાં રહી અલખ સંભારૂં, અને પરભવ સુધારૂં.

વીણાએ કહ્યું માતાજી ? તેની એમ ઈચ્છા છે, તો ખુશી થઇ આજ્ઞા આપો, જ્ઞેન વેલી ? જોધપુરનીજ ભાગોળે મઠ તૈયાર કરાવી આપીશું, ત્યાં રહેા અને અલખનીરંજન ચાલ કરો; જ્ઞેન ? તારી એવીજ ઈચ્છા છે, તો પ્રભુ પુણ્ય કરો અને ભવસાગર તરો, માતાજી તમો પણ ખુશી થઈ કબુલ કરો; રાણીએ કહ્યું. બહુ સારૂં; જ્ઞેન વીણા ! તેની એવીજ ઈચ્છા છે, તો હું ખુશીથી રજા આપું છું.

રાણીની રજા મળતાં વેલી ખુશી થઈ, અને રાજા રાયસીંહ, તથા રાણીને કહ્યું, પીતા માતા ! આજના મંગલ અવસરમાં વીણાનો હાથ રાજકુમારના હાથમાં આપો એટલે ફરીથી વરાવતાં હો તે પ્રભાણે વીણાનો હાથ રાજકુમારના હાથમાં આપો.

રાજા રાયસીંહ તથા રાણીએ વીણા તથા રાજકુમારને પાસે બોલાવી વીણાનો હાથ રાજકુમારના હાથમાં આપ્યો, અને આશીશ દીધી. રાજા રાણીએ વીણાને આશીશ આપી, ત્યાં વેલીએ કહ્યું, જ્ઞેન વીણા ! હું

પેણુ ઘણીજ ખુશીથી તમાનો હાથ રાજકુમારના હાથમાં
સોંપુ છું, અને જોકે હું શીક્ષા કરું છું તે અહણુ કરી દેવા
મારી વીનંતી છે, વીણાએ કહ્યું. બેઠેન સુખેથી કહો.

વેલી—

ગાયન

શ્રીના ધર્મ અજળ છે ખેની

કહી સંભળાવું આવાર

જોકે છતાં બની અનેક રૂપે

રીઝવતી ભામની ભરચાર.

લોજનસમે માતા સરીખુ, હેતતો રાખે

દેતી શીખામણુ ચુરૂ સમી, સાચાં વચન ભાષે

બળી મીત્રના જેવી કહાવે છાની વાતતણે વિશ્રામ

આરામ સમયે દાસી પેઠે કરતી પુરણુ શેવા કામ

સુખ દુઃખમાં સમાન રહેતી

સાચી શરીરની ભાગીદાર—જોકે છતાં

વીણાએ કહ્યું, બેઠેન વેલી ! તારી અજળ શીખા
હું કહાપીકાણે નહીં વીસરૂ. બેઠેન ! માતા પીતા ! આ-
જના મંગલક સમયે મહેલમાં આહો, ત્યાં સાથે બેસી
લોજન કરીએ, અને હૃદયે આવો મંગળીક સમય બતા-
વ્યો, માટે તે નોખારાના આખાર હીનાનાથનું ઉવટનું કમ-
રણુ કરી લઈએ.

સવે — સ્તુતી.

સુખકર દુઃખહર જગધર જનપર રેહેમ નજર કરીદે,
 રાણી—અણીમાને આ દુઃખ હું પામી, દોષ સર્વ હરી લે;
 સર્વ—કરી સભા એની જોઇ કળા, આવુકૃત્ય કરે ન કોઈ જરીએ;
 વેદી—છો સત્ય સહાયક દેવ તમારૂં સ્તવન ચિત્ત ધરીએ
 વેદી—પરને નાંખવાને જેહ કુપતો ઘડે

પસ્તાય પારાવાર જ્યારે આપ જઇ પડે.

સર્વ—દેખી આ દ્રષ્ટાંત ઉર પહીક ધારને
 છે પસ્તાવો પાછળેથી ઉર વીચારને,

વાંચવા લાયક પુસ્તકો.

પૈસા કેમ કમાવા ? - થોડી
મુડીમાંથી લક્ષ્યાધિપતિ કેમ થવાય
તેની સંપૂર્ણ સમજણ આ પુસ્તકમાં
છે, કી. ૧-૮-૦ રૂ. આ.
નઝીર ૧-૦
હુમર પ્રકાશ ૨ ૦
સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતિ ૨-૦
૨૦૦ વર્ષનું પંચાંગ—આ હરીઓ
અને ધંધાદારીઓને અતિ ઉપ-
યોગી છે. કી. હાથ પુઠાના રૂ.
૩ અને પાકા પુઠાના રૂ. ૩.૫૫
ભારતીય સામ્રાજ્ય ૨-૮
અમૃતાનંદ ભક્તિરસથી ભરપૂર
આખ્યાનનો સંગ્રહ ૩-૦
મનુસ્મૃતિ ૩-૮
સાહિત્યદર્શન ૧-૧૨
સમાજ ૧-૦
પ્રભાત ૧-૮
બાદશાહી કમાકુંજ ૧-૦
હર બેઠાં અંગ્રેજી શીખવાના
પુસ્તકો.
અંગ્રેજી અભ્યાસ—ગુજરાતી ઇંગ્રેજી
અને ઇંગ્રેજી ગુજરાતી વાક્યો
બાકરજીના નિયમો, હંમેશાં વપ-
રાતા પુષ્કળ શબ્દોનો ભંડાર, કમળ
ચીટી, તારના નમુના, વિગેરે લખત
શીખવાનું અને બીજી અનેક બાબતો
શીખવાનું સાધન કી. ૧-૮

અંબાલા ૧ માકરલાલ કૃત મોટી	
છંગાલ ૪-૬ યુ. ડીક્ષનેરી ૭-૦	
પ્રી પોપ્પટ હંગ શ ૪-૬ યુજરાતી	
ડક્ષનેરી પૃષ્ઠ ૧૧૪.	૨-૮
૫ પે.૬૮ યુ રાતી ઇંગ્લીશ	
ડીક્ષનેરી પૃષ્ઠ ૧૨૧૮	૨-૮
ન ના ઇ. ૬-૬ યુ. ડીક્ષનેરી ૧-૦	
વિચાર સંગર	૫-૦
સુવર્ણી સાતા.	૨-૬
રાજકુત કથ કુંજ	૧-૮
શાંત ગિહતન	૨-૪
યુ યુ હદિમ	૧-૬
રાગ જગસાલ	૨-૪
અનુપકુમારી	૨-૦
સે. ૬-૬ યુ. ડીક્ષનેરી	૪-૦
ગ્રામાત નિખા	૨-૦
સાકથં જ રાણાલાગ ૧-૦. ૬૨૬૧-૨૨	
મમાકવનના પ્રભુતા	૪-૬
મો. ૧-૦	૧-૮
સુધેવા ૨-૦ પુતો	૩-૦
સુધેવા ૨-૦-૧૫	૨-૮
યુજરાતી ટેવીમાફ શુક	૨-૮
સે સાવટી ૧૦ રુપ	૨-૮
માયાસી મોહની	૪-૦

પુસ્તકો.	૩. આ.
કુમરું વ્રાહ્મ	૪-૦
આસા મપર હરતો	૧-૪
મહાત્માજીના ખાનગીપત્રો	૦-૬
પારસમણી (પારસસંગ્રહ)	૩-૦
રણુછોડલાલનું જીવન ચરિત્ર	૩-૦
સંસાર	૧-૮
આદર્શ મહત્ત્વ [જાપાનીસ	
જાનસ]	૨-૪
મહા ધર્મ	૧-૪
દિવ્ય ધર્મ	૦-૨
વેદાન્ત સમુચ્ચય	૨-૮
મહાચાર સમુચ્ચય	૨-૮
સ્તોત્રસમુચ્ચય	૦-૬
આરિત્ર મણિહાન્ત મોહું	૪-૦
અમર ચરિત્ર ચાર ભાગ	
૩૨૬ ભાગના	૩-૮
આપણો ધર્મ	૪-૦
રાષ્ટ્રીય ગીત	૧-૦
હિન્દ સ્વરાજ	૮-૪
રાષ્ટ્ર દીર્ઘન	૦-૩
સ્વદેશ ગીત	૦-૧૨
સોલ્ડ સેન્ટેન્સીઝ	૦-૪
જ્ઞાન ચિંતામણી	૨-૮
જાદુઈ જ્ઞાનસ	૦-૮
મુવાસીની સરભા	૦-૧૨
કનક કુમારી	૧-૮

સુગુણ સુંદરી	૦-૮
આપારાવ	૨-૮
રામકૃષ્ણ પરમહંસ	૪-૦
વિવેકાનંદ જીવનચરિત્ર	૩-૪
દક્ષિણનો વામ	૩-૦
કૈલાસ માનસરોવર	૨-૮
પંચાસરનો જયશીખરી	
ભાગ ૧	૩-૦
" " ૨ ભો	૩-૦
બેઠનના નિર્બંધ	૬-૬
શારિરીક માનસિક શિક્ષણ	૦-૬
સંભામ શ્વેત	૦-૬
ધર્મ બિંદુ	૨-૦
નાશીક (પંચવટી)યાત્રા	૦-૧૨
વિચિત્ર પ્રેમપંખીયુધી	૩-૮
શ્રવણના	૧-૮
ગુલામી વેપાર ભાગ ૧ ભો	૧-૧૨
" " ૨ ભો	૧-૧૨
ભાગાનો ખજાર ભાગ ૧ ભો	૨-૮
" " ૨ ભો	૦-૮
સચિત્ર વેશુવેશી ૧ ભો	૦-૧૦
" " ૨ ભો	૦-૧૦
સચિત્ર રાજકીયારો	૧-૪
વેશાગ ભાગ	૧-૪
સચિત્ર સતિ દ્રીપદીનોવેશો	૦-૧૦
ભાગ ૧ ભો	૦-૧૦
" ૨ ભો	૦-૧૦

સચિત્ર મીરાબાઈ ૧ ભા. ૦-૧૦	
સચિત્ર " ૨ ભા. ૦-૧૦	
સચિત્ર મહાબસા ચરિત્ર ૦-૮	
સચિત્ર ડાકુની દીકરી ૦-૮	
પ્રપંચી પતિવ્રતા માને	
ભોળા ભરથાર ૦-૪	
મલો કે દીવાનો ૦-૩	
સચિત્ર મહા સતી દમયંતી ૦-૬	
મી સતિસુલસા સચિત્ર ૦-૪	
પ્રુખ સુરત ગાયનો ૦-૬	
ખાદસાદ ખીરખલ ૦-૮	
લાલ દીવો ૦-૮	
પવિત્ર કુમાર સચિત્ર ૦-૧૦	
પ્રુખસુરત બલા ૦-૧૪	
સચિત્ર સત્યવાન સાવિત્રી ને	
સિદ્ધરાજાને જસમાએડણ ૦-૮	
ભયંકર શુતાવલીનો	
જેખી ચમત્કાર ૦-૮	
સચિત્ર સત્સંગ બળનાવલી	
એજ કામળ-પાકું પુંડું	
સોનેરી બાપ-ડીંગ, ૧-૮	
એખાદરણ ૦-૬	
એકાદશીની કથા ૧-૬	
સચિત્ર રામલીલા ભા. ૧ ભા. ૦-૧૦	
સચિત્ર " ૨ ભા. ૦-૧૦	
બે " બેમાં ૧-૪	

સચિત્ર મોહુ તુલસીકૃત	
રામાયણ ૧-૦	
મીરધર કૃત રામાયણ ૪-૦	
શુદ્ધ કાવ્ય દોહન ૧-૫ ભાગ ૧-૮	
સુડા બહોનેરી ૧-૮	
ગુજરાતી ભાષાનું પંચીકરણ ૧-૮	
શોભના માને સુધામય	
સંસાર ૦-૬	
સચિત્ર પિત્રાચ પ્રતિમા માને	
ભક્ષક કે રક્ષક ? ૦-૮	
ચંડીપાઠ સરીક ૧-૧૨	
પંચરત્ન ગીતા ૧-૨	
સચિત્ર સત્યનારાયણની કથા ૦-૪	
(બે ચિત્રો સાથે)	
પ્રિતમની વાણી ૦-૧૨	
બૃહત્ ઇંદ્રજાળ ૦-૧૨	
એકાદશીની કથા પાનાં ૧-૮	
" ચોપડી ૦-૧૨	
મરડ પુરાણ પાનામાં ૨-૦	
મરડ પુરાણ (ગુજરાતીમાં) ૦-૧૨	
બાણ પ્યાયી રૂઢી સરીક ૦-૧૨	
બાહુઈ કાનસ ૦-૮	
સુવાસીની સરલા ૦-૧૨	

બુકસેલર રણછોડલાલ મોતીલાલ

પુસ્તકો વેચનાર-અમદાવાદ.

સદેવંત સાવર્ગીંગા

સચિત્ર ૦-૧૦-૦

ન્યુ ખુબસુરત ગ યન

માળા સચિત્ર ૦-૮-૦

મોટી ન્યુ ખુબસુરત

ગાયનમાળા ૧-૧૨-૦

વિજયા વિજય સચિત્ર ૦-૧૦-૦

સુદામાજી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

દયાની દેવી કી સચિત્ર ૦-૬-૦

શવંગ કુમારી ભાગ

૧ ૨ દરેકના ૦ ૮-૦

નળ દમયંતી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

વિવેકાનંદજીવન

સચિત્ર ૩ ૪-૦

પંચીકરણગુજરાતી ૧-૮-૦

ભાગત મોદું સચિત્ર

કી. ૬-૦-૦

શુદ્ધ કાવ્ય દોહન

૧ થી ૫ ભાગ કી. ૧-૮-૦

તુલસી કૃત રામાયણ

(સચિત્ર) ૬-૦-૦

છેલની વારતા ૦-૧૨-૦

સત સમાજ ભજના

વક્ત્રી સચિત્ર કી. ૧-૭-૦

બીરબલબાદશાહ

મોદું પાકું પુકું કી-૨-૦-૦

શોભના" સચિત્ર ૦-૬-૦

પંચરત્નગીતા ૧-૧ -૦

ઉપરનાં તમામ પુસ્તકો તથા બીજા દરેક પુસ્તક

મળવાનું સ્થળ:—

રાણુચોડલાલ મોતીલાલ શાહ.

સેવીશીડ—અમદાવાદ.

રણછોડલાલ ભોતીલાલ બુકસેલર.

મુખે મુને સંસારમાં. ભાગ્યવંત કુંભાર,
ચીન્તા ખાંધી ચાકડે, ધન્ય ધન્ય અવતાર.

કુળે, ને દિગ્ગજ

ધન્યવાદ લખનારને, મારે ખરે ખરે કુંભાર,
જે વરનાર મુલસળી, તે મુખમાં મુનાર

